

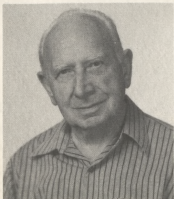
ΒΑΣΙΛΗΣ Α. ΝΕΦΕΛΟΥΔΗΣ

ΝΤΟΚΟΥ ΜΕΝΤΟ

το σταλινικό φαινόμενο στην Ελλάδα
ζαχαριάδης και ζαχαριαδισμός
ο μύθος και η αλήθεια

ΔΕΛΦΙΝΙ

Ο Βασίλης Α. Νεφελούδης γεννήθηκε στα Μουδανιά Μικράς Ασίας. Στην Ελλάδα ήρθε με τη Μικρασιατική καταστροφή. Εργάστηκε ως τροchioδρομικός, βοηθός ηλεκτρολόγου, ιδιωτικός υπάλληλος, δημοσιογράφος. Ανέπτυξε συνδικαλιστική δραστηριότητα ως γενικός γραμματέας του συνδέσμου τροchioδρομικών, Γ.Γ. της ομοσπονδίας ηλεκτρισμού, μέλος της εκτελεστικής επιτροπής της ενωτικής γενικής συνομοσπονδίας και της γενικής συνομοσπονδίας εργατών Ελλάδας. Διετέλεσε αναπληρωτής γενικός γραμματέας του δημοκρατικού συνδικαλιστικού κινήματος (ΔΣΚ) και μέλος της Κ.Ε. του ΑΕΜ. Τρεις φορές εκλέγηκε βουλευτής στην Αθήνα. Από το 1934 ως το 1938 ήταν γραμματέας της Κ.Ε. του ΚΚΕ και από το 1961 ως το 1967 μέλος της διοικούσης επιτροπής της ΕΔΑ. Στην περίοδο της μεταξικής δικτατορίας και της Κατοχής, από τον Απρίλη του 1938 ως τον Οκτώβρη του 1943 ήταν κρατούμενος στη φυλακή και σε στρατόπεδο συγκέντρωσης. Το ίδιο και από τον Ιούλη του 1967 ως τον Απρίλη του 1971. Από το 1974 ως το 1977 ήταν μέλος της Κ.Ε. του ΚΚΕ Εσωτερικού. Αντιπροσώπευσε, σε πολλές περιπτώσεις, το ΔΣΚ και την ΕΔΑ σε διεθνή συνέδρια. Έγραψε πολλές μελέτες και άρθρα που δημοσιεύτηκαν στον ημερήσιο και περιοδικό ελληνικό Τύπο.

ΝΤΟΚΟΥΜΕΝΤΟ

ΤΟ ΣΤΑΛΙΝΙΚΟ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

ΖΑΧΑΡΙΑΔΗΣ ΚΑΙ ΖΑΧΑΡΙΑΔΙΣΜΟΣ

Ο ΜΥΘΟΣ ΚΑΙ Η ΑΛΗΘΕΙΑ

Σειρά: *ΜΑΡΤΥΡΙΕΣ, Αθήνα 1993*

ΒΑΣΙΛΗΣ Α. ΝΕΦΕΛΟΥΔΗΣ

ΝΤΟΚΟΥΜΕΝΤΟ

ΤΟ ΣΤΑΛΙΝΙΚΟ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

ΖΑΧΑΡΙΑΔΗΣ ΚΑΙ ΖΑΧΑΡΙΑΔΙΣΜΟΣ

Ο ΜΥΘΟΣ ΚΑΙ Η ΑΛΗΘΕΙΑ

Εξώφυλλο: Τατιάνα Ραΐση – Βολανάκη

Επιμέλεια κειμένου – Διόρθωση:

Αιγλή Κασιγόνη – Νικοπούλου

© Βασίλης Α. Νεφελούδης

Τηλ.: 93 49 123

© ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΔΕΛΦΙΝΙ ΕΠΕ

Θεμιστοκλέους 23-25, 106 77 Αθήνα

Τηλ.: 36 30 955, FAX 64 50 764

ISBN: 960-309-088-3

ΒΑΣΙΛΗΣ Α. ΝΕΦΕΛΟΥΔΗΣ

ΝΤΟΚΟΥΜΕΝΤΟ

ΤΟ ΣΤΑΛΙΝΙΚΟ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

ΖΑΧΑΡΙΑΔΗΣ ΚΑΙ ΖΑΧΑΡΙΑΔΙΣΜΟΣ

Ο ΜΥΘΟΣ ΚΑΙ Η ΑΛΗΘΕΙΑ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ

ΔΕΛΦΙΝΙ

ΑΘΗΝΑ 1993

*«Οδυνηρόν και αξιολάκρυτον είναι,
οσάκις εκ των περιστάσεων της εποχής
ή της ολιγωρίας των χρονογράφων,
τινά εκ των σημαντικωτέρων γεγονότων
εκτίθενται ανακριβώς και συγκεχυμένως».*

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ ΒΑΛΛΩΡΙΤΗΣ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Κατά καιρούς και τελευταία γράφηκαν όχι λίγα άρθρα, βιβλία, συνεντεύξεις κλπ. με αντικείμενο τον ΝΙΚΟ ΖΑΧΑΡΙΑΔΗ. Για τα «προτερήματα και τα ελαττώματά» του, για την πολιτική του, για τη σταδιοδρομία και το ρόλο του στο ΚΚΕ και στο ευρύτερο αριστερό κίνημα της χώρας μας, κυρίως στις δεκαετίες του 1940 και του 1950, για το στυλ της δουλειάς του και για το ήθος του.

Μερικοί από τους συγγραφείς των άρθρων και των βιβλίων έγραψαν πράγματα απίθανα για την ανακρίβειά τους και την ασχετοσύνη τους με την αλήθεια. Άλλοι, με καλή πίστη ίσως, αλλά χωρίς πλήρη γνώση των γεγονότων, προσπάθησαν να κάνουν κάποιο ισοζύγιο αρνητικών και θετικών χαρακτηριστικών στην πολιτική και στη δράση του Ζαχαριάδη, καθώς επίσης στο χαρακτήρα και το ήθος του. Μερικοί, ανεπανόρθωτα φανατικοί ζαχαριαδικοί, προσπάθησαν να τον προβάλουν με το φωτοστέφανο του ήρωα και μάρτυρα.

Η πολιτική και η δράση του Ζαχαριάδη συνδέεται με μια ολόκληρη περίοδο ύπαρξης, δράσης, επιδιώξεων και πεπραγμένων του αριστερού κινήματος στη χώρα μας. Μια περίοδο κατά την οποία, σε όλη την πορεία της Αριστεράς και σε κάποιο βαθμό και στις πολιτικές εξελίξεις στη χώρα μας, είναι ορατή η σφραγίδα της ζαχαριαδικής πολιτικής και της ζαχαριαδικής δράσης.

Είμαι από τους λίγους που έχουν απομείνει ακόμα στη ζωή από την εποχή της εμφάνισης του Ζαχαριάδη στο πολιτικό προσκήνιο –και επειδή στα 87 χρόνια μου δεν ξέρω πόσο μπορεί να συνεχιστεί αυτό– θεώρησα χρέος μου να πω δημόσια, χωρίς φόβο και χωρίς πάθος, τα όσα ξέρω για τον Νίκο Ζαχαριάδη και για το θλιβερό συνεπακόλουθό του, το ζαχαριαδισμό. Το θεωρώ όχι μόνον ιστορικά χρήσιμο, αλλά και από πολιτική και ηθική άποψη απαραίτητο.

Βάζω ολότελα στην άκρη κάθε αίσθημα πικρίας, περιγράφω με αυστηρή αντικειμενικότητα τα όσα έζησα πολύ κοντά του, σε ορισμένες περιόδους και παραθέτω με ακρίβεια όσα συγκεκριμένα του καταμαρτυρούν ορισμένοι επώνυμοι αυτόπτες μάρτυρες.

Η παρουσίαση γυμνών των γεγονότων και ο αντικειμενικός σχολιασμός τους θα έλεγε κανείς, ότι αποτελεί μαστίγωμα για το ζαχαριαδισμό. Δεν το κρύβω και ούτε θέλω να απαλύνω την εκτίμηση αυτή. Από την εργασία τούτη απουσιάζουν οι αποκρύψεις γεγονότων, όπως, πιστεύω, λείπουν και οι υπερβολές. Είναι και φιλοδοξεί να αναγνωριστεί ως ντοκουμέντο.

***

Θα ήτανε δύσκολο, για να μην πω αδύνατο, να περιγράψει κάποιος και να εξηγήσει το φαινόμενο του ζαχαριαδισμού στην Ελλάδα, χωρίς πριν απ' αυτό να αναφερθεί, με κάθε δυνατή συντομία, στο φαινόμενο του σταλινισμού στη Σοβιετική Ένωση.

B. N.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

Ο ΣΤΑΛΙΝ ΠΡΟΤΥΠΟ ΔΕΣΠΟΤΙΣΜΟΥ ΓΙΑ ΤΟΝ ΖΑΧΑΡΙΑΔΗ - Ο ΣΤΑΛΙΝΙΣΜΟΣ ΟΔΗΓΟΣ ΓΙΑ ΤΟ ΖΑΧΑΡΙΑΔΙΣΜΟ

Όπως είναι πολύ γνωστό, το εργατικό κίνημα δεν είναι δημιούργημα της ρωσικής επανάστασης του 1917. Ήταν, κατά κύριο λόγο, γέννημα της περιόδου της πρώτης βιομηχανικής επανάστασης, που κατά την εκτίμηση του Μαρξ ξεκινά από το 1764 και αναπτύσσεται σε όλη τη διάρκεια του 18ου, μετά την 7η δεκαετία του, και του 19ου αιώνα. Παράλληλα με τη βιομηχανική ανάπτυξη αναπτύσσεται και το εργατικό κίνημα, που στο πολιτικό του σκέλος, μια από τις κύριες συνιστώσες του ήταν ο επαναστατικός σοσιαλισμός. Είναι ωστόσο γενικά παραδεγμένο, ότι η σοσιαλιστική επανάσταση του 1917 στη Ρωσία είχε σημαντική επίδραση στην πορεία του σοσιαλιστικού και του ευρύτερου εργατικού κινήματος σε όλον τον κόσμο. Η επίδραση της επανάστασης του Οκτώβρη του 1917 λειτούργησε προς δύο αντιτιθέμενες κατευθύνσεις:

Ήταν θετική, στην πρώτη φάση της, στην κατεύθυνση της ανάπτυξης των επαναστατικών αγώνων και του εργατικού κινήματος συνολικά, σχεδόν σε όλες τις χώρες.

Με την ίδρυση της κομμουνιστικής διεθνούς το 1919 και τους περίφημους 21 όρους της, καθώς και με τον αντιδημοκρατικό δρόμο που πήρε για να επιτύχει τη στερέωσή της, σχεδόν αμέσως ύστερα από την επικράτησή της, επηρέασε αρνητικά, περιοριστι-

κά, δογματικά, αντιδημοκρατικά και συχνά διασπαστικά την πορεία ανάπτυξης του εργατικού κινήματος στις καπιταλιστικές χώρες.

Αξίζει να την παρακολουθήσουμε συνοπτικά.

ΑΠΟ ΤΟΝ ΚΕΡΕΝΣΚΙ ΣΤΟΝ ΛΕΝΙΝ

Η ρωσική επανάσταση του 1917 ήταν η κορωνίδα της αντίστασης του ρωσικού λαού στον τσαρικό δεσποτισμό.

Το Φλεβάρη του 1917, η αστική-δημοκρατική επανάσταση ανέτρεψε τον τσαρισμό και εγκαθίδρυσε καθεστώς ελευθερίας. Να πώς εκτιμούν τη σημασία της οι Σοβιετικοί ιστορικοί: «Η επανάσταση του Φλεβάρη, που στηρίχτηκε στη μεγάλη πλειοψηφία του ρωσικού λαού, στο μεγάλο στρώμα των μικροαστικών μαζών, σε πλατιούς κύκλους των εργατών, στους αγρότες (που έδωσαν μόνοι τους, μέσω των δικών τους σοβιέτ την εξουσία στους εκπροσώπους της αστικής τάξης), ήταν μια απότομη στροφή από την ανομία και την τρομοκρατία του τσαρισμού, στην πλατιά πολιτική ελευθερία. Δεκάδες εκατομμύρια άνθρωποι, που ως τότε δεν έπαιρναν μέρος στην πολιτική, δεν είχαν πείρα από πολιτική, τραβήχτηκαν στην πολιτική δράση». (*Ιστορία του κομμουνιστικού κόμματος της Σοβιετικής Ένωσης*, Μόσχα 1959, μετάφραση στα ελληνικά: «Πολιτικές και λογοτεχνικές εκδόσεις», 1962, σελ. 251).

Η επανάσταση του Φλεβάρη και η προσωρινή κυβέρνηση του Κερένσκι έδωσαν την ελευθερία στο λαό. Η κυβέρνηση του Κερένσκι δεν ικανοποίησε τα άλλα δύο βασικά λαϊκά αιτήματα: ούτε την ειρήνη έφερε, ούτε τη γη έδωσε στους καλλιεργητές της. Το ότι τα δύο από τα τρία βασικά αιτήματα του λαού έμεναν ανικανοποι-

ητα, προκαλούσε δυσφορία στις πλατιές λαϊκές μάζες και βοηθούσε το κόμμα των μπολσεβίκων να προωθεί μια βαθμιαία προοδευτική διαφοροποίηση στη στάση και στη σύνθεση των σοβιέτ (συμβούλια των αντιπροσώπων του λαού) απέναντι στην κυβέρνηση του Κερένσκι.

Τον Οκτώβρη του 1917, σε βασικά κέντρα της χώρας, η πλειοψηφία των σοβιέτ αποδέχτηκε και υποστήριξε τις θέσεις των μπολσεβίκων για άμεση κατάπαυση του πυρός στον πόλεμο που συνεχιζόταν και για την απαλλοτρίωση των τσιφλικιών και το μοίρασμα της γης στους καλλιεργητές της. Το τρίπτυχο των λαϊκών αιτημάτων τώρα αποκαθίσταται στο σύνθημα ειρήνη, γη, ελευθερία.

Γι' αυτά τα αιτήματα, τον Οκτώβρη του 1917, έγινε το καινούργιο ξεσήκωμα του λαού και του στρατού, που οδήγησε στην ανατροπή της κυβέρνησης του Κερένσκι και στην εγκαθίδρυση της εξουσίας των σοβιέτ.

Η σοβιετική κυβέρνηση, με την υπογραφή της συνθήκης του Μπρεστ-Λιτόφσκ, οδήγησε στον τερματισμό του πολέμου. Με την απαλλοτρίωση των τσιφλικιών έδωσε τη γη στους αγρότες.

Στο τρίτο μεγάλο αίτημα, στο αίτημα της ελευθερίας, από τα πρώτα της κιόλας βήματα η σοβιετική εξουσία ήταν αρνητική.

Η ΔΙΑΛΥΣΗ ΤΗΣ ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗΣ ΣΥΝΕΛΕΥΣΗΣ

Το Νοέμβρη του 1917 έγιναν οι εκλογές για τη συντακτική συνέλευση. Στις εκλογές αυτές το κόμμα των μπολσεβίκων μειοψήφησε. Στις 6 του Γενάρη του 1918 η συντακτική συνέλευση που προέκυψε από τις γενικές βουλευτικές εκλογές διαλύθηκε με διάταγμα της κυβέρνησης. Τα άλλα δύο αριστερά κόμματα, με πολύ αξιόλογη μαζική βάση και σημαντική επιρροή κυρίως στα μικροαστικά στρώματα και στους αγρότες, τα κόμματα των μενσεβίκων και των εσέρων, θεωρήθηκαν αντεπαναστατικά, για το λόγο ότι δε συμφωνούσαν με τις απόψεις των μπολσεβίκων σε

ορισμένα βασικά θέματα και τέθηκαν εκτός νόμου. Έτσι, από τα πρώτα βήματά της, η διακυβέρνηση της χώρας από το κόμμα των μπολσεβίκων, όχι μόνο δεν προώθησε το έργο της επανάστασης του Φλεβάρη στον τομέα των λαϊκών ελευθεριών και της δημοκρατικής ολοκλήρωσης, αλλά, ουσιαστικά, κατάρτησε τις κατακτήσεις του Φλεβάρη. Στένεψε έτσι τη λαϊκή βάση της επανάστασης και περιόρισε την ακτινοβολία της.

Η Ρόζα Λούξενμπουργκ (μια από τις πιο φωτεινές και μαρξιστικά συγκροτημένες φυσιογνωμίες του σοσιαλιστικού επαναστατικού κινήματος της εποχής εκείνης) διαμαρτυρήθηκε έντονα για τον περιορισμό της ελευθεροτυπίας, την κατάρτηση του δικαιώματος του συνέρχεσθαι και συνεταιριζέσθαι, ουσιαστικά για το στραγγαλισμό της δημοκρατίας, αποδίδοντας την ευθύνη γι' αυτά στον Λένιν και τον Τρότσκι: «Αν όλα αυτά λείψουν τι απομένει;» γράφει στο βιβλίο της *Η ρωσική επανάσταση* η Ρόζα Λούξενμπουργκ και συνεχίζει:

«Ο Λένιν και ο Τρότσκι εγκατέστησαν στη θέση των αντιπροσωπευτικών σωμάτων, που βγαίνουν από γενικές λαϊκές εκλογές, τα σοβιέτ σαν μοναδική πραγματική αντιπροσώπευση των εργαζόμενων μαζών. Αλλά, πνίγοντας την πολιτική ζωή σε όλη τη χώρα, είναι μοιραίο να παραλύει όλο και περισσότερο η ζωή μέσα σ' αυτά τα ίδια τα σοβιέτ. Χωρίς γενικές εκλογές, απεριόριστη ελευθερία του τύπου και των συγκεντρώσεων, χωρίς ελεύθερη πάλη των ιδεών, η ζωή ξεψυχά μέσα σε όλους τους δημόσιους θεσμούς, γίνεται μια ζωή επιφανειακή, όπου η γραφειοκρατία μένει το μόνο ενεργό στοιχείο».

Ποιες ήταν οι αιτίες που οδήγησαν την ηγεσία των μπολσεβίκων, που είχε καταλάβει και ασκούσε την εξουσία, στην εφαρμογή μιας πολιτικής η οποία, μέσα από αλληπάληλους περιορισμούς στην άσκηση των δημοκρατικών δικαιωμάτων των πολι-

τών, οδηγούσε στην εγκαθίδρυση ενός αυταρχικού, γραφειοκρατικού, αντιδημοκρατικού συστήματος διακυβέρνησης;

Πρωταρχική αιτία βέβαια ήταν η ολόπλευρη (οικονομική, πολιτική, πολιτισμική) καθυστέρηση της απέραντης χώρας. Η Ρωσία της εποχής εκείνης, από την άποψη της οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης, βρισκόταν στον αντίποδα των χωρών, που ο Μαρξ και ο Ένγκελς θεωρούσαν ώριμες, λόγω του επιπέδου της ανάπτυξής τους, να δεχτούν τη μετάβαση από τον καπιταλισμό στο σοσιαλισμό. Με ένα ποσοστό αγροτικού πληθυσμού, που ξεπερνούσε το 80% του συνόλου, με μια βιομηχανία στα σπάργανα σε σχέση με τις βιομηχανικά αναπτυγμένες χώρες, με μια εργατική τάξη που αποτελούσε ένα ελάχιστο ποσοστό του συνολικού πληθυσμού, η Ρωσία, από την άποψη των αντικειμενικών όρων, βρισκόταν στο τελευταίο σκαλοπάτι σε σχέση με όλες σχεδόν τις άλλες χώρες της Ευρώπης.

Ο Λένιν, που βέβαια ήξερε πολύ καλά τις εκτιμήσεις και τις προβλέψεις του Μαρξ και του Ένγκελς, σε ό,τι αφορά τους όρους για τη μετάβαση από τον καπιταλισμό στο σοσιαλισμό, επινόησε τη θεωρία «του αδύνατου κρίκου στην αλυσίδα του ιμπεριαλισμού» (στην κατηγορία αυτή τοποθετούσε την τσαρική Ρωσία), σαν συμπληρωματικό και μάλιστα κυριαρχικό όρο στις συνθήκες του πρώτου παγκόσμιου πολέμου, όρο που καθιστούσε δυνατή την προλεταριακή επανάσταση και το σοσιαλιστικό μετασχηματισμό της κοινωνίας και σε χώρες οικονομικά καθυστερημένες, είτε με περιορισμένη οικονομική, κοινωνική, πολιτιστική και πολιτική ανάπτυξη.

Εκ των πραγμάτων αποδείχτηκε ότι, ενώ η θεωρία του αδύνατου κρίκου στη συγκεκριμένη συγκυρία λειτούργησε αποτελεσματικά στη φάση της πάλης για την ανατροπή του αστικού καθεστώτος, στην επόμενη φάση της στερέωσης του νέου καθεστώτος, της ανόρθωσης της οικονομίας και της οικοδόμησης του σοσιαλισμού, αποδείχτηκε ανεπαρκής και αναποτελεσματική. Αποφασιστικό ρόλο, στη φάση της οικοδόμησης, έπαιξαν τα οικονομικά

μεγέθη και γενικά η οικονομικοκοινωνική καθυστέρηση της χώρας.

Ο ΑΝΤΙΑΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΟΣ ΜΟΝΟΚΟΜΜΑΤΙΣΜΟΣ

Η οικοδόμηση της νέας κοινωνίας σκόνταψε σε ανυπέρβλητα εμπόδια, όχι μόνο γιατί απουσίαζαν οι οικονομικοί όροι, όχι μόνο γιατί η οικονομία της χώρας είχε καταρρεύσει στη διάρκεια του πρώτου παγκόσμιου και του εμφύλιου πολέμου, αλλά και γιατί αποδείχτηκε εσφαλμένη η αντίληψη σύμφωνα με την οποία ήταν αρκετό να υπάρχει μια πλειοψηφία της λεγόμενης «κοινωνικής πρωτοπορίας», που να ενστερνίζεται την πολιτική του επαναστατικού κόμματος (στην προκειμένη περίπτωση η πλειοψηφία στα σοβιέτ), για να στερεωθεί η νέα εξουσία, να βγει η χώρα μέσα από τα ερείπια που της συσσώρευσαν οι πόλεμοι και να οικοδομηθεί ο σοσιαλισμός.

Αποδείχτηκε ότι χρειαζότανε κάτι πολύ περισσότερο από τη συγκυριακή πλειοψηφία στα σοβιέτ. Χρειαζόταν η αποδοχή και η στήριξη της πολιτικής του επαναστατικού κόμματος (στην προκειμένη περίπτωση του κόμματος των μπολσεβίκων) από την πλειοψηφία του λαού.

Οι γενικές βουλευτικές εκλογές για τη συντακτική συνέλευση απέδειξαν, ότι η μονοκομματική κυβέρνηση των μπολσεβίκων δεν είχε την εμπιστοσύνη της λαϊκής πλειοψηφίας. Η μεγάλη πλειοψηφία του λαού καταψήφισε το κόμμα των μπολσεβίκων. Και τότε, το κόμμα που έκανε την επανάσταση, με έναν από τους τρεις βασικούς στόχους της: να αποκαταστήσει πλήρως τα δημοκρατικά δικαιώματα και τις ελευθερίες του λαού, αντί να σεβαστεί τη λαϊκή ετυμηγορία και να επιδιώξει λύση σύμφωνη με τη λαϊκή επιταγή (όπως π.χ. το σχηματισμό συμμαχικής κυβέρνησης με τα άλλα αριστερά κόμματα), ποδοπάτησε τη βασική δημοκρατική αρχή της λαϊκής πλειοψηφίας και της λαϊκής κυριαρχίας, διέλυσε τη συντακτική συνέλευση και εγκαθίδρυσε το μονοκομ-

ματισμό ως πάγιο καταναγκαστικό σύστημα διακυβέρνησης, στηριγμένο στη βία.

Το σύστημα αυτό, που φάνηκε αποτελεσματικό στα χρόνια του εμφύλιου πολέμου, όταν οι αντεπαναστάτες στρατηγοί και οι στρατοί των ξένων εισβολέων έπρεπε να αντιμετωπιστούν με τις μεθόδους του πολεμικού κομμουνισμού, αποδείχθηκε εντελώς αναποτελεσματικό στην αντιμετώπιση και στη λύση των προβλημάτων, που συσώρευσε η πολεμική και εμφυλιοπολεμική περίοδος: στην ανόρθωση, δηλαδή, της εθνικής οικονομίας από τα ερείπια που άφησαν οι πόλεμοι, στην εξασφάλιση των στοιχειωδών ειδών διατροφής, στην εξάλειψη των στερήσεων, της πείνας κλπ. Στις συνθήκες αυτές χρειαζόταν η δημιουργική – παραγωγική ενεργοποίηση, όχι μόνον της εργατικής τάξης (που ήταν ένα πολύ μικρό τμήμα του πληθυσμού), αλλά και της μεγάλης μάζας της αγροτιάς, των μεσαίων στρωμάτων και γενικά του λαού.

Σ' αυτό απέβλεπε η «νέα οικονομική πολιτική», που έθεσε σε εφαρμογή ο Λένιν στα πρώτα χρόνια της δεκαετίας του 1920 και με την οποία μπήκαν τα θεμέλια για το ξεπέρασμα της οικονομικής κρίσης, άρχισαν να αναδιοργανώνονται οι παραγωγικές βάσεις και αποφεύχθηκε ο κίνδυνος της ολικής κατάρρευσης.

ΑΠΟ ΤΟΝ ΠΟΛΕΜΙΚΟ ΚΟΜΜΟΥΝΙΣΜΟ ΣΤΗ ΝΕΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

Η νέα οικονομική πολιτική που, στη συγκεκριμένη συγκυρία, δικαιώθηκε από τα πράγματα, είχε και μιαν αδύνατη πλευρά: Άφησε, στο πολιτικό πεδίο, άθικτο το μονοκομματικό-αντιδημοκρατικό σύστημα διακυβέρνησης. Έτσι, πριν ακόμα πεθάνει ο Λένιν, είχαν αρχίσει να εμφανίζονται τα καρκινώματα του γραφειοκρατικού αυταρχισμού. Εκδηλώθηκαν φαινόμενα που προκαλούσαν τη δυσαρέσκεια μεγάλου μέρους του πληθυσμού και υπονόμευαν τη λαϊκή συσπείρωση και την πορεία προς την οικοδόμηση του σοσιαλισμού.

Στην τελευταία περίοδο της ζωής του ο Λένιν είχε επισημάνει τα φαινόμενα αυτά, είχε εκφράσει την ανησυχία του και καλούσε το κόμμα να ανοίξει μέτωπο για την καταστολή ή τουλάχιστον τον περιορισμό τους.

Η νέα οικονομική πολιτική ήτανε μια έμπρακτη αναγνώριση του γεγονότος, ότι με τις μεθόδους του πολεμικού κομμουνισμού και με τη στήριξη της προσπάθειας για την ανόρθωση σε μια μικρή μειοψηφία του πληθυσμού, οι δυσκολίες αντί να ξεπεραστούν χειροτέρευαν. Αποδείχτηκε ότι η βία και ο καταναγκασμός δεν έλυναν κανένα οικονομικό και κοινωνικό πρόβλημα.

Αναγκαίο, μακροπρόθεσμα, λογικό συμπέρασμα από την εκτίμηση αυτή θα έπρεπε να είναι, ότι η νέα οικονομική πολιτική, για

να πετύχει και να προχωρήσει όφειλε να στηριχτεί στην αναγνώριση μιας βασικής ιστορικής αλήθειας: Κανένα πέρασμα από το ένα κοινωνικό σύστημα σε ένα άλλο, από τη δουλεία στη δουλοπαροικία, είτε από τη φεουδαρχία στον καπιταλισμό δεν έγινε με ένα άλμα. Χρειάστηκαν πολύχρονοι αγώνες των ενδιαφερόμενων κοινωνικών δυνάμεων, χρειάστηκε σειρά επαναστάσεων, χρειάστηκαν μεταρρυθμίσεις πάνω σε μεταρρυθμίσεις, στη διάρκεια αιώνων. Έγιναν, στην πορεία, πολλά βήματα προς τα εμπρός και σημειώθηκαν άλλες τόσες οπισθοδρομήσεις, τα ιστορικά ζιγκ ζαγκ, ώσπου να ωριμάσουν οι υλικές συνθήκες και οι κοινωνικοί και πολιτικοί όροι για το οριστικό πέρασμα από το ένα κοινωνικοοικονομικό σύστημα στο άλλο. Στην πορεία της εξέλιξης της ανθρώπινης κοινωνίας λειτουργούσαν ανασταλτικά οι συνήθειες, οι παραδόσεις, τα ήθη και τα έθιμα, τα πολιτισμικά γνωρίσματα, η συνείδηση των ανθρώπων. Ήταν από την ανάγκη των πραγμάτων αναπόφευκτη ανάλογη πορεία των εξελίξεων και στη Σοβιετική Ένωση. Ήταν από τα πράγματα αναπόδραστο, για πολλά χρόνια, ίσως για μερικές δεκαετίες, ένα σύστημα μικτής οικονομίας, ένας ευλύγιστος συνδυασμός προγραμματισμένης οικονομικής ανάπτυξης και ελεύθερης αγοράς και προπάντων ένας χωρίς αναστολές και περιορισμούς σεβασμός στο σύστημα της οικογενειακής καλλιέργειας και εκμετάλλευσης της γης, που η ίδια η επανάσταση είχε μοιράσει στους αγρότες. Και ήταν επίσης απαραίτητη μια ευλύγιστη πολιτική σταδιακού πέρασματος από το ένα πολιτισμικό εποικοδόμημα στο άλλο, με τον απαιτούμενο σεβασμό στον άνθρωπο και στις πανανθρώπινες αξίες, στην ελευθερία, στη δικαιοσύνη, στην αλήθεια, στη δημοκρατία και στην ανθρωπιά.

Η περιφρόνηση των διδαγμάτων της ιστορικής εξέλιξης, η σταλινική αντίληψη της βίαιης επιβολής πολιτικών επιλογών και μέτρων, που ούτε με την πολιτική και οικονομική πραγματικότητα της χώρας είχαν την παραμικρή αντιστοιχία, ούτε ανταποκρίνονταν, έστω στοιχειωδώς, στις ανάγκες, στις απαιτήσεις και τη θέληση του λαού, η βίαιη καταστολή κάθε διαφορετικής άποψης για τη λύση των προβλημάτων, όλα αυτά που συνιστούν αυτό που ονο-

μάστηκε «σταλινικό φαινόμενο», ευθύνονται για την πλήρη αντίθεση ανάμεσα στο λαό και το κράτος, ευθύνονται για το συνταρακτικό τελικό αποτέλεσμα, για τη γενική χρεοκοπία και τη συνολική κατάρρευση του λεγόμενου υπαρκτού σοσιαλισμού.

Προσωπικά ο Λένιν, όπως αποκαλύπτεται και από το αρχαιολογικό υλικό που έφερε πρόσφατα στη δημοσιότητα ο ιστορικός Βολκογκόνοφ (βλ. το σχετικό Παράρτημα), δεν ήταν καθόλου αμέτοχος στην ευθύνη για τη διαμόρφωση των διεργασιών, που, μετά το θάνατό του, οδήγησαν στο «σταλινικό φαινόμενο».

Μετά το θάνατο του Λένιν, ο Στάλιν και οι ομοϊδεάτες του υπόσκαψαν συστηματικά και μέσα σε λίγα χρόνια κατέργησαν τη νέα οικονομική πολιτική. Σταθερά, μεθοδικά, ενίσχυσαν το γραφειοκρατικό συγκεντρωτικό αυταρχικό σύστημα, που στην πορεία οδήγησε στη διαμόρφωση του αστυνομικού κράτους και στο σταλινικό δεσποτισμό.

Η πολιτική της σταδιακής, βήμα με βήμα, διαμόρφωσης της «δικτατορίας του προλεταριάτου» σε δικτατορία του κόμματος, στην πραγματικότητα σε δικτατορία της ηγεσίας του και σε τελευταία ανάλυση στη μονοπρόσωπη, αυταρχική, απολυταρχική, δεσποτική εξουσία του Στάλιν, οφείλεται κατά κύριο λόγο στο γεγονός, ότι οι πολιτικές και οικονομικές επιλογές του καθεστώτος ήταν τελείως άσχετες με τις πραγματικές ανάγκες του λαού, με τη θέληση, τη συγκατάθεση, τη στήριξη της μεγάλης λαϊκής πλειοψηφίας. Ακόμα χειρότερα, το απολυταρχικό κατεστημένο αντιμετώπιζε με περιφρόνηση τις δυσκολίες και τα προβλήματα της καθημερινής ζωής των λαϊκών μαζών, προκαλούσε γι' αυτό δυσαρέσκειες και αντιδράσεις, που συχνά έπαιρναν οξύτερο χαρακτήρα και καταπνίγονταν άγρια με αστυνομική βία.

Όπως όλοι οι κατά καιρούς απόλυτοι μονάρχες, σε όλα τα γεωγραφικά μήκη και πλάτη, ο Στάλιν θεωρούσε τον εαυτό του αλάθητο και καθέναν που τολμούσε να έχει διαφορετική γνώμη από τη δική του, τον στιγματίζε σαν «εχθρό του κράτους και του λαού» και τον εξόντωνε.

ΓΙΑ ΤΗ ΡΑΓΔΑΙΑ ΕΚΒΙΟΜΗΧΑΝΙΣΗ ΚΑΙ ΚΟΛΕΚΤΙΒΟΠΟΙΗΣΗ

Στα τέλη της δεκαετίας του 1920 και αφού είχε καταργήσει τη νέα οικονομική πολιτική του Λένιν, ο Στάλιν πρόβαλε ως βασικές επιδιώξεις του τη ραγδαία εκβιομηχάνιση της χώρας και τη μαζική κολεκτιβοποίηση της γεωργίας. Για τη ραγδαία εκβιομηχάνιση εκπονήθηκαν και τέθηκαν σε εφαρμογή τα περιβόητα πεντάχρονα πλάνα, που κατευθύνανε το μεγαλύτερο μέρος των κρατικών δαπανών στη δημιουργία βαριάς βιομηχανίας, παραμερίζοντας την ικανοποίηση ζωτικών βιοτικών αναγκών του λαού. Η μαζική κολεκτιβοποίηση συνάντησε τη σθεναρή αντίσταση της αγροτιάς, που έβλεπε, στο μέτρο αυτό, τη σοβιετική εξουσία να της παίρνει πίσω τη γη, που την είχε δώσει στους ακτήμονες καλλιεργητές η επανάσταση του Οκτώβρη. Για να καμφθεί η αντίσταση, εκατομμύρια αγρότες, σχεδόν ολόκληρος ο πληθυσμός βασικών γεωργικών περιοχών, εκτοπίστηκαν από τις προγονικές τους εστίες στην κεντρική Ασία και στη Σιβηρία. *Με τα μέτρα αυτά ο Στάλιν τίνανε στον αέρα τη συμμαχία των εργατών και των αγροτών, έκανε τους αγρότες, όχι μόνον τους πλουσιοχωρικούς, τους «κουλάκους», όπως παραπλανητικά διατυμπάνιζε η σταλινική προπαγάνδα, αλλά τους αγρότες στο σύνολό τους, συμπεριλαμβανομένων και των μεσαίων και των φτωχών, εχθρούς της σοβιετικής εξουσίας.* Αποτέλεσμα, η υπονόμευση και η σε μεγάλο βαθμό καταστροφή της αγροτικής οικονομίας, πράγμα που καταδίκαιζε σε μια όλο και περισσότερο μειωμένη αποδοτικότητα, σε μια όλο και πιο περιορισμένη παραγωγή βασικών ειδών διατροφής, σε έναν διαρκώς εντεινόμενο μαρασμό.

ΕΝΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΟ ΣΤΙΓΜΙΟΤΥΠΟ

Ήμουν στη Μόσχα το φθινόπωρο του 1935, ως αντιπρόσωπος του ΚΚΕ στην κομμουνιστική διεθνή. Σε μια συγκέντρωση

αντιπροσώπων των κομμουνιστικών κομμάτων και άλλων στελεχών της Κ.Δ., ο Κνόριν που ήταν μέλος της Κ.Ε. του ΚΚΣΕ και της εκτελεστικής επιτροπής της Κ.Δ. έκανε εισήγηση με θέμα «Η πορεία της μαζικής κολεκτιβοποίησης». Αφού βεβαίωσε τους ακροατές του, ότι η σοβιετική εξουσία με τους τοιφλικάδες είχε ξεφλήσει προ πολλού, αναφέρθηκε στους κουλάκους (πλουσιохωρικούς). Είπε ότι και αυτοί εκμηδενίστηκαν ως τάξη και πρόσθεσε: «Ωστόσο οι αντιδράσεις συνεχίζονται» και υψώνοντας το δεξί του χέρι με σφιγμένη τη γροθιά βροντοφώναξε: «Όμως δε θα τρέμει το χέρι μας προκειμένου να συντρίψουμε κάθε αντίδραση από οπουδήποτε και αν προέρχεται ...» Προφανώς περίμενε χειροκροτήματα, κρατώντας αρκετά δευτερόλεπτα τη γροθιά υψωμένη. Εμείς που τον ακούγαμε είχαμε παγώσει.

Βγαίνοντας από την αίθουσα της συγκέντρωσης ρώτησα τον Ορφέα Οικονομίδα, που ήταν ο μεταφραστής μου, αν κατάλαβε εναντίον ποιων στρεφόταν η απειλή του Κνόριν για χωρίς οίκτο συντριβή, αφού οι γαιοκτήμονες και οι κουλάκοι είχαν εκμηδενιστεί. Ο Ορφέας απάντησε: «Έχεις δίκιο να ρωτάς, γιατί μόλις πριν λίγες μέρες βρισκεσαι εδώ και δεν ξέρεις. Τα σκληρά μέτρα στα οποία αναφέρθηκε ο Κνόριν δε στρέφονται μόνον εναντίον των κουλάκων. Πλήττουν το σύνολο των αγροτών, αφού στο σύνολό τους οι αγρότες αντιστέκονται στη μαζική κολεκτιβοποίηση. Από την περιφέρεια του Κουμπάν και από άλλες αγροτικές περιοχές, το σύνολο του αγροτικού πληθυσμού εκτοπίστηκε στην κεντρική Ασία και στη Σιβηρία».

Για μένα ήτανε κάτι εντελώς άγνωστο αυτό και απίστευτα οδυνηρό. Όλη τη νύχτα δεν έκλεισα μάτι. Σκεφτόμουνα πως με σκληρά μέτρα τέτοιας μορφής και τέτοιας έκτασης η συμμαχία των αγροτών και των εργατών τινάζοταν στον αέρα. Τελικά, δεδομένου ότι η αγροτιά εξακολουθούσε να αποτελεί τη μεγάλη πλειοψηφία του πληθυσμού, διερωτήθηκα ποιανού συμφέροντα υπηρέτουσε και υπεράσπιζε η σοβιετική εξουσία.

ΟΠΟΙΟΣ ΤΟΛΜΑ ΝΑ ΕΧΕΙ ΑΛΛΗ ΓΝΩΜΗ ΕΞΟΝΤΩΝΕΤΑΙ

Όπως ήταν φυσικό, η αντιλαϊκή πολιτική του Στάλιν προκά-
λούσε αντιδράσεις όχι μόνο στις λαϊκές μάζες, αλλά και μέσα
στο ίδιο το κόμμα των μπολσεβίκων, στα μέλη του και στα στελέ-
χη του. Τις αντιδράσεις αυτές ο Στάλιν τις κατάστειλε με τον ίδιο
τρόπο που κατάπνιξε τη λαϊκή αντίσταση, με τη βία. Καθένας
που μέσα στο κόμμα τολμούσε να έχει και να εκφράζει διαφορε-
τική γνώμη, έπρεπε να εξοντωθεί και εξοντωνόταν. Δεκάδες κο-
ρυφαίοι ηγέτες της επανάστασης, εκατοντάδες στελέχη πρώτης
γραμμής, χιλιάδες μικρά και μεσαία στελέχη, συκοφαντήθηκαν
και διώχτηκαν ως «εχθροί του λαού». Πιάστηκαν, φυλακίστηκαν,
εξορίστηκαν ή οδηγήθηκαν στο εκτελεστικό απόσπασμα. Πολλά
εκατομμύρια αθώοι άνθρωποι υπήρξαν θύματα της σταλινικής
θηρωδίας, έχασαν την ελευθερία τους και κάθε ανθρώπινο δι-
καίωμα, κλείστηκαν στις φυλακές, είτε στα στρατόπεδα κατανα-
γκαστικής εργασίας, έχασαν τα πάντα και τη ζωή τους, γιατί δεν
άντεξαν στις απάνθρωπες συνθήκες της κράτησής τους.

Το εγκληματικό όργιο των εκκαθαριστικών επιχειρήσεων του
Στάλιν, κυρίως στη δεκαετία του 1930, επεκτάθηκε και στους χι-
λιάδες πολιτικούς πρόσφυγες, που από διάφορες χώρες (Ισπα-
νία, Ιταλία, Πολωνία, Γερμανία, Ουγγαρία, Ελλάδα κ.ά.) είχαν
καταφύγει κατά καιρούς στη Σοβιετική Ένωση. Επρόκειτο κατά
κύριο λόγο για μέλη και στελέχη των κομμουνιστικών κομμάτων

των χωρών αυτών, που και αυτοί συκοφαντήθηκαν αβάσιμα και εξοντώθηκαν χωρίς διαταγμό και χωρίς οίκτο, όπως και οι χιλιάδες Σοβιετικοί κομμουνιστές.

ΜΙΑ ΣΥΓΚΛΟΝΙΣΤΙΚΗ ΑΦΗΓΗΣΗ

Να πώς μου εξιστόρησε την περίπτωση του, όταν βγήκε σακατεμένος ύστερα από κράτηση 18 χρόνων σε στρατόπεδο αναγκαστικής εργασίας, ένας από τους ελάχιστους Έλληνες που επέζησαν, ο Κώστας Φυλακτόπουλος (κομματικό ψευδώνυμο Ψαράς). Ήτανε στέλεχος του ΚΚΕ και σπούδαζε στο πανεπιστήμιο Κουμς: «Από τους 40 περίπου ελλαδίτες Έλληνες που ζούσαμε στη Μόσχα, οι 38 είχανε συλληφθεί και εξαφανίστηκαν το 1938. Είχαμε μείνει μόνο 2, εγώ και ο Κόσκινος (κομματικό ψευδώνυμο). Ήμουνα κατάπληκτος από το γεγονός των μαζικών συλλήψεων και μιλώντας γι' αυτό με τον Κόσκινο στο σπίτι του, του είπα πως μου είναι δύσκολο να πιστέψω, ότι όλοι οι σύντροφοι Έλληνες που πιάστηκαν ήτανε προδότες, εχθροί της Σοβιετικής Ένωσης και μόνον εμείς οι δύο είμαστε τίμιοι. Σε λίγες μέρες συνέλαβαν κι εμένα και με έκλεισαν στη φυλακή. Εκεί, επί τρεις μήνες περίπου, με πίεζαν να ομολογήσω την αντισοβιετική προπαγάνδα που έκανα. Η απάντησή μου στις επίμονες πανομοιότυπες επί ένα τρίμηνο ερωτήσεις των σκληρών ανακριτών μου ήταν, ότι ποτέ και πουθενά δεν έκανα αντισοβιετική προπαγάνδα. Τους παρακαλούσα να αναφερθούν σε μια συγκεκριμένη αντισοβιετική ενέργειά μου και έπαιρνα τη στερεότυπη απάντηση, ότι οι ερωτώντες ήταν αυτοί κι εγώ όφειλα να απαντήσω. Ύστερα από τρεις μήνες με έστειλαν σε στρατόπεδο καταναγκαστικής εργασίας στη Σιβηρία. Εκεί έμεινα κρατούμενος 18 χρόνια. Όταν μετά το 20ό συνέδριο του ΚΚΣΕ, το 1956, άρχισε η απελευθέρωση των κρατουμένων που είχαν επιζήσει, μου δήλωσαν ότι είμαι ελεύθερος. Παρακάλεσα τότε να μου πουν ποια ήταν η συγκεκριμένη εναντίον μου κατηγορία. Χρειάστηκε να επιμείνω πολύ στην παράκλησή μου αυτή, για να ανοί-

Ξουν τελικά το φάκελό μου και να με ενημερώσουν για την αιτία της 18χρονης κράτησής μου στο στρατόπεδο: Η μόνη κατηγορία εναντίον μου ήταν η κουβέντα που είχα πει στον Κόκκινο σχετικά με τις αθρόες συλλήψεις των Ελλήνων συντρόφων που ζούσαν στη Μόσχα. Η γυναίκα του Κόκκινου, που ήταν ενταγμένη στις μυστικές υπηρεσίες της Ασφάλειας, ανάφερε το περιστατικό αυτό στους προϊσταμένους της. Αυτοί το θεώρησαν αντισοβιετική προπαγάνδα και με τη σύλληψη και τον εγκλεισμό μου στο στρατόπεδο εργασίας, εκτός από το 18χρονο ψυχικό δράμα μου, σακάτεψαν ανεπανόρθωτα και την υγεία μου».

Είναι μια ζωντανή μαρτυρία από πρώτο χέρι, χαρακτηριστική για τον τρόπο με τον οποίο ανακαλύπτονταν «οι εχθροί της Σοβιετικής Ένωσης» και για την ευκολία με την οποία εκατομμύρια άνθρωποι στερήθηκαν την ελευθερία και κάθε ανθρώπινο δικαίωμά τους, βασανίστηκαν άγρια και τελικά εξοντώθηκαν. Εκείνοι απ' αυτούς που είχαν επιζήσει ήταν ελάχιστοι.

Ο Φυλακτόπουλος, που επέζησε ύστερα από τα μαρτύρια των 18 χρόνων, ήταν ένας από τους λίγους τυχερούς. Ήταν νέος άνθρωπος όταν πιάστηκε, με γερή κράση και άντεξε. Βέβαια η υγεία του είχε ανεπανόρθωτα κλονιστεί: εδώ και μερικά χρόνια πέθανε. Πάντως ήταν ο ένας από τους δύο ελλαδίτες Έλληνες που γύρισαν από το στρατόπεδο ζωντανοί. Ο άλλος ήταν ο λοχίας του ελληνικού στρατού Ελ. Γρηγοριάδης, που όντας επικεφαλής της εξωτερικής φρουράς των φυλακών Συγγρού, το 1931, βοήθησε αποφασιστικά στη δραπέτευση των οκτώ ανώτατων στελεχών του ΚΚΕ (Ανδρόνικος Χαϊτάς, Κ. Ευτυχιάδης, Β. Ασίκης, Δ. Παπαρήγας, Ορφ. Οικονομίδης, Λευτ. Αποστόλου, Π. Καραοκόγιας και Μ. Μαροκόβιτης).

ΟΙ ΕΛΛΑΔΙΤΕΣ ΕΛΛΗΝΕΣ ΠΟΥ ΕΞΟΝΤΩΘΗΚΑΝ

Εκείνοι που με τον έναν ή τον άλλον τρόπο εξοντώθηκαν ήταν μερικές δεκάδες. Όταν είναι γνωστό (κανένας δεν επιχειρήσε

να το διαψεύσει) το γεγονός, ότι μετά το 20ό συνέδριο του ΚΚΣΕ, η ηγεσία του έστειλε στην ηγεσία του ελληνικού Κ.Κ. (Κολιγιάννης και Σια) κατάλογο 36 ελλαδικών Ελλήνων κομμουνιστών, που τους είχε αποκαταστήσει μετά θάνατον, αναγνωρίζοντας ότι ψευδώς είχαν κατηγορηθεί και άδικα εξοντώθηκαν, γίνεται φανερό ότι ο αριθμός των θανατωθέντων, με τον έναν ή τον άλλον τρόπο, στελεχών που ζούσαν στη Μόσχα στη δεκαετία του 1930, ήτανε τουλάχιστον 36. Τα ονόματά τους δεν είναι στο σύνολό τους γνωστά για το λόγο, ότι η τότε και οι κατοπινές ηγεσίες του ΚΚΕ τον κατάλογο των 36, όπως και πολλά άλλα σχετικά ντοκουμέντα, δεν τα δημοσίευσαν ποτέ. Στις προσκλήσεις της επιτροπής πρωτοβουλίας για την αποκατάσταση της μνήμης των αγωνιστών της Αριστεράς που συκοφαντήθηκαν και εξοντώθηκαν άδικα, οι ηγεσίες του ΚΚΕ απάντησαν με τη σιωπή τους.

Η επιτροπή πρωτοβουλίας, με την έρευνα που είχε διενεργήσει, εξακρίβωσε εκατό περιπτώσεις στελεχών που δολοφονήθηκαν. Απ' αυτούς οι 80 εδώ στην Ελλάδα και οι 20 στη Σοβιετική Ένωση. Τα ονόματα των 20 που έγινε δυνατό να εξακριβωθούν είναι τα ακόλουθα:

ΑΝΔΡΟΝΙΚΟΣ ΧΑΪΤΑΣ	διετέλεσε γενικός γραμματέας του ΚΚΕ, 1928-1931
ΓΙΩΡΓΟΣ ΚΟΛΟΖΟΦ	διετέλεσε γενικός γραμματέας της ΟΚΝΕ, 1925-1928
ΓΙΩΡΓΟΣ ΝΤΟΥΒΑΣ	διετέλεσε γενικός γραμματέας της ΟΚΝΕ, 1928-1931
ΔΙΟΝΥΣΗΣ ΠΥΛΙΩΤΗΣ	διετέλεσε μέλος του Π.Γ. της Κ.Ε., 1928-1931
ΚΩΣΤΑΣ ΕΥΤΥΧΙΑΔΗΣ	διετέλεσε μέλος του Π.Γ. της Κ.Ε., 1928-1931
ΑΛΕΞΗΣ ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΙΔΗΣ	διευθυντής του «Ριζοσπάστη», 1928-1931
ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ ΚΛΕΙΔΩΝΑΡΗΣ	βουλευτής του ΚΚΕ μέλος της Κ.Ε.

ΜΑΡΚΟΣ ΜΑΡΚΟΒΙΤΗΣ ΤΖΑΝΝΗΣ ΦΛΑΡΑΚΟΣ ΓΙΑΝΝΗΣ ΓΙΑΝΝΑΚΟΥΤΣΟΣ ή ΓΙΑΝΝΟΥΤΣΟΣ	στέλεχος της ΟΚΝΕ εργάτες, συνδικαλιστές, στελέχη του ΚΚΕ, δραπέτευσαν από τις φυλακές της Αίγινας
ΚΟΥΡΟΥΚΛΗΣ	δραπέτευσε από τις φυλακές της Αίγινας
ΑΒΡΑΑΜ ΔΕΡΒΙΣΟΓΛΟΥ	δραπέτευσε από τις φυλακές της Αίγινας
ΔΟΥΛΓΕΡΙΔΗΣ	δραπέτευσε από τις φυλακές της Αίγινας
ΚΑΛΟΓΡΙΔΗΣ	δραπέτευσε από τις φυλακές της Αίγινας
ΣΑΡΙΚΑΣ	δραπέτευσε από τις φυλακές της Αίγινας
ΘΩΜΑΖΟΣ	δραπέτευσε από τις φυλακές της Αίγινας
ΙΟΡΔΑΝΗΣ ΙΟΡΔΑΝΙΔΗΣ ΔΕΣΠΟΤΟΠΟΥΛΟΣ ΓΙΑΝΝΗΣ ΤΣΑΓΚΑΡΑΚΗΣ ΜΟΥΤΖΟΥΡΗΣ	παιδαγωγός, στέλεχος του ΚΚΕ στέλεχος του ΚΚΕ, από το Βόλο στέλεχος της ΟΚΝΕ μέλος του γραφείου της ΟΚΝΕ

Περισσότερα στοιχεία για το έργο της επιτροπής πρωτοβουλίας, στο «Πόρισμα» της, που θα το βρει ο αναγνώστης στο «Παράρτημα ΙΙ», στις τελευταίες σελίδες αυτού του βιβλίου.

ΓΕΝΟΚΤΟΝΙΑ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΟΠΟΝΤΙΩΝ

Σε ό,τι αφορά στη Σοβιετική Ένωση η επιτροπή πρωτοβουλίας ασχολήθηκε αποκλειστικά με την έρευνα, που αφορούσε στους ελλαδίτες Έλληνες που ζούσαν συγκυριακά και προσωρινά στη Μόσχα (σπουδαστές, καθηγητές πανεπιστημίων, ανώτατα

στελέχη του ΚΚΕ). Για τους διωγμούς και την εξόντωση των ελληνικής εθνικότητας Ποντίων, που ζούσαν στη Ρωσία και την Ουκρανία, στις νότιες περιοχές των δημοκρατιών αυτών κατά κύριο λόγο, υπάρχουν οι συντριπτικές μαρτυρίες αυτοπτών μαρτύρων: Ο Σοβιετικός ακαδημαϊκός Θεοχάρης Σεχίδης γράφει:

«Στο βαθμό που εδραιωνόταν το διοικητικό γραφειοκρατικό σύστημα, που βρήκε την έκφρασή του στην προσωπολατρεία του Στάλιν, καθώς και στις παραβιάσεις της νομιμότητας και τους άγριους διωγμούς που απλώθηκαν σε όλη τη χώρα, έφτασε η ώρα και για την πολιτιστική γενοκτονία μερικών μικρών λαών μαζί και των Ελλήνων της ΕΣΣΔ».

(Απόσπασμα από το βιβλίο του Βλάση Αγιτζίδα με τίτλο *Ποντιακός Ελληνισμός και υπότιτλο Από τη γενοκτονία και το σταλινισμό στην περεστρόικα*, Β΄ έκδοση, εκδοτικός οίκος Αφών Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη, σελίδα 228).

Στις σελίδες 228 και 229 του ίδιου βιβλίου διαβάζουμε:

«Το 1933 βρίσκονται στις φυλακές ή σε στρατόπεδα καταναγκαστικών έργων πάνω από 300 Έλληνες. Από αυτούς οι 39 είχαν καταδικαστεί σε 10ετή φυλακή ή εξορία, οι υπόλοιποι είχαν καταδικαστεί σε μικρότερες ποινές, που κυμαίνονταν από 2 μέχρι 9 χρόνια». (Μαρτυρία Κ. Τσαλαχούρη).

Σύμφωνα με τη μαρτυρία του Χαράλαμπου Γωνιάδη (σελίδες 228 και 229 του ίδιου βιβλίου):

«Όπως φαίνεται, ο Στάλιν έδωσε διαταγή, το 1936, να φυλακίσουν όλους τους Έλληνες πάνω από 18 χρονών. Αυτό έγινε μόνο για τους Έλληνες. Για τους άλλους ήτανε να καθαρίζουν τους εχθρούς. Ενώ για τους Έλληνες ήτανε γενικό. Είτε ήσουν κομμουνιστής, είτε φασίστας, σε παίρ-

νανε. Δεν ήθελαν την οργάνωση του ελληνικού πληθυσμού. Οι πιο πολλοί που ζήτησαν αυτονομία πέθαναν στην εξορία. Και όσοι έζησαν δε μιλούν γι' αυτό...

»Χιλιάδες Έλληνες εκτελούνται με την κατηγορία του “εχθρού του λαού”. Την έννοια αυτή την εισάγει ο Στάλιν, καταργώντας έτσι από τα πριν την ανάγκη τεκμηρίωσης των ιδεολογικών και μη σφαλμάτων για τα οποία κατηγορούνταν. Μοναδική απόδειξη ενοχής θεωρείται η “ομολογία” των ίδιων των κατηγορουμένων, που λαμβάνεται με άσκηση φυσικής βίας».

Ο Γιάννης Πεχλιβανίδης από το Κουμπάν συμπληρώνει την περιγραφή στη σελίδα 229:

«Το 1937 μάζεψαν όλους τους Έλληνες από το Κουμπάν... Πρώτα πήραν τους παπάδες, μετά πήραν τους δασκάλους. Είχαμε πολλούς Έλληνες κομμουνιστές και δικαστές ακόμα. Τους μάζεψαν όλους τους άντρες από 16 έως 80 χρονώ. Κανείς δεν υποψιάστηκε ότι θα τους στείλουνε στη Σιβηρία. Νόμιζαν ότι θα τους στείλουνε στην Ελλάδα, γιατί μάζευαν μόνον τους Έλληνες. Υπήρχε ένας χωροφύλακας, φίλος μας, που έλεγε: “Φύγετε θα σας σκοτώσουν”. Κανείς δεν τον πίστεψε. Τους θυμάμαι ένα πρωί που τους πήραν οι χωροφύλακες με τα άλογα μπροστά και οι δικοί μας στη σειρά από πίσω. Τριάντα τέσσερα χιλιόμετρα τους πήγανε με τα πόδια. Από όλες τις περιφέρειες μάζεψαν τον κόσμο... Απ' αυτούς που πήγαν εξορία γύρισε ένας στους χίλιους».

Οι μαρτυρίες Ελλήνων αυτοπτών μαρτύρων είναι άφθονες στο βιβλίο που αναφέραμε. Μνημονεύουμε ακόμα μερικές απ' αυτές: Ο Π. Νικολαΐδης, για τις διώξεις των Ελλήνων του Κουμπάν, στη σελίδα 231, λέει:

«Το 1938-1939 έγιναν οι τουφεκιμοί. Δεν υπήρχε ελληνικό σπίτι που να μη μαυροφορέσει... Το 70% από τους Έλληνες του Κουμπάν εκτελέστηκαν. Όπως μας κυνήγησε ο Τοπάλ Οσμάν στον Πόντο, έτσι μας κυνήγησαν και εκεί. Μετά τους τουφεκιμούς πέθαναν πολλά γυναικόπαιδα από την πείνα».

Και ο Χαράλαμπος Γωνιάδης από τη Γεωργία:

«Η γενοκτονία έγινε παντού στη Ρωσία, Ουκρανία, εκτός από τη Γεωργία. Στη Γεωργία, όσοι Γεωργιανοί εξορίστηκαν τόσοι και Έλληνες. Το ίδιο και στην Αρμενία».

ΜΙΑ ΑΚΟΜΑ ΣΥΓΚΛΟΝΙΣΤΙΚΗ ΜΑΡΤΥΡΙΑ

Κλείνω τις αφηγήσεις με τη μαρτυρία ενός από τους ελάχιστους Έλληνες Πόντιους που επέζησαν ύστερα από τα απίστευτα βασανιστήρια στα οποία υποβλήθηκαν. Πρόκειται για τον Γιάννη Καραμανίδη, που τον συνέλαβαν το Δεκέμβρη του 1937 και τον καταδίκασαν σε 10 χρόνια φυλακή. Γράφει, λοιπόν, στις σελίδες 234-235:

«Πρώτα φυλάκιζαν τους δασκάλους, παρ' όλο που ήσαν κομμουνιστές. Αυτούς έπιασαν πρώτα. Τους έβαζαν τα χέρια στη μέγγενη και έτρεχαν τα αίματα. Τους έλεγαν, "εσείς κάνετε τους κομμουνιστές για να δίνετε μυστικά στην Ελλάδα". Με έπιασαν στις 18 Δεκέμβρη του 1937. Με πήγανε στη φυλακή του Κρασνοντάρ. Μου ζητούσαν να υπογράψω ότι ανατίναξα το γεφύρι του Ταγκαρόκ. Εγώ δεν ήξερα ούτε πού βρισκόταν αυτό. Όλους έτσι τους κατηγορούσαν. Τύποτα δεν ήξεραν. Τους μάζεψαν και τους πήγαν, χάθηκαν όλοι. Εκεί έφαγα πολύ ξύλο. Μια μέρα το 1938 καθόμουνα στη φυλακή στο Κρασνοντάρ. Στις 12 η ώρα το

βράδυ έρχονται, με παίρνουν για ανάκριση. Με χτυπούσαν και μου έλεγαν να υπογράψω. Το πόσο ξύλο έφαγα για να υπογράψω ότι χάλασα το γεφύρι, που δεν το ήξερα καν, δε λέγεται. Με έβαλαν γυμνό σε μια κάμαρα να στέκω όρθιος. Οι τοίχοι γύρω ήταν γεμάτοι καρφιά. Δεν μπορούσες να ακουμπήσεις πουθενά. Έριχναν κρύο νερό επάνω μου. Πρήστηκα. Μ' έβγαλαν έξω για να υπογράψω. Εγώ δεν υπέγραφα. Έκλειναν με το χέρι τους το κείμενο και μου έλεγαν "υπόγραψε". Τους έλεγα: "Να διαβάσω τι γράφει και μετά θα το υπογράψω". Αυτός δεν το φανέρωνε, αλλά έβριζε και μου έλεγε "υπόγραψε". "Ανοιξτε να διαβάσω για να ξέρω γιατί με έχετε εδώ", τους έλεγα. Τότε άρχισε το ξύλο. Με χτύπαγε ο ένας και μετά με πέταγε στον άλλον. Τα ίδια κι αυτός. Μέχρι που σωριαζόμουνα κάτω».

Οι μαρτυρίες των Ελλήνων αυτοπτών μαρτύρων επιβεβαιώνονται πλήρως και επίσημα από τους ίδιους τους Σοβιετικούς. Στη «μυστική έκθεση», που διάβασε ο Νικήτα Χρουστσόφ στο 20ό συνέδριο του ΚΚΣΕ, το 1956, επισημαίνεται:

«Η συμμορία του Μπέρια, που κυριαρχούσε στα όργανα κρατικής ασφάλειας, κατέφευγε σε κάθε είδους μέσα για να αποδείξει την ενοχή του συλληφθέντος και την αξιοπιστία των υλικών, που η ίδια είχε χαλκεύσει. Με τι αποδείξεις; Με τις ομολογίες των συλλαμβανομένων, η απόσπαση των οποίων ήταν έργο των ανακριτών. Και με τι τρόπο μπορεί ένας άνθρωπος να ομολογήσει εγκλήματα που δεν έχει διαπράξει; Με έναν και μοναδικό: την άσκηση μέσω βίας, τα βασανιστήρια, αποτέλεσμα των οποίων ήταν να χάνει ο βασανιζόμενος τις αισθήσεις του, να χάνει τα λογικά του, να χάνει την ανθρώπινη αξιοπρέπειά του. Μ' αυτόν τον τρόπο επιτυγχάνονταν οι δήθεν ομολογίες». (Όπως προηγούμενα, σελίδα 235).

Σε πενήντα χιλιάδες υπολογίζονται οι Έλληνες που έχασαν τη ζωή τους εξαιτίας των διώξεων της τριετίας 1937, 1938, 1939. Οι υπολογισμοί αυτοί των αυτοπτών μαρτύρων επιβεβαιώθηκαν και από τις παραδοχές Σοβιετικών αξιωματούχων, που έγιναν βέβαια στην περίοδο της περεστρόικα.

Ο ΜΠΕΡΙΑ ΗΤΑΝ Ο ΜΟΝΟΣ ΕΝΟΧΟΣ;

Η επίσημη αναγνώριση, από τη σοβιετική ηγεσία του 1956, του εγκληματικού τρόπου με τον οποίο το σταλινικό καθεστώς αποσπούσε τις «ομολογίες» των φριχτά βασανιζόμενων ανθρώπων, «ομολογίες» που αποτελούσαν το μόνο «αποδεικτικό υλικό» για την εξόντωση εκατομμυρίων αθώων, έχουν την αξία τους μόνον ως προς την *εκ των υστέρων επίσημη αναγνώριση της αθωότητας των θυμάτων της σταλινικής κτηνωδίας*. Η μόλις αποκρυπτόμενη, ωστόσο, προσπάθεια να αποδοθούν τα εγκλήματα μόνο στη συμμορία του Μπέρια, κάθε άλλο παρά απεικονίζει την τραγική πραγματικότητα, κάθε άλλο παρά αποτελεί εξήγηση του γεγονότος, ότι εκατομμύρια άνθρωποι, όχι μόνον όταν «στα όργανα ασφαλείας κυριαρχούσε η συμμορία του Μπέρια», αλλά και πριν από τον Μπέρια, όταν άλλοι κυριαρχούσαν στα όργανα ασφαλείας όπως ο Γιάκοντα, ο Γιέζοφ κ.ά., οι ίδιες μέθοδοι χρησιμοποιήθηκαν, το ίδιο απάνθρωπο καθεστώς, με την ίδια ευκολία χάλκευε ψεύτικες κατηγορίες, με την ίδια σκληρότητα ποδοπατούσε στοιχειώδη ανθρώπινα δικαιώματα και οδηγούσε στις φυλακές και στις εξορίες, στα βασανιστήρια και στον τάφο, εκατομμύρια ανθρώπους.

Είναι προφανές και τώρα πια ιστορικά επιβεβαιωμένο, ότι πίσω από τη συμμορία του Μπέρια, του Γιάκοντα, του Γιέζοφ και όλων των άλλων εκτελεστικών οργάνων (μικρών και μεγάλων),

οι διαταγές για την άσκηση, για την χωρίς ηθικές αναστολές και χωρίς οίκτο εφαρμογή μιας πρωτοφανούς σε θηριωδία απάνθρωπης πολιτικής, εκπορεύονταν από ένα κέντρο, από έναν άνθρωπο που συγκέντρωνε όλες τις εξουσίες ως αρχηγός του κόμματος και του κράτους, ως παντοδύναμος αφέντης, δεσπότης και τύραννος. Από τον Στάλιν, που αποτελούσε την ενσάρκωση, την έκφραση, την κορυφή του εγκληματικού κατεστημένου και του οποίου η θέληση ήταν νόμος για όλους τους κρίκους της αλυσίδας, που κρατούσε αιχμάλωτο και ανήμπορο το λαό.

«Ο ΣΚΟΠΟΣ ΑΓΙΑΖΕΙ ΤΑ ΜΕΣΑ»

Πολλοί σχολιαστές του σταλινικού φαινομένου αποδίδουν στο βάνουσο, στον αυταρχικό χαρακτήρα του Στάλιν την αντιδημοκρατική και απάνθρωπη τροπή, που πήραν τα πράγματα στη Σοβιετική Ένωση μετά το θάνατο του Λένιν και κυρίως στη δεκαετία του 1930. Ο βάνουσος χαρακτήρας του Στάλιν σίγουρα έπαιξε κάποιο ρόλο στη διαμόρφωση του σταλινικού φαινομένου, όμως ούτε ο βασικός και πολύ περισσότερο ούτε ο μοναδικός συντελεστής στη διαμόρφωση του σταλινικού φαινομένου ήταν ο χαρακτήρας του Στάλιν. Αυτό ήταν από τη μια μεριά, κατά κύριο λόγο, γέννημα των αντικειμενικών συνθηκών (πολύ χαμηλό οικονομικό, κοινωνικό, πολιτικό και πολιτιστικό επίπεδο), που κληρονόμησε από τον τσαρισμό η σοβιετική εξουσία. Και από την άλλη, ήταν το τέρας που γεννήθηκε από την απόφαση της ηγεσίας του ΚΚΣΕ να κρατήσει την εξουσία με όλα τα μέσα, ανεξάρτητα από τη θέληση της λαϊκής πλειοψηφίας. Το μακιαβελικό δόγμα «ο σκοπός αγιάζει τα μέσα» κυριάρχησε σε όλη την περίοδο της σταλινικής δικτατορίας και τα μέσα που χρησιμοποιήθηκαν για τη δήθεν επίτευξη του σκοπού, δηλαδή για τη δήθεν οικοδόμηση του σοσιαλισμού, οδήγησαν τελικά στην οικοδόμηση ενός γραφειοκρατικού-αυταρχικού κράτους, που δεν είχε καμιά απολύτως σχέση με τα βασικά γνωρίσματα του επιστημονικού σο-

οσιαλισμού, όπως τον οραματίστηκαν οι θεμελιωτές του, ο Μαρξ και ο Ένγκελς. Καμιά σχέση με τον ανθρωποκεντρικό χαρακτήρα του σοσιαλιστικού οράματος, με την ελευθερία, τη δημοκρατία, την κοινωνική δικαιοσύνη και τη λαϊκή ευημερία.

HTANE MONON H BIA;

Προβάλλει ένα ερώτημα: Πώς μπόρεσε να κρατηθεί στην εξουσία για ένα τόσο μεγάλο χρονικό διάστημα το σταλινικό καθεστώς; Η τρομοκρατία; Οι διωγμοί; Η εξόντωση των αντιπάλων; Αυτά ήταν τα μόνα στηρίγματα του καθεστώτος; Χωρίς αμφιβολία το κύριο στήριγμα της σταλινικής βαρβαρότητας ήταν η βία, η χωρίς όρια αστυνομική βία, η τρομοκρατία. Όμως δεν ήτανε μόνον αυτό. Ένα νέο κοινωνικό εκμεταλλευτικό στρώμα είχε δημιουργηθεί, ένα νέο στρώμα που το αποτελούσαν οι άνθρωποι των κομματικών και των κρατικών μηχανισμών, αυτό που ονομάστηκε «νομενκλατούρα». Συμποσούνταν σε μερικά εκατομμύρια ψυχές οι ιεράρχες της νομενκλατούρας και είχαν εξασφαλίσει για τον εαυτό τους σειρά από προνόμια, σε ό,τι αφορά τις αποδοχές, την ποικιλία, την ποιότητα και τις τιμές των προϊόντων στα ειδικά γι' αυτούς καταστήματα, την προτεραιότητα για τις σπουδές των παιδιών τους στις ανώτερες σχολές, την ποιότητα της ιατρικής και νοσοκομειακής περίθαλψης κλπ. Αυτό το στρώμα, που στην πραγματικότητα συγκροτούσε μιαν ιδιότυπη εκμεταλλευτική τάξη της οποίας τα μέλη, ατομικά το καθένα, δεν ήταν ιδιοκτήτες των μέσων παραγωγής, αλλά όλοι μαζί συλλογικά, χωρίς να δουλεύουν παραγωγικά απολάμβαναν ένα σημαντικό μερίδιο από την υπεραξία των προϊόντων, που προέκυπτε από την άγρια εκμετάλλευση της εργατικής τάξης στο σύνολό της, αυτοί οι ιδιομορφοί εκμεταλλευτές ήταν ένα ακόμα στήριγμα του σταλινικού καθεστώτος. Και βέβαια έπαιξε το ρόλο της, σαν στήριγμα του καθεστώτος και η προπαγάνδα της απάτης: Τις βαθύτατα λαθεμένες επιλογές του Στάλιν σε ό,τι αφορούσε τη ραγδαία εκβιομη-

χάνιση και τη μαζική κολεκτιβοποίηση, επιλογές που τις πλήρωσαν με τη ζωή τους εκατομμύρια άνθρωποι, οι προπαγανδιστικοί μηχανισμοί του κόμματος και του κράτους τις εμφάνιζαν με παραπλανητικούς όρους: Η ραγδαία εκβιομηχάνιση παρουσιαζόταν σαν πολιτική απαραίτητη για την αμυντική θωράκιση της χώρας, «για τη διασφάλισή της από την καπιταλιστική περικύκλωση». Στην τέτοια προβολή του θέματος της άμυνας έναντι πιθανών και απίθανων ενδεχομένων, υπήρχε κάποια ανταπόκριση από απληροφόρητα και καθυστερημένα άτομα. Η εκδοχή αυτή αγνοούσε ολότελα τον παράγοντα άνθρωπο. Δεν έπαιρνε καθόλου υπόψη της, ότι η όποια ενδεχόμενη εξωτερική απειλή για να αντιμετωπιστεί αποτελεσματικά, χρειαζόταν πέρα από την υλική ετοιμότητα (σε πολεμικό υλικό κλπ.) και ένα υψηλό και ακμαίο ηθικό των πολιτών, που για να υπάρχει οι πολίτες έπρεπε να είναι ελεύθεροι, να ζουν σε καθεστώς ελευθερίας και δικαιοσύνης, να είναι βέβαιοι ότι αξίζει να πεθάνουν για να υπερασπιστούν την ακεραιότητα και την ανεξαρτησία της πατρίδας τους και όλα τα αγαθά, που εξασφαλίζει στους ελεύθερους πολίτες η μη υποδούλωσή τους. Αυτό το αίσθημα δεν ήταν δυνατό να υπάρχει και δεν υπήρχε σε ένα καθεστώς ουσιαστικής δουλείας. Αυτό αποδείχτηκε στην πρώτη φάση της χιτλερικής εισβολής, κατά την οποία η αντίσταση των σοβιετικών δυνάμεων ήταν υποτονική. Σε ορισμένες περιοχές μάλιστα, όπως στην περίπτωση της Ουκρανίας, το σταλινικό κατεστημένο, με την αντιλαϊκή πολιτική του, είχε υπονομεύσει σε μεγάλο βαθμό το πνεύμα της αντίστασης στον εισβολέα, κατά την πρώτη περίοδο της εισβολής. *Χρειάστηκε να προελάσουν οι χιτλερικές φάλαγγες βαθιά μέσα στη χώρα των σοβιέτ, χρειάστηκε να πεισθούν από την ίδια τους την πείρα οι Σοβιετικοί άνθρωποι, ότι το χιτλερικό τυραννικό καθεστώς ήτανε πολύ χειρότερο ακόμα και από τη σταλινική τυραννία, ότι η τυχόν επικράτηση του Χίτλερ θα μετάρτεπε ολόκληρη τη χώρα των σοβιέτ σε ένα αλέφαντο στρατόπεδο καταναγκαστικής εργασίας, σε μίαν απέραντη φυλακή για όλους τους λαούς της ΕΣΣΔ,*

για να αλλάξουν στάση απέναντι στον εισβολέα, να ανακτήσουν τον ξεχασμένο πατριωτισμό τους και να συντρίψουν τελικά τους εισβολείς.

Όσο για τη μαζική κολεκτιβοποίηση της γεωργίας, που αποτέλεσμά της ήταν η μαζική καταστροφή της αγροτιάς ως τάξης, η κάθετη πτώση της γεωργικής παραγωγής, η καταστροφική κρίση της αγροτικής οικονομίας, που ακόμα δεν έχει ξεπεραστεί, όλα αυτά αποτελούν την αναμφισβήτητη απόδειξη της χονδροειδούς πολιτικής τύφλωσης που οδήγησε σ' αυτήν την επιλογή. Ωστόσο η σταλινική προπαγάνδα, αυτήν την επιλογή την παρουσίαζε σαν «σοσιαλιστικοποίηση της αγροτικής οικονομίας». Ο Στάλιν επιχείρησε να εισαγάγει, με τη βία, στο χωριό το σοσιαλισμό (ποιο σοσιαλισμό;). Η δημαγωγία αυτή, παρά τα καταστροφικά της αποτελέσματα, έβρισκε κάποιαν απήχηση ανάμεσα στους βιομηχανικούς εργάτες, τους οποίους εξαπατούσε με την προπαγάνδα, ότι χωρίς τα μέτρα αυτά το προϊόν της γεωργικής παραγωγής δε θα έφτανε στις μεγάλες πόλεις.

Θα πρέπει να προστεθεί σε όλα αυτά και το γεγονός, ότι μια μερίδα του πληθυσμού όχι πολύ σημαντική, η πιο απληροφόρητη και μορφωτικά καθυστερημένη, πίστευε πως για όλα τα αντιλαϊκά μέτρα και τα εγκλήματα του καθεστώτος δεν έφταιγε ο Στάλιν, αλλά οι άνθρωποι του περίγυρού του, οι διάφοροι Μπέρια. Αυτή η μερίδα διακατεχόταν από μια, κληρονομημένη από το τσαρικό καθεστώς, μοιρολατρική-λατρευτική παράδοση για τον αρχηγό του κράτους, τον «πατερούλη», που φρόντιζε για το λαό του.

Αυτοί ήταν οι παράγοντες που, πέρα από τη βία, συντελούσαν στη στήριξη του καθεστώτος.

ΑΝΤΙΣΤΡΟΦΗ ΤΩΝ ΣΤΟΧΩΝ ΣΕ ΟΛΗ ΤΗ ΓΡΑΜΜΗ

Πριν πεθάνει ο Λένιν είχε κιόλας αρχίσει το ξέφτισμα της μιας από τις τρεις βασικές διακηρύξεις του ΚΚΣΕ, για την πραγ-

μάτωση των οποίων είχε καλέσει το ρωσικό λαό στην επανάσταση του Οκτώβρη. Όπως είδαμε, αντί να προχωρήσει στην ολοκλήρωση των δημοκρατικών δικαιωμάτων και των λαϊκών ελευθεριών, η σοβιετική εξουσία τα περιορίζει δραστικά. Με το θάνατο του Λένιν το αυταρχικό-αντιδημοκρατικό κράτος γιγαντώθηκε. Μήπως όμως υπήρξε σταθερότητα και συνέπεια σε ό,τι αφορά στην πραγμάτωση των άλλων δύο βασικών διακηρύξεων; Όχι. Η οκτωβριανή επανάσταση αμέσως μετά την επιβολή της είχε ικανοποιήσει τον προαιώνιο πόθο των μουζίκων. Απαλλοτρίωσε τη γη των τσιφλικιάδων και την μοίρασε στους ακτήμονες και τους μικροκληρούχους χωρικούς. Αυτό όμως δεν κράτησε πολύ. Στα τέλη της δεκαετίας του 1920, με την περιβόητη μαζική κολεκτιβοποίηση, με τη βία, με τον άγριο εξαναγκασμό, η γη περνούσε από τα χέρια της αγροτιάς στο κράτος. Έτσι καταργήθηκε και η δεύτερη βασική υπόσχεση της οκτωβριανής επανάστασης. Τη γη που έδωσε στους αγρότες η σοβιετική εξουσία, αμέσως με την εγκαθίδρυσή της, περίπου ύστερα από δέκα χρόνια, τους την πήρε πίσω ο Στάλιν.

Μήπως όμως ο σταλινισμός σεβάστηκε την τρίτη βασική διακήρυξη της επανάστασης του Οκτώβρη για μια σταθερή και διαρκή ειρήνη; Ούτε και σ' αυτόν τον τρίτο βασικό στόχο της επανάστασης στάθηκε τίμιος απέναντι στο λαό ο σταλινικός δεσποτισμός: Ο πρώτος παγκόσμιος πόλεμος είχε τελειώσει το 1918, ο εμφύλιος πόλεμος επίσης τερματίστηκε στα πρώτα χρόνια της δεκαετίας του 1920. Όμως ένας καινούργιος, ιδιότυπος, μονόπλευρος εμφύλιος άρχισε να αναπτύσσεται από τα τελευταία χρόνια της δεκαετίας του 1920, με θύματα εκατομμύρια Σοβιετικούς ανθρώπους. Μ' αυτόν τον τρόπο και η τρίτη βασική διακήρυξη του Οκτώβρη ποδοπατήθηκε βάνουσα. Η ειρηνική - δημιουργική ζωή που ποθούσε ο λαός έγινε άπιαστο όνειρο.

Σε όλους τους τομείς, σε όλα τα πεδία, οι υποσχέσεις, οι διακηρύξεις, οι ελπίδες διαφεύστηκαν παταγωδώς.

*ΑΝΤΙΚΤΥΠΟΙ ΚΑΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ
ΣΤΑ ΚΟΜΜΟΥΝΙΣΤΙΚΑ ΚΟΜΜΑΤΑ
ΤΩΝ ΚΑΠΙΤΑΛΙΣΤΙΚΩΝ ΧΩΡΩΝ*

Με όλα αυτά, που καθόλου ή ελάχιστα ήτανε γνωστά στους εργαζόμενους και γενικά στους λαούς, έξω από τη Σοβιετική Ένωση, η χώρα των σοβιέτ, με την αίγλη της πρώτης στον κόσμο χώρας, που οι λαοί της αποτίναξαν το ζυγό της κεφαλαιοκρατικής εκμετάλλευσης και καταπίεσης, ασκούσε, για μερικές δεκαετίες, μian αξιόλογη ακτινοβολία σε πλατιά στρώματα εργαζομένων.

Τα κομμουνιστικά κόμματα των καπιταλιστικών χωρών καλλιεργούσαν και πάσχιζαν να επαυξήσουν αυτήν την ακτινοβολία. Όχι μόνο γιατί θεωρούσαν χρέος τους να υπερασπίσουν «την πρώτη στον κόσμο χώρα του σοσιαλισμού», αλλά και γιατί ως τμήματα του παγκόσμιου κομμουνιστικού κόμματος, δηλαδή της κομμουνιστικής διεθνούς, ήταν καταστατικά δεσμευμένα να πειθαρχούν στο διεθνές αυτό καθοδηγητικό κέντρο και να εφαρμόζουν τη γενική γραμμή του και τις επιμέρους αποφάσεις του. Έτσι, στην Ευρώπη κυρίως, αλλά και παντού αλλού, όπου υπήρχαν κομμουνιστικά κόμματα, η Σοβιετική Ένωση προβαλόταν από αυτά, σαν «η μοναδική στον κόσμο χώρα της ελευθερίας για τους εργαζόμενους και γενικά για το λαό, η μοναδική στον κόσμο χώρα της προόδου, της κοινωνικής δικαιοσύνης, της ισότητας ευκαιριών για όλους τους πολίτες της, το πρότυπο της παγκόσμιας σοσιαλιστικής επανάστασης, η χώρα του οικοδομούμενου σοσιαλισμού».

Τα κομμουνιστικά κόμματα των καπιταλιστικών χωρών θεωρούσαν το ΚΚΣΕ «κόμμα οδηγό» και την ηγεσία του «αλάθητη». Οι ηγεσίες των κομμουνιστικών κομμάτων θεωρούσαν χρέος τους, όχι μόνο να συμμορφώνονται με τη γραμμή και τις αποφάσεις της Κ.Δ., δηλαδή ουσιαστικά με τις εντολές του ΚΚΣΕ, αλλά και να συμπεριφέρονται με πρότυπο τους κανόνες συμπεριφοράς της ηγεσίας του ΚΚΣΕ.

Στα οργανωτικά θέματα, βασικό στη συγκρότηση, στη δομή και στην πολιτική του κόμματος ήταν η μονολιθικότητα. Αυτό ίσχυε στο ΚΚΣΕ, αυτό ήτανε το πρότυπο και για τα άλλα κομμουνιστικά κόμματα. Η ταύτιση του κόμματος με την ηγεσία του ήταν επίσης ένας από τους βασικούς όρους στις θέσεις, στη λειτουργία και στην εσωτερική ζωή των κομμουνιστικών κομμάτων, γιατί αυτό ίσχυε και στο ΚΚΣΕ. Το «αλάθητο» του αρχηγού και η τυφλή εμπιστοσύνη στο πρόσωπό του ήταν επίσης προϊόν εισαγωγής από το ΚΚΣΕ σε όλα τα κομμουνιστικά κόμματα σε όλον τον κόσμο. Το ίδιο και η προσωπολατρεία, το ίδιο και η άρνηση παραδοχής στην πράξη της ελευθερίας της σκέψης, της έκφρασης και της κριτικής σε κάθε περίπτωση, που αυτά έθεταν υπό αμφισβήτηση το αλάθητο της ηγεσίας. Έτσι η προσωπολατρεία προς τον Στάλιν, από σοβιετικό φαινόμενο έγινε παγκόσμιο φαινόμενο στα κομμουνιστικά κόμματα και δίπλα στο μεγάλο αρχηγό εμφανίστηκαν και εμπέδωσαν την κυριαρχία τους και οι μικροί Στάλιν στις ηγεσίες των κομμουνιστικών κομμάτων.

ΟΙ ΦΙΛΟΙ ΚΑΙ ΟΙ ΕΧΘΡΟΙ

Η ηγεσία του ΚΚΣΕ πρέσβευε και δίδασκε, ότι οι φίλοι ήτανε μόνον οι δουλικά υποταγμένοι σ' αυτήν. Στην κατηγορία αυτή συγκαταλέγονταν στην πλειοψηφία τους οι γενικοί γραμματείς των κομμουνιστικών κομμάτων, οι άνθρωποι της Κα Γκε Μπε που είχαν εισχωρήσει στις ηγεσίες των κομμουνιστικών κομμάτων και μερικά «αφосιωμένα στελέχη». Καθένας, όποιος και αν ήταν, κομματικός ή εξωκομματικός, που αμφισβητούσε την αυθεντικότητα, το κύρος, τη σοφία και το αλάθητο του αρχηγού, έπρεπε να αντιμετωπίζεται σαν εχθρός, να καταγγέλλεται δημόσια για υπαρκτά και ανύπαρκτα ελαττώματα και αμαρτήματα, να δυσφημείται και να υβρίζεται χωρίς δισταγμούς και αναστολές κι αν αρνείται να συμμορφωθεί, όσο και όπου είναι δυνατό, να εξοτώνεται πολιτικά, ηθικά και φυσικά.

Φαίνονται σαν υπερβολές τα πιο πάνω, όμως αυτή ήταν η πραγματικότητα. Αυτή ήταν η κομματική αγωγή και η κομματική εντολή, που δινότανε στα στελέχη και στους αντιπροσώπους των κομμουνιστικών κομμάτων από τους εκπροσώπους του ΚΚΣΕ στην κομμουνιστική διεθνή στη Μόσχα.

Όπως ήτανε φυσικό οι αντιπρόσωποι των κομμουνιστικών κομμάτων στην Κ.Δ., που στην πλειοψηφία τους, παρά την πίστη τους στο αλάθητο της σοβιετικής ηγεσίας, ήταν άνθρωποι που δε χωρούσαν σε μια τέτοια, αντίθετη με το δικό τους πολιτιστικό επίπεδο και τις δημοκρατικές παραδόσεις των λαών τους, «κουλτούρα», απέρριπταν στην πλειοψηφία τους τις οδηγίες και τις εντολές του τύπου αυτού. Το ίδιο και μια αρκετά μεγάλη μερίδα στελεχών των κομμουνιστικών κομμάτων που δούλευαν ως τεχνικό προσωπικό στους μηχανισμούς της Κ.Δ. Έτσι, έγιναν κι αυτοί αντικείμενο της σταλινικής βαρβαρότητας, των εκκαθαρίσεων των ετών 1937, 1938, 1939 και οδηγήθηκαν στις φυλακές, στις εξορίες και στο εκτελεστικό απόσπασμα.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΖΑΧΑΡΙΑΔΗΣ ΚΑΙ ΖΑΧΑΡΙΑΔΙΣΜΟΣ

Πιστεύω πως αυτή, η όσο το δυνατό συνοπτική περιγραφή του σταλινικού φαινομένου ήταν απαραίτητη ως πλαίσιο για να τοποθετηθούν και να εξηγηθούν παρόμοια (σε πολύ πιο μικρή έκταση φυσικά) φαινόμενα στα κομμουνιστικά κόμματα των άλλων χωρών, όχι μόνο στις χώρες του λεγόμενου «σοσιαλιστικού στρατοπέδου», αλλά και στις μη «σοσιαλιστικές» χώρες και στην Ελλάδα.

Αντικείμενο της εργασίας αυτής δεν είναι η διερεύνηση φαινομένων ανάλογων με τις σταλινικές εκκαθαρίσεις στις χώρες του λεγόμενου «υπαρκτού σοσιαλισμού», ούτε και σε μερικές άλλες καπιταλιστικές χώρες. Το φαινόμενο «Ζαχαριάδης και ζαχαριαδισμός» είναι το αντικείμενο της έρευνας αυτής, γιατί πολλοί ασχολήθηκαν μ' αυτό, πολλά γράφτηκαν, πολλά ειπώθηκαν, αλλά, νομίζω πως μια σε βάθος εξέταση του φαινομένου δεν έχει γίνει ακόμα. Και βέβαια η ολόπλευρη, η λεπτομερής, η αναλυτική μελέτη του φαινομένου είναι δουλειά των ιστορικών. Η εργασία αυτή δε φιλοδοξεί να εμφανιστεί ως η ιστορία του ΚΚΕ. Ο συγγραφέας θεώρησε χρέος του να ασχοληθεί με το θέμα αυτό, με την ελπίδα ότι θα συνεισφέρει έτσι στο μελλοντικό έργο των ιστορικών να ερευνηθούν σε βάθος το ζαχαριαδικό φαινόμενο, που πραγματικά υπήρξε ένα πεισιστικό, ένα αιμοσταγές χρονικό στην ιστορία του ΚΚΕ. Είναι ένα θέμα, που δεν αφορά και

δεν ενδιαφέρει μόνον τα παλιά και τα καινούργια μέλη του ΚΚΕ και γενικότερα τους ανθρώπους της Αριστεράς, αλλά τον ελληνικό λαό στο σύνολό του. Γιατί το σταλινικό, δηλαδή το ζαχαριαδικό φαινόμενο στην Ελλάδα, λειτούργησε ανασταλτικά στη φυσιολογική ανάπτυξη του αριστερού δημοκρατικού κινήματος. Παραμόρφωσε οικτρά τα οράματα και τα ιδανικά του επιστημονικού σοσιαλισμού. Ευθύνεται, σε μεγάλο βαθμό, για το πέρασμα της γραμμής του Τσώρτσιλ στην Ελλάδα, που όπως αποδειχνεται με τα δημοσιευμένα, ύστερα από πολλά χρόνια, απόρρητα αγγλικά ιστορικά αρχεία, βασικός στόχος της ήταν η πρόκληση ένοπλης ρήξης και η πολεμική συντριβή των δυνάμεων της Αριστεράς:

«Περιμένω, οπωσδήποτε, σύγκρουση με το ΕΑΜ και δεν θα πρέπει να την αποφύγουμε, εφ' όσον θα έχωμεν επιλέξει καλώς το έδαφος της συγκρούσεως». (Απομνημονεύματα του Τσώρτσιλ, τόμος 6ος σελ. 250).

Να σημειωθεί ότι η παράγραφος αυτή είναι μέρος της επιστολής που έστειλε ο Τσώρτσιλ στον Ήντεν (υπουργό Εξωτερικών της Αγγλίας) με ημερομηνία 7 Νοέμβρη του 1944. Τον Οκτώβρη του ίδιου χρόνου είχε κλειστεί στη Μόσχα η συμφωνία για το μοίρασμα των Βαλκανίων σε ζώνες επιρροής, ανάμεσα στους Άγγλους και τους Σοβιετικούς. Με βάση τη συμφωνία αυτή, το 90% της επιρροής στην Ελλάδα παραχωρήθηκε στους Άγγλους και το 10% στους Σοβιετικούς, έναντι ανάλογου ανταλλάγματος υπέρ των Σοβιετικών στη Ρουμανία και τη Βουλγαρία.

Η συμφωνία Στάλιν-Τσώρτσιλ, τον Οκτώβρη του 1944, στη Μόσχα, ήταν το πράσινο φως στον Τσώρτσιλ για τις πολεμικές επιχειρήσεις του στην Ελλάδα, με στόχο τη συντριβή της Αριστεράς.

Πιστή στην εφαρμογή της συμφωνίας εκείνης η Σοβιετική Ένωση δεν πρόβαλε καμιάν απολύτως αντίσταση, ούτε καν στο

διπλωματικό πεδίο, στην ένοπλη κατάπνιξη από τους Άγγλους της εξέγερσης του Δεκέμβρη του 1944. Έμεινε ως το τέλος πλήρως αδιάφορη. Από το Δεκέμβρη και μετά ήταν ολοφάνερο το ξεπούλημα της Ελλάδας στους Άγγλους, ακόμα και σ' εκείνους που δεν είχαν υποπτευθεί τίποτα για τη συμφωνία της Μόσχας του Οκτώβρη του 1944.

«ΔΙΑΙΡΕΙ ΚΑΙ ΒΑΣΙΛΕΥΕ»

Θα ήταν απλοϊκό και ιστορικά ανακριβές να δεχτεί κανείς, ότι η γραμμή Τσώρτσιλ για την ένοπλη ρήξη με το ΕΑΜ-ΕΛΑΣ και τη συντριβή της Αριστεράς στην Ελλάδα, ξεκινά, χρονικά, από τον Οκτώβρη του 1944, όταν υπογράφηκε στη Μόσχα η συμφωνία που μοίραζε τα Βαλκάνια και την ανατολική Ευρώπη σε ζώνες επιρροής. Από τη μέρα που πάτησαν το πόδι τους στα ελεύθερα βουνά της Ελλάδας οι αγγλικές στρατιωτικές αποστολές και σαφέστερα, εμφανέστερα, από το δεύτερο μισό του 1943, όταν είχε αρχίσει να διαφαίνεται καθαρά η ήττα του άξονα, κύριο μέλημα και βασικός στόχος των αγγλικών στρατιωτικών αποστολών στην Ελλάδα ήταν η δημιουργία συνθηκών, που θα έκαναν δυνατή την αγγλική μεταπολεμική κυριαρχία.

Προϋπόθεση για να επιτευχθεί αυτό ήτανε το μεγαλύτερο δυνατό αποδυνάμωμα της Αριστεράς, η υπονόμηση της αντιστασιακής δράσης του ΕΑΜ-ΕΛΑΣ, η δημιουργία συνθηκών ανταγωνισμού, διενέξεων και πολεμικών αντιπαραθέσεων, ανάμεσα στο ΕΑΜ-ΕΛΑΣ και τις άλλες αντιστασιακές οργανώσεις (του Ζέρβα, του Ψαρρού κ.ά.), η ενθάρρυνση της κυβέρνησης των κουίσιλινγκς στη συγκρότηση των ταγμάτων ασφαλείας κλπ.

Η μαρτυρία του τέως βουλευτή των Φιλελευθέρων Άγγελου Αγαπητού, που αντιστάθηκε σθεναρά στην πολιτική του «διαίρει και βασίλευε» και με υποδειγματικό θάρρος την κατάγγειλε ανοιχτά, με συνέπεια να του απαγορευτεί η επιστροφή του στην Ελλάδα, αφού προηγουμένα είχε παρασημοφορηθεί για τη διά-

ωση δεκάδων Άγγλων αξιωματικών και οπλιτών, που δεν είχαν προλάβει να αποχωρήσουν με την κατάρρευση του μετώπου και είχαν ξεμείνει στην Ελλάδα, ήταν αποκαλυπτική.

Αντιλήφθηκε και συνειδητοποίησε έγκαιρα η ηγεσία της εαμικής αντίστασης και κυρίως η ηγεσία του ΚΚΕ το παιχνίδι και τις πραγματικές επιδιώξεις των Άγγλων συντηρητικών; Στη συστηματική πολιτική του διαίρει και βασιλεύει, που εφάρμοζαν στην Ελλάδα οι Άγγλοι, αντιτάχθηκε από την εαμική ηγεσία μια σταθερή, αταλάντευτη, συνεχής πολιτική εθνικής ενότητας στη διεξαγωγή της αντιστασιακής δράσης;

Διακυρήξεις και εκκλήσεις για εθνική πατριωτική ενότητα υπήρξαν πολλές από την πλευρά του ΕΑΜ. Ταυτόχρονα υπήρξαν όχι λίγες ενέργειες και από την πλευρά του ΕΑΜ-ΕΛΑΣ, που υπέσκαπταν στην πράξη την εφαρμογή αυτής της πολιτικής. Οι περιπτώσεις της αιχμαλωσίας των Σαράφη – Κωστόπουλου κλπ., της σύλληψης και εκτέλεσης του Ψαρρού είναι από τις πιο χαρακτηριστικές.

Υπαρχηγός και πολιτικός καθοδηγητής του ΕΔΕΣ (του Βουνού) ήταν ο Κομνηνός Πυρομάγλου, που, σε αντίθεση προς τον Ζέρβα, ήταν άνθρωπος με αδιαμφισβήτητες δημοκρατικές περγαμνές και ανεπιληπτο ήθος. Πώς αξιοποίησε το σημαντικότερο αυτό στοιχείο η ηγεσία του ΚΚΕ και του ΕΑΜ για να προωθήσει την πολιτική της πατριωτικής αντιστασιακής ενότητας; Ουσιαστικά το αγνόησε.

Στο ζήτημα των σχέσεων με τους Άγγλους, από την ηγεσία του ΚΚΕ ακολουθήθηκε μια πολιτική ακροβασίας σε τεντωμένο σκοινί: Ακατανόητες και άκρως επικίνδυνες παραχωρήσεις τη μια στιγμή (π.χ. συμφωνία υπαγωγής του ΕΛΑΣ στο αγγλικό στρατηγείο της Μέσης Ανατολής, συμφωνίες του Λιβάνου και της Καζέρτας) και από την άλλη αριστεριστικές εξτρεμιστικές ενέργειες χωρίς καμιά προοπτική επιτυχίας που, τελικά, οδήγησαν στην πολεμική αναμέτρηση του Δεκέμβρη του 1944 και στην ήττα.

ΤΟ ΔΟΓΜΑ ΤΡΟΥΜΑΝ

Η γραμμή Τσώρτσιλ για την ένοπλη ρήξη με την Αριστερά επιβεβαιώθηκε και συνεχίστηκε και μετά το Δεκέμβρη και τη συμφωνία της Βάρκιζας, με το δολοφονικό όργιο των οπλισμένων και καθοδηγημένων από τους Άγγλους συμμοριών της ακροδεξιάς. Την ίδια γραμμή υιοθέτησε σε συνέχεια και εφάρμοσε με συνέπεια η αμερικάνικη κυβέρνηση με το περιβόητο δόγμα Τρούμαν.

Με την απόφαση της δεύτερης ολομέλειας της Κ.Ε. του ΚΚΕ του 1946, που χάραξε τη γραμμή της ένοπλης ρήξης και με τον εμφύλιο πόλεμο που ακολούθησε, των ετών 1946-1949, χιλιάδες Έλληνες και από τις δύο πλευρές έχασαν τη ζωή τους, άλλες τόσες χιλιάδες έμειναν ανάπηροι, οικογένειες ολόκληρες ξεκληρίστηκαν. Εκατοντάδες χωριά καταστράφηκαν. Η εθνική οικονομία τραυματίστηκε θανάσιμα. Και χιλιάδες αριστεροί πολίτες έπεσαν θύματα του ρεβανσισμού της Δεξιάς, οδηγήθηκαν στα έκτακτα στρατοδικεία, καταδικάστηκαν σε θάνατο, ισόβια και άλλες βαριές ποινές με ψεύτικες κατηγορίες. Χιλιάδες εκτελέστηκαν και πολλές άλλες χιλιάδες κλείστηκαν στις φυλακές, βασανίστηκαν άγρια. Πολλοί από αυτούς δολοφονήθηκαν στη Μακρόνησο και αλλού. Το σχέδιο Τσώρτσιλ-Τρούμαν για την ένοπλη αναμέτρηση και τη συντριβή της Αριστεράς είχε πραγματοποιηθεί.

Σε επίμετρο όλων αυτών ο Ζαχαριάδης και ο στενός κύκλος των άμεσων συνεργατών του επιδόθηκαν σε ένα κνηγι μαγισσών μετά την ήττα στο Βίτσι και στο Γράμμο. Καλυπτόμενοι από την ασυλία που τους είχε δοθεί στις χώρες του «υπαρκτού σοσιαλισμού» και ασκώντας εκεί μian ιδιότυπη εξουσία σε βάρος των χιλιάδων πολιτικών προσφύγων, προσπάθησαν να καταπνίξουν τη δίκαιη κριτική και την κατακραυγή των προδομένων μαχητών. Κατασκεύασαν ανυπόστατες και άδικες κατηγορίες εναντίον πολιτικών και στρατιωτικών στελεχών, αλλά και εναντίον απλών

μαχητών, εναντίον όλων εκείνων που τόλμησαν να ζητήσουν κριτική και αυτοκριτική θεώρηση της πολιτικής, που ασκήθηκε από την ηγεσία του ΚΚΕ στη δεκαετία του 1940-1950. Εξαπέλυσαν εναντίον τους άγριο κυνηγητό. Και όπως θα αποδειχτεί από τα όσα έγιναν γνωστά γεγονότα που θα παρατεθούν σε συνέχεια, εκατοντάδες μαχητές κηρύχθηκαν «ύποπτοι», «πράκτορες του εχθρού», «εχθροί του λαού» και κυνηγήθηκαν με διάφορους τρόπους (απολύσεις από τη δουλειά, οικονομική, πολιτική και ηθική απομόνωση) και όχι λίγοι, με κάθε μέσο, δολοφονήθηκαν.

ΜΟΝΟΛΙΘΙΚΟΤΗΤΑ, ΑΛΑΘΗΤΟ, ΑΡΧΗΓΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΠΡΟΣΩΠΟΛΑΤΡΕΙΑ

Η αρχή της μονολιθικότητας, η αντίληψη για το αλάθητο της ηγεσίας και κυρίως του αρχηγού, η προσωπολατρεία, αρχίζουν να καλλιεργούνται συστηματικά στο ελληνικό κομμουνιστικό κόμμα από το 1934, με αφητηριακή χρονολογία τη δημοσίευση στο «Ριζοσπάστη» άρθρου του Στέλιου Σκλάβαινα με τίτλο «Αυτός μας οδηγεί». Το άρθρο αυτό πρόβαλε τον Ζαχαριάδη ως αρχηγό του κόμματος. Ως τη στιγμή αυτή, λίγοι άνθρωποι, ακόμα και στο στελεχικό δυναμικό του ΚΚΕ, ήξεραν κάτι για την ύπαρξη και το ρόλο του Ζαχαριάδη στο κόμμα. Καταδικαστικές αποφάσεις που είχαν εκδοθεί εναντίον του με βαριές ποινές, άλλες εκκρεμείς κατηγορίες κλπ. επέβαλαν μian αυστηρή συνωμοτική στάση σε ό,τι αφορούσε την παρουσία του Ζαχαριάδη στην Ελλάδα. Κάνουν λάθος εκείνοι που, χρονολογικά, συνδέουν το φαινόμενο της προσωπολατρείας στην Ελλάδα με το 1931 (χρονιά που με την επέμβαση της κομμουνιστικής διεθνούς γύρισε ο Ζαχαριάδης στην Ελλάδα). Στα τρία χρόνια από το 1931 έως το 1934 και η παρουσία του Ζαχαριάδη ήταν άγνωστη και ο ρόλος του στην ηγεσία όχι πολύ σημαντικός, κυρίως σε ό,τι αφορούσε τη μαζική δουλειά του κόμματος. Συνεχώς, για μεγάλο χρονικό διάστημα, απασχόλησή του ήταν το λεγόμενο ιδεολογικό μέτωπο.

Πέρα απ' αυτό ο Ζαχαριάδης καθοδηγούσε το γραφείο της ΟΚΝΕ και τον επικεφαλής της στρατιωτικής κομματικής οργάνωσης, τον Μάθηση. Με την υπογραφή Κ. δημοσίευε τακτικά στη δεύτερη σελίδα του «Ριζοσπάστη» άρθρα πολεμικής εναντίον του αρχαιομαρξισμού, του λικβινταρισμού, γενικότερα εναντίον του τροτσκισμού. Πέρα απ' αυτά, στους καταμερισμούς δουλειάς μέσα στο Π.Γ. της Κ.Ε. είχε την ευθύνη για τη χάραξη της πολιτικής γραμμής. Στον αποφασιστικής σημασίας αυτόν τομέα, εκείνο που θα μπορούσε να πει κανείς ότι έκανε με σχετική επιτυχία ο Ζαχαριάδης ήταν η μεταφορά στην Ελλάδα της γραμμής και των αποφάσεων της κομμουνιστικής διεθνούς. Αν και σ' αυτό το πεδίο υπήρξαν παραμορφώσεις «υπερεπαναστατικού» αριστεριστικού χαρακτήρα, κυρίως σε ό,τι αφορούσε στην πολιτική των συμμαχιών ιδιαίτερα μετά το 1935. Διαβάζοντας κανείς σήμερα τα άρθρα του Ζαχαριάδη και τις πολιτικές αποφάσεις της Κ.Ε. του ΚΚΕ της εποχής εκείνης, εύκολα διαπιστώνει μια σύγχυση και συχνές παλινωδίες στα θέματα των συμμαχιών, της κοινής δράσης, της εργατικής ενότητας και του ενιαίου δημοκρατικού μετώπου. Από τη μια, φλογερές εκκλήσεις για συνεργασία και κοινή δράση προς τη ρεφορμιστική ηγεσία των συνδικάτων, τη ΓΣΕΕ και τα σοσιαλιστικά και αγροτικά κόμματα και, μερικές εβδομάδες αργότερα, βάνουσο υβρεολόγιο εναντίον εκείνων ακριβώς των δυνάμεων προς τις οποίες απευθύνονταν οι εκκλήσεις για συνεργασία.

Η ΓΝΩΡΙΜΙΑ ΜΟΥ ΜΕ ΤΟΝ ΖΑΧΑΡΙΑΔΗ

Προσωπικά, δεν είχα πολλές ευκαιρίες να γνωρίσω από κοντά τον Ζαχαριάδη από το Νοέμβρη του 1931 που γύρισε στην Ελλάδα, μέχρι το 1933, που αναγκάστηκα να περάσω στην παρανομία. Από το 1930 και μέχρι τη σύλληψή μου στα τέλη του 1931 ήμουν γενικός γραμματέας της ομοσπονδίας των εργατών ηλεκτρισμού και γραμματέας της κομματικής οργάνωσης της Αθήνας. Δούλευα ανοιχτά στο χώρο του εργατικού συνδικαλισμού και φυσικά ήμουνά κάτω από τη μόνιμη παρακολούθηση των οργάνων της Ασφάλειας. Έτσι, οι επαφές μου με τον Ζαχαριάδη στο μικρό χρονικό διάστημα από το Νοέμβρη του 1931 μέχρι τη σύλληψή μου στα τέλη του ίδιου χρόνου ήταν ελάχιστες. Μετά την αποφυλάκισή μου, το καλοκαίρι του 1932, αμέσως σχεδόν έφυγα από την Αθήνα για την Καβάλα, όπου δούλεψα ως γραμματέας της οργάνωσης μέχρι τα τέλη Σεπτεμβρη του ίδιου χρόνου. Και πάλι από το φθινόπωρο του 1932 ως την άνοιξη του 1933, ως βουλευτής της Αθήνας, είχα πολύ περιορισμένες δυνατότητες να παίρνω μέρος στις μυστικές λειτουργίες του Π.Γ. της Κ.Ε. Η τακτική συμμετοχή μου στις συνεδριάσεις των κεντρικών οργάνων του κόμματος αρχίζει από την άνοιξη του 1933, όταν εξαιτίας μιας διοικητικής απόφασης της επιτροπής Ασφαλείας για εκτόπισή μου στον Άγιο Ευστράτιο, αναγκάστηκα να περάσω στη μυστική δράση, σ' αυτό που τότε το λέγαμε «παρανομία»,

ενώ στην πραγματικότητα παράνομη και αντιδημοκρατική ήταν η διοικητική απόφαση για εκτόπιση.

Πριν κάνω λόγο για τις εντυπώσεις μου κατά την από πιο κοντά γνωριμία μου με τον Ν. Ζαχαριάδη, πρέπει να πω ότι η επιλογή μου ως μέλος του Π.Γ. της Κ.Ε. με την επέμβαση της Κ.Δ. το 1931, δεν ήταν επιλογή του Ζαχαριάδη, όπως κακόβουλα ισχυρίστηκαν μερικοί. Τον Ζαχαριάδη δεν τον ήξερα πριν από το Νοέμβριο του 1931. Δεν τον είχα δει ποτέ. Ήξερα ότι ήταν στέλεχος της ΟΚΝΕ από τα άρθρα του στη «Νεολαία» και το «Νέο Λενινιστή». Ήξερα επίσης ότι είχε δικαστεί και δραπέτευσε μερικές φορές, ότι είχε πάρει μέρος στη δολοφονία του αρχιεπιμαρξιστή Γεωργιοπαπαδάκου, και τίποτα περισσότερο.

Μέλος του Π.Γ. της Κ.Ε. ήμουν πριν επιστρέψει ο Ζαχαριάδης στην Ελλάδα, από το 1930, όταν με απόφαση της 3ης ολομέλειας της Κ.Ε. του ΚΚΕ ονομάστηκα μέλος της και σε συνέχεια με απόφασή της έγινα τον ίδιο χρόνο, το 1930, μέλος του πολιτικού γραφείου. Ήμουν το μόνο από τα μέλη του παλιού Π.Γ. που υποδείχτηκε από την Κ.Δ. στη σύνθεση του νέου Π.Γ. Αυτό, γιατί ήμουν ο μόνος στο παλιό Π.Γ. που αντιτάχθηκα σταθερά και αγωνίστηκα για να τεθεί τέρμα στην χωρίς αρχές φραξιονιστική πάλη του 1929-1931, αρνούμενος κατηγορηματικά να ενταχθώ και να εντάξω την οργάνωση της Αθήνας στη μια ή στην άλλη φράξια. Ήμουν βέβαιος ότι και οι δύο ομάδες, στην πράξη, εφαρμόζαν την ίδια, χωρίς αντίκρισμα στην ελληνική πραγματικότητα, ανεδαφική πολιτική, μια πολιτική που, με μαθηματική ακρίβεια, οδηγούσε το ΚΚΕ στη διύλιση. Αυτά για να αποκατασταθεί η αλήθεια ως προς την επιλογή μου από την Κ.Δ. στη νέα σύνθεση του Π.Γ.

ΤΟ ΤΡΙΜΕΛΕΣ ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΡΙΟ

Στην περίοδο από το 1931 ως το 1934, λίγα ήταν τα περιστατικά που άφηναν να διαφανούν οι αρχηγικές φιλοδοξίες και η έλλειψη δισταγμών στις μεθόδους που χρησιμοποιούσε ο Ζαχαριά-

δης στην επιδίωξή του να μονοπωλήσει τον ηγετικό ρόλο μέσα στο Π.Γ. και στην Κ.Ε. Εκείνο που μου έκανε εντύπωση από τη στιγμή που άρχισα να παίρνω ενεργότερο μέρος στην εσωτερική ζωή και στη λειτουργία των κεντρικών οργάνων του κόμματος (Π.Γ. και Κ.Ε.), ήταν η πλήρης ταυτότητα θέσεων, σε όλα τα θέματα από τα τρία μέλη του Π.Γ.: Οι Γιάννης Ιωαννίδης και Γιάννης Μιχαηλίδης ήταν, σε κάθε περίπτωση, πλήρως ευθυγραμμισμένοι με τις θέσεις του Ζαχαριάδη. Μου θύμιζαν τον πρώην συνάδελφό μου τροχιοδρομικό που τον έλεγαν, αν θυμάμαι καλά, Γκιόγκιο. Ως μέλος του διοικητικού συμβουλίου του συνδέσμου των τροχιοδρομικών, κάθε φορά που έμπαινε σε ψηφοφορία κάποια πρόταση, ο Γκιόγκιος κοίταζε τον αρχηγό της παράταξής του στα μάτια και ανάλογα με το σήμα που έπαιρνε κουνούσε το κεφάλι του θετικά ή αρνητικά, φωνάζοντας ναι ή όχι. Αργότερα, από αφορμή μερικά συγκεκριμένα περιστατικά, βεβαιώθηκα ότι οι τρεις αυτοί, ο Ζαχαριάδης, ο Ιωαννίδης και ο Μιχαηλίδης συγκροτούσαν ένα άτυπο διευθυντήριο μέσα στο πολιτικό γραφείο. Η ταυτότητα θέσεων σε όλα και η μεταξύ τους αλληλεγγύη ξεπερνούσε τα όρια της συνηθισμένης κομματικής ομάδας, έπαιρνε επαγγελματικό χαρακτήρα. Σαν να ασκούσαν οι τρεις τους κάποιο κοινό επάγγελμα, που τους υποχρέωνε να είναι αλληλέγγυοι, πέρα και πάνω από τις κομματικές δομές και θεσμούς, πέρα και πάνω από τη σωστή κομματική λειτουργία, τις τίμιες, ισότιμες και ειλικρινείς σχέσεις μέσα στα κομματικά όργανα και γενικότερα μέσα στο κόμμα. Μια πολύ χαρακτηριστική περίπτωση, που επιβεβαιώνει τις πιο πάνω παρατηρήσεις, είναι η περίπτωση της διαγραφής από το κόμμα του Γιώργου Κωνσταντινίδη (κομματικό ψευδώνυμο Ασημίδης): Ο Ασημίδης είχε διαφορετική πολιτική άποψη από εκείνην του Ζαχαριάδη, για τα αίτια που οδήγησαν σε κάποια απώλεια ποσοστών ψήφων σε μια εκλογική αναμέτρηση στη Θεσσαλονίκη. Από αφορμή αυτό, το διευθυντήριο κατηγόρησε τον Ασημίδα, που ήταν μέλος της Κ.Ε. και γραμματέας της Θεσσαλονίκης, ως «αντικομματικό, φραξιο-

νιστή, ομορτουμιστή» και τον απομάκρυνε από το κόμμα. Το πραγματικό κίνητρο ήταν το γεγονός, ότι ο Ζαχαριάδης έβλεπε τον Ασημίδη, που είχε ακέραιο χαρακτήρα και ώριμη πολιτική σκέψη, σαν εν δυνάμει πολιτικό αντίπαλο μέσα στο κόμμα και βιάστηκε να τον ξεφορτωθεί. Αυτά έγιναν το 1933. Το 1944, μετά έντεκα περίπου χρόνια, με διαταγή του Ιωαννίδη, ο Ασημίδης δολοφονήθηκε.

ΜΙΑ ΒΑΡΙΑ ΚΟΜΜΑΤΙΚΗ ΜΟΜΦΗ ΠΟΥ ΑΚΥΡΩΘΗΚΕ

Μια άλλη χαρακτηριστική περίπτωση που επιβεβαιώνει την επαγγελματική σχέση των μελών της τριάδας του διευθυντηρίου:

Σε όλη τη διάρκεια της λειτουργίας του Π.Γ. από το 1931 έως το 1936 υπήρξε μια μοναδική περίπτωση που άφησε να διαφανεί, ότι ο Μιχαηλίδης δυσκολευόταν να συμμορφωθεί με τις οδηγίες του Ζαχαριάδη σε κάποιο θέμα που αφορούσε στον παράνομο τεχνικό μηχανισμό. Για τα προβλήματα και τη λειτουργία του τεχνικού μηχανισμού (τυπογραφείο, ασύρματος, διασυνδέσεις κλπ.) προσωπικά υπεύθυνος ήταν ο Μιχαηλίδης, υποχρεωμένος όμως να λογοδοτεί αποκλειστικά στον Ζαχαριάδη. Η διαφωνία και η γκρίνια ανάμεσα στους δύο κράτησε μερικές εβδομάδες και στο διάστημα αυτό σε δύο ή τρεις συνεδριάσεις του Π.Γ. ο Ζαχαριάδης, εκτός ημερήσιας διάταξης, επιχείρησε να αποσπάσει κάποια επίπληξη του οργάνου εναντίον του Μιχαηλίδη, χωρίς ωστόσο να ενημερώνει το Π.Γ. για το αντικείμενο της διαφωνίας τους. Ήμουνα τότε (1935) γραμματέας της Κ.Ε. και συντονιστής των συζητήσεων στις συνεδριάσεις του Π.Γ. Όταν για τρίτη ή τέταρτη φορά ο Ζαχαριάδης άρχισε να καυγαδίζει με τον Μιχαηλίδη, εκτός ημερήσιας διάταξης, χωρίς και πάλι να θέσει το ζήτημα στο Π.Γ., θεώρησα χρέος μου να παρέμβω και να ζητήσω να τεθεί τέρμα στο απαράδεκτο αυτό φαινόμενο, που πραγματικά δυσκόλευε τη λειτουργία του Π.Γ. Είπα πως έπρεπε, είτε να βρουν οι δυο τους λύση στο πρόβλημα που τους απασχολούσε, εί-

τε να θέσουν καθαρά το ζήτημα στο Π.Γ. για να αποφασίσει. Στη θέση μου αυτή δεν υπήρξε αντίρρηση από κανέναν. Όμως, στην αμέσως επόμενη συνεδρίαση του Π.Γ., ο Ζαχαριάδης, συνελκουμενος και από τους άλλους δύο του διευθυντηρίου, με κατηγορήσε ότι επιχειρήσα να βάλω σφήνα «στις άριστες σχέσεις» των Ζαχαριάδη – Μιχαηλίδη και πρότεινε να παρθεί απόφαση για βαριά κομματική μομφή. Τα εκτός διευθυντηρίου άλλα μέλη του Π.Γ. δεν μίλησαν και θεωρήθηκε ότι δέχτηκαν την πρόταση. Εγώ διαμαρτυρήθηκα έντονα, τόσο για τη διαστροφή της αλήθειας, όσο και για τον τρόπο που σκηνοθετήθηκε η πρόταση για μομφή. Ήταν ολοφάνερο ότι είχε προηγηθεί «ψηστήρι»: Ο Ιωαννίδης έπιασε έναν έναν τους συντρόφους του Π.Γ. και τους έπεισε να συγκατατεθούν στην πρόταση για μομφή. Δήλωσα ότι θεωρώ απολύτως αβάσιμη την κατηγορία, ότι δε δέχομαι τη μομφή και ότι θα φέρω το ζήτημα στην πρώτη σύνοδο της ολομέλειας της Κ.Ε. Σ' αυτή μου τη δήλωση δεν υπήρξε αντίδραση ούτε θετική ούτε αρνητική από κανέναν. Ήταν καταστατικό δικαίωμά μου και δεν τόλμησε ούτε η τρoίκα να το αμφισβητήσει.

Όταν ύστερα από δύο μήνες περίπου συνήλθε η ολομέλεια της Κ.Ε., έθεσα το ζήτημα και πρότεινα να θεωρηθεί άκυρη η απόφαση για κομματική μομφή. Ούτε ένα μέλος της Κ.Ε. ή του Π.Γ. ούτε και τα μέλη του διευθυντηρίου επιχειρήσαν να υπερασπίσουν τη γελοία κατηγορία και την απόφαση για μομφή, η οποία ακυρώθηκε με ομόφωνη απόφαση της Κ.Ε.

Τη διαφορά τους οι Ζαχαριάδης και Μιχαηλίδης την τακτοποίησαν χωρίς να την φέρουν για συζήτηση στο Π.Γ.

ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΗΘΙΚΗΣ ΤΑΞΗΣ

Η ύπαρξη του διευθυντηρίου, αυτή καθεαυτή, αποτελούσε μια πολιτική και οργανωτική ανωμαλία, μια παραβίαση των καταστατικών αρχών και των κανόνων λειτουργίας του Π.Γ. Το κακό χειρότερου από το γεγονός, ότι τόσο ο Ιωαννίδης όσο και ο Μι-

χαηλίδης, εκτός που ήταν ανίκανοι και ανάξιοι για δημιουργική καθοδηγητική δουλειά, ήταν άνθρωποι χαμηλής ηθικής στάθμης. Απαράδεκτοι ακόμα και για απλά μέλη του κόμματος. Ως προς τις ικανότητες και το αίσθημα ευθύνης του Μιχαηλίδη στην εκτέλεση της δουλειάς που είχε αναλάβει, θα αναφερθώ μόνο σε δυο χαρακτηριστικά περιστατικά: Προκειμένου να συνδεθώ με την κομματική οργάνωση της Καβάλας, όταν πήγα να δουλέψω εκεί το 1932, διωκόμενος για εκτόπιση, ο Μιχαηλίδης μου έδωσε γιάφκα που δεν ήτανε σπίτι, όπως μου είχε πει, αλλά μαγαζί. Έφτασα στην Καβάλα Κυριακή και το μαγαζί της γιάφκας ήτανε κλειστό. Χωρίς μια τυχαία συνάντησή μου στο δρόμο, με γνωστό μου από τη Θεσσαλονίκη κομματικό στέλεχος, θα έπρεπε να διανυκτερεύσω στο ύπαιθρο. Δυο χρόνια αργότερα το 1934, όταν εγώ έλειπα για κομματική δουλειά στο εξωτερικό, έστειλε τη γυναίκα μου, τη Σοφία, στην Καλαμάτα φορτωμένη με μια μεγάλη βαλίτσα, γεμάτη με παράνομα κομματικά έντυπα, σε γιάφκα που είχε καταργηθεί πριν από τρεις μήνες. Κατά τύχη μόνο και χάρη στην κεραυνοβόλα επέμβαση του αδελφού της του Λεωνίδα, η Σοφία γλίτωσε τη σύλληψη και το υλικό γλίτωσε την κατάσχεση. Σε ό,τι αφορά στο ήθος του Μιχαηλίδη θα αναφερθώ μόνο στην καταγγελία της Μάνιας, που ήταν η πρώτη γυναίκα του Ζαχαριάδη: Μπροστά στον Ζαχαριάδη η Μάνια, το 1935, μου κατάγγειλε ότι ο Μιχαηλίδης ήταν άνθρωπος χωρίς ηθική υπόσταση. Τον κατηγορήσε για συγκεκριμένες βρωμιές και παραπονήθηκε γιατί οι καταγγελίες της στον Ζαχαριάδη όχι μόνο δεν είχαν κανένα αποτέλεσμα, αλλά και τον εξόργιζαν εναντίον της. «Έφτασε να με βρίζει και με αποκάλεσε και πόρνη», μου είπε κλαίγοντας η Μάνια. Ο Ζαχαριάδης που δε μιλούσε ως αυτή τη στιγμή, την διέκοψε για να πει, ότι δεν την είπε πόρνη, αλλά εκπορνευμένο μυαλό! Και ως προς την ουσία της καταγγελίας, που ούτε λίγο ούτε πολύ έβγαζε τον Μιχαηλίδη έκφυλο, ο Ζαχαριάδης δεν επιχείρησε να την διαψεύσει και ούτε έθεσε ποτέ ζήτημα Μιχαηλίδη.

Στα ζητήματα ηθικής τάξης, το ίδιο και χειρότερα από τον Μιχαηλίδη έκφυλος ήταν ο Ιωαννίδης. Σε ό,τι αφορούσε τη δημοκρατική συμβολή του Ιωαννίδη στην καθοδηγητική δουλειά του Π.Γ., όχι μόνο δεν παρουσίαζε ούτε ένα συν, αλλά ήτανε γεμάτη από πολλαπλά πλην. Το μοναδικό πεδίο στο οποίο διέπρεψε ήταν η ίντριγκα, η ραδιουργία. Είχε αυτοαναγορευτεί σε ένα είδος γενικού εισαγγελέα του κόμματος και διέπρεψε στην ανακάλυψη «αντικομματικών, οπορτουνιστικών και φραξιονιστικών» στοιχείων. Σε όλη την περίοδο που εκτελούσε καθήκοντα οργανωτικού γραμματέα του κόμματος, οι σχέσεις του με τις κομματικές οργανώσεις ήταν όχι μόνον ανύπαρκτες παραγωγικά, αλλά και διαβρωτικά αρνητικές. Έφτασε στο σημείο να μη διαβάξει ούτε τα γράμματα που έστελναν στο Π.Γ. οι κομματικές οργανώσεις. Προφασιζόμενος τον αιώνια άρρωστο, είχε, για μεγάλο διάστημα, απαλλάξει τον εαυτό του από κάθε παραγωγική απασχόληση σε κομματική δουλειά. Το πώς ο Ζαχαριάδης τα ανεχότανε όλα αυτά, εξηγείται μόνο με το γεγονός, ότι και οι δυο ήτανε μέλη του διευθυντηρίου.

Τα μέλη της τριόικας πηγαινοέρχονταν στη Μόσχα δυο και τρεις φορές κάθε χρόνο. Να σημειωθεί ότι το ποιος και το γιατί θα πάει στη Μόσχα, το ποιος θα φοιτήσει στις εκεί σχολές στελεχών, ήτανε θέματα που ουδέποτε τέθηκαν για συζήτηση στο Π.Γ. Γι' αυτά ήταν αποκλειστικά «αρμόδιο» το άτυπο διευθυντήριο.

Ο τελευταίος από τα μέλη του Π.Γ. που πήγε στη Μόσχα, το καλοκαίρι του 1934, ως μέλος της αντιπροσωπίας του κόμματος για το 7ο συνέδριο της Κ.Δ. ήμουν εγώ. Σε μια συζήτηση με τον Σπυριντόνοφ (Κοστόφ), που ήταν ο επικεφαλής του τμήματος στελεχών της βαλκανικής γραμματείας, με ρώτησε αν ξέρω ποια ήταν η εκτίμηση για τη δουλειά μου που έδωσε στην Κ.Δ. ο Ζαχαριάδης. Έβγαλε από το συρτάρι του ένα χαρτί και μου το διάβασε. Έγραφε: «Β. Νεφελούδης, γοργή αντίληψη, κρίση, παντού όπου τον στελαμε δούλεψε καλά». Λες και επρόκειτο για τον εμπορικό αντιπρόσωπο κάποιας ανώνυμης εταιρείας, που ο ερ-

γοδότης του τον έστελνε όπου ήθελε και ήταν ευχαριστημένος γιατί δούλευε καλά. Μου έκανε εντύπωση αυτή η εκτίμηση για το αλλαξονικό ύφος της, αλλά και για το πολιτικό ήθος του συγγραφέα της. Εκείνο που πιο πολύ με ανησυχούσε ήταν ότι ο Ζαχαριάδης όσο πήγαινε και περισσότερο και πιο εμφανώς ένωθε τον εαυτό του σαν αφεντικό στο κόμμα και επιδίωκε να επιβάλει αυτή την αντίληψη και στους άλλους. Το ακόμα χειρότερο ήταν, ότι αυτήν την αντίληψη την καλλιεργούσε συστηματικά και η σοβιετική αντιπροσωπία στην ηγεσία της Κ.Δ.

Σ' αυτές τις συνθήκες, από το 1934 και μετά, το έδαφος είχε γίνει πολύ πρόσφορο και στο ΚΚΕ για την καλλιέργεια της προσωπολατρείας.

· ΜΕΤΑ ΤΗ ΣΥΛΛΗΨΗ ΤΟΥ ΖΑΧΑΡΙΑΔΗ Η ΠΡΟΣΩΠΟΛΑΤΡΕΙΑ ΑΝΑΙΠΤΥΣΣΕΤΑΙ

Το Σεπτέμβρη του 1936, λίγες εβδομάδες μετά το φασιστικό πραξικόπημα της 4ης Αυγούστου, ο Ζαχαριάδης πιάστηκε στην Αθήνα. Οι φήμες που κυκλοφορούσαν μετά τη σύλληψη και το κλείσιμό του στις φυλακές της Κέρκυρας, ήταν πως τον βασάνιζαν άγρια. Τα βασανιστήρια στα αστυνομικά κρατητήρια, οι βαρβαρότητες και οι προκλήσεις στις φυλακές σε βάρος των κρατουμένων αγωνιστών της Αριστεράς ήτανε πολύ γνωστή και πολύ προσφιλής μέθοδος των ανθρώπων της δικτατορίας του Μεταξά και του βασιλιά, με στόχο να κάμψουν το ηθικό των κρατουμένων και να αποσπάσουν «δηλώσεις μετανοίας». Το εκτός νόμου ΚΚΕ με όλα τα μέσα που διέθετε (παράνομος τύπος, προκηρύξεις, ενημέρωση δημοκρατικών πολιτικών ηγετών κλπ.) ξεσκέπαζε την εγκληματική δραστηριότητα των αρχών σε βάρος των κρατουμένων, φέρνοντας στη δημοσιότητα όλα τα στη διάθεσή του στοιχεία. Όπως ήτανε πολύ φυσικό, η καμπάνια για την υπεράσπιση του Ζαχαριάδη, για την προστασία της υγείας και της ζώής του, κρατούσε την πρώτη θέση σε όλη την αντιτρομοκρατική εκστρατεία του ΚΚΕ. Αυτό, όπως ήταν επόμενο, λειτούργουσε αντικειμενικά προς την κατεύθυνση ενίσχυσης της προσωπολατρείας. Ο Ζαχαριάδης δεν ήτανε πια μόνον ο «αλάθητος» αρχηγός, αλλά και ο ήρωας και μάρτυρας. Μερικοί στιχο-

πλόκοι μέσα στις φυλακές και κυρίως στην Ακροναυπλία, έγγραφαν στίχους και άλλοι κρατούμενοι μουσικοσυνθέτες τους έκαναν τραγούδια υμνητικά για την ανδρεία, τις ικανότητες και τις αρετές του αρχηγού. Η παράδοση του Ζαχαριάδη στους Γερμανούς και η μεταγωγή του σε γερμανικό στρατόπεδο, στο Νταχάου, τροφοδοτούσαν ακόμα πιο έντονα το στοιχείο της λατρείας στο πρόσωπο του Ζαχαριάδη. Προς αυτήν την κατεύθυνση δούλεψε σταθερά, συστηματικά και η υπό τον Ιωαννίδη ηγεσία των κομμουνιστών κρατουμένων της Ακροναυπλίας. Έτσι, όταν την άνοιξη του 1945 γύρισε ο Ζαχαριάδης από το Νταχάου, όπου κάθε άλλο παρά υποδειγματική για κομμουνιστή ηγέτη (όπως θα δούμε πιο κάτω), ήταν η στάση του, έγινε δεκτός με τιμές και δόξες. Με αρκετά επιδείξιους χειρισμούς τα κατάφερε να παραμερίσει σιγά σιγά την αναδειγμένη στα χρόνια της εθνικής αντίστασης ηγεσία του κόμματος και να εγκαθιδρύσει τη δική του προσωπική μονοκρατορία. Φρόντισε βέβαια να πλαισιωθεί με ανθρώπους προσωπικά αφοσιωμένους σ' αυτόν, πρόθυμους και έτοιμους να τον υπηρετούν και να υπακούουν στις εντολές του. Ο Ιωαννίδης εξακολουθούσε και στις συνθήκες αυτές να έχει την πρώτη θέση ανάμεσα στους λιβανιστές του Ζαχαριάδη και επίσης μια από τις πρώτες θέσεις στην ηγεσία.

Ας δούμε όμως ποια ήταν η συμπεριφορά του Ζαχαριάδη στην Κέρκυρα και σε συνέχεια στην Ασφάλεια της Αθήνας και στο Νταχάου.

ΟΙ ΠΡΩΤΕΣ ΜΕΡΕΣ ΣΤΙΣ ΦΥΛΑΚΕΣ ΤΗΣ ΚΕΡΚΥΡΑΣ

Συγκρατούμενος του Ζαχαριάδη στις φυλακές της Κέρκυρας ήμουν από το Μάη του 1938 (είχα συλληφθεί τον Απρίλη του 1938 στην Αθήνα), ως τα τέλη του Γενάρη του 1940, όταν ο Ζαχαριάδης μεταφέρθηκε από την Κέρκυρα στην Αθήνα. Η δική μου κράτηση στις φυλακές της Κέρκυρας, όπως και όλων των άλλων συγκρατουμένων, συνεχίστηκε σε καθεστώς αυστηρής απομόνωσης ως το Νοέμβρη του 1940, οπότε μετά την κήρυξη του πολέμου από τη φασιστική Ιταλία και τους καθημερινούς αεροπορικούς βομβαρδισμούς της πόλης της Κέρκυρας, λύθηκε η απομόνωση και η κράτησή μου συνεχίστηκε από τους Ιταλούς στις φυλακές της Κέρκυρας ως την άνοιξη του 1943. Τότε έγινε η μεταγωγή μου σε ιταλικό στρατόπεδο συγκέντρωσης, αρχικά στους Παξούς, ένα μήνα μετά στο Λαζαρέτο και σε συνέχεια στο Πισίτσι της νότιας Ιταλίας, 80 περίπου χιλιόμετρα βόρεια του Τάραντα.

Μόλις φτάσαμε με αστυνομική συνοδεία στις φυλακές της Κέρκυρας, το Μάη του 1938, μας υποχρέωσαν να αλλάξουμε τα ρούχα που φορούσαμε με τις ριγωτές (κιτρινόμαυρες) στολές των καταδίκων (κάτι παλιά ρούχα φθαρμένα και βρώμικα) και αμέσως ύστερα τα πράγματά μας τα σώριασαν σε κάποιο κελί που το χρησιμοποιούσαν για αποθήκη. Εμάς, τον καθένα χωριστά, μας έκλεισαν στα επάνω κελιά της αχτίνας Θ. Σ' αυτήν την

αχτίνα κρατούνταν και οι τρεις που ήταν φυλακισμένοι στην Κέρκυρα πριν από εμάς: Ο Ζαχαριάδης, ο Μιχαηλίδης και ο Μανωλέας. Με τη δική μας άφιξη οι κρατούμενοι στην Κέρκυρα σε συνθήκες διαρκούς αυστηρής απομόνωσης έγιναν δέκα. Εκτός από τους τρεις που μνημόνευσα, οι άλλοι επτά ήταν οι Σ. Σκλάβαινας, Δ. Παρτσαλίδης, Β. Νεφελούδης, Χ. Μαλτέζος, Ν. Νικολιτσάκος, Β. Σπανός και Κουκουλιός. Αργότερα, κατά περιόδους, έφεραν και άλλους.

Αναλυτικά για τις συνθήκες της κράτησης και της ζωής στις φυλακές της Κέρκυρας έγραψα στο βιβλίο μου με τίτλο *Αχτίνα Θ*, που εκδόθηκε και κυκλοφόρησε το 1974. Δεν πρόκειται να επαναλάβω εδώ όλα όσα περιγράφω στο βιβλίο μου για τη ζωή στη Θ. Θα περιοριστώ στα σχετικά με τη συμπεριφορά του Ζαχαριάδη, κάπως εκτενέστερα.

Από την πρώτη κιόλας μέρα που φτάσαμε στην Κέρκυρα βρήκα τρόπο να στείλω μήνυμα στον Ζαχαριάδη, ότι ο Κουκουλιός, που τον είχαν βάλει στο διπλανό του κελί, είχε κάνει δήλωση στην Αθήνα και «ξέρασε» όσα ήξερε. Περιμένα από τον Ζαχαριάδη μιαν απάντηση από τον ίδιο δρόμο, αλλά δεν είχα και υπέθεσα ότι ο δρόμος που χρησιμοποίησα είχε καεί. Όπως αργότερα μου είτε ο Ζαχαριάδης, το μήνυμά μου το πήρε την ίδια μέρα. Το γιατί δεν απάντησε απ' τον ίδιο δρόμο δεν το διευκρίνισε ποτέ. Δέκα περίπου μέρες αργότερα ο Κουκουλιός, στην απογευματινή του έξοδο για το γέμισμα των σταμνιών, βρήκε στο σταμνί μου ένα τυλιγμένο σε κυλινδρικό σχήμα πανί και το παράδωσε στην υπηρεσία. Ήταν σημείωμα του Ζαχαριάδη για μένα, σταλμένο από λάθος δρόμο, γιατί ο Ζαχαριάδης ήξερε ότι, αφού δε μας είχαν φέρει ακόμα τις λεκάνες που είχαμε παραγγείλει, τα σταμνιά κατέβαιναν κάτω μισογεμάτα μια και δεν ήταν δυνατό να πιούμε όλο το νερό και δεν υπήρχαν λεκάνες για να πλυθούμε ώστε να αδειάσουν. Αυτό το ήξερε ασφαλώς ο Ζαχαριάδης γιατί μια μέρα πριν από τον Κουκουλιό είχε κατέβει ο ίδιος το απόγευμα στο προαύλιο, γέμισε τα σταμνιά και διαπίστωσε ότι

ανά των νεοφερμένων κατέβαιναν μισογεμάτα και γιατί κάθε μέρα, σε κάθε άνοιγμα των κελιών, διαμαρτυρόμασταν όλοι οι νεοφερμένοι για το ότι δε μας έφερναν τις λεκάνες που είχαμε παραγγείλει. Έτσι, το βρεγμένο πανί έμεινε στον πάτο του σταμνιού. Όπως το άδειασε ο Κουκουλιός, για να το γεμίσει με φρέσκο νερό, το βρήκε και το παράδωσε στο φύλακα.

Καθώς ήμουν επηρεασμένος από τις φήμες που κυκλοφορούσαν έξω για τα βασανιστήρια σε βάρος του Ζαχαριάδη, ήμουν πολύ ανήσυχος για τις συνέπειες που θα είχε γι' αυτόν το κάζο με το σημείωμα. Αργότερα, όταν αποκαταστάθηκε η επικοινωνία μεταξύ μας τον ρώτησα και πήρα την απάντηση: «Καμιά συνέπεια, άλλωστε μου έχουνε δηλώσει, πως ό,τι και να κάνω δεν πρόκειται να με κακοποιήσουν». Για το πώς και το γιατί είχε εξασφαλίσει ο Ζαχαριάδης για τον εαυτό του αυτή την περιεργή ασυλία, ποτέ δε μας δόθηκε καμιά εξήγηση. Μερικά όμως πράγματα, που έγιναν γνωστά αργότερα και για τα οποία θα γίνει λόγος πιο κάτω δίνουν κάποια εξήγηση.

ΤΟ ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΟ ΑΝΟΙΞΕ – ΚΛΕΙΣΣΕ

Κάτι άλλο που μου έκανε εντύπωση από τις πρώτες μέρες του εγκλεισμού μας στις φυλακές της Κέρκυρας ήτανε το καθημερινό άνοιξε – κλείσε στο κελί του Ζαχαριάδη. Μετά το τακτικό, κάθε μέρα, άνοιγμα των κελιών (του ενός ύστερα από το άλλο) για την πρωινή καθαριότητα, που δε διαρκούσε περισσότερο από δυο τρία λεπτά για τον καθένα (όσο χρειαζόταν για να αδειάσεις και να ξεπλύνεις το ουροδοχείο και τη λεκάνη σου και να πλύνεις το πρόσωπο και τα χέρια σου). Έτσι, σε τριάντα περίπου λεπτά τέλειωνε η διαδικασία της καθαριότητας για όλους. Λίγη ώρα μετά, κάθε μέρα σχεδόν, άκουγες να ανοίγει κάποιο κελί. Έμενε ανοιχτό για μια, μιάμιση ώρα και έκλεινε. Δεν αργήσαμε να εντοπίσουμε, ότι το κελί που ανοιγόκλεινε κάθε μέρα ήτανε του Ζαχαριάδη. Το τι κουβέντιαζε με τους επισκέπτες του κάθε μέρα

μέσα στο κελί του, το είτε ο ίδιος ο Ζαχαριάδης πολλούς μήνες αργότερα σ' εμένα και στον Παρτσαλίδη, αρκετά φτιασιδωμένο όπως θα δούμε πιο κάτω. Από τις συζητήσεις του με τους επισκέπτες του, που οι τακτικοί δεν ήταν άλλοι από τον αρχιφύλακα και το διοικητή του παραρτήματος Ασφαλείας της Κέρκυρας, ο Ζαχαριάδης μάθαινε και μερικά νέα (του έδιναν πότε πότε καμιά εφημερίδα ή κανένα περιοδικό) και τα έλεγε και σε μας. Η τυφλή εμπιστοσύνη στον αρχηγό έκανε τους πιο πολλούς από εμάς να πιστεύουμε, ότι με κάποιο έξυπνο κόλπο του ο Ζαχαριάδης είχε καταφέρει να πηγαίνουν στο κελί του για συζήτηση κάθε μέρα, για να μπορεί έτσι να μαθαίνει νέα και να μας ενημερώνει. Όπως αποδείχτηκε αργότερα, στο καθημερινό άνοιξε – κλείσε υπήρχε πραγματικά κάποιο κόλπο, μόνο που το κόλπο ήτανε της Ασφάλειας. Άμεση επίπτωση του κόλπου μέσα στη φυλακή ήταν η συστηματική διάβρωση του ηθικού των κρατουμένων, με την προπαγάνδα των φυλάκων ότι «όπου να 'ναι βγαίνει και ο Ζαχαριάδης με δήλωση». Τα καθημερινά ανοίγματα στο κελί του έδιναν κάποιαν αληθοφάνεια στην προπαγάνδα αυτή και, αντικειμενικά, υπέσκαπταν το ηθικό των κρατουμένων.

ΤΟ ΜΑΡΤΥΡΙΟ ΤΟΥ ΧΡΗΣΤΟΥ ΜΑΛΤΕΖΟΥ

Λίγους μήνες μετά τον εγκλεισμό μας στα κελιά, το καλοκαίρι του 1938, ο Χρήστος Μαλτέζος (γενικός γραμματέας της ΟΚΝΕ) έχασε τα λογικά του. Η διεύθυνση των φυλακών αντί να του προσφέρει οποιαδήποτε ιατρική βοήθεια, προσπάθησε να επωφεληθεί από την αρρώστια του. Δυνάμωσε τα καταπιεστικά μέτρα. Κάθε τόσο τον οδηγούσαν στο αρχιφυλακείο και τον έδεχναν, πιέζοντάς τον να υπογράψει δήλωση μετανοίας. Ο Μαλτέζος αρνιόνταν κατηγορηματικά. Είχε αρχίσει να μην τρώει και ύστερα από καμιά δεκαριά μέρες νηστείας, όταν ζήτησε λίγο γάλα αρνήθηκαν να του δώσουν. Του πήραν από το κελί το ουροδοχείο και τον υποχρέωσαν έτσι να ουρεί μέσα στο σταμνί του και όταν φώναζε να του δώσουνε λίγο νερό, του έλεγαν «πιες από το σταμνί σου».

- Το σταμνί έχει ούρα, απαντούσε ο Μαλτέζος.

- Να πεθάνεις, ήταν η μακάβρια κραυγή του αρχιφύλακα και ορισμένων φυλάκων.

Ύστερα από δυο τρεις μήνες φρικτών βασανιστηρίων, το Νοέμβρη του 1938, ο Μαλτέζος έφυγε από τη ζωή.

Όσο κράτησε το μαρτύριο του Χρήστου, περίμενα κάποια πρωτοβουλία από τον Ζαχαριάδη για κάποια δική μας κίνηση συμπαράστασης. Μάταια. Τίποτα. Ούτε μια φωνή διαμαρτυρίας. Ακόμα κι όταν μια μέρα ο Χρήστος χτύπησε το κεφάλι του στον

τοίχο του κελιού του και έπεσε κάτω λιπόθυμος. Ήτανε τότε στο διπλανό μου κελί και ζούσα από πολύ κοντά το μαρτύριό του. Είχα πειστεί ότι ήτανε μάταιο να περιμένω κάποια πρωτοβουλία από τον αρχηγό για μια ενέργεια συμπαράστασης και έβαλα τις φωνές, χτυπώντας ταυτόχρονα με γροθιές και κλωτσιές την πόρτα του κελιού μου. Αλαφιασμένος ο φύλακας άνοιξε το πορτέλο.

- Τι χτυπάς και φωνάζεις σαν δαιμονισμένος, τρελάθηκες;

- Στο διπλανό κελί συμβαίνει κάτι πολύ σοβαρό, πήγαινε να δεις.

Πήγε, είδε από το πορτέλο και γύρισε σε μένα.

- Είναι πεσμένος κάτω αναίσθητος, πλείι στο αίμα του, πάω να δώσω αναφορά.

Έφυγε βιαστικά για το αρχιφυλακείο. Ο αρχιφύλακας ήρθε μετά δυο ώρες, συνοδευόμενος από φύλακες και πήραν τον Χρήστο με το φορείο. Σε λίγο τον ξανάφεραν στο κελί του, τον κλείδωσαν και έφυγαν.

Στη στάση του Νίκου Ζαχαριάδη απέναντι στην τραγωδία του Μαλτέζου υπήρχε έκδηλο το στοιχείο της αδιαφορίας για τη ζωή των πιο στενών συνεργατών του. Γιατί, όσο κι αν μπορούσε να θεωρηθεί επικίνδυνη μια εκδήλωση διαμαρτυρίας και συμπαράστασης, με το αίτημα να μεταφερθεί αμέσως ο Μαλτέζος σε νοσοκομείο, όσο κι αν ισχυριζονταν οι φύλακες ότι καμιά φωνή μας δεν μπορούσε να ακουστεί πέρα από τη Θ, είναι έξω από κάθε αμφιβολία, ότι μια ομαδική διαμαρτυρία μας, π.χ. με φωνές από όλα τα κελιά, θα ακουγόταν από τους ποινικούς κρατούμενους των γειτονικών αχτίνων, θα προκαλούσε ζυμώσεις, αναταραχή και ενδεχόμενα, μέσα από τα επισκεπτήρια των ποινικών, θα έβγαινε παραέξω στην κοινωνία της Κέρκυρας. Δεν ήτανε λοιπόν μάταιη η συμπαράσταση στον Μαλτέζο, ούτε και αδύνατη. Αντίθετα και δυνατή ήταν και επιβεβλημένη και στοιχειώδης εκδήλωση αγωνιστικής αλληλεγγύης.

Το μαρτύριο του Χρήστου Μαλτέζου κράτησε μερικούς μήνες. Μια σύντομη περιγραφή του έδωσα με το βιβλίο μου *Αχτίνα*

Θ. Εδώ και αρκετά χρόνια όμως το βιβλίο εκείνο δεν υπάρχει πια στα βιβλιοπωλεία. Γι' αυτό θεωρώ επιβεβλημένο και σαν μνημόσυνο στον Χρήστο Μαλτέζο, να παραβώ ως προς το θέμα αυτό την αρχή μου να μην επαναλαμβάνω πράγματα που τα έχω πει μια φορά και να δώσω αποσπάσματα από την περιγραφή που έκανα στο βιβλίο *Αχτίνα Θ*:

«Τώρα πια είναι φανερό ότι ο Μαλτέζος έχασε τα λογικά του. Από τα βασανιστήρια στην Ασφάλεια είχε πάθει διάσειση εγκεφάλου. Σε όλη τη διάρκεια του ταξιδιού προς την Κέρκυρα παραπονιόταν για φρικτούς πονοκεφάλους. Μόλις φτάσαμε ζήτησε το γιατρό της φυλακής για να τον εξετάσει και να του δώσει κάτι καταπραϊντικό. Τον ειρωνεύτηκαν. Όταν ξαναζήτησε το γιατρό, δεύτερη, τρίτη, τέταρτη φορά, του απαντούσαν “να πεθάνεις”. Ο γιατρός δεν τον εξέτασε ποτέ, ούτε πριν, ούτε μετά από την κρίση.

»Για την αχτίνα Θ δεν υπήρχε γιατρός. Ούτε φάρμακα. Μπορούσες να αρρωστήσεις από οποιαδήποτε αρρώστια. Θα σε άφηναν να πεθάνεις. Σου το έλεγαν καθαρά: “Μη ζητάς γιατρό. Δεν υπάρχει. Ένας μόνον τρόπος υπάρχει να σωθείς και τον ξέρεις”.

»Η εντολή που είχαν από τον Μανιαδάκη ήτανε να αποσπάσουν δηλώσεις μετανοίας, με κάθε τρόπο και δε δίσταζαν μπροστά σε τίποτα.

»Τον Χρήστο, κάθε μέρα σχεδόν, τον τραβούσαν στο αρχιφυλακείο. Πότε τον έπιαναν με το καλό για να του αποσπάσουν δήλωση, τις πιο πολλές φορές τον έδεχναν. Τον χτυπούσαν σε όλο το σώμα και κατά προτίμηση στο κεφάλι.

»Μια μέρα έβγαίνα στο προαύλιο για καθαριότητα. Είδα να φέρνουν από το αρχιφυλακείο τον Μαλτέζο. Ήταν αγνώριστος. Το σώμα του πετσί και κόκκαλο. Το πρόσωπο

και το κεφάλι πρησμένα. Το μέτωπο και το τριχωτό μέρος του κεφαλιού ήταν γεμάτα καρούμπαλους.

.....

»Τρεις τέσσερις φορές, γυρνώντας από το αρχιφυλακείο ο Χρήστος έβαλε τις φωνές. Διαμαρτυρόταν για τα βασανιστήρια. Απευθυνόταν ύστερα σε μας: “Σύντροφοι με χτυπούν. Μου ζητούν να κάνω δήλωση. Εγώ τους λέω, δήλωση δεν κάνω, δήλωση δεν κάνω, δήλωση δεν κάνω!...”

.....

»Ένα διάστημα τον έβαλαν σε ένα από τα κελιά του κάτω ορόφου και για μερικές μέρες κρατούσαν ανοιχτή την πόρτα του κελιού του. Ένας ποινικός, έμπιστος του αρχιφυλάκα, επιτηρούσε τον Μαλτέζο σε όλη τη διάρκεια της ημέρας. Συχνά, ο Βελιανίτης έμπαινε μέσα στο κελί του και τον έδεχνε. Μια μέρα ακούσαμε να του φωνάζει: “Ψόφα επιτέλους. Ψόφα να ησυχάσουμε και να ξεβρωμίσει ο τόπος”.

»Η τραγική αυτή κατάσταση κράτησε μερικούς μήνες. Στο τέλος ο Μαλτέζος δεν ακουγόταν πια. Μόνον οι κλεισμένοι στα κοντινά του κελιά άκουγαν το ρόγχο του. Βρισκόταν σε κωματώδη κατάσταση. Και ξαφνικά, ένα πρωί ήρθαν για να τον πάρουν. Ήταν ακόμα ζωντανός, αλλά στα τελευταία του. Ξεψυχούσε. Τον έδεσαν με ένα σκοινί από τις μασχάλες και τον τραβούσαν στο διάδρομο, γιατί το κελί του, τα ρούχα του όλα ήτανε βουτηγμένα στην ακαθαρσία. Ακούσαμε τον Περικλιώτη, τον υπαρχιφύλακα, να λέει: “Βρε παιδιά, άνθρωπος είναι. Μην τον τραβάτε σαν σκυλί. Πιάστε τον”. Τον πήγαν στο ψυχιατρείο, εκεί πέθανε την ίδια μέρα ύστερα από λίγες ώρες. Το ίδιο βράδυ (μιας ημέρας του Νοέμβρη του 1938) μάθαμε στη Θ το θάνατο του Χρήστου Μαλτέζου. Τον κλάψαμε βουβά, κλεισμένοι στα κελιά μας. Και ορκιστήκαμε να τιμούμε πάντα τη μνήμη του».

Το ότι ο Ζαχαριάδης ήταν αντίθετος σε κάθε μορφή αντίστασης στα βάρβαρα καταπιεστικά μέτρα των βασιανιστών μας, επιβεβαιώνεται και από άλλα περιστατικά:

Μια μέρα ο Παρτσαλίδης έβαλε τις φωνές για κάποιον, πέρα από τα συνηθισμένα, καταπιεστικό εναντίον του μέτρο. Με σημείωμά του ο Ζαχαριάδης με ρώτησε πώς κρίνω τη στάση του Μήτσου. Του απάντησα: παλικαρίσια. Μου ανταπάντησε, παλικαρίσια αλλά ανόητη. Κατά την αντίληψη του Ζαχαριάδη, όπως εκδηλωνότανε στην πράξη, έπρεπε να υποταχθούμε στα μέτρα των βασιανιστών μας, να μη βγάσουμε άχνα ό,τι και αν μας έκαναν. Ο ίδιος, πραγματικά, δε διαμαρτυρήθηκε ποτέ για κανένα από τα βασιανιστήρια. Ούτε όταν τράβηξαν τον Βασίλη Σπανό στον «αράπη» (το ειδικό για βασιανιστήρια θεοσκοτεινό κρατητήριο όπου, εκτός από τα άλλα, για πάτωμα είχε έναν πολύ από χάμα και σύρα) και του όργωσαν το κορμί επί πέντε μερόνυχτα με τα ρόπαλα. Ούτε όταν ο Παρτσαλίδης και ο Νεφελούδης κακοποιήθηκαν άγρια μέσα στα κελιά τους από τρεις φύλακες, που χτυπούσαν με γροθιές στο πρόσωπο και στο στομάχι και κλωτσιές στα καλάμια των ποδιών επί πολλήν ώρα, παρ' όλο που και οι δύο ξεσήκωσαν τη φυλακή με τις φωνές διαμαρτυρίας τους. Ούτε όταν το κτήνος ο Βελιανίτης έδερνε κάθε μέρα τον Ορφέα Οικονομίδα, προσπαθώντας να του αποσπάσει δήλωση μετανοίας.

Ο Ζαχαριάδης, όπως το είτε ο ίδιος, είχε πάρει τη διαβεβαίωσή τους, πως ό,τι και να έκανε, δεν επρόκειτο να τον κακοποιήσουν. Του είχανε δώσει το λόγο τους και τον κρατούσαν. Και στις πιο άγριες ώρες και μέρες, όταν τα βασιανιστήρια έπαιρναν την πιο απάνθρωπη εγκληματική μορφή, το άνοιξε – κλείσε στο κελί του Ζαχαριάδη και οι ατέλειωτες συζητήσεις του με τους ανθρώπους του Μεταξά και του Μανιαδάκη συνεχίζονταν αδιάκοπα.

Η «ΣΥΝΩΜΟΤΙΚΟΤΗΤΑ» ΚΑΙ Η «ΕΠΑΓΡΥΠΝΗΣΗ» ΤΟΥ ΖΑΧΑΡΙΑΔΗ

Ο Ζαχαριάδης, έξω από τη φυλακή, πριν να συλληφθεί, αυτοπροβάλλονταν σαν άτεγκτος τηρητής των συνωμοτικών κανόνων. Η λεγόμενη επαγρύπνησή του έφτανε στα όρια του γελοίου.

Το 1932, σε δυο τρεις συνεδριάσεις του Π.Γ., ζήτησε από μένα και από τον Σκλάβαινα, που τότε ήμασταν βουλευτές, να αδειάσουμε τις τσέπες μας πάνω στο τραπέζι, για να βεβαιωθεί ότι δεν είχαμε μαζί μας κανένα χαρτί δηλωτικό της βουλευτικής μας ιδιότητας, λες και η βουλευτική ιδιότητα ήτανε παράνομη ή ενοχοποιητική για μας και για τα άλλα μέλη του Π.Γ. Υποτίθεται ότι στις συνθήκες της φυλακής, αυτός «ο μεγάλος συνωμότης» θα ήτανε προσεκτικός στην τήρηση στοιχειωδών κανόνων προφύλαξης μας από ενδεχόμενα χτυπήματα. Στην πράξη έκανε το αντίθετο: Όταν ο Μανώλης Μανωλέας έκανε δήλωση μετανοίας στα τέλη του 1938 και τον μετάφεραν στην αχτίνα Ι, όπως έκαναν με όλους τους δηλωσίτες, από ορισμένα συγκεκριμένα περιστατικά έγινε φανερό, ότι δεν είχε σταματήσει μόνο στη δήλωση, αλλά είχε προσχωρήσει στο καθεστώς της δικτατορίας. Στοιχειώδες μέτρο προφύλαξης από ενδεχόμενη προδοτική συμπεριφορά του Μανωλέα ήταν η κατάργηση κάθε μορφής επικοινωνίας, η αχρήστευση κάθε κρύπτης, που χρησιμοποιούσε ο Ζαχαριάδης στην αλληλογραφία του με τον Μανωλέα. Όχι ο αρχηγός του κόμματος, αλλά και ένας απλός λο-

γικός άνθρωπος θα έπαινε να χρησιμοποιεί την κρύπτη που ήταν γνωστή στον προδότη. Ο Ζαχαριάδης, που ήταν άτεγκτος στην εφαρμογή των συνωμοτικών κανόνων όταν επρόκειτο για τους άλλους, συνέχισε να χρησιμοποιεί στην αλληλογραφία του με τον Μιχαηλίδη την ίδια κρύπτη, που χρησιμοποιούσε και με τον Μανωλέα. Αποτέλεσμα: Οι φύλακες έπιασαν στην κρύπτη αυτή σημείωμα του Ζαχαριάδη. Γνώριζαν πολύ καλά το γραφικό χαρακτήρα του και δεν είχαν κανένα πρόβλημα ως προς τον αποστολέα του σημειώματος. Το «πρόβλημά» τους ήταν να βρουν ποιος θα ήταν ο παραλήπτης. Και επειδή ούτε ο Ζαχαριάδης, ούτε ο Μιχαηλίδης πήραν την ευθύνη σχετικά με τον αποδέκτη του σημειώματος, τη νύφη για τη χοντροκομμένη αυτή «επιτολαιότητα» του Ζαχαριάδη την πλήρωσαν όλοι οι τότε κρατούμενοι στην αχτίνα Θ.

ΠΕΝΤΕ ΜΕΡΟΝΥΧΤΑ ΣΚΛΗΡΗΣ ΔΟΚΙΜΑΣΙΑΣ

Άδειασαν τα κελιά από το καθετί, πήραν το στρώμα, τα σκεπάσματα, το σταμνί με το νερό, το σακάκι, τις κάλτσες, τα παπούτσια, τα τοιγάρα. Γύμνωσαν εντελώς τα κελιά και το μόνο που άφησαν ήτανε το ουροδοχείο. Έκοψαν το φαί και το ψωμί τις δύο πρώτες μέρες. Την πρώτη μέρα έκοψαν και το νερό. Τις υπόλοιπες τρεις ημέρες έδωσαν μόνο ψωμί. Ξυπόλητους και μισόγυμνους μας άφησαν πέντε μερόνυχτα στα παγωμένα κελιά μας. Ήτανε Δεκέμβρης, ένας από τους πιο κρύους Δεκέμβρηδες της Κέρκυρας. Δεν κοκαλώσαμε από το κρύο, μόνο γιατί δεν κλείσαμε μάτι όλες αυτές τις πέντε μαρτυρικές μέρες. Τρέχαμε και πηδούσαμε σαν τρελοί για να μην ξελαγιάσουμε μέσα στο κελί-ψυγείο. Ύστερα από πέντε αξέχαστα στη βαρβαρότητά τους μερόνυχτα μας έλυσαν την πολιορκία. Ωστόσο το τίμημα ήτανε βαρύ. Τέσσερις κρατούμενοι της Θ, πρώτης γραμμής στελέχη της Αριστεράς, οι Σ. Σκλάβαινας, Κ. Γαβριηλίδης, Κ. Μπασιάκος και Β. Σπανός δεν άντεξαν στο μαρτύριο και έφυγαν με τη δήλωση, ότι δε θα αναμειχθούν στο μέλλον στην πολιτική.

Είναι ολοφάνερο, ότι αν ο Ζαχαριάδης και ο Μιχαηλίδης έπαιρναν επάνω τους την ευθύνη για την αλληλογραφία τους, θα έβγαινε από τη μέση το πρόσχημα για την εφαρμογή του εξοντωτικού χιτλερικού μέτρου της αλληλέγγυας ευθύνης. Γιατί δεν το έκαναν; Προβάλλουν από τα πράγματα ορισμένα ερωτήματα: Το κελί του Ζαχαριάδη το άδειασαν όπως τα άλλα; Του πήραν και αυτουνού τα ρούχα και τα παπούτσια; Αθέτησαν τη διαβεβαίωσή τους, ότι δε θα τον κακοποιήσουν ό,τι κι αν κάνει; Ή κράτησαν και στην περίπτωση αυτή το λόγο τους; Τα ερωτήματα αυτά μέχρι σήμερα μένουν αναπάντητα. Εκείνο που δεν επιδέχεται καμιάν αμφισβήτηση είναι το γεγονός, ότι και στη διάρκεια του φριχτού εκείνου πενθήμερου, το άνοιξε-κλείσε στο κελί του Ζαχαριάδη συνεχίστηκε χωρίς διακοπή. Και εξίσου αναμφισβήτητο είναι το γεγονός, ότι η διακοπή του μαρτυρίου, ύστερα από πέντε εικοσιτετράωρα, οφείλεται σε αναφορά που κατάφερε να στείλει ο Σκλάβαινας από την αχτίνα Ι στον εισαγγελέα των εφετών και σε τηλεφώνημα του εισαγγελέα στο διευθυντή της φυλακής, ότι θα επισκεφθεί τη φυλακή για επιθεώρηση στην αχτίνα Θ.

**ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ ΑΝΑΠΟΔΕΙΚΤΕΣ
ΕΝΑΝΤΙΟΝ ΤΩΝ ΘΕΟΥ ΚΑΙ ΣΙΑΝΤΟΥ .**

Το Μάη του 1939 έδειξαν στον Ζαχαριάδη μιαν αθηναϊκή εφημερίδα με ολοσέλιδο τίτλο «Συνελήφθησαν οι υπό τους Θέον – Σιάντον τριάντα κομμουνισταί του Πειραιώς». Όπως ήταν επόμενο, οι συζητήσεις γύρω από το θέμα των συλλήψεων ξαναφούτωσαν. Όλοι ήτανε σύμφωνοι, ότι τα αλλεπάλληλα χτυπήματα στα ηγετικά κλιμάκια του κόμματος, με τις κάθε τόσο συλλήψεις στελεχών, οφειλονταν σε χαφιεδισμό και ότι ο χαφιές ή οι χαφιέδες πρέπει να ήτανε μέσα ή πολύ κοντά στην ηγεσία. Ήτανε πολύ παρακινδυνευμένο να εντοπίσει κανείς κάποιον χωρίς να έχει αποδεικτικά στοιχεία ή τουλάχιστο σοβαρές ενδείξεις. Ωστόσο, ο Ζαχαριάδης, από το 1938 ακόμα, είχε εκφράσει υποψίες για χαφιεδισμό σε βάρος του Σιάντου και του Θεού.

Όταν τον ρωτήσαμε (ο Παρτσαλίδης κι εγώ) πού θεμελιώνει τις υποψίες του, μας απάντησε «στο ρόλο που έπαιξαν στη χωρίς αρχές φραξιονιστική πάλη των ετών 1929-1931». Ήταν αδύνατο να δεχτούμε ότι γι' αυτόν και μόνο το λόγο μπορούσε να θεμελιωθεί η υποψία για χαφιεδισμό και απορρίψαμε την κατηγορία.

Από τον τίτλο της εφημερίδας έμεινε η εντύπωση, ότι ο Θεός και ο Σιάντος είχανε συλληφθεί μαζί με τους τριάντα του Πειραιά. Ύστερα απ' αυτό ο Ζαχαριάδης δεν επανήλθε στις υποψίες του, αλλά η συζήτηση στη Θ για τον πιθανό χαφιέ άναψε άλλη μια φορά.

ΤΑ ΑΠΟΚΑΛΥΠΤΗΡΙΑ ΤΟΥ ΔΑΜΙΑΝΟΥ ΜΑΘΕΣΗ

Ο Ορφέας Οικονομίδης, που το κελί του ήταν ακριβώς κάτω από το δικό μου, μου λέει ένα πρωινό με το σαντούρι (τα χτυπήματα στον τοίχο):

– Όταν ήμουν στις νέες φυλακές Θεσσαλονίκης, συχνά διερωτηθήκαμε, εγώ και ο Αλέκος Ιωαννίδης, πώς η ηγεσία του κόμματος έχει εμπιστοσύνη στον Δάμη, έναν άνθρωπο με τόσο βαρηνμένο παρελθόν.

Στο σημείο αυτό διακόπτω τον Ορφέα και τον ρωτώ:

– Ποιος είναι ο Δάμης;

– Ο Δαμιανός Μάθεσης.

– Ποιο είναι το βαρηνμένο παρελθόν του Μάθεσης;

– Όταν υπηρετούσε στο ναυτικό ήτανε κώλος και βρακί με τον Μειμάρη. Όταν απολύθηκαν από το ναυτικό, ο μεν Μάθεσης έγινε μέλος του κόμματος και, άγνωστο πώς, τα κατάφερε να ενταχθεί στον παράνομο τεχνικό μηχανισμό. Ενώ ο Μειμάρης κατατάχτηκε στη χωροφυλακή ως αξιωματικός και ήτανε το δεξί χέρι του Φοντάνα, που ήταν ο επικεφαλής της αντικομμουνιστικής υπηρεσίας της ειδικής Ασφάλειας. Οι στενές φιλικές σχέσεις του Μάθεσης με τον Μειμάρη συνεχίστηκαν. Όταν ο γιατρός Γιαβόπουλος διαγράφηκε ως «ύποπτος», για το λόγο ότι στο ιατρείο του σύχναζε ο Φοντάνας, στο ίδιο χρονικό διάστημα πήγαινε εκεί και ο Μάθεσης. Όταν το 1930 συνελήφθησαν στην Αθήνα οι τρεις αντιπρόσωποι της κομμουνιστικής διεθνούς και μαζί τους η Στέλλα, που ήταν επικεφαλής του παράνομου τεχνικού μηχανισμού, ο Μάθεσης, που ήτανε βοηθός της Στέλλας, προθυμοποιήθηκε να αναλάβει τα καθήκοντά της. Η βιασύνη του αυτή θεωρήθηκε ύποπτη. Αυτό είχε ευεργετικό αποτέλεσμα: Οι τρεις αντιπρόσωποι αφέθηκαν αμέσως ελεύθεροι, χωρίς να γίνει οποιαδήποτε νήξη δημόσια για τη σύλληψή τους και η Στέλλα υποχρεώθηκε να φύγει από την Ελλάδα. Όταν στα χρόνια 1929-1931, ορισμένα μέλη της τότε ηγεσίας είχανε την αυταπάτη, ότι ο

υποδιοικητής της Ασφάλειας της Αθήνας Λαμπρινόπουλος ήταν «συμπαθών», τότε την επαφή με τον Λαμπρινόπουλο την είχε ο Μάθησης.

Όσο συνέχιζε την αφήγησή του ο Ορφείας ένωθα τις τρίχες του κεφαλιού μου να σηκώνονται όρθιες. Ρώτησα:

– Πώς τα ξέρεις εσύ όλα αυτά;

– Ορισμένα, όπως τις σχέσεις του Δάμη με τον Μειμάρη, τα ήξερα από την Ελλάδα. Τα άλλα τα έμαθα από το αυτοβιογραφικό σημείωμα του ίδιου του Μάθησης, που υποχρεώθηκε να καταθέσει στο τμήμα στελεχών της βαλκανικής γραμματείας, ύστερα από μεγάλη πίεση που του ασκήθηκε. Τη μετάφραση του βιογραφικού από τα ελληνικά στα ρωσικά την έκανα εγώ.

Τα στοιχεία ήτανε πραγματικά συνταρακτικά. Έμεινα εμβρόντητος. Ρώτησα:

– Γιατί όλα αυτά τα κρατούσες για τον εαυτό σου, δεν αισθάνθηκες ποτέ την ανάγκη να ενημερώσεις σχετικά την ηγεσία του κόμματος;

– Δεν είχα καμιάν απολύτως ανησυχία, γιατί όλα αυτά, εξίσου καλά μ' εμένα, τα ξέρει και ο σύντροφος Ζαχαριάδης, που και το αυτοβιογραφικό σημείωμα του Μάθησης και ολόκληρο το φάκελο με θέμα “Χωρίς αρχές φραξιονιστική πάλη” είχε μελετήσει και μάλιστα είχε πάρει ενεργό μέρος στις συζητήσεις για το ξεκαθάρισμα αυτής της υπόθεσης.

Άλλη μια φορά εμβρόντητος εγώ. Τα ήξερε όλα αυτά για τον Μάθησης ο Ζαχαριάδης και τα κρατούσε για τον εαυτό του; Γιατί; Τα ήξερε και του ανάθεσε ο ίδιος προσωπικά την ευθύνη για την καθοδήγηση της κομματικής οργάνωσης στις ένοπλες δυνάμεις; Τα ήξερε και ενώ έφτασε να εκφράζει υποψίες για τον Θεό και τον Σιάντο, ούτε μια φορά δεν είτε το παραμικρό, που να δείχνει δυσπιστία ή υποψία για τον Μάθησης, αν και τον είχε υπό την άμεση προσωπική καθοδήγησή του; Γιατί; Μελέτησα τις τρεις τέσσερις περιπτώσεις που είχα έρθει σε επαφή με τον Μάθησης από το Σεπτέμβριο του 1936 ως τον Απρίλη του 1938. Σε καμιά

δεν τον βρήκα καθαρό, αν και ήτανε πολύ ικανός χαφιές και για κάθε χτύπημα που κατάφερε είχε πάντοτε ένα εξασφαλισμένο άλλοθι για τον εαυτό του. (Λεπτομέρειες για τις συναντήσεις αυτές έγραψα στο βιβλίο μου *Αχτίνα Θ*).

Το ίδιο πρωινό πήρα τον Ζαχαριάδη με το μορς στον τοίχο. Του είπα: «Ύστερα από όσα μου είπε ο Ορφέας για το παρελθόν του Μάθησης, κατά την κρίση μου, το πρόβλημα του χαφιεδισμού φωτίζεται με καινούργιο φως. Μελέτησα τις περιπτώσεις που συναντήθηκα μαζί του στις συνθήκες της δικτατορίας, σε καμιά δεν τον βρίσκω καθαρό». Στο σημείο αυτό διακόπηκε η συνομιλία με τον Ζαχαριάδη, γιατί είχε τελειώσει η πρωινή έξοδος. Είπα τα ίδια και στον Παρτσαλίδη. Μελετώντας και αυτός τις δικές του εμπειρίες κατάληξε στο ίδιο συμπέρασμα. Το απόγευμα της ίδιας μέρας με παίρνει ο Ζαχαριάδης. Μου λέει:

«Ο μεγάλος χαφιές που ζητάμε είναι ο Μάθησης. Προτείνω να βγει ο Μιχαηλίδης με δήλωση, για να βοηθήσει το κόμμα να καθαρίσει τις γραμμές του από τον Μάθησης και την πιθανή παρέα του».

Σε ένα από τα γραφτά του, του Σουργκούτ, ο Ζαχαριάδης λέει ότι ο Μάθησης ήτανε πράκτορας της Κα Γκε Μπε. Αυτό το ήξερε. Το ότι ήτανε πράκτορας και των ελληνικών μυστικών υπηρεσιών το αγνοούσε; Ή μήπως και με τον Μάθησης έκανε το ίδιο, που μερικά χρόνια αργότερα είχε κάνει και με τον Μάκη Γουσόπουλο, τον οποίο παρότρυνε να παίζει διπλό ρόλο, ως γραμματέας της κομματικής οργάνωσης της Θεσσαλονίκης από τη μια και ως πράκτορας της Ασφάλειας από την άλλη. Διαφορετικά, είναι δύσκολο να εξηγηθεί το γεγονός, ότι ο Ζαχαριάδης εκάλυπτε επίμονα τον Μάθησης ως τη στιγμή που μίλησε γι' αυτόν ο Ορφέας Οικονομίδης.

Ο Παρτσαλίδης κι εγώ συμφωνήσαμε με την πρόταση του Ζαχαριάδη. Ο Μιχαηλίδης βγήκε με δήλωση. Όπως είναι γνωστό μπλέχτηκε στα δίχτυα της Ασφάλειας, έπαιξε πρωτεύοντα ρόλο στη συγκρότηση της ασφαλίτικης «προσωρινής διοίκησης του

κόμματος», καταγγέλθηκε ως πράκτορας της Ασφάλειας και διαγράφηκε από το κόμμα.

Από την πλευρά του Ζαχαριάδη, η ιστορία αυτή για τον Μάθηση είχε μια πολύ παράξενη συνέχεια, για την οποία θα γίνει λόγος πιο κάτω.

ΜΙΑ ΠΕΡΙΕΡΓΗ ΕΠΙΜΟΝΗ

Έκανα λόγο πιο πάνω για ένα άγριο ξυλοφόρτωμα σε βάρος μου και σε βάρος του Παρτσαλίδη. Οι τρεις φύλακες που μας χτυπούσαν με λύσσα ήταν ο Βελιανίτης, ο Μοσχονάς και ο Διονυσάτος. Εκείνος όμως που στη νομική διάλεκτο θα έπρεπε να θεωρηθεί ηθικός αυτουργός για το άγριο ξυλοκόπημα ήταν ο Ζαχαριάδης, και να γιατί: Την άνοιξη του 1939 έφεραν στην Κέρκυρα από τις φυλακές της Αίγινας τον Μιχάλη Τυρίμο. Τον έβαλαν στο διπλανό κελί του Παρτσαλίδη. Όπως πάντα γινόταν στις περιπτώσεις αυτές, ο Μήτσος έκανε προσπάθεια να τον «ξυπνήσει», να επικοινωνήσει δηλαδή μαζί του, με χτυπήματα στον τοίχο. Οι προσπάθειες, που συνεχίστηκαν αρκετές μέρες, ήταν άκαρπες. Ο Τυρίμος έκανε τον κουφό. Δεν έδινε καμιά απάντηση. Ο Ζαχαριάδης έδωσε εντολή: «Κατά τη διαδικασία της καθαρότητας, όταν θα είναι κάτω ο φύλακας με τον Νεφελούδη, ο Παρτσαλίδης να φωνάζει τον Τυρίμο με το κομματικό του ψευδώνυμο». Μια, δυο, τρεις μέρες ο Παρτσαλίδης φώναζε «Σβίγγο, Σβίγγο, Σβίγγο». Καμιά απάντηση από τον Τυρίμο. Ο φύλακας από το προαύλιο δεν μπορούσε να εντοπίσει από πού ερχόταν η φωνή. Ένας ποινικός όμως, ράφτης, που είχε εγκαταστήσει το εργαστήριό του στην είσοδο της Θ, άκουγε ότι η φωνή ερχόταν από τα επάνω κελιά της Θ. Την τέταρτη μέρα του περιέργου αυτού προσκλητηρίου, ο ράφτης κάλεσε το φύλακα, του ανέφερε σχετικά δείχνοντάς του με το δάχτυλο τα επάνω κελιά. Το είδα αυτό και ενημέρωσα τον Παρτσαλίδη και τον Ζαχαριάδη. Πρότεινα να σταματήσει αμέσως το προσκλητήριο προς τον Τυρίμο,

γιατί και άσκοπο αποδείχτηκε και τώρα πια έγινε και επικίνδυνο. Ο Ζαχαριάδης δεν έδωσε καμιά σημασία στην πρότασή μου και έδωσε εντολή στον Παρτσαλίδη να συνεχίσει να φωνάζει. Την επόμενη μέρα, όταν άρχισε και πάλι ο Παρτσαλίδης να φωνάζει «Σβίγγο, Σβίγγο», ο φύλακας που καιροφυλακτούσε τον έπιασε στα πράσα. Έγώ που ήμουνα κάτω για την καθαριότητα, μόλις βγήκα από το αποχωρητήριο, όπου έπρεπε να πλύνω το ουροδοχείο και τη λεκάνη, είδα πως έλειπε ο φύλακας από το προαύλιο, έβηξα συνθηματικά για να ειδοποιήσω για τον κίνδυνο. Την ίδια στιγμή άκουσα το άνοιγμα του πορτέλου στο κελί του Παρτσαλίδη και την αγριοφωνάρα του φύλακα. Η ζημιά είχε γίνει και ακολούθησε το άγριο ξυλοφόρτωμα. Το επιμύθιο είναι ότι ο Τυρίμιος βγήκε με δήλωση και μπήκε στην υπηρεσία του Μανιαδάκη. Αργότερα, συνεργάστηκε στενά με τον Μιχαηλίδη στην ίδρυση της χαφιεδικής «προσωρινής διοίκησης» του ΚΚΕ.

Η επιμονή του Ζαχαριάδη και η εντολή που έδωσε στον Παρτσαλίδη για να συνεχιστεί μια «επιχείρηση» που ολοφάνερα ήτανε καμένη, ήτανε τυχαία; Ο Ζαχαριάδης δεν ήτανε βλάκας. Γιατί ενέργησε όπως ενέργησε;

ΜΙΑ ΠΡΟΤΑΣΗ ΠΟΥ ΑΠΟΡΡΙΦΤΗΚΕ

Την άνοιξη του 1939 έγινε η εισβολή των Ιταλών στην Αλβανία. Το δυσάρεστο νέο το μάθαμε χάρη στον Ριζάκη, τον ποινικό από την Κρήτη που ήτανε κρατούμενος στη διπλανή αχτίνα. Είχε χάσει τα λογικά του και φώναζε τους καημούς του σε πεζό ή έμμετρο λόγο. Ένα πρωινό τον ακούσαμε να απαγγέλει: «Πήραν την Αλβανία οι πούστοι οι Ιταλοί» και ξανά, δεύτερη, τρίτη και τέταρτη φορά το ίδιο. Λες και το φώναζε για να μας ενημερώσει.

Πριν από τέσσερα χρόνια, το Σεπτέμβρη του 1935, το κόμμα μας, με απόφαση της 4ης ολομέλειας της κεντρικής του επιτροπής, είχε πάρει σαφή θέση ενόψει μιας πιθανής εισβολής των Ιταλών φασιστών ή της χιτλερικής Γερμανίας στη χώρα μας. Η 4η

ολομέλεια της Κ.Ε. είχε διακηρύξει ότι: «Υπέρτατο καθήκον του κόμματος και του λαού είναι η υπεράσπιση της εθνικής ελευθερίας».

Με την απόβαση των Ιταλών και την κατάληψη της Αλβανίας, ο κίνδυνος ιταλικής εισβολής στη χώρα μας γινόταν περισσότερο συγκεκριμένος και πιο άμεσος. Πρότεινα στον Ζαχαριάδη να κάνουμε, με ανοιχτό γράμμα, έκκληση για παλλαϊκή και πανεθνική αντιμετώπιση του κινδύνου. Από την έλλειψη οποιασδήποτε άλλης δυνατότητας, το ανοιχτό γράμμα θα το στέλναμε στην κυβέρνηση διαμέσου της διεύθυνσης των φυλακών. Ο Ζαχαριάδης απόρριψε την πρόταση, όχι, όπως είπε, γιατί διαφωνούσε επί της ουσίας, αλλά γιατί φοβόταν, ότι η κυβέρνηση θα έδινε στη δημοσιότητα την έκκλησή μας αλλοιωμένη κι εμείς δε θα είχαμε τρόπο να καταγγείλουμε την πλαστογράφηση. Διατύπωσα τη γνώμη, ότι αν η κυβέρνηση ήτανε διατεθειμένη να προβάλλει αντίσταση στους Ιταλούς, θα δημοσίευε το ανοιχτό γράμμα μας όπως ήταν, αν όχι, δε θα το δημοσίευε καθόλου. Θεωρούσα εντελώς απίθανο να το δημοσιεύσει παραποιημένο και επέμεινα, πως για το παρόν και για το μέλλον ήταν επιβεβλημένη μια πολιτική πράξη της φυλακισμένης ηγεσίας του κόμματος πάνω στο εθνικό αυτό θέμα. Ο Ζαχαριάδης επέμεινε στην άποψή του και η πρότασή μου απορρίφτηκε. Όπως είναι γνωστό, λίγες μέρες μετά την εισβολή των Ιταλών στην Ελλάδα, ο Ζαχαριάδης απεύθυνε, με το πιο πάνω πνεύμα, τη γνωστή έκκληση για πανεθνική αντίσταση, σαν αποκλειστικά προσωπική δική του έμπνευση και πρωτοβουλία.

ΠΕΝΤΕ ΜΕΡΟΝΥΧΤΑ ΣΤΟΝ «ΑΡΑΠΗ»

Μερικές εβδομάδες μετά από τη συζήτηση αυτή, παίρνω ένα αρκετά μακροσκελές κείμενο από τον Ζαχαριάδη. Ήταν ένα σκληρό φραστικό μαστίγωμα της πολιτικής της κυβέρνησης σχετικά με την έλλειψη προετοιμασίας της χώρας να αντιμετωπίσει

την ιταλική εισβολή. Σε ένα σύντομο σημείωμα μου έγραφε: «Διάβασέ το και προώθησέ το στον Μήτσο». Σκέφτηκα ότι αν έπεφτε στα χέρια των δεσμοφυλάκων μας το κείμενο του Ζαχαριάδη όπως ήτανε διατυπωμένο, σαν γράμμα που απευθυνόταν σε κάποιον συγκρατούμενο, ήταν ενδεχόμενο να οδηγήσει σε επανάληψη της τραγικής περιπέτειας του Δεκέμβρη του 1938. Αποφάσισα να το αντιγράψω, όχι στη μορφή που ήτανε γραμμένο, αλλά σαν φύλλο ημερολογίου αναμνηστικό για δική μου αποκλειστική χρήση. Με το σαντούρι γνωστοποίησα στον Παρτσαλίδη, ότι το κείμενο που θα έπαιρνε την επόμενη μέρα ήταν του Ζαχαριάδη.

Πριν από μερικές μέρες είχαμε βάλει εκτός χρήσης τη λεκάνη του νυπτήρα για την ανταλλαγή σημειωμάτων. Χρησιμοποιούσαμε τότε τα εσώρουχα που απλώνουμε για να στεγνώσουν, ράβοντας έντεχνα στο εσωτερικό τους τα πάνινα σημειώματα. Το σημείωμα για τον Παρτσαλίδη το είχα ράψει σε μια σκούρα πετσέτα. Την πήρα μαζί μου κάτω στη συνηθισμένη διαδικασία της καθημερινής καθαριότητας. Σκούπισα το πρόσωπο και τα χέρια μου και την άπλωσα στο σκοινί του προαυλίου να στεγνώσει. Ο Παρτσαλίδης, που θα κατέβαινε μετά από μένα, θα άπλωνε τη δική του πετσέτα στο ίδιο σκοινί και με τρόπο θα έπαιρνε τη δική μου.

Ξαφνικά, μόλις γύρισα στο κελί μου εμφανίζεται ο Μοσχονάς (ήταν ο πιο έμπιστος φύλακας του αρχιφύλακα). Κρατάει στα χέρια του την πετσέτα και ρωτάει αν είναι δική μου. Του απαγνώ καταφατικά. Φεύγει και σε λίγα λεπτά ξανάρχεται, ανοίγει το κελί και με οδηγεί στο αρχιφυλακείο.

Στο γραφείο του αρχιφύλακα είναι ανοιχτό το πάνινο σημείωμα. Με ρωτά:

- Εσύ το έγραψες αυτό;
- Ναι.
- Για ποιον προοριζόταν;
- Για κανέναν.

– Γιατί το έγραψες;
– Ήθελα να κρατήσω τις τωρινές εντυπώσεις μου για τις εξελίξεις σαν ανάμνηση. Ήταν ένα είδος ημερολογίου για δική μου αποκλειστική χρήση.

– Και γιατί το άφησες κάτω απλωμένο στο σκονί του προαυλίου;

– Έκανα λάθος. Έχω άλλη μια όμοια πετσέτα και αντί να πάρω εκείνην πήρα κατά λάθος αυτήν. Και μια που σκουπίστηκα μ' αυτήν και βράχθηκε την άφησα να στεγνώσει.

– Βγάζω δύσκολα τα γράμματά σου όπως είναι στο πανί, μπορείς να μου γράψεις το κείμενο στο χαρτί;

– Και βέβαια μπορώ, θα χαρώ πολύ μάλιστα, αν τις σκέψεις μου αυτές τις δημοσιεύσετε.

– Πού βρήκες το μολύβι που έγραψες το σημείωμα;

– Το είχα.

– Πού είναι τώρα;

Βγάζω από την τσέπη μου μια μυτούλα μολυβιού δεμένη σε ένα σπιρτόξυλο και την δίνω στον αρχιφύλακα. Οι άλλες που έμειναν στο κελί είναι πολύ καλά κρυμμένες. Είμαι βέβαιος πως όσες έρευνες κι αν κάνουν, δεν πρόκειται να τις βρουν.

Μόλις τέλειωσα το γράψιμο στο χαρτί, ο αρχιφύλακας με παραδίνει στον υπαρχιφύλακα Περικλιώτη και στον Βελιανίτη, που με οδηγούν στον «αράπη».

Το πρώτο πράγμα που σου προκαλεί βαθιά αηδία πριν ακόμα σε κλείσουν στον «αράπη» είναι η αβάσταχτη βρώμα που αποπνέει ολόκληρη η αχτίνα των πειθαρχείων. Ο «αράπης» (το κρατητήριο αριθμός 10) είναι το πιο απαισίο απ' όλα. Κλειστό από όλες τις πλευρές είναι θεοσκοτεινό μέρα και νύχτα. Το δάπεδο είναι χωματένιο. Έχουν ξηλώσει το τσιμέντο. Το χώμα το έχουνε μουσκέψει με ούρα. Δεν υπάρχει ούτε μια γωνίτσα στεγνή. Με υποχρεώνουν να βγάλω τα παπούτσια και τις κάλτσες. Μου παίρνουν το σακάκι και ό,τι υπάρχει στις τσέπες του πανταλονιού μου. Ακριβώς δίπλα στον «αράπη» είναι το αποχωρητήριο

των κρατητηρίων. Είναι πλημμυρισμένο με ανθρώπινα κόπρανα που ξεχειλίσαν από το αποχωρητήριο και στοιβάχτηκαν στο διάδρομο. Έτσι εξηγείται η αβάσταχτη δυσσομία που τρυπά τα ρουθούνια μόλις ανοίξει η πόρτα της αχτίνας των κρατητηρίων. Με κλείνουν στον «αράπη» χωρίς να μου πουν τίποτα. Το μεσημέρι ανοίγουν, μου δίνουν να πω νερό από ένα κονσερβοκούτι και στο χέρι μισή κουραμάνα. Ο υπαρχιφύλακας με προειδοποιεί: «Αυτή είναι η τροφή σου για το εικοσιτετράωρο, κάνε κουμάντο. Νερό θα σου ξαναφέρουμε το βράδυ».

Ψάχνω το δάπεδο με τα γυμνά πόδια μου μήπως βρω καμιά στεγνή γωνιά να σταθώ, πουθενά. Ούτε σκέψη λουπόν να καθίσεις κάπου ή να ξαπλώσεις. Τρώγω το μεσημέρι το μισό κομμάτι από τη μισή κουραμάνα, το άλλο μισό το χώνω στις τσέπες του πανταλονιού. Ξαφνικά νιώθω κάτι να σαλεύει κοντά στα πόδια μου. Είναι ποντικός. Εντάξει. Να που θα έχω και παρέα. Του μιλάω. Στο άκουσμα της φωνής μου το βάζει στα πόδια. Διαπιστώνω ότι στη δεξιά κάτω άκρη της πόρτας του πειθαρχείου υπάρχει μια τρυπούλα. Από εκεί μπαίνουν και βγαίνουν οι ποντικοί. Τους τραβά, προφανώς, η μυρωδιά του ψωμιού, που η φύλαξη του σε καθαρό μέρος είναι αδύνατη. Αποφασίζω να τρώω όλο μου το ψωμί κάθε μεσημέρι μόλις μου το φέρνουν. Έτσι θα χορταίνω μια φορά στο εικοσιτετράωρο και θα απαλλαγώ από τη φροντίδα να το κρατώ καθαρό. Αραιώνουν έτσι και οι επισκέψεις των ποντικών, μια και χάνεται η μυρωδιά του ψωμιού.

Όταν κουράζομαι πολύ από την ορθοστασία, κάθομαι επάνω στα πόδια μου, οκλαδόν. Για ύπνο δε γίνεται κουβέντα. Λαγοκομάσαι κάποιες στιγμές όρθιος, ακουμπισμένος στον τοίχο. Τους ποινικούς που ήτανε στα άλλα κρατητήρια, τους έχουνε πάρει. Είμαι μόνος με μόνη παρέα τους ποντικούς. Το ρίχνω στο τραγούδι. Είχα να τραγουδήσω από τότε που με πιάσανε πριν ένα χρόνο.

Περνάει η πρώτη μέρα, η δεύτερη, η τρίτη, η τέταρτη. Ταχτικά, τρεις φορές την ημέρα, πρωί, μεσημέρι, βράδυ, μου φέρνουν

να πω νερό από το κονσερβοκούτι και μου επιτρέπουν να βγω να ουρήσω. Η διαδικασία αυτή κρατάει ένα λεπτό. Για κανονική κένωση η μόνη δυνατότητα που υπάρχει είναι να αποπατήσεις μέσα στο πειθαρχείο. Ζητώ να μου επιτρέψουν να πάρω από το κελί μου το ουροδοχείο μου. Μου απαντούν ότι απαγορεύεται. Είμαι αποφασισμένος να κρατηθώ. Δε θα αποπατήσω μέσα στο πειθαρχείο, ακόμα κι αν χρειαστεί να πάσω να τρώγω το ψωμί που μου δίνουν.

Με τη συμπλήρωση και του πέμπτου εικοσιτετραώρου ανοίγουν τον «αράπη» πριν από το μεσημέρι. Ρωτάω τον υπαρχιφύλακα τι συμβαίνει και μου απαντά: «Τέρμα». Με οδηγούν στη Θ. Ζητώ να μου επιτρέψουν να πλυθώ και να αλλάξω πριν με κλείσουν στο κελί. Μου το επιτρέπουν. Η κληρονομιά από τον «αράπη» ήτανε χρόνια εντεροκολίτιδα και αιμορροΐδες.

Ας δούμε τώρα πώς ο Μοσχονάς ανακάλυψε την πετσέτα με το σημείωμα. Στον εξωτερικό μαντρότοιχο της φυλακής, σε σημείο που αντιστοιχούσε στο κέντρο του προαυλίου της αχτίνας μας, ήτανε χτισμένη η σκοπιά του χωροφύλακα. Εκεί δεν πατούσε ποτέ φύλακας. Η εξωτερική φρουρά ήτανε τελείως ανεξάρτητη από την εσωτερική υπηρεσία των φυλακών.

Την ημέρα εκείνη και την ώρα της δικής μου εξόδου για την καθαριότητα, σύμφωνα με αφήγηση του Ζαχαριάδη, ο Μοσχονάς είχε ανέβει στη σκοπιά του χωροφύλακα και παρακολούθησε από εκεί τις κινήσεις μου. Του φάνηκε ύποπτο το ότι κρέμασα την πετσέτα στο σκοινί, κατέβηκε, την πήρε και ανακάλυψε το σημείωμα. Αυτή την εξήγηση μας έδωσε ο Ζαχαριάδης για τις κινήσεις του Μοσχονά. Να σημειωθεί ότι: Πρώτο, ο Μοσχονάς εκείνη την ημέρα είχε βραδινή βάρδια και συνεπώς δεν ήτανε σε υπηρεσία τις πρωινές ώρες. Δεύτερο, το άπλωμα της βρεγμένης πετσέτας στο σκοινί ήτανε καθημερινό φαινόμενο, ήτανε μια κίνηση ρουτίνας και είναι δύσκολο να πιστέψει κανείς ότι ήτανε δυνατό να προκαλέσει υποψίες. Τρίτο, ο Μοσχονάς είχε στενές φιλικές σχέσεις με τον Ζαχαριάδη, έπαιζε ρόλο συνδέσμου του

αρχιφύλακα με τον Ζαχαριάδη. Προμήθευε στον Ζαχαριάδη τρόφιμα από την αγορά (τυρί, βούτυρο, φρούτα κλπ.), που ήταν αυστηρά απαγορευμένα για τους άλλους.

Στο τέλος, στα συμπεράσματα, θα προσπαθήσω να εξηγήσω τι, κατά τη γνώμη μου, μπορεί να σημαίνουν όλα αυτά.

ΜΙΑ ΕΝΤΟΛΗ ΠΟΛΥ ΠΕΡΙΕΡΓΗ

Είχανε περάσει λίγοι μήνες από τότε που ο Μιχαηλίδης βγήκε με δήλωση και ο Ζαχαριάδης, με αρκετή καθυστέρηση, θα έλεγα κατόπιν εορτής, άρχισε να εκφράζει αμφιβολίες για το αν ο Μιχαηλίδης θα μπορούσε να ανταποκριθεί στο σκοπό για τον οποίο βγήκε με δήλωση από τη φυλακή.

Ύστερα από μερικά σημειώματα ενδεικτικά αυτής της ανησυχίας, παίρνω ένα κείμενο του Ζαχαριάδη υπό μορφή γράμματος. Το περιεχόμενό του ήτανε δηλωτικό καταδίκης της γραμμής του κόμματος, υποστήριζε την άποψη για το «αήτητο» της Γερμανίας, θεωρούσε εσφαλμένη τη θέση για αντιχιτλερική συμμαχία, υποστήριζε ότι η Σοβιετική Ένωση έπρεπε να συμμαχήσει με τη Γερμανία, εμφάνιζε το συγγραφέα της επιστολής τροτσκιστή κλπ. Ένα ξεχωριστό σημείωμα που συνόδευε το γράμμα, μου έδινε εντολή να το αντιγράψω, να βάλω το δικό μου αντίγραφο στην καμένη από το Δεκέμβρη του 1938 κρύπτη, που είχε προδοθεί από τον Μανωλέα, για να πιαστεί. Σύμφωνα με το σημείωμα, το περιεχόμενο του γράμματος θα προκαλούσε τη μεταφορά μου στην Αθήνα και θα δημιουργούσε συνθήκες, που θα μου επέτρεπαν να συμβάλω στην εκκαθάριση του προβλήματος του χαφιεδισμού του Μάθεση και της παρέας του.

Το διάβασμα της επιστολής και του σημειώματος με αναστάτωσε. Ο Ζαχαριάδης ζητούσε με ένα ορισμένο σήμα να του γνωστοποιήσω, ότι έβαλα μπρος την εκτέλεση της εντολής του. Όσο το σκεφτόμουνα τόσο πιο πολύ θεωρούσα την κίνηση αυτή λαθεμένη. Πίστευα ότι τίποτε καλό δεν πρόκειται να προκύψει από

μια τέτοια ενέργεια. Μόνο πολιτική εκμετάλλευση του περιεχομένου του γράμματος από το δικτατορικό καθεστώς εναντίον μου και εναντίον του κόμματος θα γινόταν. Θεώρησα ότι πριν καταλήξω σε οριστική απόφαση έπρεπε να ενημερώσω τον Παρτσαλίδη. Του μετάδωσα λέξη προς λέξη όλο το κείμενο της επιστολής και του σημειώματος. Δεν πρόλαβα όμως να ακούσω τη γνώμη του Παρτσαλίδη, γιατί ξαφνικά μας άλλαξαν τα κελιά και βρεθήκαμε σε μεγάλη απόσταση ο ένας από τον άλλον.

Είχανε περάσει καμιά δεκαριά μέρες και ο Ζαχαριάδης στο διάστημα αυτό, με διάφορους τρόπους εκδήλωνε την αδημονία του γιατί δεν του έδινα το σήμα, ότι προχωρώ στην εκτέλεση της εντολής του. Με το άλλαγμα των κελιών βρεθήκαμε για λίγα λεπτά ο ένας κοντά στον άλλον. Ο Ζαχαριάδης στο κελί του επάνω ορόφου, που ήταν ακριβώς πάνω από το δικό μου. Μου χτυπά με το μορς: «Γιατί καθυστερείς; Βάλε μπρος. Δεν έχουμε καιρό για χάσιμο». Πριν προλάβω ν' απαντήσω ο Μοσχονάς είναι έξω από το κελί μου και ανοίγει την πόρτα. Με μεταφέρει στην άλλη άκρη της αχτίνας, από όπου κάθε απευθείας επαφή με τον Ζαχαριάδη είναι αδύνατη.

Όλες αυτές τις δέκα μέρες έχω χάσει τον ύπνο μου. Βρίσκομαι μπροστά στο δίλημμα να κάνω αυτό που εγώ θεωρώ σωστό ή να πειθαρχήσω στην εντολή του αρχηγού του κόμματος. Τελικά νικά το αίσθημα της πειθαρχίας. Αντιγράφω το γράμμα και το τοποθετώ στην καμένη κρύπτη.

ΜΙΑ ΣΩΤΗΡΙΑ ΣΥΜΠΤΩΣΗ

Την επόμενη μέρα το πρωί ανοίγουν το κελί μου. Είναι ο αρχιφύλακας. «Βάλε το σακάκι σου, μου λέει, και έλα». Σκέφτομαι πως βρήκαν το γράμμα. Τώρα, αναγκαστικά, τα πράγματα θα πάρουν το δρόμο τους, όπως έγραφε ο Ζαχαριάδης στο σημείωμά του. Προσπαθώ να είμαι ψύχραιμος, αν και ήμουν βαθύτατα ανήσυχος για μια περιπέτεια που τη θεωρούσα τυχοδιωκτική.

Μόλις φτάνουμε στο αρχιφυλακείο η ανησυχία μου μετατρέπεται σε μεγάλη χαρά. Βλέπω τη μητέρα μου που ήρθε για το επισκεπτήριο, που της επέτρεπαν μια φορά το χρόνο.

Στη μάταιη προσπάθειά του να κάνει τη μητέρα μου να με παρακινήσει για δήλωση μετανοίας ο αρχιφύλακας, ανάμεσα σε άλλα παραπλανητικά και εκφοβιστικά, ισχυρίζεται πως και ο Ζαχαριάδης είναι έτοιμος να κάνει δήλωση. Λέω στη μητέρα να μην πιστεύει αυτά τα παραμύθια. «Παραμύθια, ε», φωνάζει θυμωμένος ο αρχιφύλακας και μου δίνει να διαβάσω ένα χαρτί. Ήταν ένα γράμμα του Ζαχαριάδη προς τον αρχιφύλακα. Έγραφε: «Σε συνέχεια των όσων διαμείφθηκαν στις συνομιλίες μας, παρακαλώ να θέσετε υπόψη μου τα υλικά που επιβεβαιώνουν τη διαβεβαίωσή σας, ότι η κυβέρνηση Μεταξά επιτέλεσε σημαντική πρόοδο στην εκβιομηχάνιση της χώρας και στην μηχανοποίηση της γεωργίας».

Το γράμμα δεν έλεγε αυτό που ισχυριζόταν ο αρχιφύλακας. Ήταν, ωστόσο, μια κίνηση πολιτικού χαρακτήρα, που γινόταν πίσω από τις πλάτες μας και που αποκάλυπτε το πραγματικό περιεχόμενο των καθημερινών συζητήσεων του Ζαχαριάδη με τους ανθρώπους του Μεταξά.

Έφυγα από το αρχιφυλακείο, αφού μίλησα στη μητέρα μου για τα βασανιστήρια που μας έκαναν, αποφασισμένος να μη θυσιάσω τη λογική και το αίσθημα της τιμής στο αίσθημα της πειθαρχίας.

Πριν ανέβω στο κελί μου πήγα στο αποχωρητήριο που ήταν η κρύπτη, το γράμμα ήταν εκεί, το πήρα και το κατάστρεψα.

Την επόμενη μέρα, με σημειώμά μου ενημέρωσα τον Ζαχαριάδη και τον Παρτσαλίδη για το επισκεπτήριο, για το γράμμα του Ζαχαριάδη προς τον αρχιφύλακα και για την αμετάκλητη απόφασή μου να μην πειθαρχήσω στην εντολή του Ζαχαριάδη, γιατί πίστευα ότι μόνο ζημιές θα προκαλούσε η εκτέλεσή της. Κατάλληλα στο ότι σε τέτοια θέματα τις αποφάσεις δεν πρέπει να τις παίρνει μόνος ο ένας. Θα έπρεπε να συναποφασίζουν τουλάχιστον τα μέλη του πολιτικού γραφείου. Σημειώνω ότι αν ο Ζαχα-

ριάδης, παρά την αποστολή του Μιχαηλίδη, θεωρεί επείγουσα την ανάγκη μιας δεύτερης παρόμοιας αποστολής, το μόνο πιθανώς αποτελεσματικό μέτρο θα ήταν η επανάληψη του πειράματος Μιχαηλίδη με κάποιον άλλον. Ξεκαθάριζα κατηγορηματικά, ότι σε καμιά περίπτωση δε θα ήμουν εγώ αυτός που θα δεχόταν να βγει από τη φυλακή με οποιονδήποτε τέτοιο τρόπο.

Για το ενδεχόμενο να παραπέσει το σημείωμά μου ήταν γραμμένο στη δική μας τη φυλακίστικη αργκό, που χρησιμοποιούσαμε όταν θέλαμε να κρυπτογραφήσουμε κάτι.

Η ΠΛΑΣΤΟΓΡΑΦΗΣΗ ΤΟΥ ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΟΣ

Λίγες μέρες μετά, παίρνω διαμέσου του Παρτσαλίδη ένα σημείωμα του Ζαχαριάδη. Αποτελούσε σκέτη παραχάραξη των δικών μου απόψεων. Με κατηγορούσε ότι ήθελα να βγω με δήλωση, σημείωνε ότι από τότε που βγήκα από το πειθαρχείο είχε διαπιστώσει μιαν αλλαγή σ' εμένα και με κατηγορούσε για υπαχώρηση από την «απόφαση» για το «κόλπο».

Σε νέο σημείωμά μου παράθετα το κείμενο της αργκό και τη σωστή αποκρυπτογράφησή του. Διατύπωνα την απορία μου, πώς μπόρεσε ο Ζαχαριάδης να κάνει τόσο χοντρά λάθη στο διάβασμα της αργκό, που κατά το μεγαλύτερο μέρος της ήτανε δικό του κατασκευάσμα. Τόνιζα ότι για το «κόλπο» δεν υπήρχε καμιά συλλογική απόφαση. Ότι υπήρχε μόνον η απόφαση και η εντολή του ενός και ότι σε ένα τέτοιο θέμα δεν μπορούσε να τίθεται ζήτημα πειθαρχίας. Ζητούσα στο τέλος να μου πει ο Ζαχαριάδης πώς κατάλαβε ότι μετά το πειθαρχείο υπήρξε αλλαγή στον Βασίλη, πού στήριζε τη διαπίστωσή του για αλλαγή;

Και το δικό μου σημείωμα πέρασε από τον Παρτσαλίδη πριν φτάσει στον Ζαχαριάδη. Ο Παρτσαλίδης, όπως μου είπε ο ίδιος, κάτω από το δικό μου σημείωμα, έγραψε ότι από την αρχή είχε καταλάβει πως έγινε τραγική παρεξήγηση.

Σε απαντητικό σημείωμά του ο Ζαχαριάδης έγραψε: «Ανα-

γνωρίζω την γκάφα μου και προτείνω στο εξής να με μνημονεύετε με το ψευδώνυμο “γκαφ” για να το φορώ “σκουλαρίκι”. Δεν παρέλειπε ωστόσο να τονίσει, ότι θεωρεί αναγκαίο το «κόλλο» και να με κατηγορεί για «υπαναχώρηση». Εγώ ήμουν ανένδοτος στην άρνησή μου, ο Παρτσαλίδης συμφώνησε μαζί μου και το περιβόητο αυτό «κόλλο» (για εκείνη τουλάχιστο τη στιγμή) εγκαταλείφθηκε. Παρά την αναγνώριση της γκάφας του ο Ζαχαριάδης σταμάτησε οποιαδήποτε άμεση επαφή μαζί μου. Απόψεις του πάνω σε θέματα κοινού ενδιαφέροντος θα μου τις μεταβίβαζε ο Παρτσαλίδης, το ίδιο αντίστροφα και τις δικές μου απόψεις σε παρόμοια θέματα. Αυτή ήταν η απόφαση του αρχηγού, *απέναντι στον οποίο η εμπιστοσύνη μου άρχισε να κλονίζεται σοβαρά.*

Η «ΦΟΥΦΟΥΛΑ» ΚΑΙ Η ΑΠΕΙΛΗ ΔΙΑΓΡΑΦΗΣ

Δυο τρεις μήνες ύστερα απ’ όλα αυτά, βρήκα αφημένη μέσα στο αποχωρητήριο τη «φουφούλα». Ήταν ένα σεντόνι πάνω στο οποίο ο Ζαχαριάδης είχε γράψει σκέψεις του για την ιστορία του κόμματος. Ήμουν ο τελευταίος που έβγαλαν στη διαδικασία της πρωινής καθαριότητας εκείνη την ημέρα και ήτανε σίγουρο, ότι αν δεν την έπαιρνα εγώ τη «φουφούλα» θα την έβρισκαν οι φύλακες και, κατά πάσα πιθανότητα, θα είχαμε επανάληψη της τραγικής δοκιμασίας του Δεκέμβρη του 1938. Μόλο που δεν είχα ενημερωθεί για το άφημα της «φουφούλας» (πράγμα αρκετά παράξενο), την πήρα. Την διάβασα. Με ορισμένες απόψεις του Ζαχαριάδη πάνω σε πολιτικά θέματα, καθώς και σε θέματα της ιστορίας του κόμματος δεν ήμουνα σύμφωνος και το είπα. Αντί για οποιαδήποτε συζήτηση πάνω στα ζητήματα που εκδηλώθηκαν διαφωνίες, ο Ζαχαριάδης με κάλεσε να αναγνωρίσω, ότι οι απόψεις μου είναι λαθεμένες, αλλιώς, έγραφε, κινδύνευα να βρεθώ έξω από το κόμμα. Δεν ήταν η πρώτη φορά που ο Ζαχαριάδης έβλεπε το κόμμα σαν ιδιοκτησία του. Δεν ήτανε τυχαίο το γεγονός, ότι στις θέσεις του αυτές για την ιστορία του κόμματος

ο Ζαχαριάδης ισχυριζόταν, ότι σε ολόκληρη την περίοδο από την ίδρυσή του ως το 1931 το ΚΚΕ περνούσε κρίση. Ούτε λίγο ούτε πολύ, ο σπουδαίος αυτός «μαρξιστής» υποστήριζε, ότι η ιστορία του ΚΚΕ (χωρίς κρίση) αρχίζει από το 1931, που ο ίδιος είχε αναλάβει την ηγεσία. Παρόμοιες απόψεις, αβάσιμες, αλαζονικές και γελοίες υπήρχαν αρκετές στις περιφημες εκείνες θέσεις του Ζαχαριάδη. Ευτυχώς η «φουφούλα» διασώθηκε και οι θέσεις (με κάποιες παραλλαγές) δημοσιεύτηκαν σε μπροσουρά, πράγμα που επιτρέπει την αξιολόγησή τους.

Εκείνο που κατά τη γνώμη μου έχει σημασία, σε ό,τι αφορά το κλίμα των διαπροσωπικών σχέσεων μέσα στη φυλακή, ήταν η ευκολία με την οποία ο Ζαχαριάδης αντιμετώπιζε την όποια διαφωνία με την απειλή της διαγραφής. Η απειλή αυτή επαναλήφθηκε, όπως θα δούμε, και λίγους μήνες αργότερα.

«ΕΓΩ ΤΟ ΗΞΕΡΑ»

Λίγους μήνες μετά την αποκάλυψη από τον Ορφέα Οικονομίδη του βίου και της πολιτείας του Μάθηση, παίρνω ένα σημείωμα του Ζαχαριάδη και διαβάζω: «Εγώ το ήξερα πριν από τη σύλληψή μου, πως ο Μάθησης ήτανε χαφιάς. (Σημείωση δική μου: Ήταν μια καθαρή ομολογία, ότι ο Ζαχαριάδης ήξερε το ρόλο του Μάθηση ως διπλού πράκτορα). Από τη στιγμή μιας δήθεν τυχαίας συνάντησής μου με αστυνομικούς, έξω από το προσφυγικό νοσοκομείο, σε ραντεβού που είχα με τον Μάθηση, είχα αρχίσει να φοβάμαι ότι θα με παραδώσει. Και πραγματικά αυτός με παράδωσε. Βεβαιώθηκα απόλυτα γι' αυτό, όταν στο κρατητήριο του Πειραιά έφεραν κάποιον να με δει. Φορούσε μάσκα, δεν μιλούσε, αλλά είχε όλα τα χαρακτηριστικά του Μάθηση στο μπόι, στη σωματική διάπλαση, στην περπατησιά κλπ.».

Ήτανε πραγματικά έτσι όπως τα έλεγε στο σημείωμά του ο Ζαχαριάδης; Ή μήπως ήθελε ακόμα μια φορά να κάνει επίδειξη του «αλάθητου» στις διαπιστώσεις και στις προβλέψεις του; Συ-

χνά τον άκουγες να επαναλαμβάνει: «Εγώ το είχα προβλέψει αυτό». «Εγώ το ήξερα αυτό». Σκέφτηκα ότι είχα χρέος να του πω καθαρά τις σκέψεις μου και του έγραψα:

«Σε όλη την υπόθεση Μάθεση οι ευθύνες σου είναι μεγάλες. Ήσουν ο μόνος μέσα στο πολιτικό γραφείο που ήξερες για το παρελθόν του και δεν ενημέρωσες τους άλλους. Με πρόταση δική σου ανατέθηκε στον Μάθεση ένας από τους πιο υπεύθυνους και εμπιστευτικούς τομείς δουλειάς. Είχες αναλάβει την άμεση καθοδήγησή του και ποτέ δεν παραπονέθηκες εναντίον του για τίποτα. Κάναμε συζητήσεις επί συζητήσεων για τις συλλήψεις και το χαφιεδισμό και ως τη στιγμή που ο Ορφέας είτε τα όσα αποκαλυπτικά ήξερε για τον Μάθεση, εσύ δεν είχες πει ούτε λέξη γι' αυτόν, αν και τα γνώριζες όλα όσα ήξερε ο Ορφέας. Τώρα μας λες, ότι σου ήτανε γνωστό πως ο Μάθεσης ήτανε χαφιές, πως αυτός σε παράδωσε, πως βεβαιώθηκες γι' αυτό αμέσως μετά τη σύλληψή σου. Προβάλλει όμως το ακόλουθο ερώτημα: Γιατί, αν είναι έτσι όλα αυτά, απέφυγες να κάνεις έστω και απλή νύξη στο κόμμα; Σε τέσσερις τουλάχιστον περιπτώσεις είχες την ευκαιρία μιας σίγουρης επαφής σου με την ηγεσία του κόμματος. Γιατί σε καμιά από τις περιπτώσεις αυτές δεν έθεσες ζήτημα Μάθεση; Έστω και με την πιο αθώα μορφή του; Με απλή προτροπή να φυλαχτούμε από τον Μάθεση ή να μελετήσουμε την περίπτωση Μάθεση κλπ.»...

Η απάντηση του Ζαχαριάδη στο σημείωμά μου αυτό δεν ήτανε δυνατό, με κανέναν τρόπο, να θεωρηθεί απάντηση. Αντιπαρερχόταν όλα τα ερωτήματα. Ήταν απλά και μόνον ένα χυδαίο υβρεολόγιο. Ήτανε φανερό πως με τον Ζαχαριάδη, έτσι όπως αποκαλύφθηκε στις συνθήκες της φυλακής, δεν υπήρχε πια κανένα περιθώριο αναγνώρισης, εκτίμησης, σεβασμού και συνεργασίας. Οι ανησυχίες μου για τις άμεσες και τις μελλοντικές εξελίξεις γίνονταν ολοένα και μεγαλύτερες. Σημειώνω ότι με πλήρη παραχάραξη της ιστορικής αλήθειας, ο Ζαχαριάδης και στα τελευταία του γραπτά από την εξορία επιχειρεί να αντιστρέψει τα

γεγονότα. Ισχυρίζεται ότι τάχα είχε ζητήσει από τον Νεφελούδη κατάσταση υπόπτων χαφιεδισμού και ότι στην κατάσταση αυτή δεν αναφερόταν το όνομα του Μάθεση. Ο ισχυρισμός αυτός είναι μια σκέτη επινόηση. Ούτε ο Ζαχαριάδης ζήτησε ποτέ κατάσταση υπόπτων, ούτε ο Νεφελούδης έδωσε ποτέ τέτοια κατάσταση σε κανέναν. Με το παραμύθι αυτό ο Ζαχαριάδης προσπαθεί να συγκαλύψει το γεγονός, ότι ο ίδιος κάλυπτε τον Μάθεση ως τη στιγμή που τον αποκάλυψαν ο Οικονομίδης και ο Νεφελούδης.

ΔΙΕΝΕΞΗ ΩΣ ΠΡΟΣ ΤΟ ΧΑΡΑΚΤΗΡΑ ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ

Φθινόπωρο του 1939. Όταν ο Χίτλερ έκανε την εισβολή στην Πολωνία, η Αγγλία και η Γαλλία του κήρυξαν τον πόλεμο. Είχε προηγηθεί, μερικές εβδομάδες πριν, το γερμανοσοβιετικό σύμφωνο μη επίθεσης. Όπως ήταν επόμενο, στη Θ φούντωσαν οι προβληματισμοί και οι συζητήσεις (με το σαντούρι και με σημειώματα) γύρω από το χαρακτήρα του πολέμου, τις πιθανές εξελίξεις κλπ. Ο Ζαχαριάδης ζήτησε τις γνώμες όλων σε ό,τι αφορούσε το χαρακτήρα του πολέμου. Ο ίδιος δεν έπαιρνε θέση, άφηνε να μιλήσουν πρώτα οι άλλοι. Είπα τη γνώμη μου:

Παρά το γεγονός ότι και από τις δύο πλευρές οι εμπόλεμες χώρες ήταν ιμπεριαλιστικές, θα ήτανε λάθος αν επιχειρούσαμε μιαν εξίσωση των σημερινών συνθηκών με εκείνες του 1914 και να οδηγηθούμε στον αφορισμό, ότι ο πόλεμος είναι ιμπεριαλιστικός και από τις δύο πλευρές και ότι καθήκον των εργαζομένων και των λαών των εμπόλεμων χωρών είναι να μετατρέψουν τον ιμπεριαλιστικό πόλεμο σε εμφύλιο. Πίστευα ότι μια τέτοια τοποθέτηση απέναντι στο ζήτημα του χαρακτήρα του πολέμου θα ευνοούσε τον Χίτλερ. Ότι αυτό θα ήταν αντίθετο προς τα συμφέροντα όχι μόνο των δημοκρατικών δυνάμεων, αλλά της ανθρωπότητας γενικά.

Με την απάντησή του ο Ζαχαριάδης χαρακτήριζε την άποψή μου «δοσοιαλταρωτική». Με έβαζε μπροστά στο δίλημμα να

αναγνωρίσω τον ιμπεριαλιστικό χαρακτήρα του πολέμου και από τις δύο μεριές ή να θέσω τον εαυτό μου εκτός κόμματος. (Από νεοελθόντες από τη Μόσχα συντρόφους που είχαν συλληφθεί και μεταφερθεί πρόσφατα στην Κέρκυρα, ο Ζαχαριάδης είχε πληροφορηθεί τη θέση της κομμουνιστικής διεθνούς. Την πληροφορία δεν την είχε ανακοινώσει σε κανέναν, την εμφάνισε τελικά σαν δική του άποψη και με «κατακεραύνωνε» εκ του ασφαλούς). Στην πορεία της συζήτησης εγώ αναφέρθηκα στις αποφάσεις του 7ου συνεδρίου της Κ.Δ. του 1935, που έκαναν σαφή διαχωρισμό του φασισμού από την αστική δημοκρατία. Ο Ζαχαριάδης επικαλέστηκε το γερμανοσοβιετικό σύμφωνο μη επίθεσης και η διαφωνία έμεινε σταθερή, αφού ο καθένας υποστήριζε τη δική του άποψη μέχρι τέλους. Πίστευα ότι το γερμανοσοβιετικό σύμφωνο δεν αποτελούσε εγγύηση μιας μακροχρόνιας ειρήνης ανάμεσα στη Γερμανία και τη Σοβιετική Ένωση. Υποστήριζα ότι αν ο Χίτλερ έβγαине νικητής στην αναμέρησή του με τους Αγγλογάλλους και γινόταν κύριος του βιομηχανικού και γενικά του οικονομικού δυναμικού της Ευρώπης, δε θα δίσταζε να στρέψει την επιθετική δραστηριότητά του εναντίον της Σοβιετικής Ένωσης. Σημείωνα ότι οι Γερμανοί ήταν πέρα για πέρα ιδεολογικά προετοιμασμένοι για αντισοβιετικό πόλεμο, πράγμα που δε συνέβαινε με το γαλλικό και τον αγγλικό λαό. Σε περίπτωση νίκης των Αγγλογάλλων θα ήτανε πολύ δύσκολο στις κυβερνήσεις των χωρών αυτών να στρέψουν τους λαούς τους σε αντισοβιετικό πόλεμο, αφού ήταν υποχρεωμένοι να πολεμήσουν τον Χίτλερ με συνθήματα αντιφασιστικά.

Η απειλή του Ζαχαριάδη ότι θα βρεθώ έξω από το κόμμα δεν με κλόνησε στις εκτιμήσεις μου. Απλώς ενίσχυσε τη διαπίστωσή μου, ότι η αυταρχικότητα και η αλαζονεία του ανθρώπου αυτού δεν είχε όρια και ότι κάθε καλόπιστη, ψύχραιμη, συντροφική και παραγωγική συζήτηση μαζί του γινόταν ανέφικτη.

ΟΜΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΖΑΧΑΡΙΑΔΗ ΓΙΑ ΤΟ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ ΤΩΝ ΣΥΝΟΜΙΛΙΩΝ ΤΟΥ

Στα τέλη του φθινοπώρου του 1939 με σημείωμα που ο Ζαχαριάδης έστειλε στον Παρτσαλίδη και ο Παρτσαλίδης σ' εμένα, έλεγε: «Από το Δεκέμβρη του 1938, όταν με τη δοκιμασία των πέντε ημερών είδα να γονατίζουν ο Σκλάβαινας και οι άλλοι, άφησα τους συνομιλητές μου (τον αρχιφύλακα και τους άλλους) να υποθέτουν ότι είμαι έτοιμος, με δημόσια δήλωσή μου, να αναγνωρίσω το θετικό έργο της κυβέρνησης Μεταξά, αν πεισθώ ότι υπήρξε πρόοδος στην εκβιομηχάνιση της χώρας και στη μηχανοποίηση της γεωργίας. Οι συζητήσεις γύρω από το θέμα αυτό κράτησαν δέκα μήνες και συνεχίζονται. Τώρα σκέφτομαι να τους πω, πως το αποτέλεσμα από τη μελέτη των υλικών που μου έδωσαν είναι αντίθετο απ' αυτό που περίμεναν και να σταματήσω τις συζητήσεις μαζί τους». Ζητούσε τη γνώμη μας.

Την ίδια μέρα απαντήσαμε και οι δύο, ότι μόνο ζημιά προκαλούσε το καθημερινό άνοιξε-κλείσε στο κελί του Ζαχαριάδη, οι ατέλειωτες συζητήσεις του με τους παράγοντες του δικτατορικού καθεστώτος κι ότι έπρεπε αμέσως να σταματήσει κάθε συζήτηση.

Μου έκαναν εντύπωση δύο πράγματα στην κίνηση αυτή του Ζαχαριάδη:

Πρώτο, το ότι ζητούσε τη γνώμη μας για κάτι που έκανε χωρίς να μας ρωτήσει ποτέ και χωρίς ποτέ να μας ενημερώσει. Ως τη

στιγμή που διάβασα στο αρχιφυλακείο το γράμμα του Ζαχαριάδη προς τον αρχιφύλακα, κανέναν κρατούμενο στη Θ δεν ήξερε τίποτα για τη φύση και το περιεχόμενο των συζητήσεων του Ζαχαριάδη με τον αρχιφύλακα, το διοικητή του παραρτήματος Ασφαλείας της Κέρκυρας και άλλους παράγοντες του καθεστώτος. Γιατί τώρα, ύστερα από ενάμιση χρόνο, που χωρίς να συμβουλευτεί κανέναν είχε αρχίσει αυτήν την ιστορία, ξαφνικά ζήτησε τη γνώμη μας; Προφανώς με την κίνηση αυτή ήθελε να οικοδομήσει την ψεύτικη εκδοχή, ότι το «κόλπο» των συνομιλιών του, η φύση και το περιεχόμενό τους ήταν σε γνώση μας από την αρχή και γίνονταν με τη συγκατάθεσή μας. Σε τέτοιου είδους ταχυδακτυλουργίες ο Ζαχαριάδης ήταν άσος. Το δεύτερο, ήταν η προσπάθειά του να μας εξαπατήσει σχετικά με το χρόνο έναρξης των συνομιλιών του αυτών με τους παράγοντες του καθεστώτος. Το άνοιξε-κλείσε στο κελί του Ζαχαριάδη το αντιληφθήκαμε όλοι οι κρατούμενοι στη Θ (σε κάπως πιο αραιά διαστήματα, το ίδιο γινότανε και με το κελί του Μανωλέα, μέχρι που έκανε δήλωση) από την πρώτη μέρα του εγκλεισμού μας στις φυλακές της Κέρκυρας, δηλαδή από το Μάη του 1938. Ήτανε σκέτη ψευτιά λοιπόν ο ισχυρισμός του Ζαχαριάδη, ότι οι συνομιλίες του με τον αρχιφύλακα και τους άλλους άρχισαν το Δεκέμβρη του 1938 «για να προλάβει –όπως έγραφε– και άλλες πιθανές υποχωρήσεις, ύστερα από το λύγισμα των τεσσάρων που βγήκανε με δήλωση». Δεν εξηγούσε βέβαια ο Ζαχαριάδης με ποιον τρόπο οι συνομιλίες του με τον αρχιφύλακα θα προλάβαιναν ενδεχόμενες άλλες υποχωρήσεις, αφού αντικειμενικά το άνοιξε-κλείσε στο κελί του λειτουργούσε διαβρωτικά στο ηθικό των κρατουμένων, για το λόγο ότι αποτελούσε την υλική υποδομή στην προπαγάνδα των παραγόντων του καθεστώτος περί προσεχούς υπογραφής δήλωσης μετανοίας από τον Ζαχαριάδη, όπως λίγο πριν έγινε και από τον Μανωλέα, από τη δήλωση του οποίου είχαν προηγηθεί αρκετά πήγαινε-έλα και άνοιξε-κλείσε του αρχιφύλακα στο κελί του.

Από την επόμενη μέρα, μετά την κατηγορηματική απάντηση

τη δική μου και του Παρτσαλίδη στην ερώτηση του Ζαχαριάδη, τα άνοιξε-κλείσε σταμάτησαν. Το σταμάτημα κράτησε ένα μήνα περίπου. Κατόπιν ξανάρχισε πάλι το ίδιο βιολί. Για τους λόγους της υπαναχώρησης, σ'εμένα δε δόθηκε καμιά εξήγηση ούτε από τον Ζαχαριάδη, ούτε από τον Παρτσαλίδη, αν και όπως κατάλαβα ο Παρτσαλίδης είχε ενημερωθεί και είχε δώσει τη συγκατάθεσή του. Για τις διαπραγματεύσεις με τον αρχιφύλακα και τους άλλους εκπροσώπους του Μανιαδάκη ο Ζαχαριάδης, στο «μήνυμά του από την άλλη μεριά», δημοσιευμένο στο βιβλίο του Πέτρου Ανταίου *Ο Ζαχαριάδης – θύτης και θύμα*, σελίδα 522, γράφει: «Τον Βασιλάτο (είναι το όνομα του αρχιφύλακα) μετά τον τιθάσευσα και τον ανάγκασα να με σέβεται και να μη με νευριάζει». Το ποιος σεβότανε ποιον και το ποιος έπαιζε το παιχνιδι ποιανού είναι άλλη ιστορία.

ΔΙΑΚΟΠΗ ΤΗΣ ΑΠΟΜΟΝΩΣΗΣ – ΜΕΤΑΓΩΓΗ ΣΤΗΝ ΑΘΗΝΑ

Επιστέγασμα αυτής της καινούργιας φάσης των συζητήσεων του Ζαχαριάδη με τους εκπροσώπους του Μανιαδάκη ήτανε μια πολύωρη συζήτηση στις 26 Γενάρη του 1940. Κράτησε από το πρωινό άνοιγμα της φυλακής ως τις απογευματινές ώρες και έγινε, προφανώς, έξω από τη φυλακή ή οπωσδήποτε έξω από την αχτίνα Θ. Συνομιλητές του Ζαχαριάδη ήταν ο υποδιοικητής της Ασφάλειας της Αθήνας Παξινός και ο επικεφαλής της ομάδας δίωξης των κομμουνιστών, ο Χαραλαμπίδης. Αυτοί ήταν ειδικοί απεσταλμένοι του Μανιαδάκη. Άμεσο αποτέλεσμα της συνομιλίας αυτής ήταν η μεταγωγή, την ίδια μέρα, του Ζαχαριάδη από την Κέρκυρα στην Αθήνα.

Βγαίνοντας από την αχτίνα Θ ο Ζαχαριάδης έδωσε, βήχοντας με το μορς, το σήμα «φεύγω χωρίς δήλωση». Πολλά χρόνια αργότερα, ο Παρτσαλίδης μου αποκάλυψε, ότι όταν ο Ζαχαριάδης ήτανε στο προαύλιο της Θ έτοιμος για αναχώρηση, ζήτησε από

τον Παξινό να του επιτρέψει να αποχαιρετήσει τον Παρτσαλίδη. Ο Παξινός συγκατάνευσε, διέταξε να κατεβάσουν τον Παρτσαλίδη στο προαύλιο και ο Ζαχαριάδης αναχώρησε με τη συγκατάθεση και τις ευχές του Παρτσαλίδη.

Ήτανε μια ανώμαλη διακοπή του καθεστώτος της απομόνωσης, αποκλειστικά για τον Ζαχαριάδη, στη βάση μιας συμφωνίας με τους Παξινό - Χαραλαμπίδη. Ποιο ήτανε το περιεχόμενο της επτάωρης διαπραγματεύσεως και η συμφωνία στην οποία κατέληξε, κανένας δεν το έμαθε και ούτε θα το μάθει ποτέ, αφού ουδέποτε ο Ζαχαριάδης μίλησε γι' αυτό, ούτε ο Παρτσαλίδης εκμυστηρεύτηκε ποτέ σε κανέναν το πώς και το γιατί είχε δώσει τη συγκατάθεσή του στον Ζαχαριάδη να θέσει σε εφαρμογή το καινούργιο του «κόλπο».

Το ότι ο Ζαχαριάδης έφυγε από την Κέρκυρα χωρίς να κάνει δήλωση μετανοίας ήτανε προφανές. Για τα ανταλλάγματα, έναντι των οποίων η Ασφάλεια και ο Μανιαδάκης δέχτηκαν να τερματίσουν την απομόνωσή του και να τον μεταφέρουν στην Αθήνα, μόνον αν και όταν δοθούν στη δημοσιότητα τα μυστικά αρχεία του υπουργείου Ασφαλείας της εποχής της δικτατορίας θα μάθουμε την αλήθεια.

Ο ΜΑΝΙΑΔΑΚΗΣ ΙΔΡΥΣΕ ΤΗΝ «ΠΡΟΣΩΡΙΝΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗ» Ο ΖΑΧΑΡΙΑΔΗΣ ΤΗΝ ΣΤΗΡΙΞΕ ΕΝΑΝ ΟΛΟΚΛΗΡΟ ΧΡΟΝΟ

Τα γεγονότα που ακολούθησαν, σχετικά με τη συμπεριφορά του Ζαχαριάδη στις συνθήκες της κράτησής του στην Ασφάλεια της Αθήνας, μιλούν εύγλωττα και δίνουν μιαν αρκετά πειστική εξήγηση για τα κίνητρα και τις επιδιώξεις του δικτατορικού καθεστώτος, που σχετίζονται με τη μεταγωγή του Ζαχαριάδη στην Αθήνα.

Ο Ζαχαριάδης φρόντισε να συσκοτίσει πλήρως την υπόθεση της μεταγωγής του. Επιδίωξε και κατάφερε να μη γίνεται καμιά κουβέντα γι' αυτήν. Μερικοί φανατικοί οπαδοί του την εξηγού-

σαν σαν «προσπάθεια του Ζαχαριάδη να βοηθήσει το κόμμα να απαλλαγεί από τον Μάθηση και τους πιθανούς συνεργάτες του». Ήταν, έλεγαν, κόλπο του Ζαχαριάδη για να βρεθεί στην Αθήνα και να επηρεάσει τις εξελίξεις.

Πραγματικά, μέσα από την Ασφάλεια της Αθήνας, ο Ζαχαριάδης επιχείρησε και κατάφερε να επηρεάσει τις εξελίξεις μέσα στο κομμουνιστικό κόμμα, αλλά ακριβώς προς την κατεύθυνση που είχε δρομολογήσει η Ασφάλεια. Επί έναν ολόκληρο χρόνο περίπου, από τα τέλη του Γενάρη του 1940, που έγινε η μεταγωγή του Ζαχαριάδη στην Αθήνα, ως τις 15 του Γενάρη του 1941, που με ένα (το τρίτο) ανοιχτό γράμμα του κατάγγειλε την «προσωρινή διοίκηση» ως δημιούργημα και όργανο του Μανιαδάκη, ο Ζαχαριάδης είχε αναγνωρίσει την «προσωρινή διοίκηση» ως τη γνήσια ηγεσία του ΚΚΕ, την στήριζε πολιτικά και ιδεολογικά, συνεργαζόταν μ' αυτήν και παρότρυνε και την ηγεσία των κρατουμένων της Ακροναυπλίας να κάνει το ίδιο.

Το περιβόητο αυτό τρίτο ανοιχτό γράμμα δημοσιεύτηκε τον Ιούνιο του 1942 στην «Κομέπ» της Κατοχής και αναδημοσιεύτηκε στα «επίσημα κείμενα του ΚΚΕ», τόμος 1940-45, σελίδα 31.

Στη σύσταση του Ζαχαριάδη προς τους κρατουμένους της Ακροναυπλίας να στηρίξουν την «προσωρινή διοίκηση» και να συνεργαστούν μ' αυτήν, ανταποκρίθηκαν θετικά ο Γιάννης Ιωαννίδης και η κομματική ηγεσία της Ακροναυπλίας. Η σχετική έκκλησή τους δημοσιεύτηκε στο «Ριζοσπάστη» που έβγαζε η «προσωρινή διοίκηση».

ΤΟ ΠΡΟΒΟΚΑΤΟΡΙΚΟ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ ΤΟΥ ΤΡΙΤΟΥ ΑΝΟΙΧΤΟΥ ΓΡΑΜΜΑΤΟΣ

Είναι ευνόητο να διερωτηθεί κανείς, πώς γινόταν δυνατό να πραγματοποιεί ο Ζαχαριάδης μέσα από την Ασφάλεια επαφές με την «προσωρινή διοίκηση», με την Ακροναυπλία κ.λπ. Η απά-

ντηση είναι απλή. Όλα αυτά γίνονταν με την ανοχή και την έντεχνη σύμπραξη της Ασφάλειας. Υπαινισσόμενος, προφανώς, την παροχή βοήθειας για τις επαφές του με την «προσωρινή διοίκηση» και την Ακροναυπλία, ο Ζαχαριάδης, με το θράσος και την αλαζονεία που τον διέκρινε, έγραψε σε ένα από τα γραφτά του του Σουργκούτ, «δειλός δεν ήμουν... ούτε στην Ασφάλεια, όπου τους Παξινό, Χαραλαμπίδη, Αγγελόπουλο και Τσέκο και τον Μανιαδάκη, τους υποχρέωσα και αυτούς να με σέβονται, αν και ήξεραν, γιατί πιάνανε τα σημειώματά μου».

Στο τρίτο ανοιχτό γράμμα, που απευθυνόταν στα μέλη του ΚΚΕ και της ΟΚΝΕ, ο Ζαχαριάδης ψευδώς ισχυρίζεται ότι η «προσωρινή διοίκηση» παρουσιάζεται ως εκπρόσωπος του ΚΚΕ από το Σεπτέμβρη του 1940 (όπως προηγούμενα σελίδα 31). Η αλήθεια βρίσκεται στη σελίδα 33 των «επίσημων κειμένων», όπου διαβάζουμε: «Ο Μανιαδάκης, έχοντας στη διάθεσή του ένα ηγετικό στέλεχος, όπως ο Γιάννης Μιχαηλίδης, ειδικά εξουσιοδοτημένο από το γενικό γραμματέα του ΚΚΕ Ν. Ζαχαριάδη, αποφάσισε να θέσει σε εφαρμογή το “μεγάλο κόλπο” της δημιουργίας ενός ΚΚΕ, που “θα έπαιρνε τη γραμμή από την Ασφάλεια”, όπως παινεύονταν ο ίδιος. Έτσι, από τις αρχές του 1940 έκανε την εμφάνισή της η λεγόμενη “προσωρινή διοίκηση του ΚΚΕ”». Όπως βλέπουμε, το κατασκευάσμα της Ασφάλειας, η «προσωρινή διοίκηση», έκανε την εμφάνισή της ταυτόχρονα με τη μεταγωγή του Ζαχαριάδη από την Κέρκυρα στην Αθήνα, στις αρχές του 1940.

Όλα αυτά είναι γεγονότα ιστορικά πλήρως αποσαφηνισμένα, επίσημα αναγνωρισμένα και δεν επιδέχονται καμιά απολύτως αμφισβήτηση ή αμφιβολία. Ο Ν. Ζαχαριάδης επί ένα χρόνο, από το Γενάρη του 1940 ως το Γενάρη του 1941, λειτούργησε και έδρασε έντονα και αποτελεσματικά στη γραμμή που χάραζε το βασιλικομεταξικό δικτατορικό καθεστώς. Είναι δύσκολο να δεχτεί κανείς, ότι χρειάστηκε να περάσει ένας χρόνος για να αντιληφθεί ο Ζαχαριάδης, ότι η «προσωρινή διοίκηση» ήταν κατασκευάσμα του Μανιαδάκη.

Στη συγκρότηση της «προσωρινής διοίκησης» άμεσοι δραστήριοι συνεργάτες του Μανιαδάκη ήταν ο Μιχάλης Τυρίμος και ο Γιάννης Μιχαηλίδης. Ο Μιχαηλίδης ενεργούσε εν γνώσει, με τη συγκατάθεση και την καθοδήγηση των τριών, του Μανιαδάκη, του Ζαχαριάδη και του Ιωαννίδη. Αυτή είναι όλη η αλήθεια σχετικά με τη συγκρότηση και τη δράση της χαφιεδικής «προσωρινής διοίκησης».

Η χαφιεδική «προσωρινή διοίκηση» ήταν ο καρπός μιας παράξενης, σχεδόν απίστευτης και ωστόσο πραγματικής «σύζευξης» της μοναρχοφασιστικής Ασφάλειας των Μανιαδάκη-Μεταξά, με το άτυπο τριμελές διευθυντήριο, την τρόικα των Ζαχαριάδη, Ιωαννίδη, Μιχαηλίδη.

Υπάρχει βέβαια, μέσα σ' αυτό το διάστημα, μια φωτεινή παρένθεση. Υπάρχει το ανοιχτό γράμμα του Ζαχαριάδη της 31.10.1940, με το οποίο κάλεσε τον ελληνικό λαό στον αγώνα εναντίον των φασιστών εισβολέων. Αν όμως πάρουμε υπόψη μας, ότι και η κυβέρνηση του Μεταξά αρνήθηκε να δεχτεί το τελεσίγραφο των Ιταλών και κάλεσε επίσης τους Έλληνες να αντισταθούν στον εισβολέα, βλέπουμε ότι ο Ζαχαριάδης με το πρώτο ανοιχτό γράμμα του δε διακινδύνευε απολύτως τίποτα για τον εαυτό του. Αρχίζει να διαχωρίζει τη θέση του από εκείνη της κυβέρνησης με τα επόμενα «ανοιχτά γράμματά» του, που τον ευθυγραμμίζουν με τις θέσεις της Κ.Δ., τα οποία όμως «πέφτουν στα χέρια της Ασφάλειας», μένουν άγνωστα σε όλη τη διάρκεια του πολέμου στην Αλβανία και βλέπουνε το φως της δημοσιότητας τον Ιούνιο του 1942, μετά τον τερματισμό του ελληνοϊταλικού πολέμου.

Μερικά αποσπάσματα από το τρίτο γράμμα του Ζαχαριάδη της 15.1.1941 είναι ενδεικτικά μιας αλλοπρόσαλλης σκέψης και πράξης, χαρακτηριστικά του ανεργματίστου και αδίστακτου χαρακτήρα του.

Μιλώντας για τον πόλεμο εναντίον των Ιταλών, που και με τη συμβολή του δικού του πρώτου γράμματος της 31.10.1940, είχε πάρει παλλαϊκό χαρακτήρα αντίστασης στο φασίστα εισβολέα,

τώρα, στις 15.1.1941, τον πόλεμο αυτόν τον χαρακτηρίζει «φασιστικό-κατακτητικό από την πλευρά της Ελλάδας». Γράφει ότι το πιο «άμεσο και ζωτικό συμφέρον του λαού και της χώρας είναι η ανατροπή του Μεταξά» (όπως προηγούμενα σελ. 31). Αυτά, όταν οι Ιταλοί του Μουσολίνι διατηρούσαν απόψεις τις βλέψεις τους και συνέχιζαν τον πόλεμο για την πραγμάτωσή τους.

Πρόκειται για μια καθαρά προβοκατόρική θέση. Η όποια αναφορά στις αλληλοαναιρούμενες θέσεις της κομμουνιστικής διεθνούς, ως δικαιολογία, δεν μπορεί να αλλάξει τον προβοκατόρικο χαρακτήρα της τοποθέτησης του τρίτου γράμματος του Ζαχαριάδη.

Είναι ευτύχημα για το κόμμα, για το λαό, για τη χώρα το ότι το τρίτο γράμμα του Ζαχαριάδη δεν είδε το φως της δημοσιότητας στη διάρκεια του πολέμου εναντίον των Ιταλών εισβολέων. Είναι ευτύχημα το ότι ο πόλεμος εναντίον των Ιταλών εισβολέων συνεχίστηκε από τον ελληνικό στρατό και το λαό με την ίδια αποφασιστικότητα ως το τέλος, ως την απροσημάτιστη, βάρβαρη, απρόκλητη στρατιωτική επέμβαση των χιτλερικών. Γιατί η ανυποχώρητη πάλη εναντίον των εισβολέων, πέρα από τα άλλα, ήτανε και η πολύτιμη προίκα, η κληρονομιά που κράτησε ψηλά, αλύγιστο, το φρόνημα του λαού και τον έκανε ικανό να συνεχίσει, χωρίς διακοπή και χωρίς ανάπαυλα, τον αγώνα εναντίον των Ιταλών, των Γερμανών και των Βουλγάρων εισβολέων, και μετά την κατάρρευση του μετώπου, στα χρόνια 1941-1944.

Ακόμα και το θέμα της «αποκάλυψης» του χαφιεδικού χαρακτήρα της «προσωρινής διοίκησης» ο Ζαχαριάδης, με το γράμμα του της 15.1.1941, το συνδέει με το ότι αυτή δεν αποδέχεται τη νέα θέση του σχετικά με το χαρακτήρα του πολέμου από την πλευρά της Ελλάδας. Έτσι, στην πραγματικότητα, στο συγκεκριμένο αυτό θέμα, ο Ζαχαριάδης «δικαιώνει» το χαφιεδικό κατασκευάσμα του Μανιαδάκη, αφού το εμφανίζει να υπερασπίζεται τις θέσεις του πρώτου ανοιχτού γράμματος της 31.10.1940, που έθετε το ζήτημα της παλλαϊκής αντίστασης στην ιταλική επίθεση.

ΟΡΙΣΜΕΝΑ ΚΡΙΣΙΜΑ ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ

Από την όλη συμπεριφορά του Ν. Ζαχαριάδη στις φυλακές της Κέρκυρας προκύπτουν τα ακόλουθα κρίσιμα ερωτήματα:

1) Γιατί αμέσως μετά την άφιξή μας (των Σκλάβαινα, Παρτσαλίδη, Νεφελούδη κλπ.) στην Κέρκυρα, αντί να χρησιμοποιήσει το σίγουρο δρόμο που χρησιμοποίησα εγώ, όταν τον ενημέρωσα για τον Κουκουλιό, προτίμησε το σταμνί ως μέσο επικοινωνίας, για μια πρώτη επαφή μαζί μου, εν γνώσει του ότι, στις συγκεκριμένες συνθήκες, το πιο πιθανό ήταν ότι το σημείωμά του δε θα έφτανε στον προορισμό του;

2) Ήτανε τυχαίο το ότι ο αρχιφύλακας οργάνωσε μια προβοκατόρική σκηνοθεσία «ντου» τριών φυλάκων με επικεφαλής υπαρχιφύλακα, με σκοπό να ενοχοποιήσει εμένα ως αποδέκτη του σημειώματος, σκηνοθεσία που κατάρρευσε χάρη στην ετοιμότητά μου;

3) Και γιατί η ανακάλυψη της απαγορευμένης αυτής αλληλογραφίας δεν είχε καμιάν απολύτως συνέπεια για τον αποστολέα του σημειώματος;

4) Στη βάση ποιας λογικής η υπηρεσία της φυλακής, δηλαδή ο εκπρόσωπος του Μανιαδάκη αρχιφύλακας Βασιλάτος, διαβεβαίωσε τον Ζαχαριάδη, πως ό,τι και να κάνει δεν πρόκειται να τον κακοποιήσουν, διαβεβαίωση που την τήρησε με συνέπεια ως το τέλος;

5) Ο Ζαχαριάδης δεν υποπευσόταν, ότι τα καθημερινά ανοίγματα στο κελί του και οι πολύωρες διαβουλεύσεις του με τους αν-

θρώπους του καθεστώτος (αρχιφύλακα, διοικητή παραρτήματος Ασφαλείας κλπ.) ασκούσαν διαβρωτική επίδραση στο ηθικό των συγκρατουμένων του, αφού αποτελούσαν την υλική βάση στην καθημερινή προπαγάνδα των φυλάκων, ότι «όπου να 'ναι, εντός των ημερών, θα βγει με δήλωση και ο ίδιος ο Ζαχαριάδης»;

6) Γιατί κρατούσε επί ενάμιση χρόνο μυστικό, ακόμα και από τα μέλη του Π.Γ., το αντικείμενο των συνομιλιών του με τους παράγοντες της δικτατορίας;

7) Πώς εξηγείται η τακτική της πλήρους ανοχής, της ουσιαστικής υποταγής του Ζαχαριάδη στους καθημερινούς τραμπουκισμούς ορισμένων φυλάκων (Βελιανίτη-Μοσχονά) σε βάρος συγκρατουμένων του, η πεισματική σιωπή του στις καθημερινές προκλήσεις και στα βασανιστήρια (περιπτώσεις Μαλτέζου, Σπανού, Οικονομίδη, Παρτσαλίδη, Νεφελούδη);

8) Γιατί, αν και ήξερε ότι ο φύλακας είχε πληροφορηθεί από τον ποινικό ράφτη για τις φωνές του Παρτσαλίδη στον Τυρίμο, έδωσε εντολή να συνεχιστεί το ηλίθιο εκείνο σίριαλ, που είχε ως συνέπεια τον άγριο ξυλοδαρμό των Παρτσαλίδη – Νεφελούδη;

9) Γιατί στην αλληλογραφία του με τον Μιχαηλίδη χρησιμοποίησε την «καμένη» κρύπτη που χρησιμοποιούσε στην αλληλογραφία του με τον Μανωλέα, όταν ήταν καθαρά τα σημάδια, πως πέρα από τη δήλωση ο Μανωλέας είχε περάσει στην υπηρεσία του καθεστώτος; Και γιατί δεν πήραν, αυτός και ο Μιχαηλίδης, απάνω τους την ευθύνη της αλληλογραφίας τους, με συνέπεια να την πληρώσουν με άγρια βασανιστήρια, επί πέντε 24ωρα, όλοι οι άλλοι συγκρατούμενοι στη Θ;

10) Γιατί, πουθενά και ποτέ, ο Ζαχαριάδης δεν αναφέρθηκε στο συγκεκριμένο αυτό περιστατικό; Εφαρμόστηκε και σ' αυτήν την περίπτωση η διαβεβαίωση που του είχαν δώσει, πως ό,τι και να κάνει δεν πρόκειται να τον κακοποιήσουν; Αυτό είναι ένα ακόμα ερώτημα που δεν απαντήθηκε. Εκείνο που είναι βέβαιο, είναι ότι σε όλη τη διάρκεια του μαρτυρικού πενθημέρου, το κελί του Ζαχαριάδη δε σταμάτησε να ανοιγοκλείνει ούτε μία μέρα.

11) Γιατί, στο διάστημα 18 περίπου μηνών που γίνονταν στη Θ συζητήσεις γύρω από το ζήτημα του χαφιεδισμού, ούτε μια φορά ο Ζαχαριάδης δεν αναφέρθηκε στο όνομα του Μάθηση, ούτε στο ρόλο του, ούτε στο παρελθόν του, που το ήξερε το ίδιο καλά όσο και ο Ορφέας Οικονομίδης;

12) Το ότι ο Μάθησης ήτανε πράκτορας της Κα Γκε Μπε, ο Ζαχαριάδης το πληροφορήθηκε κατά τη διάρκεια της εξορίας του στο Σουργκούτ; (Σε ένα από τα γραπτά του του Σουργκούτ μιλάει γι' αυτό). Όλα και κυρίως το γεγονός ότι τον Μάθηση και τη γυναίκα του τους χρησιμοποιούσε ως συνδέσμους με τους ανθρώπους της Κα Γκε Μπε στη σοβιετική πρεσβεία της Αθήνας, πιστοποιούν το αντίθετο. Το κρίσιμο ερώτημα είναι: Δεν ήξερε ο Ζαχαριάδης ότι ο Μάθησης ήτανε ταυτόχρονα και πράκτορας των ελληνικών μυστικών υπηρεσιών; Προφανώς το ήξερε και αυτό και το δεχότανε. Και το ομολόγησε με το σημείωμά του προς τους Παρτσαλίδη – Νεφελούδη: «Εγώ το ήξερα πριν από τη σύλληψή μου, ότι ο Μάθησης ήτανε χαφιές»... Η πανομοιότυπη σχεδόν χρησιμοποίηση του Μάκη Γουσόπουλου στο διπλό ρόλο του γραμματέα της κομματικής οργάνωσης της Θεσσαλονίκης και του πράκτορα της Ασφάλειας είναι ενδεικτική. Διαφορετικά δεν εξηγείται η επίμονη σιωπή του Ζαχαριάδη επί ενάμιση χρόνο σχετικά με τον Μάθηση.

13) Η συμφωνία Στάλιν – Τσώρτσιλ για το μοίρασμα της Βαλκανικής σε ζώνες επιρροής, έγινε τον Οκτώβρη του 1944 στη Μόσχα. Το Φλεβάρη του 1946, όταν ο Ζαχαριάδης εισηγήθηκε στη 2η ολομέλεια της Κ.Ε. του ΚΚΕ τη γραμμή της ένοπλης αναμέτρησης, δεν ήξερε τίποτα για τη συμφωνία της Μόσχας; Δεν ήξερε ότι η απόφαση για την ένοπλη ρήξη ανταποκρινόταν ακριβώς στην κύρια επιδίωξη της πολιτικής των Τσώρτσιλ – Τρούμαν για τη συντριβή της Αριστεράς στην Ελλάδα; Γιατί ώθησε το ΚΚΕ σε μια σαφέστατα αντιλαϊκή και αντεθνική περιπέτεια, από την οποία, με βαρύτατα τραύματα βγήκαν η χώρα, ο λαός, η Αριστερά και κερδισμένη βγήκε μόνον η ντόπια και διεθνής αντίδραση;

Ο ΒΙΟΣ ΚΑΙ Η ΠΟΛΙΤΕΙΑ ΤΟΥ ΖΑΧΑΡΙΑΔΗ ΣΤΟ ΝΤΑΧΑΟΥ

Το δικτατορικό καθεστώς παράδωσε τον Ζαχαριάδη, όπως άλλωστε και όλους τους αριστερούς πολιτικούς, φυλακισμένους και εξόριστους, στους Ιταλούς και στους Γερμανούς. Οι Γερμανοί μεταφέρανε τον Ζαχαριάδη στο στρατόπεδο συγκέντρωσης στο Νταχάου στη Γερμανία. Εκεί ο Ζαχαριάδης έζησε από το 1941 έως το 1945. Για τη ζωή του στο στρατόπεδο του Νταχάου δεν υπάρχουν πολλές πληροφορίες. Από μαρτυρία του ίδιου (βλ. Π. Ανταίου, *Ζαχαριάδης – θύτης και θύμα*, σελ. 522) φαίνεται, ότι στο Νταχάου έκανε το διερμηνέα ή κάποιαν άλλη υπηρεσία γραφείου. Γράφει ο ίδιος, ότι έσωσε δύο Εβραίους φαντάρους. «Τους έκανα Έλληνες κάτω από τη μύτη των Ες Ες». Ο Α. Παπαπαναγιώπου, στο βιβλίο του *Γιάννης Ιωαννίδης – Αναμνήσεις* (εκδόσεις «Θεμέλιο»), στη σελίδα 249 γράφει:

«Θα σου πω κάτι τώρα σε σένα, που δε θέλω να το χρησιμοποιήσεις. Εγώ, με μεταφραστή τον Πέτρο Ρούσο, τους έβαλα δύο ζητήματα».

Να σημειωθεί ότι αναφέρεται στους συνομιλητές του, που ήτανε τα μέλη της σοβιετικής στρατιωτικής αποστολής, που είχαν έρθει στην Ελλάδα το 1944 και συναντήθηκαν με αντιπροσωπίες του ΚΚΕ και του ΕΑΜ. Τα ζητήματα που έβαλε ο Ιωαννίδης

στους Σοβιετικούς της στρατιωτικής αποστολής ήταν τα ακόλουθα, όπως τα διατυπώνει ο ίδιος:

«Στο μεταξύ είχα πάρει ένα σημείωμα από τον Ζαχαριάδη, από το Νταχάου. Μου το έφερε ένα παιδί, ένας Ηπειρώτης. Ήταν ένα σημείωμα μονάχα με αριθμούς, αλλά ο χαρακτήρας πολύ γνωστός για να γίνει πιστευτός από μένα. Ο Ζαχαριάδης του είχε πει να παραδώσει αυτό το σημείωμα στον Παρτσαλίδη ή στον Ιωαννίδη, επειδή δεν ήξερε σίγουρα πού βρίσκεται ο Παρτσαλίδης. Του είπε να ψάξει οπωσδήποτε έναν από μας τους δυο και να παραδώσει αυτό το σημείωμά του. Αυτό το σημείωμα έφτασε σε μένα τις παραμονές της συνεδρίασης της κεντρικής επιτροπής του Αυγούστου. Τότε εγώ συναντήθηκα με τους Σοβιετικούς. Εγώ, με μεταφραστή τον Πετρή (τον Πέτρο Ρούσο).

»Ο Ζαχαριάδης έβαζε ζήτημα να οργανώσουμε δραπέτευση από το Νταχάου. Μια τυχοδιωκτική ενέργεια δηλαδή. Να στείλουμε εμείς άνθρωπο στη Γερμανία. Ο άνθρωπος που ήρθε από εκεί να μας κατατοπίσει από πού περνάει κάθε πρωί ο Ζαχαριάδης, να του δώσει ένα πουκάμισο στο οποίο το δεύτερο κουμπί να είναι μισό, για να βεβαιωθεί ο Ζαχαριάδης ότι ο άνθρωπος αυτός είναι σταλμένος από μένα. Τώρα καταλαβαίνεις. Άνθρωπος από την Ελλάδα, να φτάσει μέχρι τη Γερμανία, να περιμένει σε έναν δρόμο και να βρει τον Ζαχαριάδη να του δώσει κάτι. Επρόκειτο για κάτι το τελείως αδύνατο. Κάτι το καταπληκτικό. Ο άνθρωπός μας να παραλάβει από εκεί τον Ζαχαριάδη και να τον οδηγήσει μέχρι τα ελβετικά σύνορα για να μπει στην Ελβετία, που ήταν ουδέτερη χώρα και από εκεί να το σκάσει. Επρόκειτο λοιπόν για ένα σχέδιο καταπληκτικό. Αλλά Ζαχαριάδης ήταν αυτός. Κατάλαβες;... Το σκεπτόμουνα και όταν το έβαλα στη σοβιετική αποστολή ντρεπόμενα, αλλά το έβαλα. Ο Ζαχαριάδης, τους λέω,

έτσι μας παραγγέλνει να κάνουμε. Μπορείτε να κάνετε τίποτα εσείς;

- Να φροντίσουμε, μου λέει ο Ποπόφ.
- Θέλετε να σας δώσω και τα συνθηματικά κλπ.;
- Όχι, όχι, δε χρειάζεται να μας δώσεις τίποτα.

»Καθαρό και ξάστερο. “Μη μας μπλέκετε σε τέτοιες υποθέσεις.” Ούτε ξαναμίλησα, ούτε ξαναείπα, ούτε ξαναρώτησα τι έκανες και τα ρέστα. Ήταν ολοκάθαρο. Σ’ αυτούς δεν μπορείς να μιλάς και να επανέρχεσαι σε πράγματα που κατηγορηματικά καταλαβαίνεις ότι είναι ενάντια. “Όχι, όχι, όχι. Μη μου δίνεις τέτοια πράγματα τώρα”. “Πάει, τέλειωσε”».

Από όλη αυτήν τη φλύαρη αφήγηση του Γιάννη Ιωαννίδη, εκείνο που έχει σημασία για το θέμα μας είναι το γεγονός, ότι *κάθε πρωί ο Ζαχαριάδης έβγαινε από το στρατόπεδο του Νταχάου και ακολουθούσε μια ορισμένη διαδρομή*. Προφανώς του είχαν αναθέσει κάποια δουλειά έξω από το στρατόπεδο, που την έκανε χωρίς και μεγάλη επίβλεψη από τους Γερμανούς φρουρούς, αφού του ήταν δυνατό να συναντηθεί στο δρόμο με κάποιον άγνωστο άνθρωπο και να συνεννοηθεί μαζί του για την οργάνωση της δραπέτευσης.

Σ’ αυτά πρέπει να προστεθεί και η μαρτυρία των Αυστριακών κομμουνιστών που ήταν κρατούμενοι στο Νταχάου, ότι τον Ζαχαριάδη τον είχαν αποκλείσει από τη ζωή της ομάδας των κομμουνιστών, για το λόγο ότι προπαγάνδιζε επίμονα την άποψη, πως ο κύριος εχθρός των λαών και του σοσιαλισμού δεν είναι ο χιτλερισμός και ο φασισμός, αλλά ο αγγλικός ιμπεριαλισμός.

ΜΙΑ ΑΚΟΜΑ ΠΡΟΝΟΜΙΑΚΗ ΜΕΤΑΧΕΙΡΙΣΗ

Στις συνθήκες του δεύτερου παγκόσμιου πολέμου, όταν οι λαοί έκαναν αγώνα ζωής και θανάτου για να ματαιώσουν την υπο-

δούλωσή τους στον Χίτλερ και τον Μουσολίνι και ο ελληνικός λαός έχυne ποταμούς αίματος για να αποτινάξει το χιτλερικό ζυγό, ο «σοφός» αρχηγός του ΚΚΕ στο στρατόπεδο του Νταχάου έκανε φιλοχιτλερική προπαγάνδα, καμουφλαρισμένη πίσω από τη «θεωρητική» φόρμουλα της αντίθεσής του στο βρετανικό ιμπεριαλισμό.

Η χιτλερική Γκεστάπο και τα Ες Ες, που βέβαια είχαν απλωμένα τα πλοκάμια τους και μέσα στο Νταχάου, σίγουρα μάθαιναν την αντιβρετανική, στην ουσία της φιλογερμανική, προπαγάνδα του Ζαχαριάδη. Δεν είχαν, συνεπώς, κανένα λόγο να είναι δυσαρεστημένοι μαζί του. Τον άφηναν ανενόχλητο να κάνει την αντιβρετανική προπαγάνδα του. Έτσι εξηγείται το προνομακό καθεστώς που είχε εξασφαλίσει για τον εαυτό του ο Ζαχαριάδης και στο Νταχάου, με την ίδια περίπου μεθοδολογία που είχε εξασφαλίσει την προνομακή μεταχείρισή του και στις φυλακές της Κέρκυρας. Αυτά, όταν στο Νταχάου χιλιάδες άνθρωποι βασανίζονταν άγρια, οι φούρνοι που αποτέφρωναν τα κορμιά εκατοντάδων κρατουμένων δούλευαν μέρα και νύχτα και η εξόντωση των κρατουμένων είχε πάρει μαζικές διαστάσεις.

Με τον ίδιο τρόπο που «τιθάσευε» και «ενέπνεε το σεβασμό απέναντί του στον Βασιλάτο, στον Παξινό, στον Χαραλαμπίδη και στον Μανιαδάκη», κατάφερε ο Ζαχαριάδης να «τιθασεύει» και τους δημίους του Νταχάου, απλώνοντας το κόκκινο χαλί του κάτω από τα πόδια του εθνικοσοσιαλιστή Χίτλερ, κατακεραυνώνοντας τον αγγλικό ιμπεριαλισμό, αυτήν ακριβώς την ιστορική στιγμή, κατά την οποία η Αγγλία, η Αμερική, η Σοβιετική Ένωση και ολόκληρη η δημοκρατική ανθρωπότητα πολεμούσαν στο ίδιο χαράκιωμα για να σώσουν τον κόσμο από τον κίνδυνο να υποδουλωθεί στον Χίτλερ και στον Μουσολίνι, πράγμα που συνταιριάζοταν τότε και με τα δικά τους εθνικά και κρατικά συμφέροντα.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ

ΤΟ ΣΤΑΛΙΝΙΚΟ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ – ΣΗΜΑΔΙΑ ΠΡΟΧΩΡΗΜΕΝΗΣ ΣΗΨΗΣ

Κύριος εκφραστής του σταλινικού φαινομένου στην Ελλάδα ήταν ο Ζαχαριάδης. Ωστόσο δεν ήταν ο μόνος. Μια σημαντική μερίδα των ηγετικών στελεχών του ΚΚΕ ήταν διαποτισμένοι με τη σταλινική αντίληψη για τη συγκρότηση, τη μορφή, τη μονολιθικότητα, την τυφλή εμπιστοσύνη και πειθαρχία στον αρχηγό, με το σταλινικό στυλ δουλειάς κλπ. Οι ιδέες αυτές εκπορεύονταν από την Κ.Δ. στην ουσία από το ΚΚΣΕ. Πρωταγωνιστικό ρόλο στη διαμόρφωση, τη διαφύλαξη και την ολοκλήρωση (στο μέτρο του δυνατού) του σταλινικού χαρακτήρα του ΚΚΕ έπαιξαν, κατά τη διάρκεια της απουσίας του Ζαχαριάδη από την Ελλάδα, ο Γιάννης Ιωαννίδης κατά κύριο λόγο, η ηγεσία της κομματικής ομάδας της Ακροναυπλίας, που ο Ιωαννίδης την είχε διαπλάσει στα μέτρα του και ορισμένοι άλλοι από τα ηγετικά στελέχη.

Από το αρχικό τριμελές διευθυντήριο, ο Μιχαηλίδης συνεργάστηκε ανοιχτά με τον Μανιαδάκη και διαγράφηκε. Ο Ζαχαριάδης οδηγήθηκε στη Γερμανία. Ο Γιάννης Ιωαννίδης έμεινε στην Ελλάδα, αρχικά στην Ακροναυπλία, μετά τη δραπέτευσή του, στην Αθήνα πρώτα και σε συνέχεια στο βουνό. Ο άνθρωπος αυτός, που τα αρνητικά του ήταν αντιστρόφως ανάλογα προς τα θετικά στοιχεία της προσωπικότητάς του, αυτοανακηρύχτηκε σε ύπατο αρχηγό του κόμματος. Θεωρούσε τον εαυτό του φυσικό

κληρονόμο του Ζαχαριάδη, εκπρόσωπο της Κ.Δ. στην Ελλάδα και αδιαμφισβήτητο καθοδηγητή του ΚΚΕ, ακόμα και μέσα από την Ακροναυπλία.

Με δύσκολα αποκρυπτόμενη ανοχή της Ασφάλειας είχε εξασφαλίσει επικοινωνία με την «προσωρινή διοίκηση».

«Η ομάδα Ακροναυπλίας, επίσης, έδωσε την ανοχή και υποστήριξη της στην “προσωρινή διοίκηση”, αν και σε μικρότερο βαθμό (σε σχέση με τον Ζαχαριάδη) και για πιο σύντομο χρονικό διάστημα»..., διαβάζουμε στα *Επίσημα κείμενα του ΚΚΕ*, τόμος 5ος σελίδα 33.

Ο εκ των απορρήτων του Γιάννη Ιωαννίδη, ο Θανασάκης Λυκογιάννης, ιδιαίτερος γραμματέας του και βασικός κρίκος του μηχανισμού της επικοινωνίας της Ακροναυπλίας με το «κόμμα», αποδείχτηκε χαφιές της Ασφάλειας. Όταν αποκαλύφτηκε ο ρόλος του, εγκαταστάθηκε επιδειχτικά στο υπουργείο Δημόσιας Τάξης ως βοηθός του τότε υπουργού Ευάγγελου Καλαντζή.

Όπως ομολογεί ο ίδιος ο Ιωαννίδης στις *Αναμνήσεις* του, σε συνάντηση που είχε με τον Γιάννη Μιχαηλίδη, ο Μιχαηλίδης δεν αρνήθηκε ότι παράδωσε στον Μανιαδάκη ορισμένους ανθρώπους, γιάφκες, σπίτια του κομματικού μηχανισμού κ.λπ., γιατί «έπρεπε να δίνει κάτι για να μη χάσει την εμπιστοσύνη του υπουργού». Παρά τον ομολογημένο χαφιεδικό ρόλο του Μιχαηλίδη, ο Ιωαννίδης τον έντυσε με την τιμημένη στολή του ΕΛΑΣ και του ανέθεσε τη διοίκηση του όρχου αυτοκινήτων του ΕΛΑΣ στα Τρίκαλα. Τον είδα εκεί στη διάρκεια των δεκεμβριανών. Ήταν μια ακόμα έμπρακτη απόδειξη του γεγονότος, ότι η ηγεσία της Ακροναυπλίας, δηλαδή ο Ιωαννίδης, σε πλήρη σύμπτωση με τον Ζαχαριάδη, είχε ενθαρρύνει και καθοδηγήσει τον Μιχαηλίδη στο ρόλο του για τη συγκρότηση και τη δράση της «προσωρινής διοίκησης». Και είναι επίσης φανερό, ότι και στην περίπτωση αυτή λειτουργήσε το στοιχείο της επαγγελματικής αλληλεγγύης,

που ήταν κυριαρχικό στις σχέσεις των μελών του άτυπου τριμελούς διευθυντηρίου. Η διαγραφή του Μιχαηλίδη, ως χαφιέ, ήταν αναπόφευκτη από τη στιγμή που αποκαλύφθηκε η καθοριστική συμμετοχή του στη συγκρότηση και τη δράση της «προσωρινής διοίκησης». Εντάσσοντάς τον στον ΕΛΑΣ ο Ιωαννίδης έκανε ένα σημαντικό βήμα και για την κομματική αποκατάστασή του. Το αναγραφόμενο στη σελίδα 34 του 5ου τόμου των *Επίσημων κειμένων του ΚΚΕ*, ότι ο Μιχαηλίδης εκτελέστηκε ως προδότης του ΚΚΕ το 1944, είναι απολύτως ανακριβές. Το πρώτο τρίμηνο του 1945 ήταν αξιωματικός του ΕΛΑΣ στα Τρίκαλα.

Η ΑΦΗΓΗΣΗ ΤΟΥ ΓΙΑΝΝΗ ΙΩΑΝΝΙΔΗ

Να πώς αφηγείται ο Ιωαννίδης στον Παπαπαναγιώτου τα της συνεργασίας του με τον Γιάννη Μιχαηλίδη και την «προσωρινή διοίκηση»:

«Ιωαννίδης: Προτού ακόμα αρχίσει ο ελληνοϊταλικός πόλεμος, παρουσιάστηκε και το ζήτημα του Μιχαηλίδη. Έτσι;

Παπαπαναγιώτου: Ναι.

Ιωαννίδης: Ναι. Στέλνει σε μένα ένα γράμμα μέσα σε παπούτσι. Είχαμε μερικούς τσαγκαράδες. Ήτανε δικοί μας και δεν ξέρανε. Νομζανε ότι κάνουν κομματική δουλειά. Κατάλαβες; Μου έγραφε λοιπόν ο Μιχαηλίδης: «Ελπίζω να μην πίστεψες ότι εγώ έκανα δήλωση και βγήκα από μέσα. Εγώ βγήκα από την Κέρκυρα ύστερα από εντολή του Νίκου Ζαχαριάδη, για να καθαρίσω την κατάσταση του κόμματος έξω από τους διάφορους πράκτορες και λοιπούς που υπάρχουν και να ξαναφτιάξουμε το κόμμα. Έχω σύνδεση με το Νίκο. Φτιάξαμε την «προσωρινή διοίκηση» του κόμματος. Βγάζουμε και «Ριζοσπάστη»...» Του απαντώ λοιπόν: «Τι να σου πω Γιάννη. Πολλά πράγ-

ματα έχοντε δει τα μάτια μας αυτόν τον καιρό. Όσο και να 'μασταν φίλοι και τα ρέστα και συνεργάτες, δεν μπορώ να πιστέψω αυτά που μου λες τώρα. Τότε μόνο θα πίστευα και θα σου έδινα την ενίσχυση που θέλεις –γιατί ήθελε ανοιχτή ενίσχυση της «προσωρινής διοίκησης»– όταν θα έχω ένα σημείωμα του Ζαχαριάδη προς την κομματική επιτροπή της Ακροναυπλίας, ότι τα πράγματα είναι πραγματικά όπως τα λες και ότι πρέπει να ενισχύσουμε και εμείς. Εγώ έχω μάθει ότι ο Ζαχαριάδης βρίσκεται στην Ασφάλεια και δεν είναι τόσο δύσκολο να συνδεθείς μαζί του". Εγώ ήξερα από προηγούμενα, ότι είχαμε δικούς μας αστυφύλακες και μέσω αυτών ο Μιχαηλίδης μπορούσε να έρθει σε επαφή με τον Ζαχαριάδη. Κι αυτό το πράγμα έγινε, αλλά από την αντίθετη μεριά. Αυτούς τους είχε ο Μίτλας και τους χρησιμοποιούσε για σύνδεση με τον Ζαχαριάδη. Έπαιρνε και έδινε πράγματα μέσω αυτών των αστυφύλακων, που ήτανε δικοί μας άνθρωποι. Εμείς είχαμε ολόκληρη οργάνωση. Και η Μαργαρίτα, που ήτανε φυλακή και έκανε τώρα εγχείρηση στη Γερμανία, τους είχε και αυτή. Τους είχε και ο Μιχαηλίδης. Δηλαδή τους είχε η τριάδα αυτή, ο Μιχαηλίδης, ο Μίτλας και η Μαργαρίτα.

»Όταν τώρα έλεγα του Μιχαηλίδη "να πάρεις ένα σημείωμα από τον Ζαχαριάδη", ήξερα ότι μπορούσε να χρησιμοποιήσει αυτούς τους αστυφύλακες. Μπορούσε να τους βρει, να τους χρησιμοποιήσει και να πάρει το σημείωμα. Θα έβαζε κάποιον τελοσπάντων. Άλλωστε ο Μιχαηλίδης ήτανε πολυμήχανος σ' αυτά τα πράγματα, μπορούσε να βρει κάποιον. Αυτό γίνεται κατά τον Ιούλη του 1940. Πέρασε κάμποσος καιρός. Κατά το Σεπτέμβρη, κατά τα τέλη του Σεπτέμβρη, παίρνω πάλι ένα γραμματάκι από τον Μιχαηλίδη μέσα στα παπούτσια. Και μου στέλνει, τώρα φωτοτυπημένες όλες τις οδηγίες του Ζαχαριάδη προς την "προσωρινή διοίκηση". Πώς πρέπει να κάνει, πώς πρέπει να

γράφει στο "Ριζοσπάστη", πώς να χτυπά την παλιά κεντρική επιτροπή, πώς να μιλούν για τον Παπαγιάννη "τον χαφιέ, χωροφύλακα" κλπ., για τον Μάθεση, το "συνεργάτη του γενικού επιτελείου" και τα ρέστα. Και μου γράφει ο Μπάμπης -τον Μιχαηλίδη τον λέγαμε Μπάμπη- "ζήτησες ένα σημειωματάκι και εγώ σου στέλνω ολόκληρο φάκελο". (Οι υπογραμμίσεις είναι δικές μου, Β.Ν.).

»Εγώ ήξερα καλά τα γράμματα του Ζαχαριάδη και αυτά, τελοσπάντων, ήτανε του Ζαχαριάδη. Εκεί πέρα ήταν ο Βερβέρης, ο Σινάκος και ο Θέος που ήτανε βουλευτές. Προηγούμενα τους είχα πει για το γράμμα που πήρα από τον Μιχαηλίδη και την απάντηση που του είχα στείλει. Τώρα είχε έρθει καιρός για δράση, να πάρουμε μια θέση. Να βοηθήσουμε την προσπάθεια που γινόταν έξω. Κατάλαβες; Τους διαβάζω τα γράμματα αυτά και συμφωνούμε όλοι μας, ότι πρέπει να βοηθήσουμε προς αυτήν την κατεύθυνση. Και πραγματικά, εμείς οι βουλευτές του παλλαϊκού μετώπου, που βρισκόμασταν στην Ακροναυπλία, κάναμε μια δήλωση και συστήσαμε την "προσωρινή διοίκηση" σαν τη μοναδική, την πραγματική οργάνωση του κόμματος». (Αποσπάσματα από το βιβλίο Γιάννης Ιωαννίδης - Αναμνήσεις, «Θεμέλιο» 1979, σελίδες 69-71. Οι υπογραμμίσεις δικές μου, Β.Ν.).

Η γραπτή σύσταση των βουλευτών του παλλαϊκού μετώπου από την Ακροναυπλία δημοσιεύτηκε στον ασφαλίτικο «Ριζοσπάστη» της «προσωρινής διοίκησης».

Έτσι, ύστερα από τον Ζαχαριάδη, που με όλα τα δυνατά του, με ενθαρρύνσεις, συμβουλές, οδηγίες, στήριξε την ύπαρξη και τη δράση της ασφαλίτικης «προσωρινής διοίκησης» (το δημιούργημα των Μανιαδάκη - Τυρίμου - Μιχαηλίδη), με παρότρυνση και πάλη του Ζαχαριάδη και του Μιχαηλίδη η κομματική ηγεσία της Ακροναυπλίας κάνει το ίδιο.

Παρακάτω, συνεχίζοντας την αφήγησή του ο Ιωαννίδης, όταν ήταν ελεύθερος πια έξω από την Ακροναυπλία, λέει πώς επιδίωξε και κατάφερε να συναντηθεί ο ίδιος με τον Μιχαηλίδη, αν και κατά τη γνώμη του, όπως λέει, «ήταν 100% χαφιές».

Για το πώς προχώρησε στη συνεργασία με την Ασφάλεια, ο Μιχαηλίδης είτε στον Ιωαννίδη:

«Εμένα, συνεχίζει ο Μιχαηλίδης, με πήγαν στην Ασφάλεια. (Λέει ότι τον έπιασαν στο σημείο που είχε ραντεβού με τον Πλουμπίδη για να του δώσει το συστατικό γράμμα του Ζαχαριάδη. Τον Πλουμπίδη η Ασφάλεια τον είχε πιάσει την ίδια μέρα ή την προηγούμενη). Μου έκαναν έρευνα και βρήκαν το σημείωμα του Ζαχαριάδη, που είχα για να το δώσω πια αυτή τη φορά (αποφάσισε να το δώσει στον Πλουμπίδη αν δεν πήγαινε ο Σιάντος) και μου λένε: “Α... γι’ αυτή τη δουλειά ήρθες, ε; Βλέπεις κι εμείς έχουμε το νου μας. Να ετοιμαστείς λοιπόν να πας πίσω στην Κέρκυρα. Δεν έχει εδώ ούτε δήλωση, ούτε διάολο, ούτε τίποτα”. Εγώ, τότε, επειδή δεν πρόλαβα να κάνω τη δουλειά και δεν ήξερα τι συνέβη με τον Πλουμπίδη, ήθελα να μείνω για να δω τι θα γίνει και τι γίνεται. Και είπα: “Μπορεί να με έστειλε γι’ αυτή τη δουλειά ο Ζαχαριάδης, αλλά εγώ είμαι έτοιμος να δουλέψω για σας”. Και για να τους αποδείξω ότι το λέω αυτό ειλικρινά, τους πήγα σε κάνα δυο σπίτια όπου είχαμε κρυμμένα με τον Ζαχαριάδη κάτι λογαριασμούς του κόμματος, κάτι ισολογισμούς, και τους τα ’δωσα αυτά τα χαρτιά. Το θυμάμαι αυτό το σπίτι. Ήταν το σπίτι αυτού που μένει τώρα στην Ουγγαρία, του γλύπτη Μακρή. Σε αυτουνού το σπίτι καθόταν ο Ζαχαριάδης. Στις πόρτες έκαναν κουφώματα κλπ. και είχανε κρυμμένα αυτά τα χαρτιά. Δηλαδή ο Ζαχαριάδης δεν καθόταν πάντα εκεί, πήγαινε εκεί και κοιμόταν καμιά φορά”. Όπως φαίνεται ο Ζαχαριάδης είχε και άλλα δυο τρία σπίτια. Πήγε και τους

τα 'δειξε ο Μιχαηλίδης. Εγώ του λέω: "Καλά, αλλά του «κουμπάρου» το σπίτι γιατί τους το 'πες;" "Έπρεπε να τους δώσω κάτι για να πεισθούν", μου απαντάει... "Γι' αυτό, του λέω, καλά, τελοσπάντων, τον κουμπάρο γιατί έπρεπε να τον δώσεις;" Μου λέει ξανά, ότι έπρεπε να τους δώσει στοιχεία όσα μπορούσε περισσότερα».

Απ' την πιο πάνω στιχομυθία το ουσιώδες που προκύπτει είναι:

α) Ο Ιωαννίδης επιδιώκει και πραγματοποιεί συνάντηση με τον Μιχαηλίδη, παρά το ότι πιστεύει 100% ότι ο Μιχαηλίδης ήτανε χαφιές.

β) Αυτό που τον εντυπωσιάζει κατά τη συζήτησή τους, δεν είναι ότι παράδωσε σειρά από κομματικά σπίτια, υλικά και ανθρώπους ("καλά, τελοσπάντων"), αλλά το γιατί παράδωσε και τον κουμπάρο.

γ) Το τελικό συμπέρασμα του Ιωαννίδη μετά τη συνάντηση αυτή είναι, ότι «ο Μιχαηλίδης είχε μετανοήσει πραγματικά» (όπως προηγούμενα, σελ. 113).

Αργότερα ο Ιωαννίδης πραγματοποίησε συνάντηση και με τους δύο μαζί, με τον Μιχαηλίδη και τον Τυρίμο: «Μετά, εγώ τον είδα τον Τυρίμο και πήρα ό,τι ήταν να πάρω μαζί και με τον Μιχαηλίδη ξανά δηλαδή».

Τελικά, φαίνεται ότι ο μόνος από την τριμελή ηγεσία της «προσωρινής διοίκησης», με τον οποίο δεν έκανε συνάντηση ο Γιάννης Ιωαννίδης, ήταν ο Μανιαδάκης.

Αυτό ήτανε το ηθικοπολιτικό ανάστημα του Γιάννη Ιωαννίδη. Μπορούσε να βγάζει αθώους, να καλύπτει ανθρώπους σαν τον Μιχαηλίδη, που ο ίδιος τον θεωρούσε 100% χαφιέ από τη μια και από την άλλη να συκοφαντεί, να καταδιώκει και να εξοντώνει τίμια και ανιδιοτελή ηγετικά στελέχη του κόμματος, για το λόγο ότι είχανε διαφορετικές απόψεις, όπως ήταν ο Παντελής Δαμασκόπουλος, ο Γιώργος Κωνσταντινίδης, ο Γρηγόρης Σκαφίδας, ο Παναγιώτης Τζινιέρης, ο Γάκης, ο Καπένης κ.ά., που δολοφονή-

θηκαν άνανδρα (χωρίς δίκη, ακόμα και χωρίς απόφαση κομματικού οργάνου), με διαταγή του Γιάννη Ιωαννίδη και την ένοχη συγκατάθεση του Γιώργη Σιάντου. Την ίδια τύχη της εξόντωσης είχαν και δεκάδες αρχειομαρξιστές – τροτσκιστές, που εξοντώθηκαν και αυτοί «στα μουγκά», με διαταγές του Ιωαννίδη και με τη σύμπραξη των άμεσων συνεργατών του στην Αθήνα, στον Πειραιά, στο Αργίριο, στη Λαμία και αλλού για το μόνο λόγο, ότι είχαν διαφωνίες σε θέματα πολιτικά και ιδεολογικά.

Βλέπουμε ότι το σταλινικό φαινόμενο ήταν σε πλήρη εξέλιξη στην Ελλάδα, όχι μόνον όταν την αρχηγία ασκούσε ο Ν. Ζαχαριάδης, αλλά και στην περίοδο που απουσίαζε, όταν ουσιαστικός καθοδηγητής του ΚΚΕ ήταν ο Γιάννης Ιωαννίδης.

Η ΟΜΗΡΙΑ

Μια από τις περισσότερες μελανές σελίδες του σταλινισμού στην Ελλάδα ήταν η οργάνωση και εκτέλεση της επιχείρησης «ομηρία» στη διάρκεια των δεκεμβριανών. Λίγες μέρες πριν από την κατάσχεση του εγκληματικού αυτού σχεδίου οι Άγγλοι είχαν κάνει συλλήψεις εκατοντάδων αριστερών πολιτών και τους έκλεισαν ως ομήρους στα στρατόπεδα της Ελντάμπα στην Αφρική. Αυτό το κατώπυστο πραγματικά γεγονός επικαλέστηκαν οι σταλινικοί εγκέφαλοι για να δικαιολογήσουν τη δική τους επιχείρηση «ομηρία». Πρώτο ρόλο και σ' αυτήν τη δολοφονική πρωτοβουλία έπαιξε ο Γιάννης Ιωαννίδης.

Εκατοντάδες άνθρωποι κάθε κοινωνικής τάξης και κάθε ηλικίας, αρπάχτηκαν από τα σπίτια τους, ανεξάρτητα από το αν είχαν ή δεν είχαν σχέση με πολιτικές ή στρατιωτικές δραστηριότητες, αν ήταν ή δεν ήταν μέλη οργανώσεων της Δεξιάς ή της Αριστεράς κλπ. Σύμφωνα με τις οδηγίες της ηγεσίας από την άλφα συνοικία ή πολυκατοικία έπρεπε να οδηγηθούν στην ομηρία τόσοι, από τη βήτα τόσοι κ.ο.κ.

Τα εκτελεστικά όργανα όφειλαν να εκτελέσουν τις διαταγές.

Για να καλυφθούν τα πλάνα, όλα ήταν επιτρεπτά. Έτσι, οδηγήθηκαν στην ομηρία άνθρωποι εντελώς αθώοι από τη Δεξιά παράταξη, άνθρωποι που δεν είχαν ποτέ καμιά σχέση με τη Δεξιά, άνθρωποι που κατά κάποιον τρόπο είχαν πάρει μέρος στην εθνική αντίσταση, άνθρωποι που το παιδί τους ή τα παιδιά τους υπηρετούσαν στον ΕΛΑΣ κλπ.

Ήτανε τραγικό το θέαμα μιας ατέλειωτης σειράς ανθρώπων που, ντυμένοι πρόχειρα ή μισοντυμένοι (μερικοί με τις πιτζάμες), προχωρούσαν με πολύ κόπο στα χιονισμένα βουνά και τους κάμπους της Αττικής και της Βοιωτίας για να φτάσουν στον τόπο της εξορίας τους. Πολλοί, οι πιο αδύνατοι, οι πιο ηλικιωμένοι, εκείνοι που δεν μπορούσαν να ακολουθήσουν την τραγική πομπή, έμεναν πίσω και πέθαιναν μέσα στα χιόνια.

Και υπήρξαν και περιπτώσεις ανθρώπων, που δεν μπορούσαν να συνεχίσουν την πορεία μέσα στα χιόνια και εκτελέστηκαν.

Οι αντίστοιχες εικόνες από τις σταλινικές εκκαθαρίσεις της δεκαετίας του 1930 στη Σοβιετική Ένωση ήτανε τότε άγνωστες στον πολύ κόσμο, ακόμα και στον κόσμο της Αριστεράς στην Ελλάδα. Αλλά, όπως φαίνεται, ορισμένοι από τους κορυφαίους σταλινικούς στην Ελλάδα ήτανε γνώστες του φαινομένου και το ανέγραψαν. Ήταν η πιστότερη αντιγραφή του αντιλαϊκού, του απάνθρωπου περιεχομένου του σταλινικού δεσποτισμού.

Από τα πράγματα έχει αποδειχτεί, ότι η τρόικα του διευθυντηρίου και στα τρία σκέλη της ήτανε σάπια. Δεν είχαν καμιά σχέση με τις ηθικές αρχές και τις αγωνιστικές παραδόσεις του ελληνικού εργατικού κινήματος στη μαζική του διάσταση. Στην ιστορία του εργατικού κινήματος, στις μαζικές του οργανώσεις, στα εργατικά συνδικάτα, στους αγροτικούς συλλόγους και τους συνεταιρισμούς, πουθενά δεν αναφέρεται η παρουσία των τριών του διευθυντηρίου. Είναι απόντες από τις μαζικές οργανώσεις του λαού, καθώς και από τους μαζικούς λαϊκούς αγώνες. Οι ρίζες τους στο μαζικό λαϊκό κίνημα είναι ανύπαρκτες. Είναι οι φερτοί, οι δοτοί, οι αλεξιπτωτιστές του κινήματος. Σε στιγμές «κρίσης ειλικρίνει-

ας» ο Ζαχαριάδης, μιλώντας με τον Λευτέρη Ελευθερίου, μετά την ολομέλεια του 1956, επαναλαμβάνει οργισμένα τις φράσεις: «Ο Κρόνος τρώει τα παιδιά του». «Αυτοί που με διόρισαν, αυτοί και με έδιωξαν». (Λευτέρη Ελευθερίου: *Συνομιλίες με τον Ν. Ζαχαριάδη*, «Κένταυρος», σελ. 22). Το λαϊκό επαναστατικό κίνημα ούτε το πόνεσαν, ούτε το σεβάστηκαν και ούτε το αγάπησαν ποτέ. Το κύριο χαρακτηριστικό τους ήταν ο αμοραλισμός. Σε όλα τα πεδία. Είναι πλήρης, κραυγαλέα η αντίθεση της νοστοροπίας και της ηθικής τους προς τις γνήσια επαναστατικές – ανθρωπιστικές αξίες και παραδόσεις του ελληνικού εργατικού κινήματος.

ΤΗΝ ΕΠΟΜΕΝΗ ΜΕΡΑ ΤΗΣ ΕΠΙΣΤΡΟΦΗΣ ΑΠΟ ΤΟ ΝΤΑΧΑΟΥ

Ο Ζαχαριάδης, με την ήττα του Χίτλερ, απελευθερώθηκε, όπως και όλοι όσοι είχαν επιζήσει στα γερμανικά στρατόπεδα συγκέντρωσης.

Το καλοκαίρι του 1945 γύρισε στην Ελλάδα με αγγλικό στρατιωτικό αεροπλάνο.

Με επισκέφτηκε στο σπίτι μου, στην Καλλιθέα, την επόμενη μέρα από την άφιξή του. Δε φαινότανε καθόλου ότι πέρασαν από πάνω του τα τέσσερα χρόνια του εγκλεισμού του σε γερμανικό στρατόπεδο. Ήτανε σε πολύ καλή φυσική κατάσταση.

Από όσα μου είπε, φάνηκε καθαρά ότι ο σκοπός της επίσκεψής του ήτανε να μου προτείνει συμμαχία εναντίον του Σιάντου. Υπολόγιζε, προφανώς, στο ότι είχα λόγους να αντιπαθώ προσωπικά τον Σιάντο. Η πρώτη κουβέντα του ήταν: «Τι γνώμη έχεις για τον Σιάντο;» Κατάλαβα πού το πήγαινε και απάντησα, ότι η ζωή απέρριψε τις υποψίες που είχε εκφράσει στην Κέρκυρα, ότι ο Σιάντος ήτανε χαφιάς. Μου απάντησε: «Σωστά, ας το αφήσουμε τώρα αυτό» και συνέχισε: «Τι θα έλεγες να έρθεις στην προσεχή συνεδρίαση της κεντρικής επιτροπής για να κάνουμε μια συζήτηση γύρω σ' αυτά που έγιναν στην Κέρκυρα και μετά;»

Απάντησα πως δεν έχω αντίρρηση να συζητήσω πάνω σε όλα και ότι είμαι σύμφωνος να πάρω μέρος στη συνεδρίαση της κεντρικής επιτροπής. «Θα σε ειδοποιήσω με τον Παρτσαλίδη», είπε και έκλεισε η συζήτηση.

Βγαίνοντας από το σπίτι μου ο Ζαχαριάδης φαίνεται ότι άλλαξε γνώμη για τη συζήτηση στην κεντρική επιτροπή και για την παρουσία μου σ' αυτήν. Στον Παρτσαλίδη δεν είπε τίποτα σχετικό και όταν τον ρώτησα και τον ξαναρώτησα τρεις τέσσερις φορές γι' αυτό, μου είπε ότι δεν είχε ιδέα.

Λίγους μήνες αργότερα, τον Οκτώβρη του 1945, από το βήμα του 7ου συνεδρίου του ΚΚΕ, ο Ζαχαριάδης με κατηγορήσε ότι φέρθηκα περιφρονητικά απέναντι στην κεντρική επιτροπή, γιατί «ενώ με κάλεσε να παραστώ στη συνεδρίασή της, αρνήθηκα να πάω».

ΤΟ ΕΒΔΟΜΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ ΤΟΥ ΚΚΕ

Παρακολούθησα τις εργασίες του 7ου συνεδρίου, όχι ως αντιπρόσωπος, αλλά ως ακροατής, με πρόσκληση που μου πρόσφερε η κομματική οργάνωση βάσης των τροχιοδρομικών της οποίας ήμουν απλό μέλος.

Έχει κάποιο ενδιαφέρον να πω, πώς μεθοδεύτηκε ο αποκλεισμός μου ως αντιπροσώπου από το συνέδριο: Η κομματική οργάνωση των τροχιοδρομικών με εξέλεξε αντιπρόσωπό της στην αχτιδική συνδιάσκεψη. Η αχτιδική συνδιάσκεψη με εξέλεξε αντιπρόσωπό της στην περιφερειακή συνδιάσκεψη της Αθήνας. Η αντιπροσωπία της αχτίδας μας στην περιφερειακή συνδιάσκεψη με πρότεινε αντιπρόσωπο για το συνέδριο. Ο Γιάννης Ιωαννίδης, που ήταν εκπρόσωπος του πολιτικού γραφείου στη συνδιάσκεψη, αξίωσε και πέτυχε να διαγραφεί το όνομά μου από τον κατάλογο των υποψηφίων αντιπροσώπων.

Ο Ζαχαριάδης, που ήξερε τον έντεχνο αποκλεισμό μου ως αντιπροσώπου, δεν είχε αντιληφθεί την παρουσία μου στο ακροατήριο. Στην ομιλία του, ανάμεσα σε άλλα, αναφέρθηκε και στην πολιτική στελεχών του ΚΚΕ.

Τον άκουσα να μιλάει για μένα. Με κατηγορήσε ότι είχα τσακωθεί μαζί του στις φυλακές της Κέρκυρας, πράγμα που οφειλόταν, όπως είπε, σε «ελαττωματική κομματική αγωγή». Την ελαττωματική κομματική αγωγή την απέδωσε, στο ότι έγινα μέλος του

ΚΚΕ χωρίς να περάσω πρώτα από την ΟΚΝΕ και στο ότι ανέβηκα σε μικρό χρονικό διάστημα τα σκαλοπάτια της κομματικής ιεραρχίας. Ως επιπλέον στοιχείο αποδεικτικό της ελαττωματικής κομματικής αγωγής, εκτός από το ότι τσακώθηκα μαζί του, επικαλέστηκε το ότι «φέρθηκα περιφρονητικά προς την Κ.Ε., η οποία με κάλεσε να παραστώ στη συνεδρίασή της και αρνήθηκα».

Σε μια διακοπή της συνεδρίασης κατέβηκα από το θεωρείο στην αίθουσα και είπα στον Ζαχαριάδη, ότι αφού έκανε μνεία του ονόματός μου και μάλιστα με τρόπο που δεν ανταποκρίνεται στα γεγονότα, δε θα ήτανε τίμιο να μου αρνηθούν τη δυνατότητα μιας απάντησης. Αρκετά αμήχανος που με είδε στην αίθουσα, χωρίς να το περιμένει, μου απάντησε ότι θα θέσει το ζήτημα στο προεδρείο.

Στην επόμενη διακοπή μου ανακοίνωσε, ότι το προεδρείο αρνείται να μου δώσει το λόγο και ό,τι θέλω να πω, να το γράψω για να διαβαστεί στο συνέδριο. Κατάλαβα ότι ήταν εύσχημος τρόπος για να μου κλείσουν το στόμα. Προτίμησα όμως να απαντήσω, έστω με γράμμα, προς το συνέδριο, παρά να μη δώσω καμιά απάντηση.

ΑΠΟ ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΕΣΣΑΡΩΝ ΣΕΛΙΔΩΝ ΔΙΑΒΑΖΟΝΤΑΙ ΤΕΣΣΕΡΙΣ ΓΡΑΜΜΕΣ

Την επόμενη μέρα το πρωί κατάθεσα στο προεδρείο το γράμμα μου. Εξέθετα τα όσα έγιναν στην Κέρκυρα και οδήγησαν στη διένεξή μου με τον Ζαχαριάδη, τις διαφωνίες μας πάνω σε πολιτικά θέματα, σε θέματα της εσωτερικής ζωής μέσα στη φυλακή και των διαπροσωπικών σχέσεων. Αναφέρθηκα στο γεγονός ότι το 1927, όταν έγινα μέλος του ΚΚΕ, ήμουν 21 χρόνων, ότι στην επιχείρηση που δούλευα (στην εταιρεία τροχιοδρόμων) δεν υπήρχε οργάνωση της ΟΚΝΕ, ότι πριν γίνω μέλος του κόμματος είχα δουλέψει στο σωματείο και στην εργατική βοήθεια και ότι στα 21 χρόνια μου μέλος του κόμματος έγινα κανονικά, με βάση

τις διατάξεις του καταστατικού. Υπογράμμισα ότι η σταδιοδρομία μου μέσα στο κόμμα ήτανε πέρα για πέρα ομαλή. Η εκλογή μου στα κομματικά όργανα από το κατώτερο στο ανώτερο γίνονταν απολύτως κανονικά, χωρίς ποτέ να την επιδιώξω και μάλιστα, μερικές φορές, παρά τις αντιστάσεις μου. Διαμαρτυρόμουνα για την ψευδή καταγγελία, ότι αρνήθηκα να δεχτώ την πρόσκλησή μου στην κεντρική επιτροπή. Τόνιζα ότι η αλήθεια ήτανε πως, όταν με επισκέφτηκε στο σπίτι μου ο Ζαχαριάδης την επόμενη μέρα της άφιξής του στην Αθήνα, μου το είχε προτείνει αυτό, εγώ το είχα δεχτεί και περιμένα, σύμφωνα με τη δήλωση του Ζαχαριάδη, να μου ανακοινώσει ο Παρτσαλίδης, με τον οποίο βλέπουν κάθε μέρα, την ημέρα και ώρα της συνεδρίασης. Στις συγχυτικές οχλήσεις μου πάνω στο θέμα, ο Παρτσαλίδης απαντούσε ότι δεν ξέρει τίποτα και στο τέλος μου ξεκαθάρισε, ότι ο Ζαχαριάδης του είχε πει πως δεν υπάρχει τέτοιο θέμα.

Περιμένα ότι το γράμμα μου θα διαβαζότανε στο συνέδριο. Μάταια. Σε καμιά από τις ανοιχτές (τις δημόσιες) συνεδριάσεις δεν έγινε λόγος γι' αυτό.

Η ΔΙΑΓΡΑΦΗ

Ήταν Σάββατο όταν έληξαν οι εργασίες του συνεδρίου. Την μέρα αυτή η συνεδρίαση ήτανε μυστική, χωρίς την παρουσία αντιπροσώπων του τύπου και προσκαλεσμένων.

Την επόμενη μέρα (Κυριακή) στο φύλλο του «Ριζοσπάστη», στην πρώτη σελίδα, πάνω από το κύριο άρθρο, υπήρχε μια σύντομη ανακοίνωση: «Με απόφαση του 7ου συνεδρίου του ΚΚΕ διαγράφεται από μέλος του κόμματος ο Βασίλης Νεφελούδης». Αυτό και τίποτε άλλο. Το πώς και το γιατί έμενε χωρίς εξήγηση.

Το πρωί της ίδιας μέρας ήρθανε στο σπίτι μου μερικοί φίλοι μου δυσαρεστημένοι από την απόφαση της διαγραφής και άλλοι έντονα εξοργισμένοι σύντροφοι των κοινών αγώνων, ανάμεσα σ' αυτούς ο Γιάννης Γρηγοριάδης, παλιός τροχιοδρομικός, που με

δική του πρόταση είχα γίνει μέλος του κόμματος. «Γιατί ο Ζαχαριάδης είπε στο συνέδριο αυτά που είπε; Δεν ξέρει πως εκατοντάδες και χιλιάδες άνθρωποι, που σε γνώρισαν, δε θα πιστέψουν ούτε μια λέξη από τις κατηγορίες του; Ποιον ωφελούν αυτές οι ψευτιές; Πάντως όχι το κόμμα, ούτε το λαό». Τον σταμάτησα και προσπάθησα να τον κατευθύνω. Λίγο μετά από τον Γιάννη Γρηγοριάδη ήρθε ο Νίκος Καραγιάννης, ο γενικός γραμματέας της ναυτεργατικής ένωσης της Αλεξάνδρειας. Τον είδα να κλαίει. Μου έκανε κατάπληξη. Όλοι όσοι τον είχαν γνωρίσει ήξεραν, ότι ήταν ένας σκληρός αγωνιστής, καθόλου εύκολος σε συγκινήσεις. Τον ρώτησα γιατί κλαίει. Απάντησε πως ήρθε για να με βεβαιώσει, να μου δώσει το λόγο του, ότι ποτέ πια δε θα κάνει τέτοια ατιμία. Τον ρώτησα ποια ατιμία έκανε και πήρα την απάντηση: «Παρ' όλο που δεν πίστεψα ούτε λέξη από όσα σου καταμαρτυρούσανε στη συνεδρίαση του Σαββάτου, δε βρήκα το κουράγιο να διαχωρίσω τη θέση μου φωναχτά ή τουλάχιστο να καταψηφίσω την πρόταση για διαγραφή. Αφέθηκα να με πάρει το ποτάμι. Σου δίνω το λόγο μου, πως κάτι παρόμοιο δε θα ξαναγίνει από μένα. Μια ερώτηση μόνο θέλω να κάνω: Γιατί όταν σε κάλεσαν στην Κ.Ε. αρνήθηκες να πας;» Τον ρώτησα αν διαβάστηκε στη μυστική συνεδρίαση το γράμμα μου. Στην καταφατική απάντησή του εξέφρασα την απορία μου: «Αφού διαβάστηκε το γράμμα μου, πώς γίνεται να μην ξέρεις, ότι τα περί αρνήσεώς μου να πάω στην Κ.Ε. ήταν αβάσιμα;» «Αυτό δε διαβάστηκε». Τον παρακάλεσα να μου πει τι διαβάστηκε. «Το θυμάμαι, μου είπε, κατά λέξη».

Τίποτα από όσα έγραψα ως απάντηση σ' εκείνα που ο Ζαχαριάδης είπε στην ομιλία του. Όλο όλο τρεις τέσσερις γραμμές από τις τέσσερις σελίδες σε κόλλα αναφοράς που ήτανε το γράμμα. Επρόκειτο για άλλη μια βρώμικη συμπεριφορά του Ζαχαριάδη, μια σκέτη απάτη απέναντι στο συνέδριο και σ' εμένα.

ΜΙΑ ΠΑΡΕΝΘΕΣΗ

Το ότι δεν υπήρχε έδαφος συνεργασίας, σε καθοδηγητικό επίπεδο, ανάμεσα στον Ζαχαριάδη και σ' εμένα, το είχα συνειδητοποιήσει ακόμα από την Κέρκυρα.

Με τον Ζαχαριάδη αρχηγό του κόμματος και με τα ηγετικά στελέχη να πιστεύουν τυφλά σ' αυτόν και να εκτελούν άκριτα τις εντολές του, ήμουν αποφασισμένος να μην έχω καμιά συνεργασία σε ηγετικό επίπεδο.

Τον αποκλεισμό μου όμως από το συνέδριο με το βάρβαρο, αυταρχικό και ύπουλο τρόπο που έγινε, την απαγόρευση να απαντήσω σε όσα αβάσιμα με κατηγορούσε ο Ζαχαριάδης και τη διαγραφή μου από μέλος του κόμματος δεν τα περίμενα. Ωστόσο, ομολογώ ότι τη διαγραφή μου τη δέχτηκα με ανάμεικτα αισθήματα: Απ' τη μια ένιωσα πικρία και αγανάκτηση και από την άλλη ανακούφιση, γιατί ένιωθα να απελευθερώνομαι από κάθε εξάρτηση από τη ζαχαριαδική ηγεσία.

Συνέχισα να πιστεύω στο αριστερό κίνημα, δεν έβλεπα διάδοχο πολιτικό σχήμα της Αριστεράς έξω από το ΚΚΕ, είχα μια αμυδρή ελπίδα ότι κάποτε θα φυσούσε αέρας εξυγίανσης. Για την ώρα, το μόνο που έβλεπα σαν προοπτική για τον εαυτό μου ήταν να δουλέψω βιοποριστικά στην παραγωγή και να συνεχίσω τη δράση μου για τα οράματα της Αριστεράς ως εξωκομματικός κομμουνιστής.

Ύστερα από σοβαρούς δισταγμούς, δέχτηκα την παράκληση παλιών συντρόφων μου, στο χώρο του εργατικού συνδικαλισμού, να τους βοηθήσω στο έργο τους. Ο Δημήτρης Παπαρήγας, ο Νίκος Αραμπατζής (μέλη της διοίκησης της ΓΣΕΕ) και άλλοι, μου πρότειναν να αναλάβω τη διεύθυνση των γραφείων της γενικής συνμοσπονδίας των εργατών, διαβεβαιώνοντάς με ότι σ' αυτό είχαν και την έγκριση της κομματικής ηγεσίας. Με τον όρο ότι στα ζητήματα των σχέσεων με το προσωπικό, της οργάνωσης της δουλειάς, των γραφείων κλπ. θα έχω πλήρη ελευθερία κινήσεων, δέχτηκα τελικά την πρόταση και ανάλαβα τη διεύθυνση των γραφείων της ΓΣΕΕ.

Περνούσαν οι μέρες και οι εβδομάδες μετά το συνέδριο και δεν έβλεπα να δημοσιεύεται κάτι στο «Ριζοσπάστη» ή σε άλλο κομματικό έντυπο, που να δικαιολογεί ή να εξηγεί τη διαγραφή μου.

Μια μερίδα του αθηναϊκού τύπου προσπάθησε να εκμεταλλευτεί τη διαγραφή μου, με μια δυσφημιστική εκστρατεία για το αριστερό κίνημα. Περιμένα να δω πως η ηγεσία του ΚΚΕ και ο «Ριζοσπάστης» θα αντιδρούσαν στη δυσφημιστική αυτή εκστρατεία και πάλι δεν έβλεπα τίποτα. Δεν ήθελα με κανέναν τρόπο να γίνεται εκμετάλλευση του ονόματός μου και της διαγραφής μου σε βάρος του αριστερού κινήματος. Έστειλα για δημοσίευση στο «Ριζοσπάστη» ένα σημείωμά μου. Ξεσκέπαζα τους στόχους της αντικομμουνιστικής εκστρατείας και με τα γραφόμενά μου αναλάμβανα εγώ την ευθύνη για τη διαγραφή μου. Για άγνωστους σ' εμένα λόγους ο «Ριζοσπάστης» επί μίαν εβδομάδα περίπου δε δημοσίευσε το γράμμα μου και η αντικομμουνιστική εκστρατεία συνεχιζόταν. Κάποτε το δημοσίευσε και η αντικομμουνιστική καμπάνια των εφημερίδων σταμάτησε αμέσως από την επόμενη μέρα.

Όταν η κυβέρνηση του Ντίνου Τσαλδάρη καθαίρεσε την κανονικά εκλεγμένη από το 8ο συνέδριο διοίκηση της ΓΣΕΕ και διόρισε προσωρινή διοίκηση με Μακρηκη-Θεοδωρική πλειοψη-

φία, για να κρατήσει κάποια προσήματα (προς διεθνή κατανάλωση), περιέλαβε στον κατάλογο των διορισθέντων και μερικούς αριστερούς συνδικαλιστές, κυρίως μέλη της διοίκησης που είχε καθαιρέσει. Ανάμεσα στα ονόματα των αριστερών διορισθέντων υπήρχε και το δικό μου. Αρνηθήκαμε όλοι να δεχτούμε το διορισμό. Εγκαταστήσαμε την εκλεγμένη διοίκηση στα γραφεία του συλλόγου των εμποροϋπαλλήλων της Αθήνας και συνεχίσαμε την καθοδηγητική δουλειά στις ομοσπονδίες και τα εργατικά κέντρα, σ' εκείνα όπου δεν είχαν ακόμα καθαιρεθεί οι εκλεγμένες διοικήσεις.

Τον Ιούλη του 1947, με εντολή του τότε υπουργού Δημόσιας Τάξης Ναπολέοντα Ζέρβα, είκοσι χιλιάδες περίπου άτομα, στελέχη των συνδικαλιστικών και των κομματικών οργανώσεων, πιάστηκαν, οδηγήθηκαν στο άνυδρο και άδεντρο νησί της Ψυττάλειας, όπου η έλλειψη νερού και κάθε προστασίας από τον ήλιο είχε προκαλέσει απόγνωση σε χιλιάδες ανθρώπους και αρκετά κρούσματα ηλίαςης. Στη συνέχεια, οι χιλιάδες συλληφθέντες επιβιάστηκαν σε αρματαγωγά και οδηγήθηκαν στην Ικαρία. Ανάμεσα σε όλο αυτό το πλήθος των εξορίστων βρεθήκαμε και τα στελέχη της συνδικαλιστικής ηγεσίας: ο Δημήτρης Παπαρήγας, ο Νίκος Αραμπατζής, ο Κώστας Λυκούρης και πολλοί άλλοι.

Όταν ύστερα από μερικούς μήνες σχηματίστηκε νέα κυβέρνηση με πρωθυπουργό τον Σοφούλη, διατάχθηκε η απελευθέρωση χιλιάδων εξορίστων από τα νησιά της εξορίας. Όχι όλων, αλλά αρκετών χιλιάδων. Ήμουν ένας από τους απελευθερωθέντες. Όμως, η ελευθερία στη ζωή και στην κίνηση των απελευθερωθέντων δεν κράτησε παρά λίγους μόνο μήνες. Από τις αρχές του 1948 ξανάρχισε το κυνηγητό των αριστερών και οι συλλήψεις. Πολλοί υποχρεωθήκαμε από τα πράγματα να φύγουμε από τα σπίτια μας, να φιλοξενηθούμε, αρχικά, σε φιλικά ή συγγενικά σπίτια και σε συνέχεια να οργανώσουμε τη ζωή μας σε συνθήκες διωγμών και παρανομίας.

Πουλήσαμε το πατρικό μας σπίτι στην Καλλιθέα και από το

μερίδιό μου εξοικονομήσαμε τα χρήματα για το ενοίκιο μερικών χρόνων, σε άγνωστο σπίτι που νοικιάσαμε στη Νέα Σμύρνη στο όνομα της πεθεράς μου.

Σε μια από τις νυχτερινές μυστικές συναντήσεις μου με τον Κώστα Θεό, μου δήλωσε ότι γύρω από το φιλικό σπίτι όπου διέμενε, παρατηρήθηκαν ύποπτες κινήσεις. Οι άνθρωποι του σπιτιού φοβήθηκαν και του ζήτησαν να μην ξαναπάει εκεί. Έτσι, όπως μου είπε, βρισκόταν κυριολεκτικά στο δρόμο. Δεν ήταν δυνατό να τον αφήσω άστεγο και τον φιλοξένησα για αρκετό διάστημα στο σπίτι μου, παρά την αρχική μου απόφαση να μη δώσω τη διεύθυνσή μου σε κανέναν κομματικό ή εξωκομματικό, για να το διαφυλάξω από ενδεχόμενες «διαρροές». Παρακάλεσα τον Θεό να μη δώσει τη διεύθυνση του σπιτιού μου σε κανέναν, ούτε και στη γυναίκα του την Κούλα. Μου το υποσχέθηκε.

Παρά την υπόσχεσή του ο Κώστας Θεός έδωσε τη διεύθυνση του σπιτιού μου στη γυναίκα του και όταν, αργότερα, ο Θεός έφυγε από μυστικό δρόμο στο εξωτερικό, ξαφνικά ένα βράδυ εμφανίστηκε η Κούλα.

Η κομματική οργάνωση της Αθήνας είχε μηνύσει στον Θεό και σ' εμένα, ότι το μόνο που ζητά από μας το κόμμα στις συνθήκες που δημιουργήθηκαν, είναι να μη συλληφθούμε. Αυτό, σαν μέτρο προφύλαξης για μιαν ορισμένη περίοδο, το βρήκαμε σωστό. Όμως, σε ό,τι αφορούσε εμένα και μετά την αναχώρηση του Θεού στο εξωτερικό, η γραμμή που ακολουθήθηκε από το ΚΚΕ ως το τέλος, ήταν η πλήρης απομόνωση. Αυτό, από τη μια δημιουργούσε συνθήκες χειρότερες και από εκείνες της φυλακής και της εξορίας, γιατί το να είσαι κρυμμένος «ελεύθερος» και να μην κάνεις τίποτα είναι ασύγκριτα πιο βαρύ από το να είσαι φυλακισμένος. Από την άλλη, στην έλλειψη κάθε επαφής με τις κομματικές οργανώσεις, στις συνθήκες που όλα είχανε διαβρωθεί και η μια σύλληψη διαδεχότανε την άλλη, μπορεί να οφείλεται το γεγονός, ότι μπόρεσα να κρατηθώ διωκόμενος στην παρανομία, περισσότερο από επτά χρόνια στο ίδιο σπίτι.

Όταν τα χρήματα από την πώληση του πατρικού σπιτιού είχαν εξαντληθεί, τη συντήρησή μας (τη δική μου, της Σοφίας και της κόρης μας, της Νίκης) την ανέλαβε ο αδελφός μου ο Γιώργος. Ήταν υπάλληλος και με το μισθό του έπρεπε να πληρώνει δύο ενοίκια, του δικού του σπιτιού και του δικού μας και να μας εξασφαλίζει μια στοιχειώδη συντήρηση.

Εκτός από την ελευθερία κινήσεων, που είχε κοπεί τελείως, στερηθήκαμε πολλά πράγματα. Ενδεικτικά: σε όλο το διάστημα της παρανομίας για κανέναν από τους τρεις μας δεν αγοράσαμε ούτε ένα ζευγάρι κάλτσες.

Αραιά, κάπου κάπου, μας επισκεπτόταν η Κούλα Θεού, για να μας «ενημερώνει» για την κατάσταση. Σε μιαν από τις «ενημερώσεις» της μου είπε, ότι ο Νίκος Πλουμπίδης ήξερε το σπίτι μας, ότι του το είχε πει ο άντρας της και μου συνέστησε να πάρουμε τα μέτρα μας.

Είχε αρχίσει από το ραδιοσταθμό του ΚΚΕ η καταγγελία του Πλουμπίδη ως «χαφιέ». Της απάντησα κοφτά, ότι τον Νίκο Πλουμπίδη τον ξέρω καλλίτερα από τους κατηγορούς του. Απορρίπτω κατηγορηματικά την εναντίον του κατηγορία και δε φοβούμαι κανένα κακό από τον Πλουμπίδη.

Το ίδιο αποφασιστικά, στις συνθήκες της κράτησής μου στις φυλακές Αβέρωφ, αντέκρουσα την κατηγορία που είχε εκτοξευθεί εναντίον του Πλουμπίδη και αργότερα και εναντίον του Παρτσαλίδη από την ηγεσία του ΚΚΕ. Αυτό έγινε το καλοκαίρι του 1955 μπροστά σε όλους τους κρατούμενους τότε στις φυλακές Αβέρωφ.

Οι εξήντα κρατούμενοι άκουσαν άφωνοι τη διαμαρτυρία μου για το ότι αυτές οι αβάσιμες συκοφαντικές κατηγορίες μόνον τους εχθρούς της Αριστεράς ωφελούν.

Ένας μόνον, ο Κώστας Τριανταφύλλου, που πρόσφατα είχε επιστρέψει από το εξωτερικό, τραύλισε ότι τον Παρτσαλίδη, με την κατηγορία «εχθρός του λαού», τον διέγραψε η κομματική οργάνωση βάσης, μέλος της οποίας ήτανε και ο ίδιος.

Του απάντησα ότι ξέρουμε πολύ καλά με ποιον τρόπο σκηνοθετούνται και παίρνονται οι αποφάσεις αυτές από τις κομματικές οργανώσεις βάσης.

Περίμενα ότι ύστερα από την κατηγορηματική άρνησή μου να υποταχθώ στη γραμμή του κόμματος, θα με απομόνωναν από τη συλλογική ζωή της ομάδας των κρατουμένων (συζητήσεις πάνω σε πολιτικά θέματα κλπ.) και θα μου έκοβαν και την καλημέρα. Δεν έγινε τίποτα τέτοιο. Αποδείχτηκε ότι όλοι σχεδόν οι τότε κρατούμενοι στον Αβέρωφ δεν πίστευαν ότι ο Πλουμπίδης ήταν χαφιάς ή ότι ο Παρτσαλίδης ήταν εχθρός του λαού. Δεν το πίστευαν, αλλά δεν τολμούσαν να το πουν ανοιχτά, να το φωνάξουν, για να μη διαταραχτεί η κομματική πειθαρχία.

Ένα μήνα σχεδόν πριν από τη φυλάκισή μου, τον Ιούνιο του 1955, διάβασα σε αθηναϊκή εφημερίδα, ότι ψηφίστηκε νόμος που αμνήστευε τα αδικήματα του νόμου 509 και του Γ΄ ψηφίσματος. Εναντίον μου και εναντίον της Σοφίας, είχαν κατασκευαστεί από δύο δικογραφίες για τον καθέναν για δήθεν παραβάσεις αυτών των νόμων. Στο δικό μου φάκελο, μάλιστα, είχαν επισυνάψει και το φάκελο του Ηλία Καρτσώνη. Στο εξώφυλλο του φακέλου μου έγραφε: Βασιλείος Α. Νεφελούδης ή Ηλίας Μανιάτης. Το Ηλίας Μανιάτης ήτανε το κομματικό ψευδώνυμο του Καρτσώνη. Αυτός είχε δράσει στην περίοδο της Κατοχής, ως κομματικός γραμματέας της Δυτικής Στερεάς και τον κατηγορούσαν για σειρά από κατοχικά εγκλήματα. Στις αρχές της μετακατοχικής περιόδου είχε πεθάνει. Θεώρησαν, λοιπόν, οι ατσίδες της Ασφάλειας, ότι έπρεπε να φορτώσουν σ' εμένα τα «κατοχικά εγκλήματα» του Καρτσώνη, μια που εκείνος είχε πεθάνει και προσάρτησαν το φάκελό του στο δικό μου.

Η ΕΔΑ, που είχε ιδρυθεί από το 1951, λειτουργούσε νόμιμα. Μήνυσα στον Ηλία Ηλιού, που ήτανε πρόεδρος της κοινοβουλευτικής της ομάδας, ότι θέλω να τον δω. Κανονίσαμε να συναντηθούμε νύχτα στο δρόμο. Του είπα ότι έχω τη γνώμη πως πρέπει να επωφεληθούμε, η Σοφία κι εγώ, από την αμνηστία που παρέ-

χει ο νόμος και τον παρακάλεσα να συζητήσει το θέμα με τους άλλους συντρόφους της ηγεσίας της ΕΔΑ και να με ενημερώσει για τη γνώμη τους. Ο ίδιος μου είτε πως είναι σύμφωνος μαζί μου και με διαβεβαίωσε ότι θα ζητήσει και τη γνώμη των άλλων.

Γύρω από το σπίτι μου, τον τελευταίο καιρό, είχαμε παρατηρήσει κινήσεις άγνωστων στη γειτονιά τύπων, που μας φάνηκαν ύποπτες.

Ένα πρωινό, ένας αστυνομικός με πολιτικά έφερε και έδωσε στη Σοφία ένα σημείωμα που έγραφε: «Ο τάδε (το ψευδώνυμο με το οποίο ήμουνα γνωστός στο σπιτονοικοκύρη μου) να παρουσιαστεί στις 6 το απόγευμα στο παράρτημα Ασφαλείας Νέας Σμύρνης, στον αστυνόμο τάδε».

Το σπίτι που μέναμε δε μας σήκωνε άλλο. Πήρα τη Σοφία και τη Νίκη και φύγαμε τις πρώτες μεταμεσημεριανές ώρες. Φιλοξενηθήκαμε σε συγγενικό σπίτι και την άλλη μέρα το πρωί συναντηθήκαμε με τον Ηλία Ηλιού στο γραφείο του.

Του είπαμε τι συμβαίνει, μας είπε ότι με τη γνώμη του είναι σύμφωνοι και οι άλλοι της ηγεσίας της ΕΔΑ και αποφασίσαμε να πάμε μαζί με τον Ηλία Ηλιού στον εισαγγελέα και να ζητήσουμε να εφαρμοστεί και στην περίπτωση μας ο νόμος περί αμνηστίας. Ο εισαγγελέας συνέταξε το σχετικό πρακτικό και διέταξε την προφυλάκισή μου. Έτσι βρέθηκα στις φυλακές Αβέρωφ το καλοκαίρι του 1955. Η προφυλάκιση κράτησε μέχρι το Νοέμβρη του ίδιου χρόνου, ώσπου να γίνει η δίκη και να αποφασίσει το δικαστήριο, ότι η περίπτωση μας εμπίπτει στις διατάξεις του νόμου περί αμνηστίας.

Κλείνω την παρένθεση με την υπόμνηση ότι 16 χρόνια, από το 1945 έως το 1961, δούλεψα στο αριστερό κίνημα σε συνθήκες νομιμότητας και παρανομίας, διώχτηκα, φυλακίστηκα, εξορίστηκα με την ιδιότητα του εξωκομματικού κομμουνιστή. Το 1961, στο 8ο συνέδριο του ΚΚΕ, ακυρώθηκε η διαγραφή μου και ξαναέγινα μέλος του κόμματος. Τρία χρόνια πριν, το 1958, ο Γιάννης Παπαδημητρίου, μέλος της κεντρικής επιτροπής του ΚΚΕ, μου είχε

προτείνει να κάνω αίτηση για την αποκατάστασή μου στο κόμμα. Αρνήθηκα. Είπα τότε στον Γιάννη, ότι η διαγραφή μου δεν έγινε με δική μου αίτηση και δεν είναι σωστό να γίνει με δική μου αίτηση η αποκατάστασή μου. Και, επίσης, ότι η διαγραφή έγινε από το συνέδριο του κόμματος, συνεπώς ένα άλλο συνέδριο του κόμματος όφειλε να ακυρώσει τη διαγραφή.

**ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΗΣ ΟΜΑΛΗΣ ΕΞΕΛΙΞΗΣ
ΣΤΗ ΓΡΑΜΜΗ ΤΗΣ ΕΝΟΠΛΗΣ ΑΝΤΙΠΑΡΑΘΕΣΗΣ**

Ο Ζαχαριάδης, αμέσως μετά την επιστροφή του στην Ελλάδα, επίσημα αναγνώρισε πως η πολιτική γραμμή και η δράση της ηγεσίας του κόμματος κατά τη διάρκεια της απουσίας του (Κατοχή - εθνική αντίσταση) ήταν σωστή. Επιπλέον διακήρυξε ότι αποδέχεται τη γραμμή της ομαλής δημοκρατικής εξέλιξης.

Στην εισήγησή του στο 7ο συνέδριο του ΚΚΕ στις 2.10.1945, ο Ζαχαριάδης τονίζει ότι: «Δεν πρέπει να υπάρξει αμφιβολία, ότι στο κέντρο της πολιτικής μας δράσης παραμένει η προσπάθεια να πετύχουμε μια ομαλή δημοκρατική εξέλιξη προς εκλογές». Και στον τελικό του λόγο στις 4.10.1945 επαναλαμβάνει: «Από το βήμα αυτό, πρέπει να ξαναειπωθεί, ότι το ΚΚΕ και στο βαθμό που μπορεί να εκπροσωπεί και το ΕΑΜ, μια και ανήκει στο συνασπισμό αυτόν, είναι διατεθειμένο να κάνει όλες τις δυνατές υποχωρήσεις, που θα βοηθήσουν να μπει η Ελλάδα στο δρόμο της ομαλής δημοκρατικής εξέλιξης».

Είναι φανερό ότι η πάλη για την ομαλή πολιτική πορεία της χώρας ήταν η κεντρική γραμμή πλεύσης που χαρακτήριζε στο 7ο συνέδριο. Αυτό τον Οκτώβρη του 1945.

Λίγους μήνες αργότερα, ο ίδιος ο Ζαχαριάδης εισηγείται στη 2η ολομέλεια της Κ.Ε., το Φλεβάρη του 1946, το πέρασμα στην πολιτική της ένοπλης αντιπαράθεσης. Σέρνεται και σέρνει το

ΚΚΕ στο δρόμο που έχει χαράξει ο Ουίνστον Τσώρτσιλ, ο οποίος, όπως αναφέρθηκε πιο πάνω και όπως αποκαλύπτεται από τα επίσημα αγγλικά αρχεία, απέβλεπε σταθερά σε πολεμική ρήξη με την Αριστερά στην Ελλάδα σαν το μόνο τρόπο για τη συντριβή της.

Σημειώνω ότι ορισμένοι που ασχολήθηκαν με τα γεγονότα της περιόδου αυτής ισχυρίστηκαν, ότι στη 2η ολομέλεια της Κ.Ε. του ΚΚΕ του 1946 δεν τέθηκε θέμα στροφής προς την ένοπλη ρήξη. Οι ισχυρισμοί αυτοί διαψεύδονται από τα γεγονότα, αλλά και από τις μαρτυρίες των πρωταγωνιστών εκείνων, που έπαιξαν πρώτο ρόλο στη διαμόρφωση των εξελίξεων: Στην εισήγησή του στην 7η ολομέλεια της Κ.Ε. ο Ν. Ζαχαριάδης, υπό μορφή όψιμης αυτοκριτικής, δηλώνει: «...Τουλάχιστον εγώ προσωπικά στη 2η ολομέλεια της Κ.Ε. δε θα πρωτοστατούσα και δε θα εισηγόμουν την οργάνωση του ένοπλου αγώνα». (Βλέπε: 7η ολομέλεια της Κ.Ε. του ΚΚΕ, 14-18 του Μάη 1950, εισηγήσεις, λόγοι, αποφάσεις, εκδόσεις της Κ.Ε. του ΚΚΕ, σελ. 17). Στην ίδια ολομέλεια του 1950 ο Δ. Παρτσαλίδης με την ομιλία του επιβεβαιώνει το γεγονός, ότι η 2η ολομέλεια του 1946 προσανατόλισε το κόμμα προς την ένοπλη αναμέτρηση. Λέγει: «Είναι γεγονός ότι η τακτική της αποχής (αναφέρεται στις βουλευτικές εκλογές της 31 Μάρτη του 1946), ήτανε συνδυασμένη με τον προσανατολισμό που έβαλε η 2η ολομέλεια για τον ένοπλον αγώνα». (Όπως πρ. σελ. 36). Κατά τον ίδιο κατηγορηματικό τρόπο επιβεβαιώνει το γεγονός αυτό με την ομιλία του στην ίδια ολομέλεια και ο Λεωνίδας Στρίγκος: «...Το Φλεβάρη του 1946 η 2η ολομέλεια της Κ.Ε. του ΚΚΕ πήρε απόφαση να προσανατολιστεί για διεξαγωγή ένοπλου αγώνα».

Ούτε ένας από τους ομιλητές στην 7η ολομέλεια δεν υποστήριξε την αντίθετη άποψη, δεν αμφισβήτησε δηλαδή τη στροφή προς την ένοπλη αναμέτρηση, που αποφασίστηκε στη 2η ολομέλεια του 1946.

Η επιβεβαίωση επισημοποιείται ακόμη αυθεντικότερα στην

απόφαση της 6ης ολομέλειας της Κ.Ε. του ΚΚΕ του 1956, όπου διαβάζουμε: «Το Φλεβάρη του 1946 η 2η ολομέλεια της Κ.Ε. του ΚΚΕ πήρε απόφαση να προσανατολιστεί για διεξαγωγή ένοπλου αγώνα». (6η πλατειά ολομέλεια της Κ.Ε., Μάρτης 1956, εκδόσεις της Κ.Ε. του ΚΚΕ, σελ. 8).

Τον ίδιο μήνα δημοσιεύεται απόφαση του Π.Γ. της Κ.Ε. του ΚΚΕ, που διακηρύσσει ότι το ΚΚΕ δε θα πάρει μέρος στις βουλευτικές εκλογές της 31 Μάρτη του 1946. Ήταν το δεύτερο μεγάλο βήμα για το πέρασμα στη γραμμή της ένοπλης ρήξης.

Στις 31 του Μάρτη 1946, ημέρα των γενικών βουλευτικών εκλογών, ομάδα ενόπλων κομμουνιστών επιτίθεται κατά σταθμού χωροφυλακής στο Λιτόχωρο. Ήταν το επόμενο βήμα προς την ένοπλη αναμέτρηση. Στις 12 του Απριλίου του 1946, ο Ζαχαριάδης, μιλώντας σε σύσκεψη στελεχών του ΚΚΕ στη Θεσσαλονίκη, δηλώνει: «Τα γεγονότα στο Λιτόχωρο είναι ένα μήνυμα για το μοναρχοφασισμό και τους Άγγλους. Θα 'ναι απόλυτα μέσα στη λογική, που οι Άγγλοι και οι μοναρχοφασίστες εφαρμόζουν και δε θα πρέπει να απορεί κανένας, αν αύριο εμφανιστεί και δεύτερος Μπαρούτας (ήταν ο επικεφαλής της ομάδας ενόπλων στο Λιτόχωρο) και μεθαύριο γίνουν δεκάδες και εκατοντάδες...»

Με τον πολιτικό κουτσαβακισμό που τον διέκρινε, ο Ζαχαριάδης ομολογεί εδώ ότι η ένοπλη ρήξη είναι απόλυτα μέσα στη λογική των Άγγλων και των μοναρχοφασιστών.

Η ένοπλη επίθεση στο σταθμό χωροφυλακής στο Λιτόχωρο είναι το τρίτο μεγάλο βήμα προς την ένοπλη αναμέτρηση.

Η γραμμή που χάραξε το 7ο συνέδριο τον Οκτώβρη του 1945, η γραμμή της πάλης για ομαλή δημοκρατική εξέλιξη, πετάχτηκε από τον Ζαχαριάδη και τους λιβανιστές του στα σκουπίδια. Η γραμμή Τσώρτσιλ έχει πλήρως υιοθετηθεί από τη ζαχαριαδική ηγεσία του ΚΚΕ. Ο λαός και η χώρα οδηγείται σταθερά προς τον εμφύλιο πόλεμο.

Από μερικούς μελετητές των γεγονότων αυτής της ιστορικής στιγμής διατυπώθηκε η άποψη, ότι μετά τη στρατιωτική ήττα του

ΕΛΑΣ στην Αθήνα το Δεκέμβρη του 1944 και τη συμφωνία της Βάρκιζας που ακολούθησε, για τη βρετανική πολιτική ηγεσία η ήττα του ΕΑΜ-ΕΛΑΣ είχε συντελεστεί και δεν υπήρχε πια το πρόβλημα της ένοπλης ρήξης, που απασχολούσε τον Τσώρτσιλ μερικούς μήνες πριν.

Κατά τη γνώμη μου η εκτίμηση αυτή είναι λάθος. Σίγουρα η ήττα του Δεκέμβρη ήταν σημαντικό γεγονός. Σίγουρα είχε τις επιπτώσεις της στην πορεία του αριστερού κινήματος και στις γενικότερες πολιτικές εξελίξεις. Αλλά, είναι επίσης έξω από κάθε αμφισβήτηση το γεγονός, ότι μετά την ήττα του Δεκέμβρη, παρά την ήττα και παρά την άγρια τρομοκρατία που ακολούθησε τη συμφωνία της Βάρκιζας, το αριστερό κίνημα ούτε τη μεγάλη επιρροή του στις λαϊκές μάζες έχασε, ούτε τον πολιτικό αγωνιστικό δυναμισμό του. Η συντριπτική νίκη του ΕΡΓΑΣ (εργατικός αντιφασιστικός συνασπισμός) στις εκλογές για την ανάδειξη των αντιπροσώπων για το 8ο συνέδριο της γενικής συνομοσπονδίας των εργατών, ανάλογες νίκες της Αριστεράς στους αγροτικούς συλλόγους και συνεταιρισμούς, οι τεράστιες σε όγκο εργατικές και ευρύτερες λαϊκές και δημοκρατικές κινητοποιήσεις, που συνεχίζονταν με ρυθμό συνεχώς εντεινόμενο παρά την άγρια τρομοκρατία, όλα έδειχναν πως η Αριστερά εξακολουθούσε να αποτελεί σημαντικό παράγοντα στη διαμόρφωση των πολιτικών εξελίξεων στην Ελλάδα. Αυτό ενοχλούσε τη βρετανική πολιτική ηγεσία και της ενέπνεε ανησυχίες. Συνεπώς ο στόχος της οριστικής συντριβής της Αριστεράς εξακολουθούσε να έχει πρωτεύουσα θέση στην «ελληνική πολιτική» των Άγγλων. Και ο μόνος τρόπος για την επίτευξη του σκοπού τους ήταν αυτός, που είχε προσδιορίσει μερικούς μήνες πριν ο Ουίνστον Τσώρτσιλ: Η ένοπλη αντιπαράθεση.

Θα αδικούσαμε ωστόσο την ιστορική αλήθεια, αν θεωρούσαμε τους Άγγλους, μόνον αυτούς, υπεύθυνους για το λεγόμενο «δεύτερο ανάρτικο».

Ο Νίκος Ζαχαριάδης, ενώ αντικειμενικά σερόνταν και έσερνε το ΚΚΕ πίσω από τη χαραγμένη από τον Τσώρτσιλ πολιτική

της ένοπλης αναμέτρησης, ταυτόχρονα έπαιζε και το παιχνίδι του Στάλιν.

Από πρώτη όψη φαίνεται αντιφατικό να επιδιώκεται η ένοπλη ρήξη στην Ελλάδα και από την αγγλική και από τη σοβιετική ηγεσία. Στην πραγματικότητα η αντίφαση είναι επιφανειακή: Ξεκινώντας από διαφορετικές αφετηρίες, η αγγλική και η σοβιετική εξωτερική πολιτική, αποβλέποντας στην εξυπηρέτηση των δικών της η καθεμιά κρατικών επιδιώξεων, συναντιούνται στη θέληση να παίξουν το «ελληνικό χαρτί», η καθεμιά για τις δικές της ευρύτερες γεωπολιτικές βλέψεις.

Ο ειδυλλιακός εναγκαλισμός των Τσώρτσιλ – Στάλιν τον Οκτώβρη του 1944 στη Μόσχα, όπου συμφωνήθηκε το μοίρασμα των Βαλκανίων και της Ευρώπης γενικότερα σε ζώνες επιρροής, είχε γρήγορα ωχριάσει.

Πριν ακόμα, καλά καλά, τερματιστεί ο πόλεμος, οι αντιπαραθέσεις ανάμεσα στη Σοβιετική Ένωση από τη μια και τους Άγγλους και τους Αμερικάνους από την άλλη, είχαν αρχίσει να παίρνουν οξύτατη μορφή στην αντιμετώπιση προβλημάτων κυριαρχίας και εσωτερικού καθεστώτος, σε χώρες όπως η Πολωνία, η Ελλάδα και άλλες.

Κατά τον ίδιο τρόπο που η αγγλική διπλωματία και οι αγγλικές μυστικές υπηρεσίες ανέπτυσαν αντισοβιετικές δραστηριότητες και δημιουργούσαν προβλήματα, π.χ. στην Πολωνία, οι σοβιετικές μυστικές υπηρεσίες και η σοβιετική διπλωματία δημιούργουσαν προβλήματα για τους Άγγλους στην Ελλάδα.

Είναι ιστορικά βεβαιώμενο, με ντοκουμέντα από τα μυστικά αρχεία της Αγγλίας και της Σοβιετικής Ένωσης, ότι η λεγόμενη «ελληνική πολιτική» της Αγγλίας παρέμενε σταθερή στην κατεύθυνση, που είχε χαραχτεί το 1944 από τον Τσώρτσιλ, ως τη στιγμή που για οικονομικούς κυρίως λόγους η Αγγλία υποχρεώθηκε να παραδώσει τη σκυτάλη της αποικιοκρατικής κηδεμόνευσης στις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής. Η ηγεσία των ΗΠΑ με βάση το δόγμα Τρούμαν συνέχισε την ίδια πολιτική.

Είναι επίσης ιστορικά βεβαιωμένο ότι, περνώντας από διάφορες φάσεις, η «ελληνική πολιτική» της σοβιετικής ηγεσίας, όπως και εκείνη των Άγγλων συντηρητικών, είχε σαν γνώμονα, αποκλειστικό και μόνον, τα κρατικά συμφέροντα της Σοβιετικής Ένωσης:

Αδιαφορία για τις εξελίξεις στην Ελλάδα ως τα τέλη περίπου του 1943.

Βαθμιαία εκδήλωση ενδιαφέροντος για τα ελληνικά πράγματα τα από τα τέλη του 1943 ως το Μάη του 1944.

Ανοιχτή διπλωματική και πολιτική συμπαράσταση στον αγώνα των ελληνικών ενόπλων δυνάμεων της Μέσης Ανατολής τον Απρίλη του 1944.

Αλλαγή στην «ελληνική πολιτική» των Σοβιετικών το Μάη, όταν δημοσιεύτηκε το προς τον Τσώρτσιλ τηλεγράφημα των Σβώλου, Πορφυρογένη, Ρούσου.

Στροφή προς την αποδοχή της πρότασης Ήντεν για το μίρισμα των Βαλκανίων και της Ευρώπης σε ζώνες επιρροής, αμέσως μετά τη δημοσίευση του επαισχυντου εκείνου τηλεγραφήματος, με σχετική δήλωση του Σοβιετικού πρεσβευτή στο Λονδίνο Γκούσεφ.

Παροτρύνσεις στο ΕΑΜ να δεχτεί τη συμφωνία του Λιβάνου και να στείλει υπουργούς του στην κυβέρνηση του Καΐρου.

Υπογραφή της συμφωνίας Τσώρτσιλ - Στάλιν για το μίρισμα των Βαλκανίων σε ζώνες επιρροής τον Οκτώβρη του 1944 στη Μόσχα.

Πλήρης σοβιετική ανοχή της αγγλικής στρατιωτικής επέμβασης το Δεκέμβρη του 1944.

Επίδειξη ενδιαφέροντος για τις εξελίξεις στην Ελλάδα, με την καταγγελία του Σοβιετικού υπουργού Εξωτερικών Βισίνσκι στη γενική συνέλευση του ΟΗΕ, την 1η Φλεβάρη του 1946, ότι η παρουσία των βρετανικών στρατευμάτων στην Ελλάδα ευθύνεται για την κακή κατάσταση στη χώρα και η αξίωσή του για άμεση αποχώρησή τους κλπ.

Το ότι η ζαχαριαδική ηγεσία του ΚΚΕ δέχτηκε να παίζει το ρόλο πιονιού στη σκακιέρα των δύο υπερδυνάμεων, ο Ζαχαριά-

δης το εξήγησε (εκ των υστέρων) με τη δήλωσή του, ότι το ΚΚΕ «έκανε το διεθνιστικό του καθήκον». Στην πραγματικότητα, πέρα από την τυφλή υπακοή της ζαχαριαδικής ηγεσίας στα κελεύσματα του διεθνούς καθοδηγητικού κέντρου, η πολιτική συμπεριφορά του Ζαχαριάδη είχε ως κίνητρο και την προσωπική του επιδίωξη να καταλάβει την εξουσία με ένοπλη αναμέτρηση.

Υπενθυμίζω ότι τα χρόνια του εμφυλίου πολέμου, καθώς και τα πρώτα μετεμφυλιακά χρόνια ως το 1955, τα έζησα διωκόμενος στην Αθήνα σε συνθήκες παρανομίας. Έτσι, δεν έχω προσωπικές εμπειρίες για όλα όσα σχετίζονται με τον εμφύλιο πόλεμο, σε ό,τι αφορά το βίο και την πολιτεία του Ζαχαριάδη την περίοδο αυτή. Νομίζω πως είναι χρέος των αγωνιστών, που έζησαν τα γεγονότα της περιόδου αυτής, να καταθέσουν τις μαρτυρίες τους γι' αυτά.

Από όσα ως τώρα έχουν γίνει γνωστά, στα χρόνια του εμφυλίου πολέμου και στα αμέσως μετά την ήττα στο Βίτσι και στο Γράμμο, αποκαλύφθηκε σε πολύ μεγάλο βαθμό ο αυταρχισμός, ο ερασιτεχνισμός, η αλαζονεία, ο παραλογισμός, ο τυχοδιωκτισμός και η εγκληματική αυθαιρεσία και βαρβαρότητα του Ζαχαριάδη και του ζαχαριαδισμού, τόσο σε βάρος του ελληνικού λαού, όσο και σε βάρος πολλών αξιωματικών και πολλών απλών μαχητών του δημοκρατικού στρατού Ελλάδας.

Με όλα αυτά και παρά την αποκάλυψη των εγκληματικών επιλογών και δραστηριοτήτων του, ο Ζαχαριάδης, καλυπτόμενος από τον Στάλιν (όσο ζούσε) και την ηγεσία του ΚΚΣΕ, κατάφερε να παραμείνει στην ηγεσία του ΚΚΕ ως το 1956, παρά την διαρκώς ογκούμενη κατακραυγή εναντίον του.

ΔΕΣΠΟΤΙΚΟΣ ΑΠΟ ΤΗ ΜΙΑ, ΔΟΥΛΟΠΡΕΠΗΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΛΛΗ

Πριν κλείσω την εργασία μου αυτή, θα ήθελα, με συντομία, να αναφερθώ σε ορισμένα συγκεκριμένα στοιχεία, που δείχνουν πόσο ο υπεροπτικός, εγωπαθής και αυτοθαυμαζόμενος για την

«παλικαριά» του Ν. Ζαχαριάδης ήταν αφάνταστα δουλοπρεπής στην κολακεία του απέναντι σε κάποιους πιο ισχυρούς απ' αυτόν και κυρίως απέναντι στον Στάλιν.

Τα αποσπάσματα που παρατίθενται στο κεφάλαιο αυτό, όλα είναι παρμένα από ομιλίες του Ζαχαριάδη, δημοσιευμένες στο βιβλίο *Ν. Ζαχαριάδης – συλλογή έργων*, εκδόσεις «Νέα Ελλάδα», Απριλίου 1953.

...«Στον αιώνα που ζούμε όλοι οι δρόμοι οδηγούν στον κομμουνισμό, λέει ο Μολότοφ. Ο μεγάλος λοιπόν και ανυπέρβλητος αρχιτέκτονας του κομμουνισμού είναι ο Στάλιν...

»Οι αρχαίοι Αθηναίοι, την εποχή της πιο μεγάλης ακμής τους, όταν χτίσανε τον Παρθενώνα, την ονόμασαν χρυσό αιώνα. Όμως, μπορεί καν να γίνει σύγκριση ανάμεσα στην εποχή του Περικλή, που για βασικό της γνώρισμα είχε τη δουλοκτησία, με το χρυσό σταλινικό αιώνα, που ανατέλλει και θεμελιώνεται στη Σοβιετική Ένωση και που η ακτινοβολία του φωτίζει και θερμαίνει ολόκληρο τον κόσμο, ολόκληρη την ανθρωπότητα, τον αιώνα όπου η ανθρωπότητα αυτή πραγματοποιεί, κάτω από την ηγεσία του μπολσεβικισμού, του κόμματος του Λένιν – Στάλιν, τον προφητικό οραματισμό του Ένγκελς για το πέρασμά της από το κράτος της αναγκαιότητας στο κράτος της ελευθερίας;»

Ο Ζαχαριάδης μιλούσε για «το πέρασμα στο κράτος ελευθερίας» τη στιγμή που εκατομμύρια σοβιετικοί άνθρωποι εξοντώνονταν στα φριχτά γκούλακ (στα στρατόπεδα αναγκαστικής εργασίας).

»Η μεγάλη σοσιαλιστική δημιουργία φωτίζει και θερμαίνει με την ακτινοβολία της και τη δική μας σκέψη, τη ζωή και τη δράση μας. Πυργώνει μέσα μας τη γρανιτένια πεποίθηση, ότι παρ'όλες τις αντιξοότητες και τις προσωρι-

νές δυσκολίες, το σταλινικό φως που έρχεται απ' την ανατολή θα σκορπίσει και τα δικά μας σκοτάδια». (Αποσπάσματα από τις σελίδες 479 και 480).

Ακολουθούν δυο σελίδες ακατάσχετου λιβανίσματος και συνεχίζει:

»Ο Στάλιν είναι ο άνθρωπος που, δίπλα στους Μαρξ, Ένγκελς, Λένιν, συνέλαβε σε όλη την επιστημονική του πληρότητα το νόημα της παγκόσμιας εξέλιξης και σήμερα, καλλίτερα από κάθε άλλον, εκφράζει συμπτυκνωμένα την εποχή μας...

»Είναι το κεφάλι της ανθρωπότητας, σαν την ψηλή κορυφή που αυτήν πρώτη φωτίζει ο ήλιος που ανατέλλει. Έτσι και ο Στάλιν πρώτος ενστερνίζεται το φως του νέου, την ανατολή του καινούργιου και σαν τον Προμηθέα παραδίδει το φως στους ανθρώπους...

»Ο Στάλιν είναι δημιουργός της ιστορίας... Ο Στάλιν εποπτεύει και κυριαρχεί στην πορεία αυτή και με τον κολοσσό της μεγαλοφυΐας του λύνει το σύγχρονο γόρδιο δεσμό, λευτερώνοντας τις παγκόσμιες δημιουργικές δυνάμεις για την κατάκτηση του κομμουνισμού. Το άστρο του Στάλιν οδηγεί την ανθρωπότητα προς την παγκόσμια απολύτρωσή της... (Αποσπάσματα από τις σελίδες 481, 482, 483).

»Ο Στάλιν είναι ο ανυπέρβλητος οδηγητής στην πάλη αυτή. Ο Στάλιν είναι μεγάλος θεωρητικός και μεγάλος πρακτικός. Τιμάμε σήμερα τον άνθρωπο που, σημαιοφόρος αυτός του παγκόσμιου κομμουνιστικού κινήματος, αποτελεί το σύμβολο της εποχής μας, γεμίζοντάς την με την ανυπέρβλητη προσωπικότητά του... (Όπως προηγούμενα σελίδες 484 - 485).

»Μέσα από τη ζωή, ο Στάλιν προβάλλει σαν μια πολυ-

σύνθετη καθολική φυσιογνωμία, που αγκαλιάζει όλον τον κόσμο. Ηρακλής στη σκέψη και στη δράση. Είναι μεγάλος όσο και ο ανθρωπίνος χείμαρρος που κυλά ακολουθώντας το δρόμο, που αυτός χαράζει και φωτίζει, ο χείμαρρος που είναι όλη η εργαζόμενη ανθρωπότητα... Έτσι ο Στάλιν προβάλλει μπροστά μας σαν το ανώτατο δημιούργημα, η ανώτερη επίτευξη της συγκρότησης του ανθρώπου, η προσωπικότητα με την πιο άρτια πληρότητα, ο μπολσεβίκος... Ο Στάλιν έχει μια μεγάλη καρδιά που περικλείει όλον τον κόσμο. Η ψυχή του Στάλιν μοιάζει σαν την αρχαία αιολική άρπα, που ανταποκρίνεται και παίζει στην παραμυθική πνοή του αέρα».

Το παραλήρημα αυτό της κολακειάς ήταν ατέλειωτο. Ωχριά μπροστά του το επαναλαμβανόμενο από τους παπάδες «Κύριε ελέησον». Πιάνει 35 ολόκληρες σελίδες του βιβλίου (από τη σελίδα 477 ίσαμε τη σελίδα 512) και έχει τον τίτλο «Ομιλία που έγινε στις 21.12.1949 σε συγκέντρωση κομμουνιστών και αγωνιστών της Ελλάδας».

Ήτανε λίγο μετά την ήττα στο Βίτσι – Γράμμο, τότε που με κάθε τρόπο ο Ζαχαριάδης προσπαθούσε να διατηρήσει την εύνοια του Στάλιν. Γι' αυτό δεν αφήνει ευκαιρία που να μην την αξιοποιήσει για να συνεχίσει το λιβάνισμα. Έτσι, τον Οκτώβρη του 1952 στο 19ο συνέδριο του ΚΚΣΕ απευθύνει χαιρετισμό εκ μέρους του ΚΚΕ, που στο σύνολό του είναι ένα ακόμα εμετικό λιβάνισμα του Στάλιν. Βεβαιώνει το συνέδριο ότι:

«Με το όνομα του συντρόφου Στάλιν στα χείλη πέθαιναν οι αντάρτες και οι κομμουνιστές της Ελλάδας στις μάχες ενάντια στους χιτλερικούς κατακτητές, στα μπουντρούμα της Γκεστάπο και της Ασφάλειας. Στο σύντροφο Στάλιν απευθύνονται οι μονάδες της Ελλάδας, παρακαλώντας τον να σώσει τα παιδιά τους που τα καταδίκασαν σε θάνα-

το ή σε μακροχρόνια φυλάκιση... Από το παράδειγμα της λαϊκής δημοκρατίας της Αλβανίας ο λαός μας ξέρει τι θα πει βοήθεια της Σοβιετικής Ένωσης και τη συγκρίνει με την αμερικάνικη "βοήθεια" στην Ελλάδα, που έφερε τη χώρα μας στην καταστροφή. Πριν, η Αλβανία θεωρούνταν μια απ' τις πιο καθυστερημένες χώρες της Ευρώπης. Με τη νίκη της λαϊκής δημοκρατίας και με την ολόπλευρη και ανιδιοτελή βοήθεια της Σοβιετικής Ένωσης τράβηξε μακριά μπροστά. Τώρα η Αλβανία άφησε μακριά πίσω της την αστοτσιφλικαδική αμερικανοκρατούμενη Ελλάδα.

Εδώ το λιβάνισμα στρέφεται και προς τον Εμβέρ Χότζα.

»Σύντροφοι, τις μέρες αυτές, στο συνέδριό σας, εμείς οι κομμουνιστές του εξωτερικού, πήραμε άλλο ένα θαυμάσιο δώρο και μια βοήθεια εξαιρετικά μεγάλης για μας σπουδαιότητας. Ο σύντροφος Στάλιν στο νέο του έργο *Οικονομικά προβλήματα του σοσιαλισμού στην ΕΣΣΔ* επεξεργάστηκε συγκεκριμένα και ολόπλευρα τους δρόμους περάσματος από το σοσιαλισμό στον κομμουνισμό. Και το 19ο συνέδριο του κόμματός σας έδειξε, ότι στη Σοβιετική Ένωση το πέρασμα αυτό ωρίμασε ιστορικά, υλικά, ότι το ζήτημα αυτό μπήκε στην ώρα του. Το 19ο συνέδριο του κόμματος δείχνει ανάγλυφα, ότι η Σοβιετική Ένωση προχωρά στο δρόμο που υποδειχνει ο σύντροφος Στάλιν.

Και ύστερα από αρκετά ακόμα λιβανίσματα όπως «ο σύντροφος Στάλιν μας διδάσκει» και ξανά «ο σύντροφος Στάλιν μας διδάσκει», ο Ζαχαριάδης συνεχίζει:

»Ο σύντροφος Στάλιν ήταν ο πρώτος που είδε και ο πρώτος που συνέλαβε τα αντικειμενικά προτσές, τα επεξεργάστηκε επιστημονικά – θεωρητικά και τα έβαλε μπρο-

στά στο κόμμα, με τη μορφή των προγραμματικών και συγκεκριμένων πολιτικών καθηκόντων της πάλης και δράσης του κόμματος με σκοπό την πραγματοποίησή τους. Εδώ εκδηλώνεται όλη η δύναμη της σταλινικής μεγαλοφυΐας.

Και ο Ζαχαριάδης καταλήγει:

»Να ζει και να υγειαίνει πολλά πολλά χρόνια ο μεγάλος μας Στάλιν, για το καλό όλου του κόσμου».

Το λιβάνισμα στον Στάλιν δεν είχε ως μοναδικό στόχο τη διατήρηση της εύνοιας του δεσπότη, πράγμα που είναι η κύρια επιδίωξη του κάθε αυλοκόλακα. Ο Ν. Ζαχαριάδης θαύμαζε τον Στάλιν. Τον θαύμαζε για τον αυταρχισμό του, για την χωρίς όρια σκληρότητά του απέναντι στο λαό και ιδιαίτερα απέναντι στους εσωκομματικούς αντιπάλους του. Τον θαύμαζε γιατί εφάρμοζε με συνέπεια και σταθερότητα το μακιαβελικό «ο σκοπός αγιάζει τα μέσα». Τον θαύμαζε και προσπαθούσε να τον μιμηθεί σε όλα.

Ο Στάλιν, για να εξολοθρεύσει με σιγουριά όσους αμφισβητούσαν τη «σοφία» του, το «αλάθητό» του και γενικά την «ορθότητα» της πολιτικής του, οικοδομούσε διάφορες συμμαχίες, που στην πορεία τις γκρέμιζε τη μια μετά την άλλη και οικοδομούσε άλλες, εξοντώνοντας διαδοχικά όλους τους εσωκομματικούς αντιπάλους του.

Συμμάχησε με τους Ζηνόβιεφ, Μπουχάριν και Κάμενεφ εναντίον του Τρότσκι και κατάφερε να τον εξουδετερώσει. Συμμάχησε αργότερα με τους Προεμπραζίνσκι, Πιατακόφ και Ράντεκ, εναντίον των Ζηνόβιεφ, Κάμενεφ, Μπουχάριν και τους εξουδετέρωσε. Αργότερα, σε συμμαχία με τους Κούμπισεφ, Καγκανόβιτς και λοιπούς, εξουδετέρωσε τους Ράντεκ, Τόμσκι, Ρίκοφ και άλλους.

Και στον τομέα αυτόν των, χωρίς αρχές, ύπουλων συγκυριακών συμμαχιών, ο Ζαχαριάδης αντέγραψε πιστά τον πρώτο διδά-

ξαντα. Στην πρώτη φάση (1933-1936) έχει σίγουρους συμμάχους τα άλλα δύο μέλη του διευθυντηρίου, τους Ιωαννίδη - Μιχαηλίδη. Σ' αυτούς στηρίζει την χωρίς αρχές επίθεσή του εναντίον του Γ. Κωνσταντινίδη (κομματικό ψευδώνυμο Ασημίδης) και τον διώχνει από το κόμμα.

Το τριμελές διευθυντήριο σκαρώνει τη σκηνοθεσία της δήμευσης εναντίον του Β. Νεφελούδη και αποσπά από το Π.Γ. απόφαση βαριάς κομματικής μομφής, που την ακυρώνει η ολομέλεια της Κ.Ε.

Το 1939, στις φυλακές της Κέρκυρας συμμαχεί με τον Παρτσαλίδη εναντίον του Νεφελούδη.

Το 1945, αμέσως μετά την επιστροφή του στην Ελλάδα, αποτυγχάνει στην προσπάθειά του να συμπήξει συμμαχία με τους Νεφελούδη, Ιωαννίδη, Παρτσαλίδη, εναντίον του Σιάντου. Λίγα χρόνια αργότερα, ενισχύει τη θέση του στην ηγεσία με την ανάδειξη ανθρώπων περισσότερο αφοσιωμένων σ' αυτόν και με επίσημη απόφαση βγάζει τον Σιάντο χαφιέ.

Για αρκετά χρόνια, μέχρι το 1955, η συμμαχία του Ζαχαριάδη με τους Μπαρτζιώτα, Γούσια, Βλαντά λειτουργεί αδιατάρακτη στην αντιμετώπιση περιπτώσεων, όπως του Νίκου Πλουμπίδη, του Κώστα Καραγιώργη, του Μήτσου Παρτσαλίδη, του Γιάννη Ιωαννίδη, που τον έναν ύστερα από τον άλλον τους βαπτίζει ομορτουριστές, αντισοβιετικούς, αντικομματικούς, ύποπτους, προβοκάτορες, πράκτορες κλπ.

Οι χωρίς αρχές ζαχαριαδικές συμμαχίες λειτουργούν το ίδιο συστηματικά για την εξόντωση ηγετικών στελεχών πρώτης γραμμής και του ΕΑΜ και του ΕΛΑΣ.

Οι τρεις γενικοί γραμματείς του ΕΑΜ, ο Λευτέρης Αποστόλου, συνιδρυτής του ΕΑΜ, ο Θανάσης Χατζής, γενικός γραμματέας του ΕΑΜ από το 1941 έως το 1944, ο Μήτσος Παρτσαλίδης, γενικός γραμματέας από το 1944 και μέχρι τη διάλυση του ΕΑΜ, γίνονται στόχοι άδικων επιθέσεων:

Ο Αποστόλου κατηγορείται για φανταστικές αντικομματικές

δραστηριότητες και διαγράφεται με την κατηγορία του προδότη, ο Χατζής με ανυπόστατες κατηγορίες στέλνεται από τον Ζαχαριάδη εξορία στη Σιβηρία. Ο Παρτσαλίδης προπηλακίζεται, διαπομπεύεται βάρβαρα και στέλνεται στο βαρελάδικο «για να αποκτήσει προλεταριακή ψυχολογία». Ο πρωτοκαπετάνιος του ΕΛΑΣ Άρης Βελουχιώτης καταγγέλλεται επώνυμα από τον ίδιο τον Ζαχαριάδη σαν «εχθρός του κόμματος». Διωκόμενο από το κράτος της Δεξιάς τον αποστερούσε από κάθε λαϊκή υποστήριξη και σε τελευταία ανάλυση η ζαχαριαδική ηγεσία τον παράδωσε στους δημίους του και τον εξώθησε στην αυτοκτονία.

«ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΜΑΣΤΡΟΓΙΑΝΝΗ ΚΑΙ ΤΑ ΚΟΠΕΛΙΑ ΤΟΥ»

Αυτός ήταν «ο μεγάλος αρχηγός», χωρίς μάσκες και χωρίς περίτεχνα φτιασιδώματα. Ας δούμε όμως τι ήταν και ο ζαχαριαδισμός. Με λίγα λόγια, ήταν πιστό αντίγραφο του σταλινισμού στην ελληνική εκδοχή του. Λιβανίζοντάς τον με το δουλοπρεπή τρόπο που λιβάνιζε τον Στάλιν, ο Ζαχαριάδης προσδιόριζε και πρόβαλε, στα ελληνικά δεδομένα, το δικό του πορτρέτο για ανάλογο λιβάνισμα. Τα ηγετικά στελέχη που τον περιέβαλαν, το αντιλαμβάνονταν πολύ καλά αυτό και έσπευδαν να συμμορφωθούν, πλειοδοτώντας σε κολακεία και λιβάνισμα. Ας αφήσουμε όμως και πάνω σ' αυτό το θέμα να μιλήσουν τα γεγονότα, όπως περιγράφονται στα «επίσημα κείμενα».

Το Μάη του 1950, λίγους μήνες μετά την ήττα, συνήλθε στο εξωτερικό η 7η ολομέλεια της Κ.Ε. του ΚΚΕ. Σε ειδική έκδοση, για εσωκομματική μόνο χρήση, δημοσιεύτηκαν τα πρακτικά της ολομέλειας. Τα αποσπάσματα που παρατίθενται εδώ είναι παρμένα από τα επίσημα αυτά πρακτικά.

Στην εισήγησή του στην 7η ολομέλεια ο Ζαχαριάδης λέει: «Με τη Γιουγκοσλαβία εχθρική στα νώτα μας και με τη γενικότερη τότε κατάσταση στα Βαλκάνια, θα 'ταν τυχοδιωκτισμός αν αρχινούσαμε έτσι όπως αρχίσαμε» (σελίδα 17). Στο σημείο αυτό ο Ζαχαριάδης, καλυπτόμενος πίσω από το παραμύθι για το πισώπλατο χτύπημα από τον Τίτο, με μισόλογα αναγνωρίζει ότι η

γραμμή της ένοπλης ρήξης ήτανε τυχοδιωκτισμός. Το πόσο υποκριτική όμως ήταν και αυτή η με μισόλογα αναγνώριση του τυχοδιωκτισμού, φαίνεται σε άλλο σημείο της ίδιας εισήγησης, όπου υποστηρίζει ότι, «παρ' όλα τα σφάλματα, τις ελλείψεις και τις αδυναμίες που παρουσιάσαμε, η γραμμή του κόμματός μας στην περίοδο αυτή ήτανε σωστή».

Η μανία του Ζαχαριάδη ήταν να «αποδείχνει», σε κάθε περίπτωση, ότι κάτω από την ηγεσία του «η γραμμή του κόμματος ήτανε πάντα σωστή», ακόμα και όταν οι καταστροφικές συνέπειές της ήταν αυταπόδεικτες.

Ο Ζαχαριάδης προσπαθεί να αποδείξει, ότι η ήττα στο Βίτσι – Γράμμο οφείλεται «στα λάθη της περιόδου της εθνικής αντίστασης», στην «προδοσία του Τίτο», στην «προδοσία του Σιάντου», που τον χαρακτηρίζει ξανά «χαφιέ», στον Βαφειάδη, στον Παρτσαλίδη, στη Χρύσα Χατζηβασιλείου και στον Ιωαννίδη, που δεν τον πίστεψαν όταν γύρισε από το Νταχάου και τους ενημέρωσε για τη «χαφιεδική ιδιότητα» του Σιάντου κλπ.

Του χρειαζόταν να φορτώνει τις δικές του ευθύνες για την καταστροφική πολιτική του στους ώμους άλλων.

Του ήταν αδιάφορο το ότι με τον τρόπο αυτόν μηδένιζε την ιστορική σημασία της εθνικής αντίστασης, παρ' όλο που λίγα χρόνια πριν, επίσημα την είχε αναγνωρίσει.

Στη 12η ολομέλεια του 1945 και στο 7ο συνέδριο την ίδια χρονιά, αποδέχτηκε ως ορθή και υιοθέτησε με επαίνους τη γραμμή, που η τότε ηγεσία ακολούθησε στα χρόνια της εθνικής αντίστασης. Ύστερα από πέντε χρόνια βγάζει αυτή τη γραμμή προδοτική.

Ας κοιτάξουμε τώρα τις θέσεις των μελών της Κ.Ε. που μετείχαν στην 7η ολομέλεια του 1950, αρχίζοντας από εκείνους που αποτελούσαν το στενό περιβάλλον του Ζαχαριάδη και που είχαν πάρει μέρος από πολύ υπεύθυνες θέσεις στο μεγαλειώδες κίνημα της εθνικής αντίστασης.

ΤΟ ΕΝΑ ΠΡΟΣΩΠΟ ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΗ ΜΠΑΡΤΖΙΩΤΑ

Ο Βασίλης Μπαρτζιώτας ξεκινά την ομιλία του με επίθεση εναντίον του Παρτσαλίδη (που ήταν ο κύριος στόχος του Ζαχαριάδη στην 7η ολομέλεια του 1950).

Επαναλαμβάνει τον ισχυρισμό του Ζαχαριάδη, ότι «η γενική γραμμή είναι βασικά σωστή». Αναγνωρίζει ορισμένα λάθη, τα θεωρεί «λάθη τακτικής» και επιμένει ότι «παρά όμως τα λάθη μας αυτά γενικά η στρατηγική και η τακτική μας στην περίοδο αυτή είναι σωστή». Μιλά σε συνέχεια για τον Μάρκο Βαφειάδη και τον χαρακτηρίζει «παλιάνθρωπο». Να σημειωθεί, ότι ο Βαφειάδης με γράμμα του στην ηγεσία του ΚΚΣΕ κατηγορήσε τον Ζαχαριάδη ως πράκτορα της Ιντέλιτζενς Σέρβις. Να σημειωθεί επίσης ότι η ηγεσία του ΚΚΣΕ δεν απέρριψε την τόσο βαριά αυτή καταγγελία, την παράπεμψε για ξεκαθάρισμα στο ίδιο το ΚΚΕ. Ωστόσο, για τον Μπαρτζιώτα «ζήτημα Ζαχαριάδη δεν υπάρχει στο κόμμα μας»... «Ο Ζαχαριάδης στέκεται καλά στο πόστο που τον έβαλε το κόμμα μας, με το όνομά του πεθαίνουν οι κομμουνιστές στο εκτελεστικό απόσπασμα».

Θυμίζω πως τα ίδια αυτά λόγια είχε πει ο Ζαχαριάδης για τον Στάλιν. Δηλαδή, ότι οι κομμουνιστές μπρος στο εκτελεστικό απόσπασμα πεθαίνουν με το όνομα του Στάλιν. Για τους αγωνιστές που έπεσαν μαχόμενοι για τις ιδέες τους, κατά τον Ζαχαριάδη και τον Μπαρτζιώτα, δεν υπήρχε ελληνική πατρίδα, δεν υπήρχε ελευθερία, δημοκρατία, κοινωνική απελευθέρωση, σοσιαλισμός. Δεν υπήρχαν ιδανικά για τα οποία έδωσαν τη ζωή τους. Δεν υπήρχε τίποτε άλλο έξω από τον Στάλιν και τον Ζαχαριάδη. Αυτά που αποτελούν σκέτη βρисиά για τους αγωνιστές, που έδωσαν τη ζωή τους για τις ιδέες τους, δεν έχουν καμιά σχέση με την πραγματικότητα.

Ο Β. Μπαρτζιώτας προσπαθώντας να φανεί όσο το δυνατόν πιο ευχάριστος στον Ζαχαριάδη, κατηγορεί τον Παρτσαλίδη για «εκλεχτικισμό, στον οποίο φαίνεται ότι έχει σοβαρή επίδοση».

Απευθυνόμενος στον ίδιο τον Παρτσαλίδη του λέει: «Δεν έχουν άδικο μερικοί σύντροφοι που σε χαρακτήρισαν ρακοσυλλέκτη». (Οι μερικοί σύντροφοι του Μπαρτζιώτα είναι ο Δημήτρης Βλαντάς, όπως φαίνεται από τα πρακτικά).

ΤΟ ΑΛΛΟ ΠΡΟΣΩΠΟ ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΗ ΜΠΑΡΤΖΙΩΤΑ

Έξι χρόνια αργότερα, το Μάρτη του 1956, στην 6η ολομέλεια της Κ.Ε., ο Μπαρτζιώτας κάνει στροφή 180°. Στην ομιλία του λέει ακριβώς τα αντίθετα από εκείνα που είχε πει στην ολομέλεια του 1950: «Έχοντας υπόψη ότι πρέπει πάνω απ' όλα να βάλουμε το συμφέρον του κόμματος, το συμφέρον του λαού, τους αγώνες που κάναμε, το αίμα που χύθηκε, σχημάτισα τη γνώμη, ότι η κατάσταση σε μας είναι άσχημη. Ότι η αιτία αυτής της κατάστασης στην καθοδήγηση του κόμματος βρίσκεται στο ότι η πολιτική μας γραμμή σε όλο αυτό το διάστημα ήτανε λαθεμένη. Και η κύρια αιτία γι' αυτήν την κατάσταση μέσα στο κόμμα είναι ότι έλειψε από μας, πραγματικά στην ουσία, η κολεκτιβιστική καθοδήγηση από πολύν καιρό. Στα τελευταία 15 χρόνια δεν υπήρχε τέτοιο πράγμα στο κόμμα μας και ότι σ' όλο το διάστημα παραβιάστηκαν χοντρά οι νόρμες της εσωκομματικής ζωής.

»Για να μπούμε σ' αυτήν την κατάσταση, σ' αυτήν την κρίση, στη βαριά πραγματικά, μια είναι η αιτία, λαθεμένη γραμμή και υπεύθυνοι εκείνοι που την χάραξαν αυτήν τη γραμμή, που δεν άφησαν στο κόμμα να δημιουργηθεί κολεκτιβιστική καθοδήγηση για να μπορέσει να βρει τη σωστή γραμμή. ...Το κόμμα με τον ερχομό του συντρόφου Ζαχαριάδη στην καθοδήγηση δεν μπόρεσε να δώσει σωστή εκτίμηση της κατάστασης, δεν μπόρεσε να εξυγιάνει το κομματικό καθεστώς, το χειροτέρεψε... Σε ένα βασικό ζήτημα του αγώνα, όπως το ζήτημα της ένοπλης πάλης, εμείς δεν κινήσαμε τις δυνάμεις μας και φτάσαμε μέχρι το σημείο να λέμε στους αξιωματικούς μας να πάνε να παρουσιαστούν. Πάμε για ένοπλη πάλη και οι αξιωματικοί στην εξορία. Τι ένοπλη πάλη θα

κάναμε; Πώς θα βαδίζαμε μπροστά; ... Έτσι ο ένοπλος αγώνας ούτε οργανώθηκε σωστά, ούτε καθοδηγήθηκε σωστά... Όταν την άνοιξη του 1947 πέρασε ο σύντροφος Ζαχαριάδης από τη Θεσσαλονίκη και φυσικά επειδή ήμουνα εγώ με φώναξε και ήξερα ότι η κατάσταση στο βουνό δεν είναι καλή. Μόλις είχε γυρίσει ο σύντροφος Ερυθριάδης από τα τμήματα της Δυτικής Μακεδονίας και μας ανέφερε ότι υπάρχουν ένα σωρό ελλείψεις, αδυναμίες, αντιλαϊκή πολιτική. Τμήματα του ΔΣΕ έφταναν μέχρι το σημείο να χτυπάνε τους δικούς μας στα χωριά, να χύνουν τα κρασιά στο δρόμο και να απαντούν οι χωρικοί, “σαν τους Γερμανούς κάνετε κι εσείς;”

» Όταν τα ζητήματα αυτά τέθηκαν μπροστά στον καθοδηγητή του κόμματος, απάντησε ότι “δεν έχεις δίκιο και κάνεις κι εσύ τώρα το στρατηγό”...

» Όταν έτσι παρουσιάζεται η κατάσταση εμείς, σύντροφοι, δεν μπορούμε, ιδιαίτερα σήμερα, να μιλάμε ότι αιτία της ήττας μας είναι ο Τίτο... Εδώ το λάθος δεν είναι μόνο του σύντροφου Ζαχαριάδη, το λάθος αυτό είναι και δικό μου. Λέω ότι βασικός υπεύθυνος είναι ο Ζαχαριάδης, γιατί αυτός έδωσε αυτό το στυλ της δουλειάς...»

Μια σύγκριση των θέσεων του Μπαρτζιώτα, ενός από τους πιο στενούς συνεργάτες του Ζαχαριάδη και τους πιο φανατικούς ζαχαριαδικούς, στην ολομέλεια του 1950, με αυτές στην 6η ολομέλεια του 1956, δείχνει την ηθικοπολιτική ποιότητα όχι απλώς και μόνον του Μπαρτζιώτα, αλλά γενικότερα του ζαχαριαδισμού.

Από τη στιγμή που το διεθνές κέντρο, η ανώτατη αρχή, η ηγεσία του ΚΚΣΕ έπαψε να περιβάλλει με την εύνοιά της και να στηρίζει τον Ζαχαριάδη, ο μύθος για το «αλάθητο», τη «σοφία», την πάντοτε «σωστή γραμμή» κατέρρευσε σαν χάρτινος πύργος, ακόμα και στα μάτια, στα γραφτά, στις ομιλίες και των πιο φανατικών οπαδών και των πιο στενών συνεργατών του.

Είναι ανάγκη να διευκρινιστεί, ότι εκείνοι ακριβώς που φιλοτέχνησαν το είδωλο του Ζαχαριάδη και οργάνωναν τις λατρευτι-

κές τελετές για να τον υμνήσουν, ήταν οι πρώτοι που τον πετροβόλησαν. Αυτό ήτανε το ηθικό ανάστημα του ζαχαριαδισμού. Αυτό βέβαια δεν αναφέρεται στους απλούς αγωνιστές, στους απληροφόρητους ανθρώπους, που «γνώρισαν» τον Ζαχαριάδη από τα τραγούδια που τραγούδησαν και από τα παραμύθια που άκουσαν για τα «ανδραγαθήματά» του. Τέτοιοι απληροφόρητοι άνθρωποι, στο χώρο της Αριστεράς, υπάρχουνε και σήμερα. Και φυσικά, δεν έχουν αυτοί την ευθύνη, ούτε για τα εγκλήματα του Ζαχαριάδη, ούτε για το φαινόμενο του ζαχαριαδισμού.

Αν και οι τοποθετήσεις του Μπαρτζιώτα στη μια και στην άλλη ολομέλεια ανταποκρίνονται σχεδόν πλήρως στις θέσεις και των άλλων στενών συνεργατών του Ζαχαριάδη, χρήσιμο είναι να ψαρέψουμε μερικά από τα μαργαριτάρια και άλλων πρωτοπαλίκων του ζαχαριαδισμού.

*Ο ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΒΛΑΝΤΑΣ
ΣΤΟ ΩΣΑΝΝΑ ΚΑΙ ΣΤΟ ΑΝΑΘΕΜΑ*

Ο Δ. Βλαντάς εμφανίζεται με ομιλίες του και στις δυο ολομέλειες της Κ.Ε. Ας τον ακούσουμε: «Κάτω από το φως των υποδείξεων και της πατρικής βοήθειας του μπολσεβίκικου κόμματος και του μεγάλου Στάλιν πρέπει να κάνουμε μια βαθιά επανεξέταση όλης της δουλειάς του κόμματος».

Σίγουρος για την «αναγκαιότητα της ένοπλης αναμέτρησης» ο Βλαντάς αποφαίνεται, ότι «το λάθος (της αποχής από τις εκλογές της 31.3.1946) δε βρίσκεται στο ότι, αν θα συμμετείχαμε, θα ανοίγαμε έτσι το δρόμο για μια ομαλή δημοκρατική εξέλιξη και ότι έτσι θα απόφευγε η Ελλάδα έναν εμφύλιο πόλεμο. Το λάθος βρίσκεται στο ότι, συμμετέχοντας στις εκλογές της 31.3.1946, θα κερδίζαμε χρόνο για καλλίτερη προπαρασκευή του ένοπλου αγώνα». Βλέπομε ότι ο μεγάλος αυτός «στρατηλάτης» (υπουργός των Στρατιωτικών στην κυβέρνηση του Βουνού) δεν μπορούσε να κάνει χωρίς ένοπλον αγώνα.

«Από την ήττα μας δεν πρέπει να βγάλουμε το συμπέρασμα, ότι η τακτική του ΔΣΕ ήτανε στραβή και εξαιτίας αυτής της στραβής τακτικής του ΔΣΕ οδηγηθήκαμε στην ήττα».

Και τώρα η ώρα για το λιβάνισμα: «Ο σ. Ζαχαριάδης σ' όλη του την κοιμματική ζωή πάλεψε αδιάλλαχτα τον τροτσκισμό... διαπαιδαγώγησε το κόμμα στο πνεύμα του προλεταριακού διεθνισμού και της αγάπης, αφοσίωσης στη Σοβιετική Ένωση και στο μπολσεβίκικο κόμμα. Αυτός σήκωσε πιο ψηλά από κάθε άλλον στην Ελλάδα την πάλη κατά της "μεγάλης ιδέας"... Οι υπηρεσίες του σ. Ζαχαριάδη είναι τεράστιες».

Αυτά, από τον Βλαντά στα 1950. Στα 1956 αλλάζει πλάκα: «Έγιναν σοβαρά λάθη και κατά την εφαρμογή των αποφάσεων και παραβιάστηκαν κατάφωρα οι λενινιστικές αρχές της συλλογικής καθοδήγησης και οι λενινιστικοί κανόνες της εσωκομματικής ζωής και όλα αυτά προκάλεσαν τη σημερινή εσωκομματική κρίση...

»Οργανώσαμε σωστά τον ένοπλο αγώνα; Να με συγχωρέσετε για την έκφραση, αλλά μόνον τυχοδιωκτική μπορεί να ονομάσει κανείς την οργάνωση και την καθοδήγηση του ένοπλου αγώνα ως τις αρχές του 1948... Και τώρα μπαίνει το ερώτημα, γιατί κάναμε τόσα και τόσο χοντρά λάθη; Πρώτ' απ' όλα γιατί έλειψε η συλλογική καθοδήγηση και ιδιαίτερα σε μια περίοδο κατά την οποία χρειαζόνταν να δυναμώσει στο μεγαλύτερο βαθμό... Συμπέρασμα, η πραγματική εικόνα του παραμερισμού της Κ.Ε. από τον Ζαχαριάδη δεν οφείλεται στην περίπτωση του Σιάντου. Σχετικά μ' αυτό πρέπει να πούμε και πάλι, πως το γεγονός ότι δεν διώχτηκε ο Σιάντος από το κόμμα δεν οφείλεται στην αναποφασιστικότητα του Ζαχαριάδη, αλλά σε μια τάση που έχει να υπερτιμά τον εαυτό του και να μη σέβεται στην ουσία την κεντρική επιτροπή.

»Τώρα μπαίνει ένα άλλο σοβαρό πρόβλημα, πώς επέτρεψε η Κ.Ε. να παραμεριστεί από τον Ζαχαριάδη και ιδιαίτερα σε στιγμές τόσο αποφασιστικές επί 15 ολόκληρους μήνες; Εδώ πρέπει

να πούμε ανοιχτά, σύντροφοι, πως αυτό είναι αποτέλεσμα της προσωπολατρίας στον Ζαχαριάδη από μέρους όλων μας, χωρίς καμιάν εξαίρεση.

Συνεχίζοντας ο Βλαντάς αναφέρεται στην αλλαγή, με πρόταση του Ζαχαριάδη, του στρατηγικού σκοπού του κόμματος, με τη διακήρυξη ότι «πάμε για προλεταριακή επανάσταση». Θεωρεί την αλλαγή αυτή σοβαρό λάθος και διερωτάται:

»Πού οφείλεται αυτό το χοντρό λάθος; Για την ώρα το μόνο που μπορώ να πω, είναι ότι το λάθος αυτό οφείλεται σε μια τάση του σ. Ζαχαριάδη να θεωρητικολογεί έξω από τη συγκεκριμένη πραγματικότητα και τις συγκεκριμένες ανάγκες του αγώνα. Οφείλεται επίσης στο χαμηλό θεωρητικό επίπεδο των μελών της Κ.Ε., πράγμα που έκανε να μεγαλώνει η προσωπολατρεία προς τον Ζαχαριάδη και συνεπώς να δέχονται σαν αξίωμα το καθετί που έλεγε».

Ο Βλαντάς κλείνει την ομιλία του, απαριθμώντας οκτώ περιπτώσεις:

α) Σχετικά με την οργανωτική πολιτική και την πολιτική στελεχών του Ζαχαριάδη.

β) Σε ό,τι αφορά το μη ξεκαθάρισμα της καθοδήγησης από το «χαφιέ» Σιάντο, όταν ο Ζαχαριάδης γύρισε από το Νταχάου.

γ) Στο ότι επί 15 μήνες από το Φλεβάρη του 1946 δεν είχε εκπονηθεί κανένα σχέδιο για τη διεξαγωγή του ένοπλου αγώνα.

δ) Σχετικά με την αλλαγή του στρατηγικού σκοπού.

ε) Σε ό,τι αφορά την εκτίμηση του Ζαχαριάδη μετά την ήττα, ότι στην Ελλάδα υπάρχει επαναστατική κρίση.

στ) Σχετικά με την επιδίωξη του Ζαχαριάδη να σπρώξει και πάλι το κόμμα και την ΕΔΑ σε αποχή από τις βουλευτικές εκλογές στις 19 Φλεβάρη 1956.

ζ) Στο ότι καταπατά κατάφωρα την αρχή της συλλογικής καθοδήγησης.

η) Σχετικά με το ρόλο του στα γεγονότα της Τασκένδης, όπου:

«... ως ότου έρθει ο Ζαχαριάδης δεν είχε δημιουργηθεί κανέ-
να επεισόδιο και συνέβαλε στο να γίνει η προβοκάτσια με τους
εξτρεμισμούς του, τους οποίους δυστυχώς εμείς, τα άλλα μέλη
της Κ.Ε., δεν μπορέσαμε να εξουδετερώσουμε».

Το συμπέρασμα του Βλαντά, που δε λέει βέβαια, ότι ο ίδιος
ήταν ένας από τους πρωτεργάτες στην προβοκάτσια της Τασκέν-
δης, είναι:

«Οκτώ πολιτικά ζητήματα δείχνουν ακαταμάχητα τι είδους
ικανότητες είχε ο Ζαχαριάδης. Αλλά πρόκειται μόνο για ανικα-
νότητα να καθοδηγεί; Δεν μπορείς να βγάλεις ένα τελικό συμπέ-
ρασμα. Χρειάζεται μια πιο βαθιά μελέτη. Εν πάση περιπτώσει
από τις οκτώ περιπτώσεις που ανέφερα, βγαίνει μια πολύ σκο-
τεινή εικόνα του Ζαχαριάδη. Αυτή είναι η αλήθεια».

Αυτή την αλήθεια ο Βλαντάς την ανακάλυψε μόνον όταν ο
Ζαχαριάδης έχασε την εύνοια του διεθνούς κέντρου, μόνο τη
στιγμή της αναπώρευσης πτώσης του. Χρόνια και χρόνια ο Βλα-
ντάς ήταν ένας από τους πιο φανατικούς λιβανιστές του Ζαχα-
ριάδη, ένας από τους πιο αδίστακτους συκοφάντες, διώκτες και
βασανιστές καθενός που τολμούσε να έχει διαφορετική γνώμη,
ήταν ο αυθεντικός ενσαρκωτής του ζαχαριαδισμού στην πιο κτη-
νώδη μορφή του.

ΤΟ ΔΙΠΛΟ ΠΡΟΣΩΠΟ ΤΟΥ ΓΙΑΝΝΗ ΙΩΑΝΝΙΔΗ (1950)

Ας καμαρώσουμε τώρα τον Γιάννη Ιωαννίδη, όπως τοποθε-
τείται απέναντι στον Ζαχαριάδη, το 1950 και το 1956.

Υπενθυμίζω ότι, στη Μόσχα, όταν στη συνάντηση της ηγεσίας
του ΚΚΣΕ (Στάλιν, Μολότοφ, Μαλιένκοφ), με τους Ζαχαριάδη
– Παρτσαλίδη, συζητήθηκε η καταγγελία του Βαφειάδη εναντίον
του Ζαχαριάδη, που τον κατηγορούσε ως πράκτορα της Ιντέλι-
τζενς Σέρβις, ο Στάλιν και οι άλλοι δύο της ηγεσίας απέφυγαν να
πάρουν θέση υπέρ ή κατά της καταγγελίας. Όταν μάλιστα ο Ζα-
χαριάδης χαρακτήρισε τον Βαφειάδη «παραβό», ο Μολότοφ πα-

ρατήρησε: «Όμως, τακτική του δημοκρατικού στρατού χάραξε σωστότερη από εσάς, πρόκειται για άνθρωπο με κύρος». Τελικά, έγινε σύσταση στην ηγεσία του ΚΚΕ να ξαναδεί με πνεύμα αυτοκριτικής όλη τη δράση του κόμματος.

Από το γεγονός ότι μέλος της ηγεσίας του ΚΚΣΕ (ο Μολότοφ) όχι μόνο δεν αποδοκίμασε τον Βαφειάδη για τη βαρύτατη καταγγελία του, αλλά και δήλωσε ότι τον θεωρεί άνθρωπο με κύρος, γίνεται φανερό ότι για το ΚΚΣΕ ζήτημα Ζαχαριάδη υπήρχε. Το παράτεμπε στο ΚΚΕ, χωρίς να πάρει η ίδια ή να υποδείξει κάποιο μέτρο. Ο ίδιος ο Ζαχαριάδης στην εισήγησή του στην 7η ολομέλεια του 1950 λέει: «Πρέπει εδώ να ξεκαθαρίσω και τούτο: Δε θεωρώ τον εαυτό μου θιγμένο μ' αυτό που κάνει το μπολσεβίκικο κόμμα εξετάζοντας το ζήτημα Ζαχαριάδη».

Είναι ολοκάθαρο λοιπόν ότι, σύμφωνα με την υπόδειξη του ΚΚΣΕ, μέσα στο σύνολο των ζητημάτων, που το ΚΚΕ έπρεπε να ξαναδεί με πνεύμα αυτοκριτικής, ήτανε και το ζήτημα της καταγγελίας εναντίον του Ζαχαριάδη. Παρά το γεγονός αυτό ο Γιάννης Ιωαννίδης αρχίζει την ομιλία του με όρκους πίστης και αφοσίωσης στο μπολσεβίκικο κόμμα και στους ηγέτες του: «Και εδώ, θέλω, σύντροφοι, να πω ότι δεν έχει κανένας το δικαίωμα να αμφισβητεί την πίστη και την αφοσίωση ολόκληρου του κόμματός μας και του κάθε στελέχους του ξεχωριστά, προς το μπολσεβίκικο κόμμα, προς όλους τους ηγέτες του, προς το σύντροφο Στάλιν».

Παρά την πιο πάνω δήλωση αφοσίωσης και εμπιστοσύνης προς το ΚΚΣΕ ο Ιωαννίδης κατά τρόπο κραυγαλέο αγνοεί την ύπαρξη ζητήματος Ζαχαριάδη και ταχυδακτυλουργικά αντιστρέφει τα πράγματα. Αποφαίνεται: «Δε νομίζω ότι μπορεί να υπάρχει κανείς, που να πιστεύει ότι θα συζητήσουμε ζήτημα Ζαχαριάδη». Αν όμως για τον Ιωαννίδη δεν υπάρχει ζήτημα Ζαχαριάδη, υπάρχει και πρέπει να συζητηθεί «ζήτημα Παρτσαλίδη».

Ο Παρτσαλίδης τόλμησε με γράμμα του στην κεντρική επιτροπή του ΚΚΣΕ να ζητήσει τη βοήθειά της για την κριτική θεώρηση της πολιτικής του ΚΚΕ στα τελευταία χρόνια. Ανάφερε ότι

το πρόβλημα της κριτικής και της αυτοκριτικής στα πλαίσια της ηγεσίας του ΚΚΕ σκοντάφτει στην άρνηση του Ζαχαριάδη να δεχτεί ότι έγιναν σοβαρά λάθη από την ηγεσία, ότι υπήρχε πρόβλημα συλλογικής δουλειάς στην καθοδήγηση κλπ.

Ο Ιωαννίδης στην ομιλία του δηλώνει, ότι «το πρόβλημα της κριτικής και αυτοκριτικής, μοιραία και αναγκαστικά μπερδεύεται με το προσωπικό ζήτημα του σ. Παρτσαλίδη». Καμιά συζήτηση λοιπόν για τον Ζαχαριάδη στην 7η ολομέλεια, άγριο ξεμπρόστιασμα του Παρτσαλίδη, γιατί, με κάποιον τρόπο, τόλμησε να αμφισβητήσει το «αλάθητο» του μεγάλου αρχηγού.

Ο Ιωαννίδης λέει: «Προτιμώ να πικράνουμε τον Παρτσαλίδη, παρά να τον αφήσουμε να προχωρήσει στον κατήφορο που, όπως παραδέχτηκαν όλοι οι σύντροφοι που μίλησαν, πήρε ο Παρτσαλίδης. (Όπως προηγούμενα σελίδα 115) ...Αν ο σύντροφος Παρτσαλίδης δεν αμφέβαλε για την ειλικρίνεια και την πίστη του σύντροφου Ζαχαριάδη, έπρεπε να σηκωθεί και να πει στους ηγέτες του μπολσεβίκικου κόμματος: "Εγώ σύντροφοι αποκρούω με αγανάκτηση την κατηγορία που διατυπώνει ο συντάκτης του γράμματος. Την αποκρούω με αγανάκτηση και κατηγορηματικά, γιατί εγώ με τον σ. Ζαχαριάδη δουλεύω 25 χρόνια"... Όμως ο σ. Παρτσαλίδης δεν έκανε αυτό το πράγμα, όπως θα είχε υποχρέωση να το κάνει καθένας, ανεξάρτητα από το τι θα έκανε το μπολσεβίκικο κόμμα».

Στις 11 σελίδες της ομιλίας του ο Ιωαννίδης, από γραμμή σε γραμμή και από παράγραφο σε παράγραφο, προσπαθεί να αποδείξει ότι για το ΚΚΕ δεν υπάρχει ζήτημα Ζαχαριάδη, ότι το ζήτημα που πρέπει να συζητηθεί είναι η αμφισβήτηση του Ζαχαριάδη από τον Παρτσαλίδη. Αυτά το 1950.

Η ΘΕΑΜΑΤΙΚΗ ΣΤΡΟΦΗ ΤΟΥ ΓΙΑΝΝΗ ΙΩΑΝΝΙΔΗ (1956)

Ας ιδούμε τώρα τι έλεγε ο Γιάννης Ιωαννίδης στην 6η ολομέλεια της Κ.Ε. το Μάρτη του 1956 (σελίδες 176-180):

«Το κόμμα μας περνά μια σοβαρή και βαθιά κρίση. Η κρίση αυτή είναι αποτέλεσμα της ριζικά εσφαλμένης πολιτικής γραμμής του κόμματος, της παράβασης των λενινιστικών αρχών της συλλογικής καθοδήγησης, των αντικομματικών –ξένων προς το κομμουνιστικό κόμμα– μεθόδων εσωκομματικής δημοκρατίας και ζωής, που εφαρμόζε στην πράξη ο Ζαχαριάδης».

Έτσι αρχίζει την ομιλία του στην 6η ολομέλεια του 1956 ο Ιωαννίδης και συνεχίζει:

»Η σημερινή μας ολομέλεια πρέπει να εκφράσει την ευγνωμοσύνη ολόκληρου του κόμματος προς το κομμουνιστικό κόμμα της Σοβιετικής Ένωσης και τα άλλα κόμματα της διεθνούς επιτροπής, που εκτελώντας τόσο συγκινητικά το διεθνιστικό τους καθήκον, βοηθούν το κόμμα μας να βγει από τη σημερινή του κρίση και να βρει το σωστό του δρόμο... Η έκθεση του συντρόφου Ντεζ και η ομιλία του συντρόφου Κόβατς, με συγκεκριμένα παραδείγματα, με αποσπάσματα από τις αποφάσεις του κομμουνιστικού κόμματος της Ελλάδας, από τις ομιλίες και τα γραπτά του Ζαχαριάδη, αποδείχνουν καθαρά και πειστικά τις αντιφάσεις στην πολιτική, που κατά καιρούς χάραζε η καθοδήγηση του κόμματος με επικεφαλής της τον Ζαχαριάδη και το αλλοπρόσαλλο και τυχοδιωκτικό που συγκροτούσε το πολιτικό πρόσωπο του Ζαχαριάδη... Για την ορθότητα των διαπιστώσεων αυτών δε χωρεί καμιά απολύτως αμφισβήτηση. Γι' αυτό και εγώ καθαρά πρέπει να δηλώσω εδώ, ότι είμαι απολύτως σύμφωνος με την έκθεση του συντρόφου Ντεζ».

Ή ΣΕ ΚΑΝΩ ΤΟΥ ΧΕΡΙΟΥ ΜΟΥ Ή ΣΕ ΕΞΟΝΤΩΝΩ

Συνεχίζοντας την ομιλία του πιο κάτω, ο Ιωαννίδης σημειώνει:

«Η αυταρχικότητα του Ζαχαριάδη και το πνίξιμο κάθε πρωτοβουλίας από οποιονδήποτε συνεργάτη του, αποτελούσαν πάντοτε χαρακτηριστικά γνωρίσματά του. Ποτέ δεν ανεχότανε γνώ-

μη από άλλους. Ποτέ δεν αναγνώριζε δικά του λάθη. Στα λόγια και στα γραφτά του εμφανίζονταν σαν αδιάλλακτος θεματοφύλακας των λενινιστικών – μαρξιστικών αρχών. Έτσι, συνειδητά, σκόπιμα, καλλιέργησε το θρύλο γύρω από τον εαυτό του.

«Η επίμονη και συστηματική επιδίωξή του ήταν πάντα να ταπεινώσει, να μειώσει, όχι μόνον την κομματική μα και την ανθρωπινή αξιοπρέπεια των συνεργατών του. Να τους κάνει εντελώς του χεριού του, όταν καταλάβαινε ότι δε θα το κατόρθωνε αυτό σε κάποιον συνεργάτη του ή με οποιοδήποτε άλλο στέλεχος, τότε έβαζε σε εφαρμογή σατανικά μέσα για να τον εξοντώσει. Εγώ, προσωπικά, έχω υποστεί τη μανία αυτή του Ζαχαριάδη. Από το 1928 και τα τελευταία πέντε χρόνια δέχομαι συνεχώς εκβιασμούς και πιέσεις να γράφω και να παραδεχτώ ανεπιφύλακτα την πολιτική του γραμμή και την κριτική του και να υποταχθώ σ' αυτόν ή να εξοντωθώ πολιτικά, ακόμα και φυσικά. Λέω φυσικά, γιατί όλον αυτόν τον καιρό το Π.Γ. αρνιόταν συστηματικά να με βοηθήσει για να θεραπεύσω την κλονισμένη υγεία μου. Δυστυχώς, ο Ζαχαριάδης, στο πρόσωπο του Μπαρτζιώτα μπόρεσε να βρει τον άνθρωπο που του χρειαζότανε. Κατόρθωσε να τον διαφθείρει και να τον μεταβάλει σε τυφλό όργανο. Και να μετατρέψει έτσι το κόμμα σε τσιφλίκι του».

Αυτό ισχύει απόλυτα και για τον ίδιο τον Ιωαννίδη. Δεκάδες χρόνια ήταν όχι μόνον τυφλό όργανο του Ζαχαριάδη, αλλά κατά την απουσία του Ζαχαριάδη και στο όνομα του Ζαχαριάδη είχε κι αυτός μετατρέψει το ΚΚΕ σε τσιφλίκι του.

Σταματώ σ' αυτό το σημείο την παράθεση αποσπασμάτων από την πεντασέλιδη ομιλία του Ιωαννίδη στην 6η ολομέλεια του 1956. Αυτός που διαβάσει την εργασία αυτή διαπιστώνει αβίαστα την κραυγαλέα αντίθεση, που υπάρχει ανάμεσα στις δύο τοποθετήσεις του Ιωαννίδη απέναντι στον Ζαχαριάδη, σ' εκείνη του 1950 και σ' αυτήν του 1956.

Με τη θεαματική στροφή του και το φριχτό του κατηγορητήριο εναντίον του Ν. Ζαχαριάδη το 1956, ο Ιωαννίδης έδωσε τη

χαριστική βολή στο τριμελές διευθυντήριο, που είχε αρχίσει κιόλας να ξεφτίζει από τότε που, με τη συγκατάθεση των Ζαχαριάδη – Ιωαννίδη, ο Μιχαηλίδης έγινε στενός συνεργάτης και υποτακτικός του Μανιαδάκη.

Μπορεί να διερωτηθεί κανείς, μήπως ο Ζαχαριάδης ήταν τέτοιος, όπως τον περιγράφει ο Ιωαννίδης, ως το 1950; Μήπως μετά το 1950 χάλασε κι έγινε τέτοιος, όπως τον περιγράφει το 1956; Όχι βέβαια. Όλη η δράση, όλη η συμπεριφορά, όλη η πολιτική, όλο το στυλ δουλειάς και καθοδήγησης του Ζαχαριάδη έμεινε αναλλοίωτο στις γενικές του γραμμές. Χρονολογικά, ανάλογα με τις συγκεκριμένες κάθε φορά συνθήκες, υπάρχουν διακυμάνσεις στην ένταση και στην έκταση των φαινομένων της αυταρχικότητας, της αλαζονείας, του τυχοδιωκτισμού, της βαρβαρότητας, της εγκληματικότητας του ανθρώπου.

Τα όσα του καταμαρτυρεί ο Ιωαννίδης το 1956, τα ήξερε όχι μόνο μετά το 1950, αλλά από πολλά χρόνια πριν, από το 1928, όπως λέει ο ίδιος. Γιατί τα ανεχόταν; Γιατί σιωπούσε; Γιατί έλεγε τα άκρως αντίθετα; Γιατί, κατά τρόπο που προκαλεί αηδία, κρατούσε το λιβανιστήρι και λιβάνιζε, σε κάθε ευκαιρία, το «μεγάλο αρχηγό», ακόμα και τότε που ήταν ολοφάνερο, ότι ο Ζαχαριάδης έσπρωξε τον Μιχαηλίδη στην προδοσία το 1940, όταν του είχε αναθέσει να συνεργαστεί με τον Μανιαδάκη στην ίδρυση και στη δράση της χαφιεδικής «προσωρινής διοίκησης του ΚΚΕ»; Και γιατί έκαναν ακριβώς το ίδιο, όλα τα μέλη της κεντρικής επιτροπής του κόμματος, από το 1945 και μετά, καθώς και το πιο μεγάλο μέρος των ανώτερων στελεχών του;

ΠΙΣΤΕΥΑΝ ΠΩΣ ΕΤΣΙ ΟΦΕΙΛΑΝ ΝΑ ΚΑΝΟΥΝ;

Η απάντηση, που πιστεύω ότι δεν επιδέχεται αμφισβήτηση, είναι ότι τα περισσότερα στελέχη πίστευαν πως έτσι όφειλαν να κάνουν, πως αυτό ήτανε το κομματικό τους καθήκον, πως αφού η τυφλή πίστη στον αρχηγό ήτανε το καθιερωμένο δόγμα από το ΚΚΣΕ και την Κ.Δ., χρέος των στελεχών και των μελών του κόμματος ήταν να έχουν τυφλή εμπιστοσύνη στον αρχηγό. Να αναγνωρίζουν χωρίς καμιάν επιφύλαξη το «αλάθητο» και τη «μεγαλοφυΐα» του.

Διαποτισμένοι με την αντίληψη αυτή, ακολουθούσαν παθητικά και τους καιροσκόπους του στενού του περιβάλλοντος. Θεωρούσαν φυσικό να τους μμμούνται και μαζί τους να τον λιβανίζουν και να τον υμνούν. Ήξεραν ότι ο Ζαχαριάδης ήταν ο ευνοούμενος του Στάλιν. Κατά συνέπεια ήταν ο αναντίρροπος, ο αναντικατάστατος αρχηγός.

Δεν είναι τυχαίο το γεγονός, ότι ακόμα και ο Μήτσος Παρτσάλιδης, που το 1950 τόλμησε να ψελλίσει μερικά λόγια κριτικής για τον Ζαχαριάδη, το τόλμησε γιατί διαισθάνθηκε ότι κλονίζεται η εμπιστοσύνη της σοβιετικής ηγεσίας στο πρόσωπο του Ζαχαριάδη.

Όταν με το πέρασμα των χρόνων, με το θάνατο του Στάλιν το 1953, με το 20ο συνέδριο του ΚΚΣΕ το 1956, με τα γεγονότα της Τασκένδης, όπου ο Ζαχαριάδης έπαιξε τον πρώτο ρόλο, άρχισε να φαίνεται καθαρά ότι ο Ζαχαριάδης είχε χάσει την εύνοια και

τη στήριξη της σοβιετικής ηγεσίας, τότε ο φόβος άρχισε να υποχωρεί, η τυφλή πίστη στο «αλάθητο» άρχισε να ξεφτίζει, οι κριτικές παρατηρήσεις των απλών μελών και πολλών στελεχών άρχισαν να διατυπώνονται ανοιχτά. Δημιουργήθηκαν, σιγά σιγά, οι όροι για το γκρέμισμα του ειδώλου.

Με την επέμβαση των πέντε κομμάτων και τη σύγκληση της 6ης ολομέλειας του 1956 με την πρωτοβουλία τους και με σαφή την κατεύθυνση αποπομπής του Ζαχαριάδη από την ηγεσία, οι γλώσσες λύθηκαν, οι επιφυλάξεις παραμερίστηκαν, οι φόβοι διαλύθηκαν. Έτσι εξηγείται το φαινόμενο της μεταμόρφωσης των λιβανιστών. Οι κομπάρσοι μετατράπηκαν σε κατηγορούς κατά τρόπο που προκαλεί κατάπληξη και ναυτία.

Πάνω από σαράντα μέλη της Κ.Ε. και ανώτερα στελέχη του κόμματος, που πήραν το λόγο στην 6η ολομέλεια του 1956, και στην 7η ολομέλεια του 1957, κατακεραύνωσαν τον Ζαχαριάδη με το ίδιο πάθος που τον υμνούσαν το 1950, όσοι από αυτούς μετείχαν στην τότε 7η ολομέλεια. Από τις δεκάδες των μελών της κεντρικής επιτροπής και της κεντρικής επιτροπής ελέγχου, μόνον δύο, ο Πολύδωρος Δανηλίδης και ο Μιλτιάδης Πορφυρογένης, δεν ψήφισαν την καθαίρεση και τη διαγραφή του Ζαχαριάδη. Μόνον αυτοί οι δύο, για ορισμένο διάστημα, του είχαν μείνει πιστοί.

Το γεγονός αυτό, πέρα απ' όλα τ' άλλα, αποδειώνει, πως εκτός από τον Ζαχαριάδη, που ήταν άνθρωπος ηθικά απαράδεκτος και πολιτικά αδίστακτα τυχοδιωκτικός, ηθικά και πολιτικά διαβρωμένος ήταν και ο ζαχαριαδισμός, που ήταν η συνισταμένη των αυταρχισμών και των τυχοδιωκτισμών. Ήταν το εργαστήρι της πολιτικής σπύλωσης και της φυσικής εξόντωσης πλήθους αγωνιστών.

Το ζαχαριαδικό φαινόμενο ήταν αντιγραφική, σε μικρογραφία, του σταλινικού φαινομένου, στην Ελλάδα. Όπως ο Στάλιν ευνοούσε και στήριζε τον Ζαχαριάδη και ήταν γι' αυτόν ο ιδανικός ηγέτης, έτσι και ο σταλινισμός ήτανε το πρότυπο, το θεωρητικό βάθρο, και στο πεδίο της πρακτικής ο σταλινισμός ήτανε το παράδειγμα προς μίμηση για το ζαχαριαδισμό.

Με την πτώση του σταλινισμού στη Σοβιετική Ένωση, έπεσε και ο ζαχαριαδισμός στην Ελλάδα. Όπως όμως εκεί έτσι κι εδώ εξακολουθούν να υπάρχουν τα κατάλοιπα και οι επιβιώσεις του σταλινισμού. Εξακολουθούν να επιβιώνουν και να ταλαιπωρούν το αριστερό κίνημα τα κατάλοιπα του ζαχαριαδισμού στην Ελλάδα.

«ΤΟ ΚΟΜΜΑ ΕΙΜΑΙ ΕΓΩ»

Ο Ζαχαριάδης δεν ήταν από τους ανθρώπους που μετά την αποτυχία, τη χρεοκοπία, την κατάρρευση αναγνωρίζουν την ήττα τους και αποσύρονται στο περιθώριο. Ακόμα κι όταν αναγκαστικά βρίσκεται στο περιθώριο δεν παύει να συνεχίζει την υπονομευτική δράση του, το συκοφαντικό παραλήρημά του και τη διασπαστική του δραστηριότητα. Ανάλογα με τη θέση που βρέθηκε, μετά τη χρεοκοπία και την πτώση του, χρησιμοποίησε κάθε μέσο που είχε στη διάθεσή του για να μπορέσει να ξαναβγει πολιτικά στον αφρό.

Όταν στην πρώτη περίοδο της εκτόπισής του στο Μποροβιτόι της Σοβιετικής Ένωσης ο Ζαχαριάδης απευθύνθηκε με γράμμα του στον εισαγγελέα πρωτοδικών της Αθήνας, μέσω της ελληνικής πρεσβείας στη Μόσχα, ζητώντας να του επιτραπεί να επιστρέψει στην Ελλάδα, ασκούσε, χωρίς αμφιβολία, ένα δημοκρατικό δικαίωμα. Δεν μπορεί να υπάρξει όμως καμιά απολύτως αμφιβολία, ότι αν κάποιος άλλος από τα ηγετικά στελέχη επιχειρούσε να ασκήσει αυτό το δικαίωμα, όταν στην ηγεσία του κόμματος ήταν ο Ζαχαριάδης, θα τον κατηγορούσε για προδοσία. Και θα τον εξόντωνε με κάθε τρόπο, πολιτικά και ηθικά. Θα τον έστελνε να αφήσει τα κόκαλά του σε κάποιο Μπέλενε ή σε κάποιο Μπούλκες.

Ο Ζαχαριάδης δεν ήταν από τους ανθρώπους που έκριναν τις δικές τους πράξεις με τα ίδια κριτήρια, που χρησιμοποιούσαν για να κρίνουν τις πράξεις των άλλων. Ενώ πιανόταν από το παραμυθό και συχνά από επινοημένες αφορμές για να κάνει εξοντωτι-

κή κριτική για φανταστικά παραπτώματα, με σκοπό να μειώσει και να εξευτελίσει στελέχη και μέλη του κόμματος, δε δίσταζε στη χρησιμοποίηση οποιουδήποτε μέσου, που θα τον βοηθούσε να φτάσει στο σκοπό του, όσο κι αν ο σκοπός αυτός ήταν πολιτικά και ηθικά απαράδεκτος. Γεγονότα που το πιστοποιούν αυτό υπάρχουνε πολλά. Οι περιπτώσεις του Γιώργη Σιάντου, του Νίκου Πλουμπίδη, του Μήτσου Παρτσαλίδη, του Κώστα Καραγιώργη, του Άρη Βελουχιώτη, είναι από τις πιο χαρακτηριστικές.

Ο Ζαχαριάδης διακατεχόταν από τη σταλινική βεβαιότητα, ότι το κόμμα ήταν δικό του. Όπως έλεγαν π.χ. για το κόμμα των μπολσεβίκων «το κόμμα του Λένιν και του Στάλιν», πολλοί από τους θαυμαστές του μιλούσαν για το ΚΚΕ ονομάζοντάς το «κόμμα του Ζαχαριάδη». «Το ΚΚΕ ήταν και παραμένει το κόμμα μου»..., γράφει ο Ζαχαριάδης στο «μνήμά του από την άλλη μεριά» τον Ιούλη του 1973. Ήταν βαθύτατα διαποτισμένος με τη μεσαιωνική και μεσιανική αντίληψη, ότι το κόμμα ήταν αυτός, κατά «το κράτος είμαι εγώ» των βασιλιάδων και των ηγεμόνων του Μεσαίωνα. Το καθετί που έθετε υπό αμφισβήτηση αυτήν την αντίληψη το βάφτιζε αντικομματικό, αντισοβιετικό, αντιδιεθνιστικό και για να εξουδετερώσει αυτούς που τολμούσαν να εκφράσουν αυτήν την αμφισβήτηση, χρησιμοποιούσε όλα τα μέσα χωρίς κανένα δισταγμό, χωρίς ηθικές και πολιτικές αναστολές. Το μακιαβελικό «ο σκοπός αγιάζει τα μέσα», ήτανε το κλειδί στις σκέψεις, στους χειρισμούς, στις πράξεις του Ζαχαριάδη. *Πάνω από κάθε άλλο σκοπό, εκείνο που τον ενδιέφερε ήτανε να στεριώσει και να διαιωνίσει την κυριαρχία του στην ηγεσία του κόμματος, με κάθε τρόπο και με όλα τα μέσα.*

*ΗΤΑΝ Ο ΖΑΧΑΡΙΑΔΗΣ ΠΡΑΚΤΟΡΑΣ
ΤΗΣ ΙΝΤΕΛΙΤΖΕΝΣ ΣΕΡΒΙΣ;*

Κατά τη γνώμη μου, η κατηγορία του Μάρκου Βαφειάδη, ότι ο Ζαχαριάδης ήτανε πράκτορας της Ιντέλιτζενς Σέρβις δεν ευ-

σταθεί, είναι φανταστική. Δεν ανταποκρίνεται στα πραγματικά γεγονότα. Και μόνο το γεγονός ότι επί εννέα συναπτά χρόνια ο Ζαχαριάδης ήταν φυλακισμένος και εξόριστος, με αποφάσεις και ευθύνη της βασιλομεταξικής δικτατορίας, η εξάρτηση της οποίας από την Αγγλία και τις αγγλικές μυστικές υπηρεσίες ήταν αναμφισβήτητη, αποδεικνύει ότι η κατηγορία του Βαφειάδη είναι αστήρικτη. Είναι ανόητο να δεχτεί κανείς, ότι η Ιντέλιτζενς Σέρβις και τα ελληνικά παρακλάδια της θα θυσίαζαν έναν «πράκτορα» τους τέτοιας ολκής κλείνοντάς τον στη φυλακή και στην εξορία επί εννέα χρόνια. Να σημειωθεί ότι ο πραγματικός πράκτορας των ελληνικών και ξένων μυστικών υπηρεσιών, ο Δαμιανός Μάθες, δεν συνελήφθη ποτέ; δεν πήγε στη φυλακή και στην εξορία ούτε για μιαν ώρα.

Αλλά πέρα απ' αυτό, ο Ζαχαριάδης δεν ήταν άνθρωπος που απέβλεπε σε κάποια θέση όσο υψηλή, αν του προσφερόταν, σε κάποια κρατική υπηρεσία. Οι στόχοι του ήταν πολύ πιο φιλόδοξοι. Κυριαρχημένος από την ανεδαφική αντίληψη, ότι η κατάληψη της εξουσίας στην Ελλάδα ήταν υπόθεση κάποιας ευνοϊκής συγκυρίας, κατά την οποία η οργανωτική και τεχνική ετοιμότητα και όχι η λαϊκή πλειοψηφία θα έπαιζαν τον αποφασιστικό ρόλο, θεωρούσε σχεδόν βέβαιο ότι η ανατροπή της «αστοτσιφλικαδικής κυριαρχίας» (όπως ονόμαζε την αστική κυριαρχία) ήταν υπόθεση όχι πολύ μακρινή, κάποιου κομμουνιστικού π ρ α ξ ι κ ο - π ή μ α τ ο ς. Οπότε...

Η αντίληψη αυτή διαφαίνεται με σαφήνεια στις θέσεις του Ζαχαριάδη απέναντι στις πολιτικές εξελίξεις: Αμέσως μετά τα γεγονότα της 9 του Μάη 1936 στη Θεσσαλονίκη η εκτίμησή του ήταν, ότι η κατάσταση ήταν ώριμη για την κατάληψη της εξουσίας. Την επικράτηση του πραξικοπήματος της 4ης Αυγούστου 1936 την αποδίδει όχι σε πολιτικούς λόγους, αλλά στην έλλειψη οργανωτικοτεχνικής προετοιμασίας του ΚΚΕ κλπ.

Οι βλέψεις και οι φιλοδοξίες του Ζαχαριάδη δε σταματούσαν σ' αυτά, πήγαιναν ακόμα μακρύτερα. Ο «πατερούλης» ο Στάλιν

τις σudaύλιζε: «Έχει πολύ μυαλό αυτός», είχε πει σε έναν από τους συνεργάτες του, όσο άκουγε τον Ζαχαριάδη να τον λιβανίζει ακατάσχετα από το βήμα του 19ου συνεδρίου του ΚΚΣΕ. Και συμπλήρωσε: «Κάποτε θα κληθεί να παίξει ευρύτερο ρόλο στη νοτιοανατολική Ευρώπη».

Αυτοθαυμαζόμενος μονίμως και αναθέτοντας στον εαυτό του τέτοιους «ιστορικούς ρόλους», ήταν αδιάτακτος στις μεθόδους και στα μέσα που χρησιμοποιούσε για να βγαίνει από δύσκολες καταστάσεις. Πριν από καθetí άλλο και πάνω απ' όλα έπρεπε να σωθεί ο ίδιος, να σώσει τον εαυτό του, τον «μοναδικό», τον «αναντικατάστατο». Αυτό έκανε στις φυλακές της Κέρκυρας, όπως έχουμε δει, αυτό έκανε και στο στρατόπεδο του Νταχάου.

ΣΤΟΧΟΣ ΚΑΙ ΝΟΗΜΑ ΤΗΣ ΠΡΟΣΩΠΟΛΑΤΡΕΙΑΣ

Για να ξεπερνάει τις δυσκολίες, για να βγαίνει «καθαρός» μέσα από όλες τις περιπέτειές του, όσο ακάθαρτη κι αν ήταν η συμπεριφορά του σ' αυτές, του χρειαζόταν η απεριόριστη πίστη, η τυφλή εμπιστοσύνη των στελεχών και των μελών του κόμματος. Αυτό, παρά τα όσα ισχυρίζεται στα γραφτά του και στις ομιλίες του περί του αντιθέτου, το καλλιεργούσε επίμονα, συστηματικά, ο ίδιος, με τις ευλογίες του ΚΚΣΕ και της Κ.Δ., πριν συλληφθεί το 1936 και μετά τη σύλληψή του. Το καλλιεργούσαν με ιερό ζήλο οι διάφοροι Ιωαννίδηδες, Μπαρτζιώτες, Βλαντάδες και Σια κι ακόμα άνθρωποι αναγνωρισμένης εντιμότητας όπως ο Παρτσάλιδης, ο Πλουμπίδης, ο Καραγιώργης και τόσοι άλλοι, που ειλικρινά πίστευαν, για πολλά χρόνια, ότι η τυφλή πίστη, η χωρίς όρια εμπιστοσύνη στον αρχηγό ήτανε θετικό στοιχείο στην πορεία ανάπτυξης του κόμματος, στην εδραίωση και την αύξηση της επιρροής του στις λαϊκές μάζες. Αυτή ήταν η «καλή πλευρά» του ζαχαριαδισμού. Η άλλη, η σκοτεινή πλευρά του, συνδέεται με ανομολόγητες επιδιώξεις μερικών φανατικών ζαχαριαδικών, που η κύρια αξιούση τους ήταν η ραδιουργία, το γλείψιμο, το λι-

βάνισμα του αρχηγού, σαν σίγουρη μέθοδος για να αναρριχηθούν, να αναδειχτούν, να «προκόψουν». Αυτοί ήταν ίσως οι λιγότεροι, αριθμητικά, ήταν όμως οι πιο «ικανοί», οι καπάτσοι.

*Ο «ΡΕΑΛΙΣΜΟΣ» ΣΤΗΝ ΕΦΑΡΜΟΓΗ
ΤΟΥ ΔΟΓΜΑΤΟΣ «ΔΙΝΕΙΣ - ΔΙΝΩ»*

Αναφέρθηκα σε προηγούμενο κεφάλαιο στις συνομιλίες του Ζαχαριάδη με τον αρχιφύλακα, το διοικητή του παραρτήματος Ασφαλείας της Κέρκυρας και με άλλους παράγοντες του δικτατορικού καθεστώτος (Παξινό, Χαραλαμπίδη και άλλους), συνομιλίες που συνεχίστηκαν από το Μάη του 1938 ως το Γενάρη του 1940, με μια διακοπή (στα τέλη του 1939) ενός περίπου μήνα. Αναφέρθηκα επίσης στο αντικείμενο των συνομιλιών εκείνων, όπως αποκαλύφθηκε από το γράμμα του Ζαχαριάδη προς τον αρχιφύλακα και κυρίως από το σημείωμα του ίδιου του Ζαχαριάδη στον Παρτσαλίδη και στον Νεφελούδη, στα τέλη του 1939, όταν για πρώτη φορά, ενάμιση περίπου χρόνο μετά την έναρξη των συνομιλιών, αποκάλυπτε ο ίδιος, ότι είχε πει στους συνομιλητές του: «Αν πειστώ ότι η κυβέρνηση Μεταξά εφαρμόζει πολιτική εκβιομηχάνισης της χώρας και μηχανοποίησης της γεωργίας, θα αναγνωρίσω δημόσια την ορθότητα της πολιτικής της».

Προβάλλει, εκ των πραγμάτων, το ακόλουθο ερώτημα: Πέρα από τις συνομιλίες και το ομολογημένο αντικείμενό τους, η όλη συμπεριφορά του Ζαχαριάδη στις φυλακές της Κέρκυρας, στις συνθήκες της διαρκούς αυστηρής απομόνωσης, ήταν άσχετη με την αυστία που είχε εξασφαλίσει για τον εαυτό του; «Ό,τι και να κάνεις δε θα σε κακοποιήσουμε», τον είχαν διαβεβαιώσει πριν από το Μάη του 1938, όπως είχε πει ο ίδιος, και το εφάρμοζαν. Του προμήθευαν τρόφιμα, αυστηρά απαγορευμένα για όλους τους άλλους κρατουμένους. Για το πραγματικό αυτό γεγονός ο ίδιος δεν είχε πει λέξη σε κανέναν σε όλη τη διάρκεια της απομόνωσης. Αποκαλύφθηκε μετά τον τερατισμό της.

Ήταν άσχετα με όλα αυτά, τα συγκεκριμένα περιστατικά της πεισματικής σιωπής του κατά τη διάρκεια των βασανιστηρίων σε βάρος του Βασίλη Σπανού, του Χρήστου Μαλτέζου, του Ορφέα Οικονομίδη, των Παρτσαλίδη - Νεφελούδη; Ήτανε τυχαία και άσχετη με την προνομιακή μεταχείριση του Ζαχαριάδη η όλη παθητική στάση του απέναντι στους ξυλοδαρμούς, τις βαρβαρότητες, τους προπηλακισμούς σε βάρος των συγκρατουμένων του; Ήτανε τυχαίο το γεγονός, ότι ορισμένες πρωτοβουλίες του οδηγούσαν και οδήγησαν με μαθηματική ακρίβεια στην πρόκληση βασανιστηρίων, όπως η περίπτωση του σημειώματός του προς τον Μιχαηλίδη το Δεκέμβρη του 1938, η κατηγορηματική εντολή στον Παρτσαλίδη να φωνάζει το κομματικό ψευδώνυμο του Τυρίμου, ακόμα κι όταν ήξερε ότι αυτό είχε γίνει αντιληπτό από τον φύλακα, η εντολή του στον Νεφελούδη να τοποθετήσει στην καμένη κρύπτη το γράμμα με το προβοκατόρικο περιεχόμενο που του είχε στείλει ο ίδιος;

Ήταν ικανός ο Ζαχαριάδης να εξαγοράζει την προνομιακή μεταχείρισή του, με ανταλλάγματα αυτού του είδους; Επειδή δεν τον θεώρησα ποτέ βλάκα (ορισμένοι, που κατά καιρούς είχανε κάποια γνωριμία μαζί του, τον έχουν για έξυπνο. Η δική μου γνώμη είναι, ότι ούτε βλάκας ήταν, ούτε πραγματικά έξυπνος. Απλώς ήταν έξυπνάκις), πιστεύω ότι ήταν ικανός και γι' αυτού του είδους τα ανταλλάγματα, γιατί είναι δύσκολο να εξηγήσει κανείς την όλη συμπεριφορά του διαφορετικά.

Εκείνο που παντού και πάντα, στις δύσκολες καταστάσεις είχε για τον Ζαχαριάδη πρωτεύουσα σημασία, ήτανε να σώσει τον εαυτό του. Αυτό έκανε στην Κέρκυρα, αυτό έκανε στο Νταχάου, αυτό έκανε με όλη του τη συμπεριφορά και μετά την πτώση του. Αυτό έκανε σε όλη του τη ζωή. Για τον Νίκο Ζαχαριάδη και για το ζαχαριαδισμό, παντού και πάντοτε ο σκοπός αγίαζε τα μέσα.

Ένα ανατριχιαστικό περιστατικό που αναφέρει ο Κώστας Σιαπέρας στο βιβλίο του με τίτλο *Μυστικοί δρόμοι του δημοκρατικού στρατού*, επιβεβαιώνει περίτρανα το πόσο, ίσαμε ποιο

βαθμό, ήταν αδιάστατος ο ζαχαριαδισμός. Στη σελίδα 77 του βιβλίου αυτού διαβάζουμε:

«Για την πολιτική αυτή της τότε ηγεσίας του ΚΚΕ στο Μπούλκες έχουν ειπωθεί και διαδοθεί πάρα πολλά. Υπάρχει όμως ο φάκελος του Μπούλκες που δεν ανοίχτηκε ως τώρα. Υπάρχουν και «πηγάδια», υπάρχει και «νησί», υπάρχουν και «πογκρόμ» αγωνιστών που είχαν άλλη γνώμη, σαν τη διαπόμευση του καπετάν Μαύρου της Νιγρίτας και την παράδοση των 96 αγωνιστών (καπετάν Μαύρου, Χαλκίδη κ.ά.) στους μοναρχοφασίστες, στα σύνορα Γιουγκοσλαβίας – Ελλάδας προς τη Φλώρινα».

Πρόκειται για τη μαζική παράδοση στον εχθρό ενενήντα έξι αξιωματικών και μαχητών του ΔΣΕ.

Έγινε λόγος πιο πάνω και για την καθαρά ποινική εγκληματική δραστηριότητα του Ζαχαριάδη, όχι μόνον αυτήν που ήταν συνέπεια της τυχοδιωκτικής πολιτικής του και που την πλήρωσαν με τη ζωή και την αρτιμελείά τους χιλιάδες άνθρωποι και η χώρα με το ξεχαρβάλωμα της οικονομίας της κλπ.

Πέρα από τα πολιτικά εγκλήματα ο Νίκος Ζαχαριάδης βαρύνεται και με εγκλήματα του κοινού ποινικού δικαίου, ως ηθικός αυτουργός, σε βάρος συνεργατών και συντρόφων του. Η ευθύνη του είναι ακέραιη για τον τραγικό θάνατο του Νίκου Πλουμιδίδη, που μετά την εντελώς αβάσιμη από το ζαχαριαδικό ραδιόφωνο καταγγελία του ως «χαφιέ», δεν τον δεχόταν κανένας αριστερός στο σπίτι του, έμεινε άστεγος, ανυπεράσπιστος, πιάστηκε, δικάστηκε, καταδικάστηκε σε θάνατο και εκτελέστηκε. Στην περίπτωση του Πλουμιδίδη ο Ζαχαριάδης και η παρέα του ήταν οι ηθικοί αυτουργοί. Η ίδια μεθοδολογία εφαρμόστηκε από τον Ζαχαριάδη για την εξόντωση και του Άρη Βελουχιώτη. Με ψεύτικες συκοφαντικές κατηγορίες τον παράδωσε ανυπεράσπιστο στους δημίους του. Σε πολλές άλλες περιπτώσεις η ενοχή του Ζαχαριάδη

και των στενών συνεργατών του σε εγκληματικές πράξεις ήταν άμεση. Αυτοί έπαιρναν τις αποφάσεις για την εξόντωση αγωνιστών και οι λεγόμενοι «επαγρυπνητές», καθώς και τα αστυνομικά όργανα των χωρών του λεγόμενου υπαρκτού σοσιαλισμού, τις εκτελούσαν.

ΕΝΑΣ ΠΡΩΗΝ ΕΝΘΕΡΜΟΣ ΟΠΑΔΟΣ

Ιδιαίτερα χαρακτηριστική είναι η περίπτωση του Κώστα Καραγιώργη. Μια ζωή, δεκαετίες ολόκληρες, ο Καραγιώργης ήταν ένας από τους πιο ένθερμους οπαδούς του Ζαχαριάδη. Από τα χρόνια της νεανικής προσωπικής τους φιλίας, η εμπιστοσύνη του στον Ζαχαριάδη ήταν απόλυτη, ήτανε τυφλή. Δεν είναι τυχαίο το ότι στα δύσκολα για το ΚΚΕ χρόνια της χωρίς αρχές φραξιονιστικής πάλης (1929-1931), ο Καραγιώργης, με γράμμα του στον Ζαχαριάδη, του πρότεινε να κατέβει στην Ελλάδα (σπούδαζε τότε στη Μόσχα) «για να σώσει το κόμμα». Αντίθετα, η φιλία του Ζαχαριάδη προς τον Καραγιώργη ήτανε σκέτη λυκοφιλία. Όταν πήρε το γράμμα του, τον κατάγγειλε στην κομμουνιστική διεθνή ως φραξιονιστή. Την καταγγελία, μαζί με το γράμμα, η Κ.Δ. τα έστειλε στην τότε φραξιονιστική ηγεσία του ΚΚΕ. Αυτή τιμώρησε τον Κώστα Καραγιώργη με διαγραφή του από το κόμμα.

Στην περιβόητη 7η ολομέλεια του 1950 ο Κώστας Καραγιώργης την αιχμή της κριτικής του την είχε στραμμένη εναντίον του Παρτσαλίδη. Με την ομιλία του συγχωρούσε σχεδόν τα πάντα στον Ζαχαριάδη, υπογράμμισε μόνον ότι θεωρεί λάθος την απόφαση της 5ης ολομέλειας για το μακεδονικό. Για την «ειδική γραμμή του κόμματος από τη Βάρκιζα και κατόπιν» είπε ότι είναι σωστή. Πρόσθεσε πως «αν χάσαμε τον αγώνα, τον χάσαμε από δικιά μας λάθη».

Παρ' όλο ότι στην ολομέλεια του 1950 ο Κώστας Καραγιώργης απέφυγε να κάνει οποιαδήποτε προσωπική κριτική εναντίον του Ζαχαριάδη, απέφυγε επίσης να κάνει αυτό που έκαναν σχεδόν όλοι οι άλλοι, το λιβάνισμα του Ζαχαριάδη. Και η κριτική του στον Παρτσαλίδη ήταν ήπια, απαλλαγμένη από χυδαιότητες.

Η ανοιχτή κριτική τοποθέτηση του Καραγιώργη απέναντι στον Ζαχαριάδη εκδηλώνεται μετά την 7η ολομέλεια του 1950. Σχετικά μ' αυτό, ο Λευτέρης Μαυροειδής στο βιβλίο του *Φάκελος Καραγιώργη*, σελίδα 45, γράφει:

«Η 7η ολομέλεια ήταν η στιγμή του ποιοτικού άλματος στη συνείδηση του Καραγιώργη. Βγήκε από την ολομέλεια με την απόφαση να πει στον Ζαχαριάδη το "μεγάλο όχι". Φαίνεται ότι στην ωρίμανση της απόφασης αυτής έπαιξαν ρόλο όσα άγνωστα γι' αυτόν, ως εκείνη τη στιγμή, πληροφορήθηκε στην ολομέλεια, σχετικά με τη συνάντηση της Μόσχας και την κριτική που είχε γίνει από τον Στάλιν στον Ζαχαριάδη. Όπως μπορεί να συμπεράνει κανείς και από ένα γράμμα του στη Χρύσα Χατζηβασιλείου αμέσως μετά την 7η ολομέλεια, η εντύπωση που σχημάτισε στη βάση του γεγονότος αυτού, είναι ότι το σοβιετικό κόμμα είχε καταστασει σοβαρά, την ώρα εκείνη, με το "ελληνικό κοιμματικό πρόβλημα" και ότι "τα χαρτιά του Ζαχαριάδη ήτανε στη Μόσχα με τα κάτω". Ότι επομένως κάποιες παρεμβάσεις από μέρους μελών της Κ.Ε. του ΚΚΕ θα βοηθούσαν το σοβιετικό Κ.Κ. στη διαδικασία της ανάλυσης των όσων συνέβαιναν στο ΚΚΕ και λήψης σχετικών αποφάσεων».

Το καλοκαίρι του 1950, έναν περίπου μήνα μετά την 7η ολομέλεια, ο Καραγιώργης απευθύνεται με γράμμα του στην κεντρική επιτροπή. Με το γράμμα του αυτό κάνει σκληρή κριτική για τα λάθη της ηγεσίας του ΚΚΕ και υπογραμμίζει ιδιαίτερα την ευθύνη του Ζαχαριάδη:

«Υπάρχει ένας ισκιος βαρύς στο κόμμα μας, που έχει γίνει πια καθεστώς. Ο σ. Ζαχαριάδης έχει οδηγήσει το κόμμα σε μια εσωτερική κατάσταση πολύ δύσκολη και πολύ επικίνδυνη, κατάσταση πολιτικής στείρωσης και απόπνιξης κάθε πνεύματος κριτικής και αυτοκριτικής, ειλικρινούς (και έγκαιρης) αυτοκριτικής. (Όπως προηγούμενα σελίδα 46).

Και σε άλλο σημείο του γράμματος:

»Ο Ζαχαριάδης μας οδήγησε στην ήττα με μian ατέλειωτη αλυσίδα λαθών, που δεν αφήνει καμιά περίοδο και κανέναν τομέα του κόμματος απ' έξω».

Παραθέτοντας αυτά τα αποσπάσματα από το γράμμα του Καραγιώργη ο Λευτέρης Μαυροειδής παρατηρεί:

«Έθετε έτσι ανοικτά θέμα ηγεσίας και συνολικά το κομματικό πρόβλημα».

*«ΤΟΛΜΗΣΕ ΝΑ ΜΕ ΑΜΦΙΣΒΗΤΗΣΕΙ,
ΚΛΕΙΣΤΕ ΤΟΝ ΣΤΗ ΦΥΛΑΚΗ»*

Είκοσι τέσσερις ώρες μετά την αποστολή του γράμματος, ο Ζαχαριάδης συγκαλεί σε συνεδρίαση το πολιτικό γραφείο και στο επόμενο 24ωρο και την κεντρική επιτροπή. Πήραν μέρος σ' αυτήν τα δέκα μέλη της που βρίσκονταν στο Βουκουρέστι. Θέμα της ημερήσιας διάταξης ήταν: «Η αντικομματική λικβινταριστική πλατφόρμα Καραγιώργη». Στη συνεδρίαση αυτή των δέκα μελών, με πρόταση του Ζαχαριάδη, πάρθηκαν δύο αποφάσεις. Η μια, από δέκα σημεία, κατόληγε στην καθαίρεση του Καραγιώργη. «Γιατί η όλη δράση του παρουσίαζε πολλά ύποπτα και σκοτεινά σημεία». Και η άλλη, έθετε τον Καραγιώργη υπό κράτηση,

«μέχρις ότου ερευνηθεί η υπόθεσή του και βγουν οριστικά συμπεράσματα». (Σύμφωνα με τα στοιχεία που έδωσε το 1978 ο Περικλής Καλοδίκης στην Μαρία Καραγιώργη, οι δέκα της Κ.Ε. που πήραν την απόφαση καταδίκης του Καραγιώργη, ήταν οι: Ν. Ζαχαριάδης, Β. Μπαρτζιώτας, Π. Ρούσος, Αύρα Παρτσαλίδη, Δ. Βλαντάς, Απ. Γκρόζος, Κ. Λουλές, Χαρ. Φλωράκης, Πολύδ. Δα- νηλίδης και Λεων. Στρίγκος).

Κλεισμένοι σε μια σοφίτα του κομματικού σπιτιού, όπου έγινε η συνεδρίαση της Κ.Ε. και φρουρούμενος από Ρουμάνους αστυνομικούς, ο Καραγιώργης έγραψε ένα υπόμνημα για την Κ.Ε. του ΚΚΣΕ και ζητούσε επίμονα να σταλεί στη Μόσχα. Απεύθυνε επίσης απανωτές εκκλήσεις στα μέλη της Κ.Ε. του ΚΚΕ διεκτραγωδώντας την κατάσταση του. Ήτανε βαριά άρρωστος από τραύμα στο κεφάλι. Μάταια. Ο Ζαχαριάδης είχε βραχυκυκλώσει τους πάντες. Ούτε μια φωνή διαμαρτυρίας για το μαρτύριο του Καραγιώργη, ούτε το παραμικρό δείγμα συμπάθει- ας, ούτε στάλα ανθρωπιάς. Ο ζαχαριαδισμός στην πιο αποκρου- στική δουλοπρέπεια και απανθρωπιά του. Ο χθεσινός σύντροφος του αγώνα, μέσα σε 48 ώρες, έγινε ο ύποπτος, ο αποδιοπομπαί- ος, ο κρατούμενος, για όλους όσους συναποτελούσαν τη ζαχα- ριαδική ηγεσία.

Ακόμα και ο Παρτσαλίδης δεν τόλμησε να βγάλει μιλιά. Ο Καραγιώργης εγκαταλείφθηκε ανυπεράσπιστος στην άγρια εκδι- κητική μανία του «φίλου» των νεανικών τους χρόνων, του Νίκου Ζαχαριάδη, που απ' τη μια στιγμή στην άλλη τον μεταμόρφωσε σε ύποπτο προδοσίας, απλώς και μόνο γιατί τόλμησε να ασκήσει κριτική για τα λάθη και τις ευθύνες της ηγεσίας.

Ακολούθησε η φυλάκιση του Καραγιώργη στις ρουμάνικες φυλακές και ο μαρτυρικός θάνατός του. Και, βέβαια, για το μαρ- τύριο και για το θάνατο του Καραγιώργη η ευθύνη δεν βαρύνει μόνον τους Ρουμάνους δεσμοφύλακές του. Αυτοί, το ρουμάνικο Κ.Κ. και η ρουμάνικη κυβέρνηση ανταποκρίνονταν στις επιθυ- μίες και τις αποφάσεις της ηγεσίας «του αδελφού ελληνικού κόμ-

ματος». Η ευθύνη για την άνανδρη δολοφονία του Κώστα Καραγιώργη βαρύνει, κατά πρώτο και κύριο λόγο, τον Ζαχαριάδη και τους πειθήνιους σ' αυτόν ζαχαριαδικούς της ηγεσίας.

«ΠΡΟΔΟΤΗ ΠΑΡΤΣΑΛΙΔΗ ΝΑ ΑΥΤΟΚΤΟΝΗΣΕΙΣ»

Η εκδίκηση του Ζαχαριάδη εναντίον του Παρτσαλίδη, στη μορφή και στις συνέπειές της, δεν πήρε τη σκληρότητα που πήρε στην περίπτωση του Καραγιώργη.

Τον Παρτσαλίδη τον καθαίρεσαν από την κεντρική επιτροπή, τον φόρτωσαν διαδοχικά διάφορα κοσμητικά επίθετα, τον είπαν οπουρτουμιστή, φραξιονιστή, εχθρό του κόμματος, εχθρό του λαού. Τον διέγραψαν από το κόμμα. Έστησαν μηχανισμό πολέμου νεύρων σε σπίτι απέναντι από την κατοικία του. Από εκεί, μέρα και νύχτα τον καλούσαν με τον τηλεβόα να αυτοκτονήσει. «Προδότη Παρτσαλίδη να αυτοκτονήσεις».

Τον έστειλαν να δουλεύει βιοποριστικά σε ένα εργοστάσιο που έφτιαχνε βαρέλια. Η γερή κράση του τον βοήθησε να τ' αντιμετώπισει όλ' αυτά και να επιζήσει.

Η Χρύσα Χατζηβασιλείου, ο Ανδρέας Τζήμας, ο Ζήσης Ζωγράφος, ο Λευτέρης Βουτσάς και πολλοί άλλοι, ανώτατα και ανώτερα πολιτικά και στρατιωτικά στελέχη του ΚΚΕ είχαν παρόμοια μεταχείριση.

ΖΑΧΑΡΙΑΔΗΣ ΚΑΙ ΒΛΑΝΤΑΣ ΣΕ ΡΟΛΟ ΔΗΜΙΟΥ

Μετά την ήττα αλλά και πριν από το Βίτσι – Γράμμο όσο μεγαλύτερη αμφισβήτηση για το αλάθητο της ηγεσίας, τόσο μεγαλύτερη σκληρότητα και βαρβαρότητα έπαιρναν τα μέτρα, που εφαρμόζε η ηγεσία του ΚΚΕ για την καταστολή κάθε αμφισβήτησης, για το πνίξιμο κάθε φωνής αμφιβολίας και κριτικής.

Ανάμεσα στον αρχηγό και τα πρωτοπαλικάρα του είχε αναπτυχθεί ένα είδος άμιλλας, ποιος θα αναδειχτεί περισσότερο

σκληρός, περισσότερο αδιάτακτος στην εφαρμογή μέτρων για την κατάτνιξη κάθε διαφορετικής φωνής. Εκείνος που διακριθήκε ιδιαίτερα σ' αυτό το μακάβριο «σπορ» ήταν ο Δ. Βλαντάς.

Ο Κώστας Σιαπέρας, που ήτανε σύνδεσμος του ΔΣΕ με τις μυστικές βουλγάρικες υπηρεσίες και αυτόπτης μάρτυρας, αφηγείται στο βιβλίο του με τίτλο *Μυστικοί δρόμοι του δημοκρατικού στρατού* ανατριχιαστικά περιστατικά βασανιστηρίων, κατά τη διάρκεια ανακρίσεων, που έγιναν στα κρατητήρια της βουλγάρικης Ασφάλειας στη Σόφια. Τα βασανιστήρια έγιναν ύστερα από ανυποχώρητη επιμονή, με την ελοπτεία και την ενεργό προσωπική συμμετοχή σ' αυτά του Δ. Βλαντά, εξουσιοδοτημένου από το Π.Γ. της κεντρικής επιτροπής του κόμματος.

Οι ανακρινόμενοι ήτανε μερικές εκατοντάδες αξιωματικοί και οπλίτες του δημοκρατικού στρατού, που υπηρετούσαν στην 7η μεραρχία στη Θράκη. Η εναντίον τους κατηγορία ήταν «πράκτορες του εχθρού».

Κανένα αποδεικτικό στοιχείο που να στηρίζει την κατηγορία αυτή. Αφού όμως δεν υπήρχαν αποδείξεις, έπρεπε να επινοηθούν. Ο Βλαντάς βάλθηκε να τις κατασκευάσει, εξαναγκάζοντας τους ανακρινόμενους «να ομολογήσουν την ενοχή τους». Για να το πετύχει χρησιμοποίησε μεθόδους της ελληνικής Ασφάλειας, της Γκεστάπο και ορισμένα βασανιστήρια δικής του έμπνευσης, όπως καυχήθηκε ο ίδιος.

Με την αναίδεια και το θράσος που χαρακτήριζε τον Βλαντά, σε βιβλίο του που εκδόθηκε στην Αθήνα, αναφέρεται και στο περιστατικό αυτό. Ομολογεί ότι τα βασανιστήρια ασκήθηκαν για να κατασκευαστούν προδότες. Αποδίδει την επιδίωξη αυτή στους Βούλγαρους αστυνομικούς, που τον βοηθούσαν στο εγκληματικό του έργο. Στην πραγματικότητα, το βουλγάρικο Κ.Κ. και οι βουλγάρικες κρατικές αρχές σύρθηκαν στο ρόλο «παροχής βοήθειας» προς το «αδελφό κόμμα», ύστερα από ισχυρή πίεση που ασκήθηκε από την ηγεσία του ΚΚΕ, χωρίς καθόλου ενθουσιασμό, σύμφωνα με τη μαρτυρία του Σιαπέρα. Θα μπορούσε, ωστόσο, να

παρατηρήσει κανείς σχετικά μ' αυτό, ότι όχι μόνον ανέχτηκαν τα βασανιστήρια, αλλά και συνεργάστηκαν σ' αυτά.

Δεν είναι με σιγουριά γνωστό πόσοι επέζησαν ύστερα από τα φριχτά βασανιστήρια στα οποία είχαν υποβληθεί.

Να πώς περιγράφει ο Κώστας Σιαπέρας το ρόλο του Βλαντά στις ανακρίσεις:

«Κάποτε τελειώσαμε και μου είπε να φύγω και να πάω να κανονίσω με τους Βούλγαρους συνεργάτες μου να τον δεχτεί ο υπουργός των Εσωτερικών. Κανονίσαμε τη συνάντηση με τον υπουργό για την άλλη μέρα στις 9 η ώρα το πρωί. Υπουργός των Εσωτερικών ήταν τότε ο Ρούσι Χριστόζοφ.

»Ο Χριστόζοφ μας δέχτηκε και σύστησε τον Βλαντά με όλους τους τίτλους του. Ο Βλαντάς εξήγησε με συντομία στον Χριστόζοφ, πως "ανακαλύφθηκε μεγάλο δίκτυο πρακτόρων του εχθρού στα τμήματα της 7ης μεραρχίας" και ζήτησε να εγκαταστήσουν τους κρατούμενους σε κατάλληλο χώρο, όπου να μπορεί να κάνει άνετα τις ανακρίσεις, ζήτησε φρουρά και δύο βοηθούς, γιατί, όπως είπε, στις ανακρίσεις θα χρησιμοποιήσει και βία.

»Ο Χριστόζοφ τον άκουσε με προσοχή και ύστερα απάντησε, ότι όλα θα γίνουν όπως τα θέλει μέσα σε λίγες μέρες, αλλά δε συμφωνεί και δεν μπορεί να επιτρέψει να χρησιμοποιηθεί βία. Ο Βλαντάς του αντέταξε ότι έχει εξουσιοδότηση "εν λευκώ" από το Π.Γ. του ΚΚΕ να χρησιμοποιήσει όλα τα μέσα για να ξεκαθαρίσει την υπόθεση.

»Ο Χριστόζοφ στάθηκε ανένδοτος στο θέμα της βίας και φύγαμε με την παράκληση να τακτοποιηθούν γρήγορα οι κρατούμενοι.

»Στο δρόμο για το σπίτι ο Βλαντάς μου έδωσε εντολή να κανονίσω συνάντηση με το γενικό γραμματέα του Κ.Κ. Βουλγαρίας και πρωθυπουργό Βίλκο Τσερβένκοφ... Μας

δέχτηκε ο Τσερβένκοφ, του μίλησε με λεπτομέρειες ο Βλαντάς και όταν φτάσαμε στο ζήτημα για τη χρησιμοποίηση βίας και του είτε για την εξουσιοδότηση εν λευκώ, ο Τσερβένκοφ τόνισε νευρικά και κοφτά: “Εμείς δε θέλουμε να σας επιτρέψουμε να χρησιμοποιήσετε βία, αλλά αφού επιμένετε, κάνετε ό,τι καταλαβαίνετε. Η ευθύνη θα είναι δική σας!...” Ο Βλαντάς χρησιμοποιούσε στις ανακρίσεις διάφορα βασανιστήρια, γιατί δεν έπαιρνε τις απαντήσεις που ήθελε. Οι ανακρίσεις είχαν γίνει στην έδρα ακόμα της μεραρχίας με κακό τρόπο και με βασανιστήρια και όλοι σχεδόν οι κρατούμενοι είχαν “ομολογήσει” την ενοχή τους και περιέγραφαν με λεπτομέρειες τη “δράση” τους.

»Ο Βλαντάς που είχε συλλάβει και άλλους αγωνιστές από την Μπερκόβιτσα, όπως τον Θεόδωρο Κατμερίδη (Ανανία), τον Γιώργο Γκαγκούλια και άλλους, αντί να ελέγξει εκείνες τις “ομολογίες”, φρόντιζε να τις επεκτείνει με συμπληρωματικές ερωτήσεις και βασανισμούς, που είχε εφαρμόσει στον ίδιο η Ασφάλεια...

»Στις ιδιαίτερες συζητήσεις που είχαμε με τον Μάνεφ (Βούλγαρος ταγματάρχης της Ασφάλειας που παρακολούθουσε τις ανακρίσεις), φτάσαμε στο συμπέρασμα πως ούτε δίκτυο υπήρχε ούτε πράκτορες. Εκείνο που υπήρχε, οπωσδήποτε, ήτανε μια σοβαρή πτώση του ηθικού των αγωνιστών από τις κακουχίες, τις δυσκολίες και την έλλειψη προοπτικής για τη θετική έκβαση του αγώνα, ψίθυροι, μουρμουρητά, λιποταξίες και πτώση της μαχητικότητας.

»Αυτά τα συζητούσαμε μόνοι οι δυο μας με τον Μάνεφ, που ήτανε νομικός κι αυτός.

»Όπως φαίνεται, ο Μάνεφ αυτά τα ανέφερε στο Π.Γ. του Κ.Κ. της Βουλγαρίας. Τα έλεγα απ’ όξω απ’ όξω κι εγώ στους συνεργάτες μας Βούλγαρους, αλλά στον Βλαντά δεν τολμούσε κανένας να τα πει.

»Κάποια μέρα όμως ήρθε ο Μάνεφ και μου είπε: “Άκου

Κώστα, το βλέπεις κι εσύ ότι δεν υπάρχει ούτε δίκτυο ούτε πράκτορες! Εμείς προτείνουμε να συλληφθούν ο Χείμαρος, ο Γεωργαλής και ο Μαλτέζος και να ανακριθούν από εμάς, από δικά μας όργανα. Αν δεν βγει τίποτα, τότε ή δεν υπάρχει ή αν υπάρχει πράκτορας, πρέπει να βρίσκεται ακόμα πιο ψηλά. Σ' αυτή τη μεραρχία δεν υπάρχουν πράκτορες".

»Του είπα ανοιχτά και εμπιστευτικά ότι είμαι σύμφωνος, αλλά δεν μπορώ και δεν τολμώ να τα πω αυτά στον Βλαντά... Ορίσαμε μια μέρα και ο Μάνεφ τα είπε αυτά στον Βλαντά. Ο Βλαντάς όμως του απάντησε να κοιτάξει τη δουλειά του και να μην ανακατεύεται.

»Δεν ξέρω τι συμπεράσματα είχε βγάλει ο Βλαντάς και τι έκθεση είχε κάνει στο Π.Γ. του ΚΚΕ, αλλά όλοι εκείνοι οι κρατούμενοι σάλθηκαν, στο τέλος, από τους Βούλγαρους κάπου σε απομόνωση, με πρόταση δική του.

»Έχω υποχρέωση να αφηγηθώ τα γεγονότα όπως τα έζησα. Έχω ακόμα την υποχρέωση να πω πως κάπου κάπου, όταν βρισκόμουν εκεί με τον Μάνεφ, ο Βλαντάς έτυχε να με διατάξει να δείρω κάποιους από τους κρατούμενους εκείνους και το έκανα με προθυμία και τυφλή υπακοή. Παρά τις αμφιβολίες που είχα για την υπόθεση, δεν βρήκα το θάρρος να αρνηθώ». (Μυστικοί δρόμοι του δημοκρατικού στρατού, σελίδες 151 - 155).

Ανατριχιαστική είναι και μια άλλη κατάθεση του ίδιου αυτόπτη μάρτυρα, του Κ. Σιαπέρα, που αφορά τον ίδιο τον αρχηγό του ΚΚΕ:

«Ο υπεύθυνος για την "επαγρύπνηση" του στρατοπέδου του ΔΣΕ στην βουλγάρικη πόλη Μπερκόβιτσα, το Μάη του 1947, κατασκεύασε 100 φακέλους αγωνιστών που είχαν πέσει σε δυσμένεια, γιατί, σε συζητήσεις τους, άρχισαν να θέτουν υπό αμφισβήτηση την ορθότητα της γραμμής που

ακολουθήθηκε και οδήγησε στο δεύτερο αντάρτικο. Οι φακέλοι που αναφέρονται στους 100 "λυγισμένους" στάλθηκαν στο σύνδεσμο με τις μυστικές βουλγάρικες υπηρεσίες για να διαβιβαστούν σ'αυτές. Σύνδεσμος ήταν ο Κ. Σιαπέρας. Κράτησε τους φακέλους και σε συνάντησή του με τον Νίκο Ζαχαριάδη τους έθεσε υπόψη του. Ο Ζαχαριάδης, μπροστά στον Σιαπέρα επέλεξε 36 από τους 100 φακέλους και έδωσε εντολή να παραδοθούν στις βουλγάρικες μυστικές υπηρεσίες.

«Οι 36 των φακέλων οδηγήθηκαν σε ένα μικρό βουλγάρικο νησί – κάτεργο στις εκβολές του Δούναβη. Το όνομα του νησιού είναι Μπέλενε. Όποιος έμπαινε στο βουλγάρικο αυτό κάτεργο δεν έβγαινε ζωντανός.... Ούτε έμαθα, ούτε άκουσα αν απόμεινε κανένας ζωντανός από εκείνους τους 36».

Το βιβλίο του Σιαπέρα εκδόθηκε και κυκλοφόρησε το 1990. Κανένας, μέχρι σήμερα, δεν επιχειρήσει να αμφισβητήσει τις ανατριχιαστικές του μαρτυρίες για το ρόλο του Βλαντά στα βασανιστήρια των αγωνιστών της 7ης μεραρχίας του ΔΣΕ ή για τη μαρτυρική θανάτωση στο κάτεργο του Μπέλενε, με επιλογή του Ζαχαριάδη, των 36 αγωνιστών της Μπερκόβιτσα.

Είναι ολοφάνερο ότι αυτά δεν είναι ενέργειες πολιτικών ηγετών, κάθε άλλο.

ΣΤΟ ΣΟΥΡΓΚΟΥΤ

Ο Ζαχαριάδης, μετά την καθαίρεσή του το 1956 και τη διαγραφή του από μέλος του ΚΚΕ το 1957, εξορίστηκε, αρχικά στο Μποροβιτσι, όπου εργαζόταν ως δασονόμος σε κάποιο κρατικό δασικό συγκρότημα. Το Μποροβιτσι ήταν σε μικρή απόσταση από τη Μόσχα. Αυτό και ένα δίκτυ πυκνών διασυνδέσεων με οπαδούς του στη Μόσχα και στην Τασκένδη, έδιναν στον Ζαχαριάδη τη δυνατότητα να αναπτύξει έντονη υπονομευτική δραστηριότητα εναντίον της νέας ηγεσίας. Αυτό δεν ήταν ευχάριστο στην ηγεσία του ΚΚΕ, ούτε και στη σοβιετική ηγεσία. Από αφορμή ένα διάβημά του στην ελληνική πρεσβεία της Μόσχας, ο Ζαχαριάδης μετεκτοπίστηκε στη Σιβηρία, στην πόλη Σουργκούτ.

Χωρίς καμιά αμφιβολία, οι συνθήκες ζωής στη Σιβηρία για τους εξοριστούς ήταν βαριές, κυρίως εξαιτίας του σκληρού κλίματος, της απομόνωσης από τους φίλους και τους δικούς τους κλπ. Είναι δίκαιο να υπενθυμίσουμε όμως, ότι η Σιβηρία ως τόπος εξορίας για Έλληνες πολιτικούς πρόσφυγες δεν είχε επιλεγεί τότε για πρώτη φορά ούτε ειδικά για τον Ζαχαριάδη. Μερικά χρόνια πριν, όταν ο Ζαχαριάδης ήταν ο παντοδύναμος αρχηγός του ΚΚΕ, εκτοπίστηκαν στη Σιβηρία, με δική του απόφαση και συναίνεση της σοβιετικής κομματικής ηγεσίας, ο Θανάσης Χατζής και, ομαδικά, οι ναυτεργάτες που είχανε παρατήσει τις δουλειές τους στα καράβια και κατατάχτηκαν και πολέμησαν στις γραμμές του ΔΣΕ.

Γι' αυτούς, στη συνέντευξή του στον Αχιλλέα Παπαϊωάννου, το 1963, ο Ζαχαριάδης παριστάνει τον μεταμελημένο. Του δηλώνει:

«Ήμouνα και είμαι ενάντια στα μέτρα που πάρθηκαν το 1952, να εκτοπίσουν στο Μουινιάκ τους ναυτεργάτες. Ήτανε καλά παιδιά. Αυτοί ήρθαν εθελοντικά στο ΔΣΕ, άφησαν τα πλοία για να πολεμήσουν. Και η εκτόπιση του Θανάση Χατζή ήταν ένα μέτρο ασυμβίβαστο και απαράδεκτο». (Αχιλλέα Παπαϊωάννου, *Η διαθήκη του Ν. Ζαχαριάδη*, σελ. 52).

Μιλάει έτσι ο Ζαχαριάδης το 1963, έντεκα χρόνια μετά την εκτόπισή τους και έξι χρόνια μετά τη δική του εκτόπιση. Μιλάει για «μέτρα που πάρθηκαν», όταν ο ίδιος ήταν αρχηγός του ΚΚΕ, όταν, για όλους «τους παροικούντες στην Ιερουσαλήμ» δεν υπάρχει η παραμικρή αμφιβολία, ότι το μέτρο των εκτοπίσεων, όπως και κάθε άλλο μέτρο εναντίον Ελλήνων αγωνιστών, *τα έπαιρνε ο ίδιος*. Οι σοβιετικές αρχές απλώς έδιναν τη συγκατάθεση και τη βοήθεια που τους ζητούσε «το αδελφό ελληνικό κόμμα». Αυτό βέβαια, δεν μειώνει και τη δική τους ευθύνη για τα απάνθρωπα μέτρα.

Στο βιβλίο του με τίτλο *Οι Έλληνες ναυτεργάτες στην πολιτική προσφυγιά* (εκδόσεις «Επίκαιρα») ο Κώστας Γκριτζώνας, πολιτικός πρόσφυγας και ο ίδιος, δίνει μιαν από πρώτο χέρι μαρτυρία για τις περιστάσεις κάτω από τις οποίες αποφασίστηκαν και εκτελέστηκαν οι διωγμοί εναντίον των ναυτεργατών από τη ζαχαριαδική ηγεσία, διωγμοί που επαναλήφθηκαν, με την ίδια απανθρωπιά, εναντίον πολιτικά διαφωνούντων ζαχαριαδικών και από τη διάδοχη κολιγιαννική ηγεσία.

Το αίτημα των ναυτεργατών, ύστερα από την ήττα του ΔΣΕ στο Βίτσι - Γράμμο και το πέρασμά τους στην Αλβανία, ήταν να τους επιτραπεί να πάνε στις χώρες του ανατολικού συνασπισμού που είχαν εμπορικό στόλο (Πολωνία, Ρουμανία, Βουλγαρία, Σο-

βιετική Ένωση), για να δουλέψουν στο επάγγελμά τους, στα καράβια.

Αρνητική και αντίθετη στο αίτημα αυτό ήταν η θέση της ηγεσίας του ΚΚΕ.

«Και ακριβώς η αντίθεση αυτή ανάμεσα στη λογική των ναυτεργατών και τον παραλογισμό της κομματικής καθοδήγησης, οδήγησε στη σύγκρουση και στην “ανταρσία” των αδικημένων αυτών αγωνιστών, που εκδηλώθηκε με ιδιαίτερη οξύτητα στην Τασκένδη...

γράφει ο Κ. Γκριτζώνας στη σελ. 33 του βιβλίου του και σημειώνει:

»Απ’ εδώ αρχίζουν οι περιπέτειες και τα βάσανα πολλών απ’ αυτούς, που δε θέλησαν να υποταχθούν σε μιαν άδικη και σκληρή απόφαση της ηγεσίας του ΚΚΕ. “Αφήστε μας να πάμε στα καράβια”, έλεγαν οι ναυτεργάτες. “Είστε αντικομματικά στοιχεία και αντισοβιετικοί, ύποπτοι και όργανα του εχθρού”, απαντούσαν τα κομματικά καθοδηγητικά στελέχη. Έμπαινε το “ζήτημα” στις συνελεύσεις των κομματικών οργανώσεων, όπου τους διέσυραν και τους εξευτέλιζαν, τους έβριζαν και τους διέγραφαν από το κόμμα... τους εκβίαζαν με διάφορους τρόπους, φτάνοντας ακόμα και μέχρι το διώξιμο από τη δουλειά... Αποτέλεσμα αυτής της επαισχυντης πολιτικής και των ανήθικων πιέσεων προς τους ναυτεργάτες ήταν να δημιουργηθούν σ’αυτούς τους ανθρώπους δραματικές καταστάσεις... Το ζήτημα της χρησιμοποίησής τους στο επάγγελμά τους οι ναυτεργάτες το έθεσαν στην καθοδήγηση του ΚΚΕ, αμέσως έπειτα από την υποχώρηση του ΔΣΕ από το Βίτσι – Γράμμο και το πέρασμά μας στην Αλβανία. (Όπως πρ. σελ.34).

Σε συνέχεια, αφού ο Κ. Γκριτζώνας αφηγείται μια δραματική περιπέτεια έξι ναυτεργατών και ενός αεροπόρου στην αποτυχημένη απόπειρά τους να περάσουν από το Ουζμπεκιστάν στο Αφγανιστάν, με την ελπίδα πως απ' εκεί θα μπορούσαν να γυρίσουν στην Ελλάδα, όταν γύρισαν πίσω στην Τασκένδη,

»τους καταδίκασαν σε διάφορες ποινές φυλάκισης, από 5 και 7 χρόνια για τους έξι και 10 χρόνια για τον έβδομο. (Όπως πρ. σελ. 36).

Επειδή όμως ο πόθος της επιστροφής στο ναυτικό επάγγελμά τους ήταν γενικός και οι πιο τολμηροί έθεσαν ανοιχτά το ζήτημα αυτό,

»...η ηγεσία του κόμματος, υπό τον Ζαχαριάδη, φρόντισε να απαλλαγεί απ' αυτούς και σε πρώτη φάση, απ' τους πιο δραστήριους που ασκούσαν επιρροή στους άλλους ναυτεργάτες. Έβαλε, λοιπόν, το ζήτημα της απομόνωσής τους στις τοπικές σοβιετικές αρχές, οι οποίες, αντί να ικανοποιήσουν το δίκαιο αίτημα των ναυτεργατών, ικανοποίησαν την παράλογη και απάνθρωπη επιθυμία της ηγεσίας του ΚΚΕ και της κομματικής επιτροπής της Κ.Ο. Τασκένδης. (Όπως πρ. σελ. 38).

Το Δεκέμβρη 1950 – Γενάρη 1951 δεκαοχτώ ναυτεργάτες, ανάμεσά τους και οι επτά που επιχειρήσαν να περάσουν στο Αφγανιστάν,

»... μεταφέρθηκαν στα υπόγεια κρατητήρια του υπουργείου Εσωτερικών, όπου έδρευε και η κρατική Ασφάλεια (Κα Γκε Μπε). Εκεί έμειναν ένα χρόνο υπόδικοι, ζώντας σε φριχτές συνθήκες απομόνωσης, υποσιτισμού και φοβερού κρύου. Δεν τους δίκασαν σε κανονικό δικαστήριο. Έβγα-

λαν απόφαση ερήμην τους, με την κατηγορία ότι ήταν αντικομματικά και αντισοβιετικά στοιχεία... Τους μεταφέρανε στο Ιρκούτσκ της Σιβηρίας και τους έκλεισαν, τους περισσότερους, πάνω από δυο χρόνια, στις φυλακές Αλεξαντρόφ. Τέσσερις από τους 18, μετά ένα μήνα, τους μεταφέρανε και τους έκλεισαν στις φυλακές Βλαντιμίρ, στην περιοχή της Μόσχας, όπου κρατούνταν Γερμανοί αξιωματικοί αιχμάλωτοι πολέμου. Δυόμισι χρόνια μετά, από τις φυλακές Βλαντιμίρ, τους τέσσερις Έλληνες ναυτεργάτες τους μεταφέρανε σε στρατόπεδο της Μολδαβίας. Τον ίδιο καιρό, τους φυλακισμένους των φυλακών Αλεξαντρόφ τους έστειλαν στο στρατόπεδο της περιοχής Βοροσίλοφγκραντ και ύστερα από την αμνηστεία, που είχε δώσει ο Μαλιένκοφ και από έντονες διαμαρτυρίες τους, τους απελευθέρωσαν και τους έστειλαν στην Τασκένδη. (Όπως πρ. σελ. 39,40).

Αυτό γίνεται το 1953.

»...Τα ονόματα των δεκαοχτώ ναυτεργατών, που ήταν θύματα της ζαχαριαδικής θηριωδίας, είναι τα ακόλουθα: Μανώλης Λισίκατος, Μιχάλης Λιβανός, Παναγιώτης Χριστοφής, Γ. Τσίρος, Κώστας Δημητρίου, Δημήτρης Προκάκης, Νοτιάς, Δημήτρης Σκούρτης, Κώστας Ατζουλάτος, Γρηγόρης Μαγγανάς, Μάρκος Μέλης, Μανώλης Λεοντής, Γιώργος Ρασπίτος, Δημήτρης Χατζησταύρου, Παναγιώτης Μονιός, Γιώργος Ερμίδης (πέθανε στη φυλακή), Δημήτρης Μακαρώνης και Αντώνης Βελούδος. (Όπως πρ. σελ. 35 και 38).

»Πέντε απ'αυτούς, τους Ατζουλάτο, Βελούδο, Μαγγανά, Χατζησταύρου και Νοτιά, τους συνέλαβαν ξανά στην Τασκένδη και τους έστειλαν εξορία στο νησί Μουινιάκ, που βρίσκεται μέσα στη λιμνοθάλασσα Αράλη. Εκεί βρήκαν εξόριστους άλλους πέντε Έλληνες με τις οικογένειές

τους. Στο Μουινιάκ, σε πολύ δύσκολες κλιματολογικές συνθήκες, έμειναν έναν περίπου χρόνο. Ύστερα από επίμονες ενέργειες των συγγενών τους στην Ελλάδα, τους έφεραν πίσω στην Τασκένδη... Το 1957, ένας ένας απ' αυτούς άρχισαν να επαναπατριζονται». (Όπως πρ. σελ. 45).

Σημειώνω ότι, όταν οι συγγενείς των φυλακισμένων και εξορίστων, μετά την 6η ολομέλεια της Κ.Ε. του 1956, κατάγγειλαν στην ΕΔΑ συγκεκριμένα περιστατικά, έγιναν από την ΕΔΑ έντονα διαβήματα διαμαρτυρίας προς την ηγεσία του ΚΚΕ. Στην Ελλάδα ήτανε τότε σε πλήρη ανάπτυξη η καμπάνια με αίτημα την κατάργηση της διοικητικής εκτόπισης και την άμεση απελευθέρωση των εξορίστων. Η ύπαρξη φυλακισμένων και εξορίστων Ελλήνων στη Σοβιετική Ένωση υπονόμεινε την πάλη για την απελευθέρωση των φυλακισμένων και εξορίστων στην Ελλάδα, εκτός απ' όλα τα άλλα.

Μετά το 1962, η κολιγιαννική ηγεσία του ΚΚΕ, που είχε, αμέσως σχεδόν μετά την 6η ολομέλεια του 1956, αρχίσει να εφαρμόζει τις ζαχαριαδικές μεθόδους στην πάλη κατά των εσωκομματικών αντιπάλων της, έθεσε σε εφαρμογή ξανά το μέτρο των μαζικών εκτοπίσεων οπαδών του Ζαχαριάδη. Ανάμεσα σ' αυτούς ήταν και τέσσερις ναυτεργάτες, οι Α. Ζερβός, Π. Κυριακίδης, Σ. Παλλές και Σπ. Σταματάκος.

Ο Κολιγιάννης και οι άλλοι της κολιγιαννικής ηγεσίας αποδείχτηκαν άξιοι μαθητές των προκατόχων τους της ζαχαριαδικής ηγεσίας στη χρήση ωμής βίας, αντιδημοκρατικής αυθαιρεσίας και άγριας απανθρωπιάς.

Η ΜΑΡΤΥΡΙΑ ΤΗΣ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ

Σχετικά με το θέμα των διωγμών από τον Ζαχαριάδη χαρακτηριστική είναι και η μαρτυρία που περιέχεται στην ανακοίνωση του Γκεόργκι Γκεοργκίου Ντεζ, προέδρου της διεθνούς επι-

τροπής για την κατάσταση στην καθοδήγηση του κομμουνιστικού κόμματος της Ελλάδας.

«Πρέπει να σημειώσουμε ότι ο σ. Ζαχαριάδης δεν περιορίζονταν μόνο σε τέτοια μέτρα τιμωρίας των προσώπων που δεν του ήταν αρεστά, όπως η διαγραφή από το κόμμα. Από τα 44 τακτικά και αναπληρωματικά μέλη της Κ.Ε. που είχαν εκλεγεί από το συνέδριο του 1945, έπαψαν να είναι στην Κ.Ε., για διάφορους λόγους, 29 άτομα. Στις ολομέλειες που έγιναν ύστερα από το συνέδριο και στη συνδιάσκεψη του 1950, εκλέχτηκαν ή μπήκαν με κοοπτά-τοια στην Κ.Ε. συμπληρωματικά, 19 άτομα, αλλά και από αυτά πολλά καθαιρέθηκαν αργότερα ή απομακρύνθηκαν από τη δουλειά. Η ίδια κατάσταση επικρατούσε στην κεντρική επιτροπή ελέγχου. Από τα επτά μέλη της επιτροπής που είχαν εκλεγεί από το συνέδριο, έμειναν μόνον τρία άτομα... Συχνά (ο Ζαχαριάδης) ζητούσε αβάσιμα από τα κομματικά και κρατικά όργανα των χωρών όπου ζουν Έλληνες πολιτικοί πρόσφυγες, τη σύλληψη και τη φυλάκιση αυτών των προσώπων. Το Σεπτέμβρη του περασμένου χρόνου (δηλαδή του 1955), αντιπρόσωποι της Κ.Ε. του ΚΚΕ ζήτησαν τηλεσειγραφικά από την Κ.Ε. του Κ.Κ. του Ουζμπεκιστάν τη σύλληψη 19 μελών του κόμματος και την εκτόπιση από την Τασκένδη 55 ανθρώπων».

Οι πολιτικοί πρόσφυγες ξέρουν πολύ καλά, ότι μια ήταν η θέληση που κυριαρχούσε, ένας ήταν αυτός που έπαιρνε τις αποφάσεις, η θέληση ήταν του Ζαχαριάδη, οι αποφάσεις ήταν δικές του. Σ' αυτό, στις εκτοπίσεις αγωνιστών, ο Κολιγιάννης αντέγραψε τον Ζαχαριάδη. Το ότι στην κολιγιαννική φάση εκτοπιζόνταν οι ζαχαριαδικοί στη Σιβηρία, δεν κάνει το μέτρο της εκτόπισης λιγότερο αποκρουστικό.

ΑΛΛΑ ΑΣ ΞΑΝΑΓΥΡΙΣΟΥΜΕ ΣΤΟ ΣΟΥΡΓΚΟΥΤ

Ας δούμε τώρα, ποιες ήταν για τον Νίκο Ζαχαριάδη οι συνθήκες διαβίωσής του στο Σουργκούτ: Δε ζούσε σε κάποιο στρατόπεδο καταναγκαστικής εργασίας. Ούτε σε κάποιο άθλιο οικισμό εκτοπισμένων ή σε κάποιο νοικιασμένο υγρό υπόγειο λαϊκής ίσμπας. Κατοικούσε σε διαμέρισμα με δυο δωμάτια, προθάλαμο, τουαλέτα, μπάνιο και κουζίνα. Στο ισόγειο ο Ζαχαριάδης, στον όροφο ο γραμματέας της κομματικής επιτροπής του Σουργκούτ. Τα πρώτα χρόνια εργάστηκε και εδώ, όπως και στο Μποροβιτσι, ως δασονόμος. Μετά πήρε σύνταξη. Ο ίδιος είπε, ότι η σύνταξη που του έδωσαν ήτανε κατά πολύ μεγαλύτερη από τη σύνταξη οποιουδήποτε κοινού θνητού. Είχε ελευθερία κινήσεων στην περιοχή του Σουργκούτ. Είχε ραδιόφωνα παγκόσμια λήψης, τα οποία χρησιμοποιούσε ελεύθερα. Άκουγε Μόσχα, Ελεύθερη Ελλάδα, BBC και άλλους σταθμούς. Όλα τα πιο πάνω αναφέρονται στο βιβλίο του Αχιλλέα Παπαϊωάννου *Η διαθήκη του Ν. Ζαχαριάδη*. Ακόμα και όπλο είχε, όπως επισημαίνεται στο πρωτόκολλο της ιατροδικαστικής έρευνας, που διενεργήθηκε την 1η Αυγούστου του 1973, την ημέρα της αυτοκτονίας του. «Στην είσοδο αριστερά βρίσκεται (...) ένα όπλο των 16 χιλιοστών γεμάτο, μάρκας “Κρουπ” και μια σακουλίτσα με 12 φυσίγγια» (απόσπασμα από το πρωτόκολλο).

Το πρόβλημα του Νίκου Ζαχαριάδη στο Σουργκούτ, όπως ο ίδιος το διατυμπάνιζε, ήταν να εκδοθεί απόφαση του ΚΚΕ, που να τον απαλλάσσει από την κατηγορία, ότι ήτανε πράκτορας της Ιντέλιτζενς Σέρβις. Μ’ αυτό το αίτημα κατέβηκε σε αλλεπάλληλες απεργίες πείνας, σχεδόν μια κάθε χρόνο, που διαρκούσε η καθεμιά δυο και τρεις εβδομάδες. Λογάριαζε, προφανώς, πως με την αναίρεση της κατηγορίας αυτής, η εκτόπισή του δε θα είχε νόημα και θα τον άφηναν ελεύθερο να ζήσει όπου ήθελε μέσα στη Σοβιετική Ένωση ή και να φύγει ελεύθερα έξω απ’αυτήν. Αυτό κυρίως ήτανε το κίνητρό του για τις απεργίες πείνας, που τις επαναλάμβα-

νε για αρκετά χρόνια, παρ' όλο που ήξερε ότι μ' αυτές κατάστρεφε την υγεία του: «Θα κάνω κι άλλη απεργία πείνας», δηλώνει στον Παπαϊωάννου και συμπληρώνει: «Καταστρέφω την υγεία μου, αλλά δε με ενδιαφέρει πια η ζωή μου. Το ξέρω πως θα πεθάνω στην παγωμένη Σιβηρία».

Το ότι ο Ζαχαριάδης, πέρα από τις διαπιστωμένες από τον επιστήβιο φίλο του Αχίλλέα Παπαϊωάννου ανέσεις, ήταν οπλισμένος με όπλο «Κρουπ» των 16 χιλιοστών, θέτει ένα καιρίο ερώτημα: Μήπως ο Ζαχαριάδης στο Σουργκούτ είχε διπλή ιδιότητα; Αυτήν του εξόριστου και ταυτόχρονα του ανθρώπου της Κα Γκε Μπε; Ο ίδιος, ποτέ δεν απέδωσε στον εαυτό του αυτήν την ιδιότητα. Μιλούσε μόνο συχνά, από το 1956 και μετά, για την ιδιότητά του του μέλους του ΚΚΣΕ. Και, μάλιστα, την επικαλέστηκε για να αμφισβητήσει το δικαίωμα της Κ.Ε. του ΚΚΕ να ασκήσει κριτική στην πολιτική και τη δράση του: «Είμαι μέλος του ΚΚΣΕ και λογοδοτώ σ' αυτό», είχε δηλώσει, όταν το 1956 και το 1957 κλήθηκε από την Κ.Ε. του ΚΚΕ να λογοδοτήσει για όσα στις ολομέλειες της Κ.Ε. του καταμαρτυρούσαν.

Στοιχεία που να αποδείχνουν την ιδιότητα υπαλλήλου της Κα Γκε Μπε στον Ζαχαριάδη δεν ξέρω να υπάρχουν. Η κατοχή του όπλου και ο τρόπος ζωής του στο Μποροβιτσι και στο Σουργκούτ αποτελούν μόνον ενδείξεις. Όπως σαν ένδειξη μόνον μπορεί να λογαριάσει κανείς και μια δήλωση του ενός από τους δυο γιους του Ζαχαριάδη σε Έλληνα δημοσιογράφο στη Μόσχα, ότι στην τελευταία συνάντησή του με τον Στάλιν, ο Ζαχαριάδης είχε πάει ντυμένος με στολή Σοβιετικού ταγματάρχη. Ήταν λοιπόν οπλισμένος δασονόμος στο Μποροβιτσι και στο Σουργκούτ. Αυτό είναι αναμφισβήτητο. Ήταν και ταγματάρχης; Πότε και πώς έγινε Σοβιετικός ταγματάρχης και σε ποιο όπλο; Η έρευνα στα αρχεία της Κα Γκε Μπε, που άρχισε πρόσφατα ίσως να δώσει απάντηση και στο ερώτημα αυτό.

Να πώς περιγράφει ο Σήφης (ο δεύτερος γιος του Ν. Ζαχαριάδη) τη συνάντηση του πατέρα του με τον Στάλιν το 1950, σε

συνέντευξή του προς τον Δ. Κωνσταντακόπουλο, που δημοσιεύτηκε στην αθηναϊκή εφημερίδα «Τα Νέα» της 10.12.1990:

«Στις αρχές του 1950 (Γενάρη ή Φλεβάρη) ο πατέρας μου ήτανε σε πολύ άσχημη ψυχολογική κατάσταση, μετά την ήττα στον εμφύλιο. Ο Στάλιν προσπάθησε να τον ενθαρρύνει και τον κάλεσε στην νιάτσα του στην Πιτσούντα (σημείωση της σύνταξης: κοντά στο Σότσι, στις ακτές του Καυκάσου). Και πρέπει να σας πω, ότι ελάχιστοι, έστω και ηγέτες κομμουνιστικών κομμάτων, προσκλήθηκαν στην Πιτσούντα. Ο πατέρας μου πήγε ντυμένος με μια σοβιετική στολή ταγματάρχη. Ο Στάλιν τον καθησύχασε. Προσπάθησε να τον πείσει ότι θα κερδίσουν αργότερα, του έλεγε να μην απογοητεύεται. Όταν γύρισε από τη συνάντηση έδειξε στη μητέρα μου ένα μεγάλο αγλάδι, που του είχε προσφέρει ο Στάλιν κι αυτός το είχε κρατήσει».

Στη συνάντησή του με τον Αχιλλέα Παπαϊωάννου ο Ζαχαριάδης έχει κάποιες στιγμές «ειλικρίνειας και μεταμέλειας». (Βάζω σε εισαγωγικά τις λέξεις μεταμέλεια και ειλικρίνεια, όχι τυχαία. Θα το δούμε αμέσως παρακάτω).

Για τον Σιάντο ο Ζαχαριάδης λέει στον Παπαϊωάννου:

«Ο Σιάντος καθοδήγησε το κόμμα στην πιο υπεύθυνη περίοδο της ζωής και δράσης του κόμματος. Δεν μπορεί κανείς να αρνηθεί την προσφορά του στο κίνημα. Συντέλεσε στο μεγαλείο αυτό που αποτέλεσε το ΕΑΜ και ο ΕΛΑΣ». (σελίδα 57).

Για τον Νίκο Πλουμπίδη λέει:

«Το κόμμα πρέπει να αναγνωρίσει το λάθος αυτό».

(Σημείωση δική μου: Η αναγνώριση του «λάθους» από το κόμμα είχε γίνει ήδη αρκετά χρόνια πριν το 1963). Και ο Ζαχαριάδης συνεχίζει:

»Κάναμε λάθη από λαθεμένες και ψεύτικες πληροφορίες. Ιδιαίτερα εμένα με βαραίνει το ζήτημα του Πλουμπίδη. Από ό,τι αργότερα έμαθα, ο Πλουμπίδης κράτησε ηρωική στάση και κατατάσσεται στην πλειάδα των ηρωικά πεσόντων κομμουνιστών του ΚΚΕ».

Αυτά, το 1963. Δέκα χρόνια αργότερα, το 1973, στις τελευταίες μέρες πριν από την αυτοκτονία του, γράφει στα γράμματα που απευθύνονται στην τότε ηγεσία του ΚΚΕ (γενικός γραμματέας Φλωράκης):

«Οι Ρούσος, Ζεύγος, Πορφυρογένης δεν έκαναν συνειδητή προδοσία. Ο Σιάντος και ο Ιωαννίδης (γι' αυτό κατάληξα αργότερα) πρόδωσαν συνειδητά, όπως συνειδητά πρόδινε και ο Πλουμπίδης». (Υπογράμμιση δική μου).

Πώς εξηγείται αυτή η νέα έξαρση βδελυρής λασπολογίας;

Μια πιθανή εξήγηση: Από όλη του τη συμπεριφορά, στη συζήτησή του με τον Κώστα Λουλέ (όπως φαίνεται στα γραπτά του ίδιου του Ζαχαριάδη), που τον επισκέφτηκε το 1973, απεσταλμένος του Π.Γ. της Κ.Ε. του ΚΚΕ, γίνεται φανερό, ότι ο Ζαχαριάδης είναι κυριαρχημένος από αισθήματα φιλίας και εμπιστοσύνης προς τη νέα ηγεσία. Τον Φλωράκη, τον Λουλέ και άλλους της νέας ηγεσίας τούς θεωρεί ζαχαριαδικούς και ελπίζει, πως μ' αυτούς στην ηγεσία του ΚΚΕ θα αποκατασταθεί και θα αναγνωριστεί, αναδρομικά, το «αλάθητό» του. Πιστεύει ότι, κρυφά ή φανερά, θα ξαναγυρίσει στην αρχηγία του ΚΚΕ. Αφού λοιπόν τους είχε βγάλει κάποτε χαφιέδες, τον Πλουμπίδη και τον Σιάντο,

έπρεπε τελικά να δικαιωθεί ο Ζαχαριάδης κι ας είχε αναγνωρίσει το λάθος του δέκα χρόνια πριν, το 1963.

Ο Πλουμπίδης, ο Σιάντος, ακόμα και ο Ιωαννίδης (το τρίτο μέλος του διευθυντηρίου) έπρεπε να στιγματιστούν για πάντα, ότι «πρόδωσαν συνειδητά». Οι άλλοι, ο Ρούσος, ο Πορφυρογένης, ο Ζεύγος είχανε «προδώσει» και αυτοί, αλλά «ασυνείδητα». Η ομολογία του 1963 αποδείχτηκε ότι ήτανε μια ψεύτικη, υποκριτική αναγνώριση του λάθους του. Το «αλάθητο» του Ζαχαριάδη έπρεπε να επιβεβαιωθεί, με κάθε θυσία.

Είχε τόσο αναθαρήσει ο Ζαχαριάδης και με τόση βεβαιότητα περίμενε πως ο Λουλές, στην προσεχή επίσκεψή του, θα του έφερνε το εισιτήριο της επιστροφής του στη Μόσχα, ώστε στο «μήνυμά του από την άλλη μεριά» αφήνει να φανεί το εγκληματικό του μένος. Ας τον ακούσουμε:

«Στα 1945 θα μπορούσα άψε σβήσε να “εξοντώσω” ανεπιστρεπτί Σιάντο, Παρτσαλίδη, Ιωαννίδη. Όμως αυτό δεν έγινε. Γιατί; Σήμερα, πολύ σωστά, μπορούν να μου πουν, ότι ήτανε λάθος που δεν το έκανα». (Πέτρος Ανταίος, *Ζαχαριάδης – θύτης και θύμα*, σελίδα 531).

Το «θα μπορούσα να εξοντώσω ανεπιστρεπτί», που αναφέρεται στο 1945, δεν ανταποκρίνεται στην τότε πραγματικότητα. Το κλίμα της εποχής εκείνης δεν ήτανε καθόλου ευνοϊκό για τέτοια εγχειρήματα. Οι Σιάντος, Παρτσαλίδης, Ιωαννίδης, παρά τα όποια λάθη τους, ήταν οι αναγνωρισμένοι ηγέτες της εαμικής εθνικής αντίστασης. Δεν είναι χωρίς σημασία το γεγονός, ότι κατά την εκλογή των μελών της κεντρικής επιτροπής, στο 7ο συνέδριο του ΚΚΕ, το 1945, ο Σιάντος πήρε περισσότερους ψήφους από τον Ζαχαριάδη. Έτσι, το «θα μπορούσα» εκφράζει απλώς τον «ευσεβή πόθο» του Ζαχαριάδη για την ιστορική εκείνη στιγμή, έναν «ευσεβή πόθο», που επιβιώνει ακόμα και ως το 1973. Εδώ όμως αυτοπροβάλλεται τέτοιος που ήταν: Αυτός που αισθα-

νεται μεταμέλεια, γιατί δε διέπραξε έγκαιρα το έγκλημα που είχε σχεδιάσει.

ΔΥΟ ΛΟΓΙΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΒΟΚΑΤΣΙΑ ΤΗΣ ΤΑΣΚΕΝΔΗΣ

Όταν ο Ζαχαριάδης στα γραφτά του από το Σουργκούτ αναφέρεται στα γεγονότα της Τασκένδης, τα χαρακτηρίζει «προβοκάτσια» και έχει δίκιο στο χαρακτηρισμό. Προσπαθεί όμως, απεγνωσμένα, να φορτώσει σε άλλους την ευθύνη για την επαίσχυντη εκείνη προβοκάτσια. Όμως, όχι μόνον οι εσωκομματικοί αντίπαλοί του της εποχής εκείνης, αλλά και οι πιο στενοί συνεργάτες του, οι άνθρωποι που πήραν ενεργό μέρος στην οργάνωση και την εκτέλεση της προβοκάτσιας, όπως π.χ. ο Δ. Βλαντάς, κατάγγειλαν ως πρωτεργάτη, οργανωτή και καθοδηγητή της προβοκάτσιας τον ίδιο τον Ζαχαριάδη.

Θα κλείσω το κεφάλαιο αυτό με την παράθεση μιας μακάβριας εκπομπής του ραδιοφωνικού σταθμού του ΚΚΕ Ελεύθερη Ελλάδα, όπως αναδημοσιεύτηκε στην αθηναϊκή εφημερίδα «Το Βήμα» της 17 Αυγούστου 1954:

«Καλώς πληροφορημένοι κύκλοι της Αθήνας σχολίαζαν χθες με περιφρόνηση την είδηση για την εκτέλεση του προβοκάτορα. Οι κύκλοι αυτοί λένε, ότι ο Πλουμπίδης εκτελέστηκε τόσο, όσο πριν δυο χρόνια αυτοκτόνησε ο Βαβούδης.

(Σημείωση δική μου: τα σκάγια παίρνουν τώρα και τον Νίκο Βαβούδη, που είχε δώσει και τη ζωή του πριν από δύο χρόνια στη μάχη για την καταστροφή των αρχείων του κομματικού ασυρμάτου στην Καλλιθέα).

»Η «εκτέλεση» του Πλουμπίδη χρειάζεται στην Ασφάλεια, όσο και η «αυτοκτονία» του Βαβούδη. Τα αφεντικά της Ασφάλειας και του Βραχνού, η Ιντέλιτζενς Σέρβις και η

FBI ξέρουν να σκηνοθετούν ακόμα και ψευτοεκτελέσεις, να ανακοινώνουν εκτελέσεις που δεν έγιναν και πολλά άλλα».

Αυτά από το ζαχαριαδικό ραδιοσταθμό.

Την επόμενη μέρα οι εφημερίδες της Αθήνας δημοσίευσαν τη φωτογραφία του αιμόφυρτου πτώματος του εκτελεσθέντος Νίκου Πλουμπίδη.

Και το σχετικό σχόλιο του Πέτρου Ανταίου:

«Επιμένει στην έσχατη ύβρη κατά του Πλουμπίδη, του Βαβούδη, του Σιάντου, δεν έχει έλεος, κατακεραυνώνει με χαρακτηρισμούς, που δε χρησιμοποίησε για τους "ταξικούς εχθρούς", σχεδόν όλους. Δεν τη γλίτωσε ούτε ο γιος του Κύρος, που τον θεωρεί πράκτορα της Κα Γκε Μπε».

Μήνες και μήνες ο ραδιοσταθμός Ελεύθερη Ελλάδα επαναλάμβανε το βρώμικο μύθο για τη δήθεν προδοσία του Πλουμπίδη. Τελικά, ποιος πρόδωσε ποιον; Ποιος δολοφόνησε ποιον; Τα γεγονότα μιλάνε μόνα τους.

Χαρακτηριστική σχετικά μ' αυτό είναι η στιχομυθία ανάμεσα στον Λευτέρη Ελευθερίου (που διεύθυνε τότε το ραδιοφωνικό σταθμό Ελεύθερη Ελλάδα) και στον Ζαχαριάδη.

«Είχαμε πάρει τον τύπο των Αθηνών και είδαμε τη φωτογραφία του εκτελεσμένου Νίκου Πλουμπίδη. Και τώρα τι θα πούμε;

Η ερώτηση αυτή απευθύνθηκε από τον Ελευθερίου στον Ζαχαριάδη. Και η απάντηση του Ζαχαριάδη:

»Θα πούμε ότι η εκτέλεση είναι εικονική και ότι ο Πλουμπίδης βρίσκεται τώρα στις ΗΠΑ». (Λευτέρη Ελευ-

θερίου: *Συνομιλίες με τον Νίκο Ζαχαριάδη*, εκδόσεις «Κένταυρος», 1986, σελ. 57).

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ

Ως πολιτικό φαινόμενο, ο σταλινισμός, στην πραγματικότητα, ήτανε μια απόπειρα νεκρανάστασης του καθεστώτος της απόλυτης μοναρχίας. Τέτοιας όπως την γνώρισε η ανθρωπότητα στα χρόνια του Μεσαίωνα. Η ρωσική επανάσταση του 1917 ήταν ένα «κίνημα», που ξεκίνησε με τη φιλοδοξία να ανατρέψει την καπιταλιστική κυριαρχία, να ολοκληρώσει τη δημοκρατία και να οδηγήσει στο σοσιαλισμό. Σύντομα εκφυλίστηκε σε μια στυγνή αντιλαϊκή δικτατορία. Αυτό ήταν ο σταλινισμός. Είχε τα ίδια βασικά χαρακτηριστικά γνωρίσματα με την απόλυτη μοναρχία:

Τότε, στο Μεσαίωνα, ο λόγος του μονάρχη, επίσημα, ήτανε νόμος του κράτους. Τώρα, στην εποχή του σταλινισμού, ο ένας αποφάσιζε για όλα και η απόφασή του ήτανε πάνω από το καθετί, πάνω από νόμους και συντάγματα και αποφάσεις συνελεύσεων και συνεδρίων. Τότε, για τους «αιρετικούς», υπήρχε η Ιερή Εξέταση, τα άγρια βασανιστήρια και το κάψιμο πάνω σε σωρούς από ξύλα. Τώρα, οι ανακριτές της Κα Γκε Μπε ξεπερνούσαν σε εφευρετικότητα τους μεσαιωνικούς προγόνους τους, σε άγριες ανακριτικές μεθόδους, που οδηγούσαν είτε στην παραδοχή εγκλημάτων, που ουδέποτε διαπράχτηκαν από τους σύγχρονους «αιρετικούς», είτε στα βασανιστήρια και σχεδόν πάντα στο θάνατο. Και στη μια περίπτωση και στην άλλη το τελικό αποτέλεσμα ήταν η ηθική, πολιτική και φυσική εξόντωση των διαφωνούντων, των «αιρετικών».

Η διαφορά ανάμεσα στην απόλυτη μοναρχία του Μεσαίωνα και στην απολυταρχία του σταλινισμού υπάρχει μόνο στην επίφαση: Τότε, η Ιερή Εξέταση ανέκρινε, βασάνιζε, δίκαιζε, καταδίκαιζε και εξόντωνε στο όνομα του βασιλιά ή του πάπα, για «να περιφρουρήσει την καθαρότητα του θρησκευτικού δόγματος». Τώρα,

οι συλλήψεις, οι ανακρίσεις, οι φυλακίσεις και οι εκτοπίσεις, η με κάθε τρόπο εξόντωση εκατομμυρίων ανθρώπων γίνονταν στο όνομα της υπεράσπισης του «σοσιαλισμού».

Το έγκλημα ήταν διπλό: Η καταπάτηση των πιο ιερών ανθρωπίνων δικαιωμάτων, η εγκληματική αφαίρεση της ζωής των ανθρώπων και ταυτόχρονα η πλαστογράφηση και ο διασυρμός της πιο ανθρωπιστικής ιδεολογίας που οραματίστηκαν και θεμελίωσαν θεωρητικά, επαναστάτες οραματιστές του 19ου αιώνα, άνθρωποι με φωτισμένα μυαλά και υψηλά ιδανικά, όπως ο Ένγκελς και ο Ένγκελς.

Στην εποχή του Μεσαίωνα, το καθεστώς της απόλυτης μοναρχίας, στηριγμένο στην χωρίς όρια βία και καταπίεση, τα κατάφερε να ζήσει μερικούς αιώνες. Στις συνθήκες του 20ού αιώνα, τα αντίγραφα της μεσαιωνικής βαρβαρότητας (φασισμός, σταλινισμός, χιτλερισμός), ήταν πολύ πιο βραχύβια.

Αποδείχτηκε ότι στην εποχή μας η ανθρωπότητα δεν ανέχεται για πολύ το ξαναγύρισμα στη μεσαιωνική βαρβαρότητα.

Μπορεί να διερωτηθεί κανείς: Με την ελαίσυνη ήττα του φασισμού και του χιτλερισμού στο δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο και με τη δραματική κατάρρευση του κατ' ευφημισμόν «σοσιαλισμού», η ανθρωπότητα ξέφυγε οριστικά και αμετάκλητα από τον κίνδυνο επανεμφάνισης, αναβίωσης, ανάλογων φαινομένων εδώ κι εκεί, στην ανατολή και στη δύση, στο βορρά και στο νότο της υδρογείου;

Η προφανής απάντηση είναι όχι. Όσο στον κόσμο μας δε λύνονται κατά τρόπο δίκαιο και μόνιμο τα ζωτικά προβλήματα μεγάλων ανθρωπίνων πληθυσμών, που λιμοκτονούν στις λεγόμενες χώρες του τρίτου και του τέταρτου κόσμου, όσο οι αναπτυγμένες, πλούσιες οικονομικά δυνάμεις, αντιμετώπιζουν κοντόφθαλμα, εγωιστικά τα οικονομικά και κοινωνικά προβλήματα στο δικό τους χώρο και στις χώρες, που έχουν ανάγκη βοήθειας για να ξεπεράσουν τα δύσκολα προβλήματά τους και να βγουν από τον κύκλο της φτώχειας, της στέρησης και της πείνας, όσο αντί να προσφέρουν πραγματική βοήθεια, δυναμώνουν την άγρια εκμε-

τάλλευση των φτωχών χωρών, δε θα πάψουν να εμφανίζονται στην πολιτική σκηνή, εδώ κι εκεί, στη δύση και στην ανατολή, οι λογής λογής δημοκόποι, οι διάφοροι Σαντάμ και Λεπέν, που επαγγέλλονται τον «σωτήρα» της ανθρωπότητας και που στην πραγματικότητα ετοιμάζουν νέα Άουσβιτς και νέα Γκούλακ.

Μπορεί, σήμερα, να μη φαίνεται σοβαρός ο κίνδυνος για τη δημοκρατία από τη δράση των νεοναζιστικών και νεοφασιστικών οργανώσεων, είτε από την αναζωογόνηση της συνωμοτικής δραστηριότητας των κατάλοιπων του σταλινισμού στις χώρες της πρώην ΕΣΣΔ και αλλού. Θα ήταν τραγικό λάθος, αν οι δημοκρατικοί άνθρωποι στις διάφορες χώρες επαναπαύονταν πάνω στις νίκες της δημοκρατίας των τελευταίων πενήντα χρόνων και υποτιμούσανε τον κίνδυνο από τη δραστηριοποίηση των σκοτεινών δυνάμεων που σηκώνουνε ξανά κεφάλι.

ΚΑΙ ΤΩΡΑ ΠΙΣΩ ΠΛΑΙ ΣΤΑ ΔΙΚΑ ΜΑΣ

Πιστεύω, πως με τα στοιχεία που παρατέθηκαν φωτίστηκε η φυσιογνωμία και ο ρόλος του Ζαχαριάδη και της κλίμακας του στο κομμουνιστικό και στο ευρύτερο αριστερό κίνημα της χώρας μας. Και πιστεύω επίσης πως, με βάση τα πραγματικά δεδομένα, αποδείχτηκε ότι ο ζαχαριαδισμός ήταν η προέκταση στην Ελλάδα, η ελληνική ιδιομορφία, του σταλινικού φαινομένου.

Ο Ζαχαριάδης είχε όλα τα αποκρουστικά χαρακτηριστικά γνωρίσματα του Στάλιν. Και ο ζαχαριαδισμός ήτανε πιστό αντίγραφο του σταλινισμού.

Παρ' όλα αυτά και τώρα ακόμα, βλέπομε να υπάρχουν στην Ελλάδα άνθρωποι, κυρίως ηλικιωμένοι, «πάντοτε ευκολοπίστευτοι και πάντα προδομένοι»*, σύμφωνα με τα λόγια του ποιητή,

---

* «Δυστυχισμένε μου λαέ, καλέ και ηγαπημένε, πάντοτε ευκολοπίστευτε και πάντα προδομένε». (Από τα Άπαντα του Σολωμού, εκδόσεις «Γαλήνη», σελ.242).

αλλά και ελάχιστοι νέοι απληροφόρητοι, που ζουν με τις φαντασώσεις και τα παραμύθια της εποχής της προσωπολατρείας.

Κι αυτό που είναι πιο ανησυχητικό είναι το γεγονός, ότι φαινόμενα παρόμοια μ'εκείνα του ζαχαριαδισμού, σε ό,τι αφορά τον χωρίς ηθικές αρχές αρχηγισμό, το στυλ της «καθοδήγησης», τον αμοραλισμό, την περιφρόνηση και παραβίαση των δημοκρατικών αρχών, συναντάμε στις μέρες μας στις ηγεσίες ορισμένων κομμάτων, που δε σταματούν, ωστόσο, να διακηρύσσουν την πίστη τους στις αρχές και στους κανόνες της δημοκρατίας.

Κάτι παρόμοιο συμβαίνει και στην πρώην Σοβιετική Ένωση. Εκεί, σε πολύ μεγαλύτερη έκταση, για το λόγο ότι οι προνομιούχοι της νομενκλατούρας εξακολουθούν, σε μεγάλο βαθμό ακόμα, να είναι ενταγμένοι στους κρατικούς μηχανισμούς, να διατηρούν τα προνόμιά τους και να αγωνίζονται με νύχια και με δόντια να τα κρατήσουν.

Στη χώρα μας, εκείνοι που πιστεύουν ακόμα, ότι η ανατροπή του κεφαλαιοκρατικού συστήματος είναι υπόθεση κάποιας ευνοϊκής συγκυρίας ή κάποιου πραξικοπήματος, έχουνε μείνει πολύ λίγοι και διαρκώς λιγοστεύουν.

Κατά τρόπο συγκλονιστικά δραματικό, μέσα στο 1989, αποδείχτηκε η χρεοκοπία της θεωρίας και της πρακτικής, σύμφωνα με την οποία μια οποιαδήποτε μορφή διακυβέρνησης μπορεί να στηριχτεί για πάντα στη βία και στον καταναγκασμό, στην υποκρισία, στην ψευτιά, στην απάτη και στο έγκλημα.

Κάποια στιγμή, ακόμα και η πιο στυγνή βία αποδείχεται ανίκανη να στηρίξει τα τυραννικά καθεστώτα.

Στην ιστορία της κοινωνίας των ανθρώπων, για άλλη μια φορά επιβεβαιώθηκε η υπεροχή της δημοκρατίας. Δικαιώθηκε η ιδέα του σεβασμού των πανανθρώπινων αξιών, όπως η ειρήνη, η ελευθερία, η δικαιοσύνη, η δημοκρατία, η κοινωνική αλληλεγγύη και η λαϊκή ευημερία.

Η πάλη για το πέρασμα σε μια πιο ελεύθερη, πιο δημοκρατική, πιο δίκαιη και πιο ανθρώπινη κοινωνία μπορεί να είναι απο-

τελεσματική, μόνον εφ' όσον διεξάγεται με σεβασμό στους δημοκρατικούς κανόνες, δηλαδή με σεβασμό στην αρχή της λαϊκής κυριαρχίας, στη λαϊκή πλειοψηφία, στη λαϊκή θέληση και στη λαϊκή ετυμηγορία.

Έτσι, η αποκάλυψη και ο στιγματισμός των εγκλημάτων του αυταρχισμού κάθε χρώματος και η αποκατάσταση της ιστορικής αλήθειας έχει νόημα, στο βαθμό που βοηθάει στη συνειδητοποίηση της ακατάλυτης αξίας των πανανθρώπινων ιδανικών και στην ανάγκη του αγώνα για την υπεράσπισή τους.

Με το νόημα αυτό, νομίζω πως είναι πια καιρός ν' ανοίξουν τα μυστικά αρχεία των κομμάτων και των κρατών και να τεθούν στη διάθεση και στην κρίση των ιστορικών – ερευνητών και του λαού.

Ας μην ξεχνάμε, ότι όπως είπε σε μια από τις πιο καλές στιγμές του, ένας κορυφαίος του επαναστατικού κινήματος, η αλήθεια είναι επαναστατική.

ΣΤΟ ΝΕΟΦΙΛΕΛΕΥΘΕΡΙΣΜΟ

Ή ΣΤΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΗ ΑΡΙΣΤΕΡΑ ΑΝΗΚΕΙ ΤΟ ΜΕΛΛΟΝ;

Ύστερα από την παταγώδη κατάρρευση του «υπαρκτού σοσιαλισμού» στην πρώην ΕΣΣΔ και στις χώρες του λεγόμενου σοσιαλιστικού στρατοπέδου, από τα ίδια τα πράγματα προβάλλουν δύο κρίσιμα ερωτήματα:

Ερώτημα πρώτο. Για τα κομμουνιστικά κόμματα και για καθετί που σχετίζεται με τον όρο «κομμουνισμός, κομμουνιστικό» κλπ., μπορεί να υπάρξει μέλλον;

Ερώτημα δεύτερο. Η χρεοκοπία και η κατάρρευση των «κομμουνιστικών» καθεστώτων έχει συμπαρασύρει συνολικά την Αριστερά ως κοινωνική και πολιτική δύναμη; Την έχει παραμερίσει από το προσκήνιο των πολιτικών και κοινωνικών εξελίξεων;

Κατά τη γνώμη μου, η απάντηση στο πρώτο ερώτημα είναι, ότι για τα «κομμουνιστικά» κόμματα και τα όσα απόμειναν «κομμουνιστικά» καθεστώτα (Κούβα, Κίνα), στο βαθμό που παραμένουνε πιστά στη μέχρι σήμερα φιλοσοφία τους, στην κληρονομημένη από τα σταλινικά πρότυπα πολιτική και πρακτική τους, δεν μπορεί να υπάρξει μέλλον. Η προϊούσα αποσάθρωσή τους είναι δεδομένη, η κατάρρευσή τους είναι αναπότρεπτη. Πρόκειται για κόμματα και για καθεστώτα που οικοδομήθηκαν πάνω σε σαθρά θεμέλια: στο δεσποτισμό, στην εκμετάλλευση και στην καταπίεση των λαών τους, στο στραγγαλισμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων

και των λαϊκών ελευθεριών, στην ψευτιά και στην απάτη. Προορισμός τους είναι να ασφυκτιούν όλο και περισσότερο μέσα στα αδιέξοδά τους και τελικά να καταρρεύσουν.

Σε ό,τι αφορά το δεύτερο ερώτημα τα πράγματα είναι διαφορετικά. Η Αριστερά, η δύναμη που συνήθως την προσδιορίζουμε με τον όρο «δημοκρατική Αριστερά» ή «ευρύτερη Αριστερά», δεν ταυτίστηκε ποτέ και δεν ταυτίζεται και σήμερα με τη λεγόμενη κομμουνιστική Αριστερά. Στην ευρύτερη Αριστερά, πέρα από μια σημαντική μερίδα πρώην μελών και στελεχών των κομμουνιστικών κομμάτων, που με τον έναν ή με τον άλλον τρόπο απομακρύνθηκαν από τα κομμουνιστικά κόμματα, περιλαμβάνονται οι σοσιαλιστές, οι σοσιαλδημοκράτες (μέλη και οπαδοί των σοσιαλιστικών και σοσιαλδημοκρατικών κομμάτων), οι αριστεροί διανοούμενοι, καλλιτέχνες, επιστήμονες, γενικά οι προοδευτικοί άνθρωποι, ανεξάρτητα από την κοινωνική τους προέλευση.

Η Αριστερά, με την πιο πάνω έννοια, έχει ηλικία απείρως μεγαλύτερη από την κομμουνιστική Αριστερά.

Ως κοινωνική δύναμη και πολιτικό ρεύμα η ευρύτερη Αριστερά συνδέεται με τους κοινωνικούς και πολιτικούς αγώνες των καταπιεζόμενων κοινωνικών τάξεων, από την εποχή ακόμα της ελληνικής αρχαιότητας και της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας (εξεγέρσεις των δούλων εναντίον των δουλοκτητών, μαζικά ρωμαλέα κινήματα, όπως εκείνο των σπαρτακιστών κλπ.). Συνδέεται με τις αγροτικές εξεγέρσεις στην εποχή της φεουδαρχίας, με το ρωμαλέο κίνημα των χαρτιστών στην Αγγλία, με τις αστικές – δημοκρατικές επαναστάσεις του 18ου και του 19ου αιώνα.

Η Αριστερά συνδέεται με την ίδρυση, τη λειτουργία, την ανάπτυξη και τους αγώνες του εργατικού συνδικαλισμού και του εργατικού κινήματος γενικότερα.

Σε κάθε κίνηση προς τα μπρος, σε κάθε βήμα κοινωνικής προόδου, σε κάθε προώθηση προς τη δημοκρατική ολοκλήρωση υπάρχει έντονη η παρουσία και ανεξίτηλη η σφραγίδα της Αριστεράς.

Βιάζονται οι συντηρητικές δυνάμεις της κοινωνικής αντίδρασης, που ερμηνεύουν την κατάρρευση του «υπαρκτού σοσιαλισμού» ως συνολική ήττα της Αριστεράς και πανηγυρίζουν γι' αυτό.

Δε θα ήταν αντικειμενικό να ισχυριστεί κανείς, ότι η κατάρρευση των καθεστώτων του λεγόμενου υπαρκτού σοσιαλισμού δεν είχε αρνητικό αντίκτυπο στο ευρύτερο αριστερό κίνημα. Πρώτα πρώτα, προκάλεσε βαθιά απογοήτευση σε πλατιά στρώματα καλοπροαίρετων ανθρώπων της Αριστεράς, που πίστευαν ότι στις χώρες του υπαρκτού σοσιαλισμού κάτι γίνεται προς το καλλίτερο, κάτι οικοδομείται προς την κατεύθυνση της «αταξικής κοινωνίας». Έπειτα, η καταγώδης κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης και των εξαρτημένων από αυτήν χωρών της ανατολικής Ευρώπης, ανέδειξε ως μόνη (χωρίς αντίπαλο) υπερδύναμη τις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής και εμφάνισε τις χώρες της δυτικής Ευρώπης στο ρόλο του οικονομικού χορηγού, του κηδεμόνα και του προστάτη των πρώην σοσιαλιστικών χωρών.

Έτσι, κατά τη γνώμη μου, εξηγείται μια ορισμένη αναδίπλωση, μια σχετική συρρίκνωση της ακτινοβολίας και της μαζικής επιρροής των αριστερών δυνάμεων, στις χώρες της δυτικής Ευρώπης κατά κύριο λόγο.

Παίρνοντας το πάνω χέρι και εξαιτίας των πιο πάνω εξελίξεων, ο νεοφιλελευθερισμός, που εκπροσωπεί και εκφράζει τις πιο επιθετικές, αντιδραστικές δυνάμεις του αστικού κοινοβουλευτισμού, εξαπέλυσε ολομέτωπη επίθεση, με στόχο την πλήρη ή μερική κατάργηση κοινωνικών δικαιωμάτων και λαϊκών ελευθεριών, που κερδίστηκαν με σκληρούς κοινωνικούς και πολιτικούς αγώνες.

Αυτή η επίθεση που στρέφεται εναντίον της εργατικής τάξης κατά κύριο λόγο, αλλά και πολύ ευρύτερων λαϊκών στρωμάτων, περιλαμβάνει το σπέρμα της χρεοκοπίας του νεοφιλελευθερισμού.

Το κοινωνικό κράτος, ή κράτος πρόνοιας ή κράτος δικαίου, όπως συνηθέστερα λέγεται, καρπός της πολιτικής της σοσιαλδη-

μοκρατίας και επίτευγμα των αγώνων των οικονομικά πιο αδύναμων κοινωνικών τάξεων, δέχτηκε την άγρια επίθεση του θασσερισμού, όχι μόνο στην Αγγλία, αλλά και σε άλλες καπιταλιστικές χώρες.

Μερικά από τα πιο σημαντικά επιτεύγματα του κράτους πρόνοιας, κυρίως σε ό,τι αφορά στην υγειονομική περίθαλψη, στο δικαίωμα της εργασίας, στη δίκαιη κατανομή των φορολογικών βαρών κλπ., περιορίστηκαν δραστικά ή καταργήθηκαν.

Ως συνέπεια της επίθεσης του νεοφιλελευθερισμού στα τελευταία χρόνια σημειώθηκε όχι απλώς επιβράδυνση στην κοινωνική πρόοδο, αλλά και σημαντικάπισωγυρίσματα. Ιστορικά, στο φαινόμενο αυτό δεν υπάρχει τίποτα το καινούργιο. Τα ζιγκ ζαγκ στις πολιτικές και στις κοινωνικές εξελίξεις τα συναντάμε σε κάθε εποχή, σε κάθε περίοδο της ιστορικής πορείας της ανθρωπότητας. Όμως η γενική γραμμή της πορείας είναι σταθερά ανοδική, είναι πορεία προς την ανάπτυξη και την πρόοδο της κοινωνίας. Εννοείται ότι η αντιστροφή από το αντικοινωνικό κράτος του νεοφιλελευθερισμού προς το κράτος πρόνοιας δε θα συντελεστεί αυτόματα. Θα επιτευχθεί σαν ανάκτηση, βήμα προς βήμα, του χαμένου εδάφους, σαν νίκη των δυνάμεων της δημοκρατικής Αριστεράς πάνω στις αντιδραστικές δυνάμεις, σαν νίκη μιας προοδευτικής – δημοκρατικής πολιτικής, ενάντια στην πολιτική της κοινωνικής αδικίας και του αντιδημοκρατικού εκτραχηλισμού.

Η Αριστερά στη χώρα μας, η ευρύτερη Αριστερά θα μπορέσει να σταθεί στο ύψος που απαιτούν οι περιστάσεις; Θα μπορέσει να συνεισφέρει δημιουργικά στην οργάνωση και ανάπτυξη των λαϊκών – δημοκρατικών αγώνων, προς τη σωστή κατεύθυνση, προφυλάσσοντας ταυτόχρονα το λαό και τους αγώνες του από έντεχνα σκηνοθετημένες προκλήσεις;

Τη στιγμή που γράφονται οι γραμμές αυτές, η Αριστερά στο σύνολό της δεν φαίνεται ώριμη και προετοιμασμένη να παίξει αυτόν το ρόλο.

Από την κυβέρνηση της Δεξιάς εφαρμόζεται, σε πλήρη ανάπτυξη, ένα πρόγραμμα που η ίδια το ονομάζει «πρόγραμμα οικονομικής ανόρθωσης», που όμως στα τριάντισι χρόνια της εφαρμογής του δεν έδειξε κανένα σημάδι οικονομικής ανόρθωσης και πολύ περισσότερο ούτε ίχνος κοινωνικής προόδου. Αντίθετα υπάρχουν έντονα τα χαρακτηριστικά της κοινωνικής πισωδρομησης.

Η κυβέρνηση της Δεξιάς όχι μόνον έχει αποσυνδέσει πλήρως την οικονομική της πολιτική από την κοινωνική ευημερία και την κοινωνική πρόοδο, αλλά συστηματικά, στο όνομα μιας δήθεν οικονομικής ανόρθωσης, άνοιξε πολυμέτωπο πόλεμο εναντίον της ελληνικής κοινωνίας, της κοινωνίας των πολιτών.

Οι πιο αδύναμες οικονομικά αλλά και πιο παραγωγικές δυνάμεις της ελληνικής κοινωνίας βρίσκονται εξακολουθητικά στο στόχαστρο της κυβερνητικής πολιτικής.

Η πολιτική αυτή συναντά την αντίσταση της εργατικής τάξης και των πιο πλατιών λαϊκών στρωμάτων, που βλέπουν το εισόδημά τους να περιορίζεται συνεχώς, που βλέπουν ζωτικά δικαιώματά τους, όπως π.χ. το δικαίωμά τους στην εργασία, να καταργούνται και διαπιστώνουν ότι η κοινωνική ανισότητα μεγαλώνει προς όφελος του μεγάλου κεφαλαίου.

Το κύριο χαρακτηριστικό γνώρισμα της πολιτικής που εφαρμόζει η κυβέρνηση είναι ο αντικοινωνικός της χαρακτήρας και το άμεσο, το χειροπιαστό, αποτέλεσμά της είναι η σύγχυση, η αναστάτωση, η κοινωνική αναταραχή, η σταδιακή απονέκρωση και αποδιοργάνωση της οικονομικής και της κοινωνικής ζωής, η παραπέρα υπονόμευση της εθνικής οικονομίας και της κοινωνικής συνοχής.

Αυτή είναι η πιο αδύνατη πλευρά αυτής της πολιτικής. Έχει διαφύγει τελείως από τους προβληματισμούς των οικονομικών και πολιτικών επιτελών της κυβέρνησης, το γεγονός ότι δε ζούμε στο 18ο αιώνα, στην εποχή της πρωτογενούς συσσώρευσης κεφαλαίου, όταν η οικονομική ανάπτυξη ήτανε συναρτημένη με την

χωρίς όρια καταλήστευση του προϊόντος του μόχθου των εργατών. Τους διαφεύγει τελείως η σύγχρονη αλήθεια, που είναι και παραδοχή έγκυρων οικονομολόγων, ότι, στην εποχή μας, η όποια οικονομική ανόρθωση και ανάπτυξη είναι αναπόσπαστα δεμένη με την κοινωνική δικαιοσύνη και την κοινωνική πρόοδο.

Συχνά, η κυβέρνηση επικαλείται τις παραγωγικές νόρμες των δυτικοευρωπαϊκών εργατών, για να αποδείξει ότι οι Έλληνες εργάτες δεν εργάζονται αποδοτικά. Ξεχνά όμως να αντιπαραβάλει και τις αμοιβές των Ελλήνων εργατών με εκείνες των εργατών της δυτικής Ευρώπης και να συγκρίνει το επίπεδο του τεχνικού και τεχνολογικού εξοπλισμού στην Ελλάδα και στη δυτική Ευρώπη.

Υπάρχει, χωρίς αμφιβολία, το πρόβλημα της προετοιμασίας της χώρας μας για την ένταξη της στην Ενωμένη Ευρώπη του 1997, υπάρχει οξύ το θέμα της εξασφάλισης της ανταγωνιστικότητας των ελληνικών προϊόντων, σε σχέση με τα προϊόντα των άλλων χωρών της ΕΟΚ. Τα προβλήματα αυτά η κυβέρνηση τα αντιμετωπίζει με το χειρότερο δυνατό τρόπο. Συνεπικουρούμενη και από τις συμβουλές μερικών γραφειοκρατών κάποιων τεχνοκρατικών μηχανισμών της ΕΟΚ και του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου, έχει επιλέξει την πολιτική της άγριας μονόπλευρης λιτότητας σε βάρος του λαού.

«Νησιτικό αρκούδι δε χορεύει», λέει ο λαός. Με πεινασμένους, φτωχούς, στερημένους, άνεργους, αγανακτισμένους Έλληνες δεν μπαίνουμε στην Ενωμένη Ευρώπη. Με βασικό ημερομίσθιο του βιομηχανικού εργάτη λίγο μεγαλύτερο από 3.000 δραχμές δεν γίνεται εκσυγχρονισμός της βιομηχανίας.

Εξυγίανση και ανόρθωση της οικονομίας είναι δυνατό να πραγματοποιηθεί υπό δύο βασικούς όρους:

Πρώτο, ότι οι παντοειδείς πόροι της χώρας (έσοδα από τους φόρους, χρηματοδοτήσεις από την ΕΟΚ, επενδύσεις κλπ.) θα διατεθούν κατά κύριο λόγο για την ανανέωση και τον εκσυγχρονισμό του παραγωγικού εξοπλισμού της χώρας, προς την κατεύ-

θυνηση της κάλυψης των εσωτερικών αναγκών και του επιτυχούς ανταγωνισμού έναντι των ξένων ομοειδών προϊόντων.

Και δεύτερο, ότι θα εφαρμοστεί, ταυτόχρονα, ένα πρόγραμμα ταχύρρυθμης τεχνικής κατάρτισης του εργατικού δυναμικού, για την αποδοτική αξιοποίηση της νέας τεχνολογίας, με αντίστοιχη ουσιαστική βελτίωση της αμοιβής της εργασίας και γενικά των όρων εργασίας και διαβίωσης των εργαζομένων.

Και οι δύο πιο πάνω όροι είναι αλληλένδετοι. Όποια προσπάθεια να προταχθεί ο ένας και να παραμεριστεί ο άλλος, υπονομεύει και τον εκσυγχρονισμό και την ανταγωνιστικότητα.

Η κυβέρνηση δεν το καταλαβαίνει ή δε θέλει να το καταλάβει αυτό.

Το καταλαβαίνει όμως η αντιπολίτευση;

Το καταλαβαίνουν οι αριστερές δημοκρατικές και προοδευτικές δυνάμεις της χώρας;

Υπάρχει, από την πλευρά τους, ένα ξεκάθαρο, ολοκληρωμένο, κατανοητό στον απλό άνθρωπο πειστικό πρόγραμμα, που να θέτει το ζήτημα της ανόρθωσης της οικονομίας και της ένταξης στην Ενωμένη Ευρώπη του 1997 πάνω σε σαφώς φιλολαϊκή βάση;

Η δραστηριότητα των μη κυβερνητικών κομμάτων και των συνδικαλιστικών οργανώσεων των εργαζομένων είναι εναρμονισμένη προς τη συντονισμένη λύση των κρίσιμων προβλημάτων προς την πιο πάνω κατεύθυνση;

Ορισμένα, όχι πολύ τολμηρά, βήματα έχουν γίνει από τη ΓΣΕΕ. Τα δημοκρατικά πολιτικά κόμματα, που έπρεπε να έχουν τον πρώτο λόγο, εξακολουθούν να αντιμετωπίζουν με δισταγμούς και με φόβο μην παρεξηγηθούν, τα μεγάλα προβλήματα της οικονομίας και κυρίως το πρόβλημα του εκσυγχρονισμού του παραγωγικού μηχανισμού και της ανταγωνιστικότητας των ελληνικών προϊόντων. Και, βέβαια, με συνθήματα μόνον και με κραυγές, χωρίς ξεκάθαρο συγκεκριμένο και ολοκληρωμένο πρόγραμμα, χωρίς καθημερινή δράση και δραστήρια οργάνωση του αγώ-

να για την αποδοχή και την εφαρμογή του, οι προοπτικές για μια ουσιαστική αλλαγή προς προοδευτική κατεύθυνση είναι χωρίς αντίκρισμα.

Η δημοκρατική Αριστερά, η ευρύτερη Αριστερά, παντού στην Ευρώπη, στον κόσμο και στην Ελλάδα, μπορεί και οφείλει να επιβιώσει, να αναπτυχθεί και να προκόψει, να νικήσει στην αντιμετρήσή της με το νεοφιλελευθερισμό, μόνον αν κατορθώσει να απαλλαγεί οριστικά από ξεπερασμένα – χρεοκοπημένα στερεότυπα, που ακόμα την κατατρίχουν, μόνον όταν θα μπορέσει να δει κατάματα τη σημερινή πραγματικότητα και θα πάψει να μεταθέτει την αντιμετώπιση και τη λύση των καιτών προβλημάτων της οικονομίας της χώρας και του λαού σε κάποια φανταστική – άπιαστη «σοσιαλιστική αλλαγή».

Η κατεύθυνση που σήμερα πείθει, εμπνέει και συσπειρώνει τους απλούς ανθρώπους, ολόκληρο τον εργαζόμενο λαό, είναι η υπεράσπιση των πανανθρώπινων αξιών, η πάλη για την ελευθερία και τη δημοκρατία, για την ειρήνη, για την κοινωνική δικαιοσύνη και την κοινωνική πρόοδο, για την παιδεία, για τη βελτίωση της ποιότητας της ζωής και τη λαϊκή ευημερία.

Γύρω από τις πανανθρώπινες αυτές αξίες για την προβολή, τη διεκδίκηση, την προώθηση και τη σταδιακή κατάκτησή τους, είναι δυνατό να συμπαραταχθούν ή να δράσουν παράλληλα μεγάλες κοινωνικές και πολιτικές δυνάμεις, όχι μόνον από το χώρο της δημοκρατικής Αριστεράς, αλλά και από ένα ευρύτερο κοινωνικό και πολιτικό φάσμα δυνάμεων. Π.χ. οι εργαζόμενοι (εργάτες, υπάλληλοι, συνταξιούχοι) μέλη και οπαδοί του ΠΑΣΟΚ και της Νέας Δημοκρατίας, όλο και πιο συχνά, όλο και σε μεγαλύτερη έκταση, διαφορίζουν τη θέση τους από την πολιτική της μονόπλευρης λιτότητας. Ακόμα και σε επίπεδο ηγεσίας, μέσα στο ΠΑΣΟΚ και στη Νέα Δημοκρατία, διαμορφώνονται ρεύματα που, αφού συνειδητοποίησαν τα αδιέξοδα στα οποία οδήγησε ο ελληνικός θατσερισμός, προσανατολίζονται προς κατευθύνσεις ρεαλιστικές, σχετικά με την οικονομική σταθεροποίηση και ανά-

πτυξη, σε συνδυασμό με την κοινωνική δικαιοσύνη και την κοινωνική πρόοδο.

Είναι προφανές ότι διαμορφώνεται, εν δυνάμει, ένα ευρύτατο κοινωνικό και πολιτικό ρεύμα προς την ορθή κατεύθυνση, που, παρά τις ποικίλες δυσκολίες, είναι δυνατό να αναλάβει την προσπάθεια να βγάλει τη χώρα από την πολύπλευρη κρίση και να ανοίξει το δρόμο για τη σταθεροποίηση και την ανάπτυξη της οικονομίας, για τη λύση των προβλημάτων της ελληνικής κοινωνίας προς όφελος της πατρίδας μας και του λαού μας.

Απαραίτητη προϋπόθεση για το άνοιγμα του δρόμου σ' αυτήν την κατεύθυνση είναι η απελευθέρωση των πολιτών και των οργανωμένων πολιτικών και κοινωνικών δυνάμεων από προκαταλήψεις, ιδεοληψίες, μισαλλοδοξίες, από άκριτες προσκολλήσεις σε δόγματα και σε «ισόβιους» αρχηγούς. Η ελεύθερη σκέψη, η υπεράσπιση του δικαιώματος, όχι μόνο να σκεφτόμαστε, αλλά και να μιλούμε ελεύθερα, όχι μόνο να μιλούμε εμείς ελεύθερα, αλλά και εκείνοι που διαφωνούν μαζί μας. Η καθιέρωση ως θεσμού του δημοκρατικού διαλόγου ανάμεσα στους πολίτες και στις οργανωμένες πολιτικές και κοινωνικές ομάδες. Ο αγώνας ενάντια σε κάθε μορφής υποδούλωση ή εξάρτηση, όχι μόνο στο εθνικό πεδίο, αλλά και στο πεδίο των πολιτικών και κοινωνικών αντιπαραθέσεων, η λήψη των αποφάσεων στους διάφορους φορείς, μέσα από γνήσιες δημοκρατικές διαδικασίες και η συσπείρωση όλων των στελεχών και μελών του κάθε φορέα στην πάλη για την εφαρμογή των δημοκρατικά παρμένων αποφάσεων. Όλα αυτά αποτελούν ουσιώδεις προϋποθέσεις για να ξεπεραστούν τα αδιέξοδα, να ανοίξει ο δρόμος για οικονομική ανάπτυξη και κοινωνική πρόοδο, για περισσότερη δημοκρατία, καλύτερη ποιότητα ζωής, κοινωνική δικαιοσύνη και ειρήνη.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ι

Σε όλη του τη ζωή, σε όλη την αρχηγική σταδιοδρομία του, ο Στάλιν δεν έπαψε να επικαλείται τον Λένιν. Συχνά πρόβαλε τον εαυτό του σαν «πιστό μαθητή του Λένιν, συνεπή συνεχιστή του έργου του Λένιν, αυθεντικό ενσαρκωτή των ιδεών και της πολιτικής του Λένιν». Με αυτόν το «φωτοστέφανο» τον πρόβαλαν συχνά και οι λιβανιστές του.

Καμιά αμφιβολία ότι στο χαρακτήρα, στη θεωρητική κατάρτιση, στην όλη συγκρότηση της προσωπικότητας του ενός και του άλλου, υπήρξαν μεγάλες διαφορές.

Οι κομμουνιστές, γενικά οι αριστεροί άνθρωποι σε όλον τον κόσμο, πίστευαν καλοπροαίρετα ότι ο Λένιν, ως άνθρωπος, ήταν τελείως ξένος προς τον απάνθρωπο χαρακτήρα του Στάλιν. Και ότι ο Στάλιν, επικαλούμενος τον Λένιν και το λενινισμό, ακόμα και όταν διέπραττε τα αποτρόπαια εγκλήματά του, βεβήλωνε τη μνήμη του ιδρυτή του σοβιετικού κράτους.

Δυστυχώς, ορισμένα ντοκουμέντα, καταχωνιασμένα σε κάποια κρύπτη της σχολής κομματικών στελεχών της Μόσχας, που πολύ πρόσφατα ήρθαν στο φως, μαρτυρούν την ύπαρξη και στον Λένιν, σε πολύ πιο περιορισμένο βαθμό βέβαια, των στοιχείων του αυταρχισμού, του εξτρεμισμού, του φανατισμού στην αντιμετώπιση δύσκολων καταστάσεων.

Δυστυχώς τα γεγονότα επιβεβαίωσαν το πόσο δίκιο είχε η

Ρόζα Λούξεμβουργκ, όταν κατηγορούσε τον Λένιν και τον Τρότσκι για το στραγγαλισμό της ελευθερίας και της δημοκρατίας και υπογράμμιζε τις συνέπειες του αυταρχισμού.

Παραθέτω το άρθρο του Πάνου Δημητρίου, που αποτελεί πλατιά περιλήψη άρθρου του Ντ. Βολκογκόνοφ, δημοσιευμένου στη σοβιετική εφημερίδα «Ισβέστια».

Το άρθρο του Δημητρίου δημοσιεύτηκε στην «Αυγή» στις 24 του Μάη 1992. Σημειώνω ότι τα ντοκουμέντα στα οποία αναφέρεται ο Βολκογκόνοφ αφορούν στην περίοδο από το 1917 έως το 1920, δηλαδή στην περίοδο του εμφυλίου πολέμου, κατά την οποία η τρομοκρατία, οι ακρότητες, τα εγκλήματα ήτανε φαινόμενο και από τις δύο πλευρές των αντίπαλων στρατοπέδων. Ήταν, για τους «λευκούς», η περίοδος που σκότωναν ανθρώπους ακόμα και για τον απλό λόγο, ότι είχανε κάλους στις παλάμες τους, πράγμα που έδειχνε ότι έκαναν χειρωνακτική εργασία. Και ήταν, επίσης, για τους «κόκκινους», η περίοδος του πολεμικού κομμουνισμού, κατά την οποία οι ακρότητες, οι αδικίες, οι βαρβαρότητες, ακόμα και τα εγκλήματα, θεωρούνταν «αναπόφευκτα».

Φυσικά, οι παρατηρήσεις αυτές δε μειώνουν καθόλου τη βαρύτητα των εκτροπών στις οποίες αναφέρεται ο Βολκογκόνοφ.

**ΕΝΑ ΑΡΘΡΟ ΤΟΥ ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ Ντ. ΒΟΛΚΟΓΚΟΝΟΦ
ΣΤΗΝ ΙΣΒΕΣΤΙΑ, ΠΡΟΣΕΓΓΙΖΕΙ ΤΟΝ ΑΛΗΘΙΝΟ ΛΕΝΙΝ
ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΤΑ ΑΝΕΚΔΟΤΑ ΚΕΙΜΕΝΑ ΤΟΥ**

ΤΟΥ ΠΑΝΟΥ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ

- *Με τον τίτλο «Με ανελέητη αποφασιστικότητα», που αποτελεί φράση από ανέκδοτο κείμενο του Λένιν, η εφημερίδα της Μόσχας «Ισβέστια» δημοσίευσε, με την ευκαιρία της επετείου του Λένιν, σημαντικό άρθρο του ιστορικού Ντ. Βολκογκόνοφ, με το οποίο αποκαλύπτεται μια νέα, άγνωστη εν πολλοίς, πτυχή της σύνθετης όσο και αντιφατικής προσωπικότητας του ηγέτη της οκτωβριανής επανάστασης και ιδρυτή του «πρώτου στην ιστορία σοσιαλιστικού κράτους».*

Ο Ντ. Βολκογκόνοφ είναι βέβαια γνωστός σ' εκείνους τους Έλληνες αναγνώστες, που διάβασαν την ελληνική μετάφραση του εξαιρετου βιβλίου του: *Στάλιν: θρίαμβος και τραγωδία*.

Ο συγγραφέας του άρθρου δεν αποκρύπτει το γεγονός, ότι και ο ίδιος υπήρξε για πολλές δεκαετίες πεπεισμένος λενινιστής και ότι «τα οχυρά του λενινισμού» γκρεμίστηκαν στη συνείδησή του «κάτω από την ισχυρή πίεση της αλήθειας», η οποία μόλις πρόσφατα απελευθερώθηκε από την κάθειρξή της στα υπόγεια των αρχείων του ΚΚΣΕ. «Ο Λένιν –σημειώνει ο συγγραφέας–

προβαλόταν πάντοτε μπροστά μας σαν ένα μνημείο φωτισμένο από τον ήλιο από τη μία μόνο πλευρά του, ενώ την άλλη, που έμενε στη σκιά, δεν επιτρεπόταν να την γνωρίσουμε».

Η κατάσταση αυτή άλλαξε ριζικά με το πρόσφατο άνοιγμα στην ιστορική έρευνα των κομματικών αρχείων, τα οποία ο συγγραφέας περιγράφει με εντυπωσιακό τρόπο:

«...Η βαριά, ογκώδης σιδερένια πόρτα ανοίγει με μεγάλη δυσκολία και μπαίνουμε σε μια ευρύχωρη αίθουσα που οδηγεί στο ιερό του κομμουνιστικού ναού – στα γνήσια και πρωτότυπα λενινικά ντοκουμέντα: χειρόγραφα βιβλίων, άρθρων, εισηγήσεων και σημειώσεων, καθώς και αποφάσεων, εντολών και διαταγμάτων, πρωτοκόλλων, κρυπτογραφημάτων και πληροφοριακών δελτίων των υπηρεσιών ασφαλείας.

»Ο χώρος του αρχείου, που βρίσκεται μέσα στο κτίριο της κομματικής σχολής του ΚΚΣΕ, γράφει ο Βολκογκόνοφ, μοιάζει μάλλον με αντιπυρηνικό καταφύγιο. Εδώ φυλάγονταν επί πολλές δεκαετίες 3.724 ντοκουμέντα του Λένιν, που δεν είχαν δημοσιευτεί ποτέ, αν και υπήρξαν πέντε συνεχείς εκδόσεις των έργων του (η μια μάλιστα “πλήρης”!). Τρεις χιλιάδες ακόμα ντοκουμέντα, υπογραμμένα από τον Λένιν, έμεναν καταχωνιασμένα επί πολλά χρόνια».

«Ο ΑΠΑΝΘΡΩΠΙ ΜΕΓΑΛΟΣ ΛΕΝΙΝ»

Το άρθρο του Βολκογκόνοφ, που στηρίζεται σε ντοκουμέντα, που μόλις πρόσφατα άρχισαν να γίνονται γνωστά, μετά το άνοιγμα των αρχείων, μας αποκαλύπτουν μια άλλη, άγνωστη εν πολλοίς, πλευρά της σύνθετης όσο και βαθιά αντιφατικής προσωπικότητας του ηγέτη της οκτωβριανής επανάστασης και αρχηγού του «πρώτου στην ιστορία σοσιαλιστικού κράτους».

Ο συγγραφέας θέτει ευθέως το ερώτημα: Γιατί άραγε χρειαζόταν ο Λένιν να δημοσιεύεται με τρόπο ακρωτηριασμένο και κατά δόσεις; Μήπως αυτό οφειλόταν στο ότι ανάμεσα στα χιλιάδες αδημοσιεύτα υλικά υπάρχουν πολλά τα οποία, αν έρχονταν

στο φως της δημοσιότητας, θα κατέστρεφαν σχεδόν ακαριαία το μύθο που είχε καλλιεργηθεί για τις θεικές σχεδόν ιδιότητες του ηγέτη της επανάστασης, θα αφαιρούσαν απ' αυτόν το φωτοστέφανο με το οποίο είχε περιβληθεί; Υπάρχει, λόγου χάρη, γράφει ο Βολκογκόνοφ, ένα ιδιόχειρο σημείωμα του Λένιν, γραμμένο τον Αύγουστο του 1920, με το οποίο διαβιβαζόταν στον Ε.Μ. Σκλιάνσκι, αναπληρωτή τότε του προέδρου του επαναστατικού συμβουλίου, η παρακάτω εντολή:

«Εμφανιζόμενοι ως “πράσινοι” (σ' αυτούς θα φορτώσουμε εν συνεχεία την ευθύνη) να προχωρήσουμε 10-20 χιλιόμετρα κρεμώντας κουλάκους, ιερείς, γαιοκτήμονες. Αμοιβή: 100.000 ρούβλια για κάθε κρεμασμένο».

Όταν οι μπολσεβίκοι συνέλαβαν μια ομάδα επιφανών εσέρων ως ομήρους, οι οποίοι έπρεπε κατά την «Πράβντα» «να εξοικωθούν αλύπητα» σε περίπτωση κάποιας απόπειρας εναντίον ηγετών των σοβιέτ, ο γνωστός θεωρητικός του αναρχισμού Πιοτρ Κροπότκιν έγραψε, το Δεκέμβριο του 1920, από το Δημήτροβο της Μόσχας στον Λένιν:

«Μα είναι δυνατόν να μη βρέθηκε ανάμεσά σας ούτε ένας να υπενθυμίσει στους συντρόφους του και να τους πείσει, ότι παρόμοια μέτρα μας επιστρέφουν στις χειρότερες εποχές του Μεσαίωνα και των θρησκευτικών πολέμων και ότι τα μέτρα αυτά είναι ανάξια για ανθρώπους που ανέλαβαν να οικοδομήσουν την κοινωνία του μέλλοντος;»

Ο Λένιν, διαβάζοντας τα γράμματα αυτά του –γηραιού τότε και άρρωστου– επαναστάτη, σημείωσε στο περιθώριό του: «Το γράμμα του Κροπότκιν να μπει στο αρχείο».

«“Μεγάλος”, “μεγαλοφυής”, “αξεπέραστος”, “ασύγκριτος”, “σοφός”, “διορατικός”, “προφητικός”... Όσο πιο συχνά επαναλαμβάνουμε αυτά τα έξοχα επίθετα –γράφει ο Βολκογκόνοφ– τόσο

---

* «Πράσινοι» ονομάστηκαν οι συμμορίες λιποτακτών του τσαρικού στρατού που κρύβονταν στα δάση και εκτελούσαν επιδρομές.

περισσότερο απομακρυνόμασταν από τον υπαρκτό ιστορικά Λένιν, αυτήν την αληθινά εξαιρετική προσωπικότητα και, πιστεύω, το μεγαλύτερο επαναστάτη του 20ού αιώνα». Ο Α. Ν. Ποτρέσοφ, ο οποίος γνώριζε πολύ καλά προσωπικά τον Λένιν, τον χαρακτηρίζει με την παρακάτω έκφραση: «Ο απάνθρωπος μεγαλοφυής Λένιν».

Την 1η Ιανουαρίου 1990, τα έργα του Λένιν εκδόθηκαν σε 653 εκατομμύρια αντίτυπα και σε 125 γλώσσες! Ουσιαστικά, γράφει ο Βολκογκόνοφ, με τη βοήθεια των δοκιμασμένων λενινιστών «καλλιέργησε στη χώρα μας το κατηχητικό, στηριγμένο στα τσιτάτα ως τρόπο σκέψης» και συνεχίζει: «Δεν αντιλαμβανόμαστε ακόμα το πόσο μίζεροι και κωμικοί θα φαινόμαστε στους ανθρώπους του 21ου αιώνα εξαιτίας αυτής της πρωτόγονης ειδωλολατρείας μας».

ΤΟ ΠΡΟΠΑΤΟΡΙΚΟ ΑΜΑΡΤΗΜΑ

Το να μιλούμε και να γράφουμε για τον Λένιν σημαίνει πρώτα απ' όλα να εκφράζουμε τη σχέση μας προς το λενινισμό. Και ο λενινισμός συνίσταται, σε τελευταία ανάλυση, στη διακήρυξη της επαναστατικής κατεδάφισης του παλιού κόσμου και την οικοδόμηση πάνω στα ερείπιά του του νέου, ακτινοβόλου πολιτισμού. Με ποια μέσα; Με τη βοήθεια μιας χωρίς όρια δικτατορίας. Στο σημείο, όμως, αυτό εκφράζεται και το προπατορικό αμάρτημα του μαρξισμού και της λενινικής εκδοχής του. Ο Λένιν ομιλεί γι' αυτό με ιδιαίτερη σαφήνεια στο γράμμα του της 11ης Αυγούστου 1918 προς τους κομμουνιστές της Πένζας:

«Σύντροφοι, η εξέγερση σε πέντε επαρχίες των κουλάκων πρέπει να οδηγήσει στην ανελέητη καταστολή της. Αυτό απαιτεί το συμφέρον όλης της επανάστασης, γιατί τώρα δίνεται η "τελευταία αποφασιστική μάχη" με το στρώμα των κουλάκων. Πρέπει να δώσετε το παράδειγμα:

1. Να κρεμάσετε (απαραιτήτως να κρεμάσετε, για να το δει όλος ο λαός) όχι λιγότερους από 100

γνωστούς κουλάκους, πλούσιους που ρουφούν το αίμα του λαού.

2. Να δημοσιευτούν τα ονόματά τους.

3. Να τους αφαιρεθεί όλο το σιτάρι.

4. Να ορίσετε ομήρους, σύμφωνα με το χθεσινό τηλεγράφημα.

Όλα τα παραπάνω να τα κάνετε με τέτοιο τρόπο, ώστε όλος ο λαός σε περιοχή πολλών χιλιομέτρων να τα βλέπει. Και να τρέμει. Τηλεγραφήστε για τη λήψη και την εκτέλεση του παρόντος.

Δικός σας

LENIN

Υ.Γ. Να βρείτε ανθρώπους όσο το δυνατό σκληρότερους».

«Φοβερό ντοκουμέντο», σημειώνει ο Βολκογκόνοφ.

«Άνθρωποι ακούνητως σκληροί» βρέθηκαν με το παραπάνω και ο λαός για πολύν καιρό «τα έβλεπε όλα και έτρεμε».

Ο Λένιν και ύστερα οι συνεχιστές του έργου του θεωρούσαν μέχρι πρόσφατα, ότι στο όνομα της μελλοντικής ευτυχίας των επόμενων γενεών είναι επιτρεπτά και ηθικώς παραδεκτά τα πάντα: επανάσταση, εμφύλιος πόλεμος, απεριόριστη βία, τερατώδη κοινωνικά πειράματα πάνω σε εκατομμύρια ανθρώπους. Η ζωτικότητα και, πρέπει να παραδεχτούμε, η θελκτικότητα πολλών αξιωμάτων του λενινισμού εδράζονταν επί πολλές δεκαετίες στην εξαιρετικά ανθεκτική φυσική ροπή των ανθρώπων προς έναν τελειότερο και δικαιότερο κόσμο. Οι Ρώσοι επαναστάτες, και ιδιαίτερος ο Λένιν, αποκάλυπταν πειστικά τα προαιώνια ελαττώματα της ανθρώπινης κοινωνίας: την εκμετάλλευση, την ανισότητα, την ανελευθερία. Έχοντας όμως αποκτήσει τη δυνατότητα να τα ξεριζώσουν, οι άνθρωποι που καθοδηγούνταν από

το λενινισμό, εγκαθίδρυσαν σε τελική ανάλυση την κρατική, μόλις καλυπτόμενη, εκμετάλλευση· τη θέση της κοινωνικής και εθνικής ανισότητας κατέλαβε η γραφειοκρατική διαστρωμάτωση· στη θέση της ταξικής ανελευθερίας ήρθε η ολοκληρωτική ανελευθερία. Και, τέλος, η υπόσχεση προς το λαό μιας τεράστιας ιστορικής προόδου μετατράπηκε σε μια τεράστια ιστορική καθυστέρηση. Η προειδοποίηση που έκαναν στις 28 Οκτωβρίου του 1917 ο Πλεχάνοφ, η Ζασούλιτς και ο Ντίετς με το «ανοικτό γράμμα» τους προς τους εργάτες της Πετρούπολης αποδείχτηκε προφητική: «Το πραξικόπημα (των μπολσεβίκων) αποτελεί μέγιστη ιστορική καταστροφή. Θα προκαλέσει εμφύλιο πόλεμο, ο οποίος τελικά θα οδηγήσει σε πιασμένη από τις κατακτήσεις του Φεβρουαρίου 1917».

Ακόμα και την παραμονή της εξέγερσης πολλοί μπολσεβίκοι ηγέτες δεν πίστευαν στην επιτυχία της και φοβούνταν τον άκρατο ριζοσπαστισμό του Λένιν, ο οποίος με πείσμα εξωθούσε τις μάζες στην ένοπλη εξέγερση εναντίον της προσωρινής κυβέρνησης.

«ΔΕΝ ΤΟΛΜΟΥΜΕ ΝΑ ΝΙΚΗΣΟΥΜΕ»

Στις αδημοσίευτες σημειώσεις του, που γράφτηκαν κατά τη διάρκεια της συνεδρίασης της κεντρικής επιτροπής στις 16 Οκτωβρίου 1919 (όπου κρινόταν το θέμα της ένοπλης εξέγερσης), υπάρχει και η ακόλουθη χαρακτηριστική φράση: «Δεν τολμούμε να νικήσουμε· ιδού το γενικό συμπέρασμα που συνάγεται απ' όλες τις ομιλίες».

Τελικά, όπως είναι γνωστό, κατόρθωσε να κάμψει τους δισταγμούς της πλειοψηφίας των μελών της Κ.Ε.

Η ουσία του λενινισμού, γράφει ο Ντ. Βολκογκόνοφ, ως μέσου βίαιης ανατροπής (ο δρόμος των μεταρρυθμίσεων απορριπτόταν πάντοτε) της παλιάς κοινωνικής δομής και της δημιουργίας νέας, δεν περιοριζόταν μόνο στο εθνικό πλαίσιο. Με τη βοήθεια της κομμουνιστικής διεθνούς ο Λένιν επιδίωκε επίμονα να προκαλέσει επαναστατικές διαδικασίες παντού όπου θα του

ήταν αυτό δυνατό. Τον Ιούλιο του 1920 γράφει το εξής κωδικοποιημένο τηλεγράφημα στον Στάλιν:

«Η κατάσταση στην Κ.Δ. είναι εξαιρετη. Ο Ζηνόβιεφ, ο Μπουχάριν, καθώς και γω θεωρούμε ότι θα πρέπει να ενθαρρύνουμε άμεσα την επανάσταση στην Ιταλία. Η προσωπική μου γνώμη είναι ότι γι' αυτό χρειάζεται να σοβιετοποιήσουμε την Ουγγαρία, αλλά πιθανώς και την Τσεχία και τη Ρουμανία...».

Για το σκοπό αυτό, στις χώρες της ανατολής και της δύσης αναχώρησαν απεσταλμένοι της Κ.Δ. Το δε λαϊκό επιτροπάτο των οικονομικών, με εντολή του Λένιν, διέθεσε εκατομμύρια ρούβλια σε χρυσό για τις «ανάγκες της παγκόσμιας επανάστασης». Κατά παράκληση, λόγου χάρη, του Ράχια, στους Φινλανδούς κομμουνιστές τον Ιούνιο του 1920, διατέθηκε σε χρυσό το ποσό των 10 εκ. φινλανδικών μάρκων. Πρέπει δε να σημειωθεί, ότι την ίδια αυτή εποχή στη Ρωσία οι άνθρωποι πέθαιναν από την πείνα και τον τύφο. Κατά τη γνώμη όμως του Λένιν η επανάσταση έχει καθολικό χαρακτήρα και δεν μπορεί να αποφύγει τα θύματα και τις θυσίες.

Ο ΚΟΜΜΑΤΙΚΟΣ ΧΡΙΣΤΟΣ

Δεν είναι δυνατό να μιλήσει κανείς για τον Λένιν, γράφει ο Ντ. Βολκογκόνοφ, χωρίς ταυτόχρονα να μιλήσει για το γνήσιο τέκνο του, το κ ό μ μ α.

Ο Λένιν μπόρεσε να ιδρύσει κόμμα με σκληρή συγκεντρωτική οργάνωση και αποδείχτηκε ικανός να το μοντάρει σύντομα στο κρατικό σύστημα. Δεν υπάρχει καμιά αμφιβολία, ότι μόνον ο κομματικός Άρειος Πάγος υπό την καθοδήγηση του Λένιν έλυσε όλα τα προβλήματα στρατηγικού χαρακτήρα (παρ' ότι δεν τον εμπόδιζε αυτό να ασχολείται και με τα «τρέχοντα» ζητήματα), ενώ η επαναστατική κυβέρνηση, αν και επικεφαλής της ήταν ο ίδιος ο Λένιν, περιοριζόταν κυρίως σε προβλήματα τακτικής. Ήταν επόμενο ότι ένα τέτοιο κόμμα, αμέσως μετά την κατάληψη της εξουσίας, θα το εμπόδιζαν σε σημαντικό βαθμό όχι μόνο οι

μενσεβίκοι, αλλά και οι σύμμαχοι στην πραγματοποίηση της εξέγερσης, οι αριστεροί εσέροι και, εν συνεχεία, η συντακτική συνέλευση, η εκκλησία και κάθε υποψία για την ύπαρξη οποιασδήποτε κοινωνικής ή πολιτικής οργάνωσης. Το μπολσεβίκικο κόμμα μετατράπηκε σ' ένα είδος λενινικού τάγματος σταυροφόρων, εξ ονόματος του οποίου τη χώρα διεύθυναν επί μακρό χρόνο οι «ηγέτες» και οι «συνεργάτες» τους.

Με την ευκαιρία πρέπει να σημειωθεί, πως δεν ήταν καθόλου τυχαία η ραγδαία κατάρρευση του ΚΚΣΕ, στην παλιά του μορφή, μετά τον Αύγουστο του 1991. Εξηγείται κυρίως με την απόλυτη αδυναμία των λενινικών κομματικών δομών να επιβιώσουν σε μια πολιτική κοινωνία. «Το ιδρυθέν από τον Λένιν κόμμα αποτελούσε ιδεώδη σπονδυλική στήλη για ένα απολυταρχικό κράτος. Αλλά ήταν εντελώς ακατάλληλο να λειτουργήσει σ' ένα δημοκρατικό σύστημα, ακόμα και τόσο ανώριμο όσο το δικό μας».

Ιδιαίτερα για τους Σοβιετικούς πολίτες, γράφει ο Ντ. Βολκογκόνοφ, οι οποίοι είχαν εθιστεί να βλέπουν τον ηγέτη μέσα από τις αγιογραφικές περιγραφές των βιβλίων, τον αντίκριζαν σαν ένα είδος κομματικού Χριστού. Καμιά απολύτως κηλίδα, κανένα ελάττωμα, ούτε και η παραμικρή νύξη για οποιαδήποτε ατέλεια.

Ο Λένιν ήταν ασφαλώς άνθρωπος με ισχυρότατη πραγματιστική διάνοια, διέθετε τεράστια θέληση και εμμονή στην επίτευξη των σκοπών του και είχε την ικανότητα να ελίσσεται και να παίρνει τις αναγκαίες κάθε φορά αποφάσεις. Διαφορετικά δεν θα μπορούσε να πραγματοποιήσει όλα αυτά που έγιναν στη Ρωσία. Αποφασιστικής σημασίας ιδιότητά του ήταν η φανατική πίστη του στην κομμουνιστική ουτοπία, για την πραγματοποίηση της οποίας δεν είχε κανένα δισταγμό.

Η επίσημη, όμως, ιστοριογραφία μηδένιζε, μετρίαζε και καμουφλάριζε την εξαιρετικά έντονη μισαλλοδοξία του προς κάθε τι που δεν εναρμονιζόταν με τις δικές του απόψεις. Η ιστορία αναφέρεται σε πλήθος δικτατόρων της παλαιάς και της σύγχρονης εποχής. Η δικτατορία όμως αποτελούσε για τον Λένιν την

ίδια την έννοια της εξουσίας. Ο ίδιος ο ηγέτης δεν ήταν δικτάτορας με το τρέχον νόημα της λέξης. Η διανοητικότητά του ήταν ασύγκριτα ανώτερη απ' αυτήν, λόγου χάρη, του Στάλιν, την δε απεριόριστη εξουσία του ο Λένιν την ασκούσε διά μέσου ενός ευλύγιστου μηχανισμού ιδεολογικών και οργανωτικών δομών. Ο Λένιν προτιμούσε να μένει στη σκιά της δικτατορικής εξουσίας.

Ο Λένιν, όπως άλλωστε και όλοι οι μαθητές και συνεργάτες, γράφει ο Ντ. Βολκογκόνοφ, αγαπούσε με πάθος τη μυστικότητα και τη συνωμοτικότητα. Χαρακτηριστικό παράδειγμα το σημείωμα στον Κρεστίνσκι: «Να προετοιμαστεί μυστικά η τρομοκρατία: απαραίτητα και επειγόντως».

Οι άνθρωποι, λέει ο Βολκογκόνοφ, γνωρίζουν ελάχιστα για την ιδιωτική ζωή του Λένιν. Αυτό βέβαια δεν οφείλεται μόνο στο μαρξιστικό αξίωμα της προτεραιότητας του κοινωνικού πάνω στο ιδιωτικό, αλλά και στην επιθυμία των μυστών της επανάστασης να απομονώσουν την ιδιωτική ζωή των «ηγετών» από τις μάζες. Δεν επιτρεπόταν να γίνονται γνωστές οι αμφιβόλου χαρακτήρα ιδιωτικές υποθέσεις των ηγετών. Ποτέ, λόγου χάρη, δεν πληροφορήθηκε ο Σοβιετικός πολίτης με ποια χρήματα ζούσε ο Λένιν επί πολλά χρόνια με την οικογένειά του στο εξωτερικό. Ούτε λέχθηκε ποτέ το ποιος χρηματοδοτούσε το κόμμα πριν από την επανάσταση. Αλλά και με ποιο τρόπο έγινε δυνατό το ταξίδι του μέσω Γερμανίας μέσα στη φωτιά του πολέμου, καθώς και πολλά άλλα «μυστικά». Ενώ είναι γεγονός ότι, μετά την ειρήνη του Μπρεστ – Λιτόφσκ, υπήρχε κλειστή σφαίρα σχέσεων της κυβέρνησης του Λένιν με τη Γερμανία, μέσω της οποίας οι δύο πλευρές επιδίωκαν να πραγματοποιήσουν τους δικούς της η καθεμιά σκοπούς. Ιδού, λόγου χάρη, ποιο σημείωμα απηύθυνε στις 21 Αυγούστου 1921 ο Λένιν στον Βορόβσκι, πρεσβευτή τότε στις σκανδιναβικές χώρες.

«Κανένας δεν ζήτησε βοήθεια από τους Γερμανούς, συμφωνήσαμε μόνο στο ζήτημα ΠΟΤΕ και ΠΩΣ αυτοί, οι Γερμανοί, θα πραγματοποιήσουν το σχέδιο εκστρατείας τους στο Μουρμάνσκ

και στο Αλεξέεφ. Πρόκειται για σύμπτωση συμφερόντων. Μη χρησιμοποιώντας αυτή τη δυνατότητα θα ήμασταν ηλίθιοι».

Παρόμοιες συμφωνίες δεν δόθηκαν ποτέ στη δημοσιότητα.

Στη συνείδησή μας έχει εδραιωθεί επί πολλά χρόνια το στερεότυπο του μεγαλοφυούς Λένιν. Αλλά η ισχυρή εφευρετική και αποφασιστική διάνοια δεν ήταν ποτέ συνώνυμο της μεγαλοφυΐας.

ΙΣΧΥΡΗ ΔΙΑΝΟΙΑ, ΑΛΛΑ...

Πέρα απ'αυτό, στην πραγματικότητα, καμιά ιστορικής σημασίας πρόβλεψη του Λένιν δεν επιβεβαιώθηκε. Είναι αρκετό να υπενθυμίσουμε σχετικά το κατηγορηματικό του συμπέρασμα για τα χρονικά όρια της έλευσης του κομμουνισμού, για το αναπόφευκτο της παγκόσμιας επανάστασης και τη χρεοκοπία του καπιταλιστικού συστήματος κλπ.

«Στην πραγματικότητα –γράφει ο Βολκογκόνοφ– ο Λένιν και οι στενοί συνεργάτες του στο Πολιτμπιρό βάλανε μια τρομακτικής ισχύος βόμβα κάτω από τη Ρωσία, αρχίζοντας από το 1920, διαλύοντας τα κυβερνεία και ιδρύοντας τεχνητά εθνικά μορφώματα. Τις φοβερές επιπτώσεις τους ο Λένιν –αλίμονο!– δεν τις πρόβλεψε!».

Ο πραγματικός Λένιν είναι τέκνο της εποχής του. Μιας εποχής ταραγμένης και σκληρής, γεμάτης υποσχέσεις, αλλά και εγκυμονούσας φοβερούς κινδύνους.

Νομίζω, όμως, γράφει ο Βολκογκόνοφ, ότι αυτή η προσωπογραφική λεπτομέρεια δεν έχει αποφασιστική σημασία για το πολιτικό πορτρέτο του Ρώσου επαναστάτη ηγέτη και επιπλέον επισκιάζει το πιο σημαντικό: την ισχυρή του διάνοια. Εντούτοις, το επίθετο «ισχυρή» δεν μας αποδεικνύει και την κατεύθυνση της διανοητικής λειτουργίας. Η διάνοια αυτή, πάρα πολύ συχνά ήταν όχι μόνο πραγματιστική, ευλύγιστη και εκλεπτυσμένη, αλλά και α ν ε λ ε τ η. Δεν είναι καθόλου τυχαίο το γεγονός, ότι στον Λένιν άρεσε τόσο πολύ να επαναλαμβάνει συχνά αυτή τη λέξη. Να ένα ακόμα παράδειγμα:

«Η κατάσχεση τιμαλφών από τις πλουσιότερες λαύρες, μοναστήρια και εκκλησίες πρέπει να γίνει με την πιο ανελέητη αποφασιστικότητα, δίχως τον παραμικρό δισταγμό και σε ελάχιστο χρόνο. Όσο μεγαλύτερο αριθμό εκπροσώπων του αντιδραστικού κλήρου και της αντιδραστικής μπουρζουαζίας κατορθώσουμε να εξοντώσουμε με αυτή την αφορμή, τόσο το καλύτερο...»

Οι θέσεις αυτές του Λένιν αποτέλεσαν θεμέλιο του διαβόητου 58ου άρθρου του Ποινικού Κώδικα, βάσει του οποίου εκατομμύρια πολίτες κατασκευάζαν αρχικά στρατόπεδα συγκέντρωσης και εν συνεχεία εγκλείονταν σ' αυτά.

Μπορούσε, δηλαδή, ακόμα και να αφαιρεί τη ζωή των ανθρώπων μόνο με την κατηγορία, ότι διενεργούσαν προπαγάνδα και αγκιτάτσια. Ήταν άραγε δυνατό να μην αφήσει αυτό βαθιά ίχνη στη συνείδηση ιδιαίτερα των παλαιότερων γενεών;

Ο Λένιν, ως κύριος εκφραστής του πιο ριζοσπαστικού τμήματος των Ρώσων μαρξιστών, αποτέλεσε αναμφίβολα την πηγή της ολοκληρωτικής ιδεολογικής αδιαλλαξίας...

Λέγεται –και υπάρχουν σχετικά ορισμένες έμμεσες μαρτυρίες– ότι λίγο πριν από το θάνατό του ο Λένιν αισθανόταν φρίκη γι' αυτές τις πράξεις του και ότι ήδη ήταν έτοιμος να αναθεωρήσει προηγούμενες αντιλήψεις του. Ο Βολκογκόνοφ σημειώνει ότι αυτό είναι κάτι που δεν μπορεί να αποδειχτεί: ο θάνατος πήρε μαζί του και τις όποιες τελευταίες του σκέψεις, τις οποίες δεν ήταν πια σε θέση ο ίδιος να διατυπώσει είτε προφορικά είτε γραπτά...

Λέγεται επίσης συχνά ότι ο Λένιν δεν πρόλαβε να οικοδομήσει με τη βοήθεια της Νέας Οικονομικής Πολιτικής (ΝΕΠ), τον «πραγματικό σοσιαλισμό». Ο Βολκογκόνοφ εκφράζει σχετικά σοβαρές αντιρρήσεις. Αν διαβάσει κανείς προσεκτικά, λέγει, το πώς ο ίδιος αντιλαμβανόταν τη ΝΕΠ, τότε θα αντηχήσουν στα αυτιά του οι νότες από τα παλιά μπολσεβίκικα μοτίβα. Για τον Λένιν, η ΝΕΠ δεν ήταν παρά ένας «εξαναγκαστικός καπιταλισμός», τον οποίο μπορούσε η σοβιετική εξουσία να πνίξει κάθε

στιγμή. Όταν εμφανίστηκαν ανακοινώσεις για την οικονομική καταλήστευση των ΝΕΠμαν, ο Λένιν αντέδρασε γρήγορα:

«...Είναι αναγκαίες μια σειρά παραδειγματικές δίκες με χρησιμοποίηση σκληρότατων ποινών. Το Λαϊκό Επιτροπάτο Δικαιοσύνης φαίνεται πως δεν αντιλαμβάνεται ότι η Νέα Οικονομική Πολιτική απαιτεί νέους τρόπους, νέας σκληρότητας ποινές».

Είναι δύσκολο, σημειώνει ο Βολκογκόνοφ, να αμφισβητήσει κανείς ότι ο Λένιν επιθυμούσε ειλικρινά μια νέα ευτυχία για τους ανθρώπους και ιδιαίτερας γι' αυτούς που ονόμαζε προλεταριάτο. Πίστευε όμως πως ήταν απολύτως φυσικό και αναπόφευκτο η ευτυχία αυτή να θεμελιωθεί πάνω στο αίμα και την ανελευθερία. Όπως όμως αποδείχτηκε σύντομα, η νίκη της οκτωβριανής επανάστασης, η οποία συγκλόνησε πραγματικά τον κόσμο και επιτεύχθηκε με τόσο απρόσμενα εύκολο τρόπο, αποτελούσε ταυτόχρονα σύμπτωμα της μελλοντικής ήττας όχι μόνο του Λένιν, αλλά και του λενινισμού».

Οι αναγνώστες του άρθρου –τα κύρια σημεία του οποίου εκθέσαμε παραπάνω– μπορεί να συμφωνήσουν είτε να διαφωνήσουν εν όλω ή εν μέρει με τις κρίσεις και τα συμπεράσματα του συγγραφέα του. Εκείνο όμως που ασφαλώς δεν μπορεί να αμφισβητηθεί, είναι η αξιοπιστία των ντοκουμέντων που παραθέτει. Καθώς και το ότι η αποκάλυψη της ιστορικής αλήθειας, όσο και αν αυτή συμβαίνει να είναι για πολλούς από εμάς οδυνηρή, είναι και αναγκαία και λυτρωτική!

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΙΙ

Πόρισμα

ΤΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΠΡΩΤΟΒΟΥΛΙΑΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ
ΤΗΣ ΜΝΗΜΗΣ ΤΩΝ ΑΓΩΝΙΣΤΩΝ ΤΗΣ ΑΡΙΣΤΕΡΑΣ
ΠΟΥ ΣΥΚΟΦΑΝΤΗΘΗΚΑΝ ΚΑΙ ΕΞΟΝΤΩΘΗΚΑΝ
ΑΠΟ ΤΜΗΜΑ ΤΗΣ ΗΓΕΣΙΑΣ ΤΗΣ

Η επιτροπή πρωτοβουλίας συγκροτήθηκε το Σεπτέμβριο του 1987 με πρωτοβουλία του Τάσου Βουρνά, ιστορικού, συγγραφέα και δημοσιογράφου και του Βασίλη Νεφελούδη και με τη συμμετοχή των: Κώστα Αναστασιάδη, δημοσιογράφου, Γιάννη Δαμασκόπουλου, ανταρτοεπιπόνιτη στα χρόνια της Κατοχής, Μπάμπη Δρακόπουλου, πρώην γραμματέα του ΚΚΕ Εσωτερικού, Γιώργου Ζαρογιάννη, ταξίαρχου – καπετάνιου του ΕΛΑΣ και Γαβριήλ Λαμπάτου, στελέχους της ΕΚΟΝ Ρήγας Φεραίος. Η επιτροπή επιδίωξε, χωρίς επιτυχία, να διευρευνηθεί προς την κατεύθυνση προσωπικοτήτων φάσματος ευρύτερου από αυτό που εκφράζεται από τα μετέχοντα μέλη της, εμμένοντας σταθερά στην αρχική απόφασή της να παραμείνει αυτόνομη και ανεξάρτητη από οποιοδήποτε κόμμα.

Στην πρώτη συνεδρίασή της η επιτροπή πρωτοβουλίας προσ-

διόρισε τους στόχους της έρευνάς της και κατάρτισε το πρόγραμμα της λειτουργίας και δράσης της. Πρέπει να σημειωθεί, ότι το θέμα της αποκατάστασης της μνήμης των αγωνιστών που θανατώθηκαν άδικα, δεν τέθηκε για πρώτη φορά στην Ελλάδα με την ίδρυση της επιτροπής μας. Μέλη της επιτροπής, όπως ο Μπάμπης Δρακόπουλος και ο Βασίλης Νεφελούδης και άλλοι που δεν είναι μέλη της επιτροπής, ασχολήθηκαν και στο παρελθόν με το ίδιο θέμα. Υπενθυμίζουμε σχετικά ότι το 1983 το ΚΚΕ Εσωτερικού είχε συγκροτήσει επιτροπή έρευνας και τον ίδιο χρόνο δημοσίευσε απόφαση με την οποία αποκατέστησε τη μνήμη του Παντελή Δαμασκόπουλου. Ο Γιάννης Δαμασκόπουλος, από το 1945, αγωνίζεται για την αποκατάσταση της μνήμης του πατέρα του. Είναι αβάσιμοι συνεπώς οι ισχυρισμοί, που είδαν το φως της δημοσιότητας και σύμφωνα με τους οποίους, στην Ελλάδα, το θέμα ανέκυψε σαν προέκταση της ανάλογης πρωτοβουλίας του Μιχαήλ Γκορμπατσόφ. Ακόμα και η ίδρυση της επιτροπής μας, χρονικά, προηγείται της εξαγγελίας του Γκορμπατσόφ για τη συγκρότηση επιτροπής του ΚΚΣΕ με σκοπό την απονομή δικαιοσύνης σε άδικα εξοντωθέντες αγωνιστές στη Σοβιετική Ένωση.

Η αυτόνομη ύπαρξη και δράση της επιτροπής μας δε σημαίνει καθόλου ότι είμαστε αδιάφοροι απέναντι στην ανάληψη παρόμοιων πρωτοβουλιών σε άλλες χώρες. Αντίθετα, επειδή το σταλινικό φαινόμενο της μισαλλοδοξίας και της βίαιης καταστολής κάθε διαφορετικής άποψης δεν ήτανε περιορισμένο σε μια μόνο χώρα, θεωρούμε ότι το κίνημα της κριτικής προσέγγισης των εγγληματικών ενεργειών, που σημειώθηκαν σε διάφορες χώρες, δεν έχει περιορισμένο εθνικό χαρακτήρα. Είναι ευρύτερο διεθνές θέμα για το κομμουνιστικό κίνημα.

Η σύσταση της επιτροπής πρωτοβουλίας δεν θα είχε νόημα, αν τα κόμματα της Αριστεράς αναλάμβαναν, με δική τους πρωτοβουλία, το έργο της έρευνας, της αποκατάστασης της αλήθειας και της απονομής δικαιοσύνης στους αβάσιμα κατηγορηθέντες και εγγληματικά εξοντωθέντες αγωνιστές. Επειδή όμως:

α) Το ΚΚΕ δεν έδειξε, μέχρι τη στιγμή, καμιά προθυμία να ασχοληθεί θετικά με το θέμα αυτό.

β) Το πρώην ΚΚΕ Εσωτερικού, μετά την αποκατάσταση του Παντελή Δαμασκόπουλου το 1983, δε συνέχισε την έρευνά του με στόχο την ολοκλήρωση του έργου που είχε αναλάβει.

γ) Επειδή κανένα άλλο από τα υπάρχοντα κόμματα, που έχουν τις ρίζες τους στην κομμουνιστική Αριστερά, δεν ανέλαβε παρόμοια πρωτοβουλία, αυτοί που αποτελούν την επιτροπή πρωτοβουλίας θεώρησαν χρέος τους να την αναλάβουν. Στόχος μας ήταν:

Να ερευνήσουμε σε όλη τη δυνατή έκταση τις περιπτώσεις που γνωρίζουμε και εκείνες που θα έθεται οι ενδιαφερόμενοι υπόψη της επιτροπής.

Να ευαισθητοποιήσουμε την κοινή γνώμη, με τη δημοσίευση όλων των σχετικών στοιχείων. Και,

Να συμβάλουμε στην ενεργοποίηση των κομμάτων της Αριστεράς προς την κατεύθυνση της έρευνας και της αποκατάστασης της τιμής των εξοντωθένων αγωνιστών.

Η αποκατάσταση της μνήμης των αγωνιστών της Αριστεράς δεν έχει μόνον το χαρακτήρα της απονομής δικαιοσύνης. Δεν είναι μόνο χρέος ηθικής τάξης. Είναι επίσης σημαντική πολιτική πράξη, που αφορά όχι μόνο στην αποκατάσταση της ιστορικής αλήθειας, όχι μόνο στο παρελθόν, αλλά επίσης και στο παρόν και στο μέλλον των πολιτικών ηθών της Αριστεράς, στο παρόν και στο μέλλον του επιπέδου της πολιτικής σκέψης και δράσης. Όποιος αληθινά θέλει να συμβάλει στην αναστήλωση της αρχής, που διακηρύχτηκε από τους θεμελιωτές του επιστημονικού σοσιαλισμού, κατά την οποία ο σοσιαλισμός δεν μπορεί να υπάρχει χωρίς δημοκρατία, οφείλει να δεχτεί ότι έχει χρέος να συμβάλει στο να απαλλαγθεί το κομμουνιστικό κίνημα από πολιτικές και πρακτικές, που είναι ευθέως αντίθετες και με τον κομμουνισμό και με τη δημοκρατία.

Οι έρευνες της επιτροπής πρωτοβουλίας περιέλαβαν σειρά

από ατομικές περιπτώσεις και εκτάθηκαν σε διάφορες κατηγορίες και περιοχές, χωρίς ωστόσο να γίνει δυνατό να ερευνηθούν όλες οι πτυχές. Οι δυσκολίες ήτανε πολλές και η κυριότερη απ'αυτές ήταν η μη δυνατότητα της επιτροπής να προσπελάσει και να μελετήσει τα αρχεία των κομμάτων της Αριστεράς. Από την αρχή της συγκρότησής της η επιτροπή είχε επίγνωση των δυσκολιών που θα συναντούσε και γι' αυτό υπογράμμισε, ότι το πρόβλημα των εργασιών της θα ήταν ενδεικτικό μόνον και ότι χρέος των κομμάτων της Αριστεράς ήτανε να αναλάβουν μια περισσότερο εκτεταμένη και ολοκληρωμένη έρευνα.

Οι περιπτώσεις που ερευνήθηκαν από την επιτροπή κατά κατηγορίες ήταν οι ακόλουθες:

Α'

Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΩΝ ΗΓΕΤΙΚΩΝ ΣΤΕΛΕΧΩΝ ΤΟΥ ΚΚΕ ΠΟΥ ΒΡΕΘΗΚΑΝ ΣΤΗΝ ΕΣΣΔ ΤΗ ΔΕΚΑΕΤΙΑ ΤΟΥ 1930-1940 ΚΑΙ ΥΠΗΡΞΑΝ ΘΥΜΑΤΑ ΤΩΝ ΣΤΑΛΙΝΙΚΩΝ ΕΚΚΑΘΑΡΙΣΕΩΝ

Μολονότι στην αίτησή μας προς την ηγεσία του ΚΚΣΕ μέχρι αυτή τη στιγμή δεν υπάρχει απάντηση, από πληροφορίες που συγκέντρωσε η επιτροπή ανάμεσα στα θύματα των σταλινικών εκκαθαρίσεων στην ΕΣΣΔ αναφέρονται οι:

1) ΑΝΔΡΟΝΙΚΟΣ ΧΑΪΤΑΣ	διετέλεσε γενικός γραμματέας του ΚΚΕ (1928-1931)
2) ΓΙΩΡΓΟΣ ΚΟΛΟΖΟΦ	διετέλεσε γραμματέας της ΟΚΝΕ (1925-1928)
3) ΓΙΩΡΓΟΣ ΝΤΟΥΒΑΣ	διετέλεσε γραμματέας της ΟΚΝΕ (1928-1931)

- 4) ΔΙΟΝΥΣΗΣ ΠΥΛΙΩΤΗΣ μέλος του πολιτικού γραφείου της Κ.Ε. (1928-1931)
- 5) ΚΩΣΤΑΣ ΕΥΤΥΧΙΑΔΗΣ μέλος του πολιτικού γραφείου της Κ.Ε. (1928-1931)
- 6) ΑΛΕΞΗΣ ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΙΔΗΣ διευθυντής του «Ριζοσπάστη» (1928-1931)
- 7) ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ ΚΛΕΙΔΩΝΑΡΗΣ βουλευτής του ΚΚΕ στη βουλή του 1932, μέλος της Κ.Ε.
- 8) ΜΑΡΚΟΣ ΜΑΡΚΟΒΙΤΗΣ στέλεχος της ΟΚΝΕ
- 9) ΓΙΑΝΝΗΣ ΓΙΑΝΝΑΚΟΥΤΣΟΣ
ή ΓΙΑΝΝΟΥΤΣΟΣ,
- 10) ΤΖΑΝΝΗΣ ΦΛΑΡΑΚΟΣ και
11) ΚΟΥΡΟΥΚΛΗΣ εργάτες, συνδικαλιστές, στελέχη του ΚΚΕ, δραπέτευσαν από τις φυλακές της Αίγινας
- 12) ΙΟΡΔΑΝΗΣ ΙΟΡΔΑΝΙΔΗΣ παιδαγωγός, στέλεχος του ΚΚΕ
- 13) ΔΕΣΠΟΤΟΠΟΥΛΟΣ στέλεχος του ΚΚΕ από το Βόλο
- 14) ΑΒΡΑΑΜ ΔΕΡΒΙΣΟΓΛΟΥ,
15) ΔΟΥΛΓΕΡΙΔΗΣ,
16) ΚΑΛΟΓΡΙΔΗΣ,
17) ΣΑΡΙΚΑΣ και
18) ΘΩΜΑΖΟΣ όλοι εργάτες, αγωνιστές, δραπέτευσαν από τις φυλακές της Αίγινας
- 19) ΓΙΑΝΝΗΣ ΤΣΑΓΚΑΡΑΚΗΣ στέλεχος της ΟΚΝΕ
- 20) ΜΟΥΤΖΟΥΡΗΣ μέλος του γραφείου της Κ.Ε. της ΟΚΝΕ

Β΄

Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΩΝ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΠΡΟΣΦΥΓΩΝ ΣΤΟ ΜΠΟΥΛΚΕΣ ΤΗΣ ΓΙΟΥΓΚΟΣΛΑΒΙΑΣ (1944-1948)

Το Μπούλκες είναι μια μικρή πόλη στα βορειοδυτικά της Γιουγκοσλαβίας κοντά στα σύνορα με την Ουγγαρία. Στο σύνολό τους σχεδόν οι κάτοικοι του Μπούλκες ήταν Γερμανοί. Οι άντρες είχαν ενταχθεί στο χιτλερικό στρατό και οι γυναίκες συγκεντρώθηκαν σε στρατόπεδο. Η πόλη παραχωρήθηκε στους Έλληνες πολιτικούς πρόσφυγες, που ήταν γύρω στις 5.000-6.000. Κομματικός καθοδηγητής στο Μπούλκες ορίστηκε ο Μιχάλης Πεκτασίδης (ανιψιός της Δόμνας, γυναίκας του Γιάννη Ιωαννίδη). Ο Μ. Πεκτασίδης, αφού χρησιμοποιήθηκε για μεγάλο χρονικό διάστημα, δολοφονήθηκε και αυτός με εντολή του Γιάννη Ιωαννίδη. Επικεφαλής του κλιμακίου της Κ.Ε. του ΚΚΕ στη Γιουγκοσλαβία και καθοδηγητές της κομματικής οργάνωσης του Μπούλκες ήταν οι Γιάννης Ιωαννίδης και Πέτρος Ρούσος.

Μετά την ήττα στα δεκεμβριανά, την υπογραφή της συμφωνίας της Βάρκιζας και το άγριο δολοφονικό όργιο των φασιστικών συμμοριών της Δεξιάς, μερικές χιλιάδες κυνηγημένοι ελασίτες πέρασαν στη Γιουγκοσλαβία και εγκαταστάθηκαν στο Μπούλκες. Όπως ήταν επόμενο και πικρίες υπήρχαν ανάμεσα στους πρόσφυγες και αναρρήσεις ακούγονταν σχετικά με την πολιτική που ακολουθήθηκε και απογοητεύσεις. Οι συζητήσεις γύρω απ' αυτά, κατά την αντανάληψη της ηγεσίας, έπρεπε να «κοπούν με το μαχαίρι». Με βάση αυτή τη λογική άρχισαν οι νυχτερινές μουλωχτές συλλήψεις και εξαφανίσεις αγωνιστών. Τα θύματα της εγκληματικής αυτής νοοτροπίας και πρακτικής είναι πολλά. Μερικοί από εκείνους που επέζησαν τα ανεβάζουν σε πάνω από εκατό. Οι διαφωνούντες στέλλονταν σ' ένα νησί του Δούναβη με το «αιτιολογικό» να κόβουν ξύλα για το ασβεστοκάμνο. Εκεί εξοντώθηκαν. Παρά τις προσπάθειές της, η επιτροπή δεν μπόρεσε να βρει, σε κάποιο σημαντικό αριθμό, τα ονόματα των εξοντωθέντων στο Μπούλκες.

Γ΄
ΑΤΟΜΙΚΕΣ ΠΕΡΙΠΤΩΣΕΙΣ
ΕΞΟΝΤΩΘΕΝΤΩΝ ΗΓΕΤΙΚΩΝ ΣΤΕΛΕΧΩΝ ΤΟΥ ΚΚΕ

- 1) ΠΑΝΤΕΛΗΣ ΔΑΜΑΣΚΟΠΟΥΛΟΣ, μέλος της Κ.Ε., γενικός γραμματέας της πανυπαλληλικής επιτροπής.
Απομακρύνθηκε από το κόμμα, στα τέλη του 1938, με εντελώς αβάσιμες επινοημένες κατηγορίες. Το 1943 κλήθηκε από την τότε ηγεσία στο Καρπενήσι «για να του ανατεθεί δουλειά στο ΕΑΜ». Παρέμεινε 9 μήνες σε ελεύθερες περιοχές. Το καλοκαίρι του 1944 εξοντώθηκε στο Καρπενήσι. Ύστερα από 40 χρόνια, στις 4.12.84, στο «Ριζοσπάστη» γράφτηκε ότι «σύμφωνα με το από 10.4.81 πόρισμα της Κ.Ε. ελέγχου, τον Παντελή Δαμασκόπουλο δε βαρύνει καμιά κατηγορία». Ωστόσο το πόρισμα αυτό δε δημοσιεύτηκε.
- 2) ΓΡΗΓΟΡΗΣ ΣΚΑΦΙΔΑΣ, μέλος του πολιτικού γραφείου της Κ.Ε.
Με εντολή του Ν. Ζαχαριάδη βγήκε από τη φυλακή με δήλωση «για να βοηθήσει το κόμμα να απαλλαγεί από τον Γ. Σιάντο», που ο Ν. Ζαχαριάδης τον θεωρούσε πράκτορα. Όπως ήταν επόμενο ο Γ. Σκαφίδας διαγράφηκε ως δηλωσίας. Αυτοεξορίστηκε στο χωριό της γυναίκας του στη Μεσσηνία και το 1944 κλήθηκε από την ηγεσία του ΚΚΕ στο Καρπενήσι «για να του ανατεθεί δουλειά στο ΕΑΜ». Δολοφονήθηκε άνανδρα κατά τον ίδιο μυστικό συνωμοτικό τρέπο, που δολοφονήθηκε ο Π. Δαμασκόπουλος.
- 3) ΓΩΡΓΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗΣ (ΑΣΗΜΙΔΗΣ), μέλος της Κ.Ε. και του Π.Γ. του ΚΚΕ στην περίοδο 1931-1933.
Εξαναγκάστηκε σε απομάκρυνση από το κόμμα, αφού πρώτα προπηλακίστηκε από τον Ν. Ζαχαριάδη ως «αντικομματικός», «φραξιονιστής», «οπορτουμιστής», γιατί τόλμησε να κάνει διαφορετική πολιτική εκτίμηση για τα αίτια ενός δυσμενούς εκλογικού αποτελέσματος στη Θεσσαλονίκη. Το

Δεκέμβρη του 1944 συνελήφθη από την πολιτοφυλακή του Γκούζη στο σπίτι του και θανατώθηκε στα «μονγκά».

- 4) ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΤΖΙΝΙΕΡΗΣ (ΣΚΥΤΑΛΗΣ ή ΔΑΣΚΑΛΟΣ), μέλος της Κ.Ε. και γραμματέας της κομματικής οργάνωσης Αθήνας (1927-1930).

Διαγράφηκε γιατί έκανε δήλωση μετανοίας στην περίοδο της μοναρχοφασιστικής δικτατορίας. Στα χρόνια της χιτλεροφασιστικής Κατοχής συνέβαλε ενεργά στη δημιουργία εαμικών οργανώσεων στο χωριό του και στη γύρω περιοχή, όπου ζούσε αυτοεξόριστος. Τον κάλεσαν και αυτόν στο Καρπενήσι «για να του αναθέσουν δουλειά στο ΕΑΜ». Πήγε και τον εξόντωσαν.

- 5) ΣΤΑΥΡΟΣ ΓΑΚΗΣ και
6) ΘΑΝΑΣΗΣ ΚΑΠΕΝΗΣ, μεσαία καθοδηγητικά στελέχη οργανώσεων του ΚΚΕ.

Όταν ήταν κρατούμενοι στην Ακροναυπλία τόλμησαν να έχουν διαφορετική γνώμη από εκείνην του Γιάννη Ιωαννίδη σε προβλήματα της ζωής της ομάδας συμβίωσης και να την πούνε. Τέθηκαν υπό διωγμό μέσα στο στρατόπεδο, διατομπέφθηκαν και αποπέμφθηκαν από την ομάδα συμβίωσης. Στα χρόνια της Κατοχής δούλεψαν στις αντιστασιακές οργανώσεις, πιάστηκαν με διαταγή της ηγεσίας και εξοντώθηκαν άναδρα, ο Στ. Γάκης στο Βόλο και ο Θαν. Καπένης στην Αιτωλοακαρνανία.

- 7) ΒΑΣΙΛΗΣ ΜΑΥΡΟΕΙΔΗΣ,
8) ΒΑΓΓΕΛΗΣ ΣΤΑΜΑΤΑΤΟΣ και
9) ΣΤΑΘΗΣ ΜΕΓΑΛΟΟΙΚΟΝΟΜΟΥ

Εξοντώθηκαν και οι τρεις με τον ίδιο περίπου τρόπο, όπως και οι προηγούμενοι, στην Ευρυτανία οι δύο πρώτοι, ο τρίτος στην Αττική.

- 10) ΔΗΜΟΣ ΜΑΡΑΓΚΟΣ, μέλος της αχτιδικής επιτροπής Καλλιθέας.

Εξοντώθηκε γιατί διαφώνησε με τη γραμματέα της αχτιδι-

κής επιτροπής, μια κυρία η οποία εξελίχθηκε αργότερα σε όργανο της Ασφάλειας.

11) ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΖΟΥΜΠΑΣ στο Αργίνιο.

12) Α. ΝΤΟΥΒΑΣ στο Αργίνιο.

Δ΄

ΑΡΧΕΙΟΜΑΡΞΙΣΤΕΣ-ΤΡΟΤΣΚΙΣΤΕΣ ΠΟΥ ΕΧΟΥΝ ΕΞΟΝΤΩΘΕΙ

Οι κατάλογοι των αρχαιομαρξιστών – τροτσκιστών, που κατά καιρούς έχουν δημοσιευτεί σε εφημερίδες και περιοδικά περιέχουν γύρω στα εξήντα ονόματα εξοντωθέντων. Η επιτροπή μας, αφού διαπίστωσε ότι σε ορισμένους από τους καταλόγους υπήρχανε λάθη (σε έναν –περίπτωση Α. Παπαγιάννη– υπήρχε το όνομα αγωνιστή, που αποδεδειγμένα είχε εκτελεστεί από τους Γερμανούς, ως «ανθρώπου που εκτελέστηκε από τους σταλινικούς»), προσπάθησε με τη διασταύρωση των στοιχείων και των πληροφοριών να εντοπίσει τις ξεκαθαρισμένες περιπτώσεις. Έτσι κατάληξε σε έναν πρώτο κατάλογο με ονόματα σαράντα εννιά αγωνιστών τροτσκιστών και αρχαιομαρξιστών, που δολοφονήθηκαν άνανδρα για τον απλό λόγο ότι είχαν διαφορετικές ιδεολογικές και πολιτικές τοποθετήσεις.

Ο κατάλογος είναι ο ακόλουθος:

1) Π. ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ,

2) Κ. ΛΑΔΑΣ,

3) Ν. ΖΗΣΙΜΟΠΟΥΛΟΣ,

4) Δ. ΚΑΠΕΤΑΝΑΚΗΣ,

5) Ν. ΦΛΩΡΟΣ,

6) Κ. ΚΑΛΟΓΕΡΑΚΗΣ,

7) Ν. ΞΑΝΘΟΠΟΥΛΟΣ, όλοι παλιοί αρχαιομαρξιστές από το

- Αργίριο, δολοφονήθηκαν παρά την ενεργό συμμετοχή τους στην εθνική αντίσταση.
- 8) Ν. ΠΑΓΩΝΗΣ, φοιτητής αρχειομαρξιστής. Στο Αργίριο εντάχθηκε στο ΕΑΜ.
  - 9) Γ. ΚΑΠΕΤΑΝΑΚΗΣ, από το Αργίριο.
  - 10) Γ. ΜΑΓΕΙΡΑΣ, καπνεργάτης από το Αργίριο.
  - 11) Δ. ΒΟΥΡΣΟΥΚΗΣ, αγωνιστής στην περίοδο του μεσοπολέμου. Μέλος της ΕΟΚΔΕ, δικηγόρος, Ακροναυπλιώτης.
  - 12) Γ. ΔΟΞΑΣ, εργάτης ελαιοχρωματιστής, δολοφονήθηκε στην Καλλιθέα.
  - 13) Δ. ΜΠΕΛΙΑΣ, δικηγόρος, δολοφονήθηκε στο Παγκράτι.
  - 14) Μ. ΚΑΒΑΛΙΕΡΟΣ, αρτεργάτης, στο Περιστέρι.
  - 15) ΣΤ. ΒΕΡΟΥΧΗΣ, ανάπηρος, γεν. γραμματέας της γεν. συνομοσπονδίας αναπήρων. Από το 1922 στο κίνημα. Ανήκε στην Κ.Ε. του «Μπολσεβίκου». Δολοφονήθηκε στην Εύβοια.
  - 16) Θ. ΑΔΡΑΜΥΤΙΔΗΣ, έφορος του «Ευαγγελισμού». Εξορίστηκε από την 4η Αυγούστου στον Αη-Στράτη. Δολοφονήθηκε από την ΟΠΛΑ στον «Ευαγγελισμό».
  - 17) Γ. ΖΟΥΡΗΣ, εργάτης υδραυλικός, εξορίστηκε από την 4η Αυγούστου.
  - 18) Ν. ΑΡΑΒΑΝΤΙΝΟΣ, αγρότης από την Κεφαλλονιά. Σκοτώθηκε από την ΟΠΛΑ στην Αθήνα.
  - 19) ΕΠ. ΣΤΕΦΑΝΟΥ, αρτεργάτης, με δράση στο μεσοπόλεμο.
  - 20) ΣΠ. ΠΗΛΙΤΣΗΣ, από τη Θήβα, πρώην ελασίτης.
  - 21) Θ. ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΗΣ, λιμενεργάτης, από το 1927 στο εργατικό κίνημα, δολοφονήθηκε το Δεκέμβρη.
  - 22) Ε. ΣΤΑΗΣ (ΚΑΡΒΟΥΝΗΣ), από τον Πειραιά. Με δράση από το 1926. Δολοφονήθηκε το Δεκέμβρη.
  - 23) Μ. ΜΕΛΙΑΔΗΣ, εργάτης των ΣΑΠ. Από το 1928 στο κίνημα. Δολοφονήθηκε στις 4 Δεκέμβρη.
  - 24) ΣΤ. ΣΤΕΡΓΙΟΥ, καπνεργάτης από τη Θεσσαλονίκη, με δράση από το 1920.

- 25) Κ. ΧΑΡΙΤΩΝΙΔΗΣ, από τον Πειραιά. Με 20χρονη συμμετοχή στο κίνημα. Δολοφονήθηκε το Δεκέμβρη στον Πειραιά.
- 26) Δ. ΤΑΤΣΗΣ, εργάτης μετάλλου. Από το 1929 στο κίνημα της Θεσσαλονίκης.
- 27) Π. ΤΣΙΓΚΕΛΗΣ, υπάλληλος ζαχαροπλάστης, αντιπρόεδρος του σωματείου του. Στην Κατοχή τροτσκιστής. Εκτελέστηκε στο Περιστέρι.
- 28) Γ. ΓΡΑΜΜΕΝΟΣ, υπάλληλος της «Σωτηρίας». Δολοφονήθηκε το Δεκέμβρη από την ΟΠΛΑ.
- 29) Γ. ΑΡΝΙΩΤΑΚΗΣ, συνδικαλιστής εμπροϋπάλληλος. Εκτελέστηκε στο Περιστέρι.
- 30) Γ. ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΥ, γκαρσόνι. Σκοτώθηκε στο Βύρωνα.
- 31) Κ. ΜΑΓΓΟΣ, από τα Γιαννισά. Το 1935 προσχωρεί στην αριστερή αντιπολίτευση. Δολοφονήθηκε στην περιφέρεια Γιαννισών το Σεπτέμβρη του 1944.
- 32) Γ. ΑΘΑΝΑΣΑΚΗΣ, φοιτητής, δολοφονήθηκε στην Πάτρα.
- 33) Δ. ΘΕΜΕΛΗΣ, εργάτης.
- 34) Θ. ΘΕΜΕΛΗΣ, εργάτης.
- 35) Ν. ΑΠΟΣΤΟΛΙΔΗΣ, στο Βόλο, τυπογράφος, παλιός τροτσκιστής.
- 36) Γ. ΠΑΝΑΓΙΩΠΙΔΗΣ, καπνεργάτης, αρχειομαρξιστής. Οργανώθηκε στο ΕΑΜ. Το 1944 δολοφονήθηκε στην περιφέρεια Τριγωνίδας.
- 37) Ν. ΜΟΥΣΚΑΣ, εργάτης, επισιτιστής. Από τη δεκαετία του 1920 στο επαναστατικό κίνημα. Δολοφονήθηκε το Σεπτέμβρη του 1944.
- 38) Π. ΒΑΛΑΒΑΝΙΔΗΣ, ζαχαροπλάστης, από την Κοζάνη. Στο επαναστατικό κίνημα από το 1929.
- 39) ΣΤΡ. ΣΠΑΝΕΑΣ, δημοσιογράφος. Δολοφονήθηκε στο Παγκράτι.
- 40) ΒΑΓ. ΠΛΙΑΚΟΣ, από τα Γιάννενα.
- 41) ΒΑΣΙΛΗΣ ΡΑΠΤΗΣ,

- 42) ΓΙΑΝΝΗΣ ΣΩΤΗΡΑΚΗΣ,
 43) ΠΑΝΟΣ ΜΠΑΝΙΚΑΣ και οι τρεις αρχειομαρξιστές που εντάχθηκαν στον ΕΛΑΣ και δολοφονήθηκαν στην περιφέρεια Τριχωνίδας.
 44) ΝΑΚΟΣ ΠΑΝΟΠΟΥΛΟΣ,
 45) ΔΗΜ. ΒΟΓΙΑΤΖΗΣ,
 46) ΑΛΕΚΟΣ ΕΥΘΥΜΙΟΥ,
 47) ΣΠΥΡ. ΑΡΧΑΝΙΩΤΗΣ,
 48) Γ. ΠΟΝΗΡΟΣ, όλοι αρχειομαρξιστές από τη Φθιώτιδα, ενταγμένοι στο ΕΑΜ-ΕΛΑΣ.
 49) ΚΑΤΣΙΜΠΡΑΣ, στην Υπάτη.

Ε΄

**ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΟΣ ΣΤΡΑΤΟΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
 ΣΤΕΛΕΧΗ ΠΟΥ ΕΞΟΝΤΩΘΗΚΑΝ**

- 1) Γ.ΓΙΑΝΝΟΥΛΗΣ, δικηγόρος, απόφοιτος της νομικής σχολής Αθήνας. Έφεδρος αξιωματικός πεζικού. Διοικητής τάγματος του 28ου συντάγματος του ΕΛΑΣ. Διοικητής ταξιαρχίας του ΔΣΕ.
 2) Γ. ΓΕΩΡΓΙΑΔΗΣ, μόνιμος αξιωματικός της σχολής ευελπίδων του έτους 1938. Διοικητής τάγματος του 36ου συντάγματος του ΕΛΑΣ. Διοικητής της 14ης ταξιαρχίας στο ΔΣΕ. Η 6η ολομέλεια της Κ.Ε. του ΚΚΕ το 1956, αποκατέστησε τους Γιαννούλη και Γεωργιάδη, αλλά και αυτή η απόφαση πρέπει να δημοσιευτεί.
 3) Α. ΤΣΟΥΚΟΠΟΥΛΟΣ, έφεδρος ανθυπολοχαγός πεζικού, διοικητής τάγματος στον ΕΛΑΣ και στο ΔΣΕ.
 4) Κ. ΚΑΦΑΝΤΑΡΗΣ (αγωνιστικό ψευδώνυμο Νικηταράς), δικηγόρος, από τους πρώτους αντάρτες στον ΕΛΑΣ, διοικητής τάγματος στα Άγραφα 1/38ο σύνταγμα. Δεν παράδωσε

- τον οπλισμό του με τον αφοπλισμό του ΕΛΑΣ. Αρχηγός του ΔΣΕ στα Άγραφα.
- 5) ΣΩΚΡ. ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΙΑΔΗΣ (καπετάν Ζέμας) από τη Χαλκιδική. Εκτελέστηκε το 1948 στο Μπέλες, στην έδρα της 6ης μεραρχίας του ΔΣΕ.
  - 6) ΘΕΟΦ. ΣΙΜΑΝΙΚΑΣ, καπετάνιος του 30ού συντάγματος του ΕΛΑΣ στο Πάικο. Απόφοιτος της νομικής σχολής του πανεπιστημίου Αθηνών. Έφεδρος αξιωματικός. Εκτελέστηκε το 1947 ή 1948 στην περιοχή Κομοτηνής.
  - 7) Μ. ΣΟΥΓΙΟΥΤΖΟΓΛΟΥ (Άρης), γεωπόνος της Αγροτικής Τράπεζας από τη Θεσσαλονίκη. Εκτελέστηκε μαζί με τον Σιμανίκα.
  - 8) ΒΑΣ. ΡΑΦΤΟΥΔΗΣ, έφεδρος αξιωματικός, καπετάνιος του 19ου συντάγματος του ΕΛΑΣ, καπετάνιος του τμήματος Σεργών του ΔΣΕ. Θανατώθηκε άναδρα στη Θράκη.
  - 9) ΣΠΥΡ. ΣΩΖΙΓΙΑΝΝΗΣ
  - 10) ΝΙΚΟΣ ΤΣΑΛΙΚΥΡΙΑΚΗΣ, από τον Έβρο.
  - 11) Π. ΒΟΥΔΟΥΡΗΣ, καπετάνιος τάγματος του ΔΣΕ, στον Έβρο.
  - 12) ΚΩΣΤΟΥΛΑΣ (ΓΚΑΡΕΝΤΖΟΣ) και
  - 13) ΛΕΩΝΙΔΑΣ ΧΑΛΙΚΙΟΠΟΥΛΟΣ, στο Μπούλκες.
  - 14) ΣΠΥΡΟΣ ΤΣΑΛΙΓΙΑΝΝΗΣ(ΛΕΥΤΕΡΗΣ ΧΡΥΣΙΩΤΗΣ), από τους πρώτους του ΔΣΕ στην Ευρυτανία. Από τους μαυροσκούφηδες του Άρη.
  - 15) ΑΓΗΣΙΛΑΟΣ ΑΓΛΕΟΥΡΑΣ, δολοφονήθηκε στην Ευρυτανία.

ΣΤ΄
ΟΙ 36 ΤΟΥ ΝΗΣΙΟΥ ΜΠΕΛΕΝΕ
ΠΟΥ ΕΠΙΛΕΧΤΗΚΑΝ ΠΡΟΣΩΠΙΚΑ
ΑΠΟ ΤΟΝ Ν. ΖΑΧΑΡΙΑΔΗ

Το Μάη του 1947, από το στρατόπεδο του ΔΣΕ στη βουλγάρικη πόλη Μπερκοβίτσα, ο υπεύθυνος για την «επαγρύπνηση», με άνωθεν διαταγή, είχε φτιάξει κατάλογο με τα ονόματα 100 περίπου «λυγισμένων». Οι «συγκεκριμένες» κατηγορίες για τους λυγισμένους ήταν: «Μιλάει στην παρέα του ότι χάσαμε και αυτόν τον αγώνα και με τους Αμερικανούς δεν μπορούμε να τα βγάλουμε πέρα» ή «σε μια συνέλευση είπε ανοιχτά, ότι πέταξε κι αυτό το πουλί» και εννοούσε τον αγώνα του ΔΣΕ και άλλα τέτοια.

Από τον κατάλογο των 100 ο Ν. Ζαχαριάδης, ο ίδιος προσωπικά, ξεχώρισε 36, τους παράδωσε στις βουλγάρικες μυστικές υπηρεσίες για να σταλούν στο περιβόητο νησί – κάτεργο του Δούναβη, το Μπέλενε. «Όποιος έμπαινε εκεί δεν ξανάβαινε ζωντανός... Ούτε έμαθα ούτε άκουσα αν απόμεινε κανένας ζωντανός από εκείνους τους 36», καταλήγει στη γραπτή του μαρτυρία ο Κώστας Σιαπέρας, ανώτερο στέλεχος, που εκτελούσε ειδική υπηρεσία του ΔΣΕ στις ανατολικές χώρες και είχε άμεση προσωπική αντίληψη της ανατριχιαστικής αυτής ιστορίας.

ΠΟΙΑΝΟΥ ΕΙΝΑΙ Η ΕΥΘΥΝΗ ΓΙΑ ΤΑ ΕΓΚΛΗΜΑΤΑ
ΠΟΥ ΔΙΑΠΡΑΧΤΗΚΑΝ;

Η προσωπική απόφαση του Ν. Ζαχαριάδη με την οποία οδηγήθηκαν στο εξοντωτήριο του Μπέλενε οι 36 αγωνιστές θα μπορούσε να είναι η απάντηση στο ερώτημα αυτό, αν σκοπός της έρευνας δεν ήταν να βρεθεί και να ειπωθεί ολόκληρη η αλήθεια.

Ο Ν. Ζαχαριάδης, ως γενικός γραμματέας του ΚΚΕ για ένα μεγάλο χρονικό διάστημα, αναμφισβήτητα φέρνει την πρώτη ευθύνη, χωρίς να είναι και ο μοναδικός υπεύθυνος, αφού εξοντώσεις αγω-

νιστών της Αριστεράς διαπράχθηκαν και σε περιόδους που ο Ν. Ζαχαριάδης ήταν μακριά και από την ηγεσία και από την Ελλάδα.

Στην περίοδο της γερμανοϊταλικής Κατοχής, όταν εξοντώθηκαν μια πλειάδα ηγετικών στελεχών του ΚΚΕ, επικεφαλής της ηγεσίας του ήταν οι Γιάννης Ιωαννίδης και Γιώργης Σιάντος. Στην περίοδο του Δεκέμβρη του 1944, όταν εξοντώθηκε ο Γιώργος Κωνσταντινίδης και εξαπολύθηκε το άγριο κυνηγητό εναντίον των αρχαιομαρξιστών – τροτσκιστών (στην Αθήνα κυρίως), γραμματέας της κομματικής οργάνωσης Αθήνας ήταν ο Βασίλης Μπαρτζιώτας και καθοδηγητής του από το πολιτικό γραφείο ο Γιάννης Ιωαννίδης.

Στο Μπούλκες, όπου έγινε το μεγάλο μακελειό, επικεφαλής της κομματικής οργάνωσης ήταν ο Μιχάλης Πεκτασιδής και καθοδηγητές του από το Π.Γ. και την Κ.Ε. ήταν οι Γιάννης Ιωαννίδης και Πέτρος Ρούσος.

Στα βουλγάρικα κρατητήρια (στη Σόφια) τις «ανακρίσεις» και τα μέχρι θανάτου βασανιστήρια εναντίον στελεχών της 7ης μεραρχίας του ΔΣΕ για την απόσπαση «ομολογιών» και στην πραγματικότητα «για την κατασκευή κατασκόπων» (όπως ομολογεί στο βιβλίο του ο Δ. Βλαντάς), τα καθοδηγούσε και έπαιρνε προσωπικά ενεργό μέρος σ' αυτά ο ίδιος ο Δ. Βλαντάς, ένας από τους πιο στενούς συνεργάτες του Ζαχαριάδη, μέλος του Π.Γ.

Την κύρια ευθύνη για την εξόντωση ανωτάτων στελεχών του ΔΣΕ (του Γιαννούλη κ.ά.) με βάση πολλές μαρτυρίες την φέρνει ο Γούσιος (Γ. Βοντίτσιος), ένας από τους πιο στενούς συνεργάτες του Ν. Ζαχαριάδη.

Αυτό που προκύπτει, ως αναμφισβήτητο γενικό συμπέρασμα από όλη την έρευνα, είναι ότι για την εξόντωση των αγωνιστών της Αριστεράς η ευθύνη βαραίνει, πέρα από τον Ν. Ζαχαριάδη και εκείνα τα ηγετικά στελέχη του ΚΚΕ που ήτανε βαθιά διαποτισμένα με τη βεβαιότητα για το «αλάθητο» του Στάλιν και των κατά τόπους μικρών Στάλιν και με την αντίληψη για την «ιστορική αναγκαιότητα» του σταλινικού φαινομένου. Τη σταλινική ηγεσία τη βόλευε η αποδοχή αυτής της αντίληψης και στην άρνηση

των δικών της ευθυνών για τις αποτυχίες, τις ήττες και τα λάθη και στην επίρρησή τους στους ώμους των προγεγραμμένων.

Η επιτροπή πρωτοβουλίας δεν έχει το αίσθημα πως η έρευνα και το πόρισμά της κλείνουν το θέμα με το οποίο ειλικρινά και με άκαμπτη σταθερότητα καταπιάστηκε. Θεωρεί ότι απλώς συμβάλει στο άνοιγμα του κεφαλαίου αυτού. Και πιστεύει ότι είναι χρέος των κομμάτων της Αριστεράς να πάρουν θετική στάση απέναντι στο πρόβλημα. Να μελετήσουν και να δώσουν στη δημοσιότητα όλα τα στοιχεία που περιέχονται στα αρχεία τους. Και να συμβάλουν ανάλογα με τις πληροφορίες τους και τις δυνατότητές τους στην ολοκλήρωση της έρευνας, στην πλήρη αποκατάσταση της αλήθειας και στην απονομή δικαιοσύνης σε όλους τους αγωνιστές της Αριστεράς, που συκοφαντήθηκαν και εξοντώθηκαν άδικα.

Με τη δημοσίευση του πορίσματος αυτού, η επιτροπή πρωτοβουλίας θεωρεί πως εκπλήρωσε, στη φάση αυτή, το καθήκον που η ίδια, αυτοβούλως, είχε αναλάβει. Για το ενδεχόμενο να υπάρχουν περιπτώσεις αγωνιστών, που θέλουν να καταθέσουν τη μαρτυρία τους και που για οποιονδήποτε λόγο δεν έγινε δυνατό να το κάνουν ως τώρα, είναι πάντοτε στη διάθεσή τους ο ιστορικός Τάσος Βουρνάς,* Σόλωνος 71, βιβλιοπωλείο Αφών Τολίδη.

Αθήνα, 17.5.1988

Τα μέλη της επιτροπής:

Κ. ΑΝΑΣΤΑΣΙΑΔΗΣ
 Τ. ΒΟΥΡΝΑΣ*
 Γ. ΔΑΜΑΣΚΟΠΟΥΛΟΣ
 Μ. ΔΡΑΚΟΠΟΥΛΟΣ*
 Γ. ΖΑΡΟΓΙΑΝΝΗΣ
 Γ. ΛΑΜΠΑΤΟΣ
 Β. ΝΕΦΕΛΟΥΔΗΣ

* Όταν δημοσιεύτηκε το «Πόρισμα» οι Τάσος Βουρνάς και Μπάμπης Δρακόπουλος βρίσκονταν ακόμα στη ζωή.

ΒΟΗΘΗΜΑΤΑ

- *Ιστορία του κομμουνιστικού κόμματος της Σοβιετικής Ένωσης, Μόσχα 1959, μετάφραση και έκδοση «Πολιτικών και λογοτεχνικών εκδόσεων» (του ΚΚΕ) 1962*
- *Ρόζα Λούξεμβουργκ, Η ρωσική επανάσταση*
- *Λευτέρης Μαυροειδής, Φάκελος Καραγιώργη*
- «Πόρισμα» της επιτροπής πρωτοβουλίας για την αποκατάσταση της μνήμης εξοντωθέντων αγωνιστών
- *Βλάσης Αγτζίδης, Ποντιακός ελληνισμός*
- *Πέτρος Ανταίος, Νίκος Ζαχαριάδης - θύτης και θύμα*
- *Βασίλης Νεφελούδης, Αχτίνα Θ*
- *Επίσημα κείμενα του ΚΚΕ*
- *Συλλογή έργων Ν. Ζαχαριάδη, έκδοση «Νέας Ελλάδας», Απριλίου 1953*
- *Βασίλης Νεφελούδης, Η εθνική αντίσταση στη Μέση Ανατολή*
- *Η 7η ολομέλεια της Κ.Ε. του ΚΚΕ, 14-18 του Μάη 1956*
- *Η 6η πλατιά ολομέλεια της Κ.Ε. του ΚΚΕ, 11-12 του Μάρτη 1956*
- *Κώστας Σιαπέρας, Οι μυστικοί δρόμοι του δημοκρατικού στρατού, 1990*
- *Γιάννης Ιωαννίδης, Αναμνήσεις, πρόλογος Α. Παπαπαναγιώτου, εκδόσεις «Θεμέλιο»*
- *Λευτέρης Ελευθερίου, Συνομιλίες με τον Νίκο Ζαχαριάδη, εκδόσεις «Κένταυρος», 1986*
- *Αχιλλέας Παπαϊωάννου, Η διαθήκη του Νίκου Ζαχαριάδη*

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

	Σελίδα
Εισαγωγή	9

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

Ο Στάλιν πρότυπο δεσποτισμού για τον Ζαχαριάδη –	
Ο σταλινισμός οδηγός για το ζαχαριαδισμό	13
Από τον Κερένσκι στον Λένιν	15
Η διάλυση της συντακτικής συνέλευσης	16
Ο αντιδημοκρατικός μονοκομματισμός	19
Από τον πολεμικό κομμουνισμό στη νέα οικονομική πολιτική	21
Για τη ραγδαία εκβιομηχάνιση και κολεκτιβοποίηση	24
Ένα χαρακτηριστικό στιγμιότυπο	24
Όποιος τολμά να έχει άλλη γνώμη εξοντώνεται	26
Μια συγκλονιστική αφήγηση	27
Οι ελλαδίτες Έλληνες που εξοντώθηκαν	28
Γενοκτονία των Ελληνοποντίων	30
Μια ακόμα συγκλονιστική μαρτυρία	33
Ο Μπέρια ήταν ο μόνος ένοχος;	36
«Ο σκοπός αγιάζει τα μέσα»	37
Ήτανε μόνον η βία;	38
Αντιστροφή των στόχων σε όλη τη γραμμή	40
Αντίκτυποι και επιπτώσεις στα κομμουνιστικά	
κόμματα των καπιταλιστικών χωρών	42
Οι φίλοι και οι εχθροί	43

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

Ζαχαριάδης και ζαχαριαδισμός	47
«Διαιρεί και βασίλευε»	49
Το δόγμα Τρούμαν	51

	Σελίδα
Μονολιθικότητα, αλάθητο, αρχηγισμός και προσωπολατρεία	52
Η γνωριμία μου με τον Ζαχαριάδη	54
Το τριμελές διευθυντήριο	55
Μια βαριά κομματική μομφή που ακυρώθηκε	57
Προβλήματα ηθικής τάξης	58
Μετά τη σύλληψη του Ζαχαριάδη η προσωπολατρεία αναπτύσσεται	62
Οι πρώτες μέρες στις φυλακές της Κέρκυρας	64
Το καθημερινό άνοιξε – κλείσε	66
Το μαρτύριο του Χρήστου Μαλτέζου	68
Η «συνωμοτικότητα» και η «επαγρύπνηση» του Ζαχαριάδη	73
Πέντε μερόνυχτα σκληρής δοκιμασίας	74
Κατηγορίες αναπόδεικτες εναντίον των Θεού και Σιάντου	76
Τα αποκαλυπτήρια του Δαμιανού Μάθεση	77
Μια περίεργη επιμονή	80
Μια πρόταση που απορρίφθηκε	81
Πέντε μερόνυχτα στον «αράπη»	82
Μια εντολή πολύ περίεργη	87
Μια σωτήρια σύμπτωση	88
Η πλαστογράφηση του σημειώματος	90
Η «φουφούλα» και η απειλή διαγραφής	91
«Εγώ το ήξερα»	92
Διένεξη ως προς το χαρακτήρα του πολέμου	94
Ομολογία του Ζαχαριάδη για το αντικείμενο των συνομιλιών του	96
Διακοπή της απομόνωσης – Μεταγωγή στην Αθήνα	98
Ο Μανιαδάκης ίδρυσε την «προσωρινή διοίκηση» –	
Ο Ζαχαριάδης την στήριξε έναν ολόκληρο χρόνο	99
Το προβοκατόρικο περιεχόμενο του «τρίτου ανοιχτού γράμματος»	100
Ορισμένα κρίσιμα ερωτήματα	104

	Σελίδα
Ο βίος και η πολιτεία του Ζαχαριάδη στο Νταχάου	107
Μια ακόμα προνομαχική μεταχείριση	109

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ

Το σταλινικό φαινόμενο στην Ελλάδα –	
Σημάδια προχωρημένης σήψης	113
Η αφήγηση του Γιάννη Ιωαννίδη	115
Η ομηρία	120
Την επόμενη μέρα της επιστροφής από το Νταχάου	122
Το 7ο συνέδριο του ΚΚΕ	124
Από επιστολή τεσσάρων σελίδων	
διαβάζονται τέσσερις γραμμές	125
Η διαγραφή	126
Μια παρένθεση	128
Από την πολιτική της ομαλής εξέλιξης στη γραμμή της ένοπλης	
αντιπαράθεσης	136
Δεσποτικός από τη μια, δουλοπρεπής από την άλλη	142
«Κατά τον μαστρογιάννη και τα κοπέλια του»	150
Το ένα πρόσωπο του Βασίλη Μπαρτζιώτα	152
Το άλλο πρόσωπο του Βασίλη Μπαρτζιώτα	153
Ο Δημήτρης Βλαντάς στο ωσαννά και στο ανάθεμα	155
Το διπλό πρόσωπο του Γιάννη Ιωαννίδη (1950)	158
Η θεαματική στροφή του Γιάννη Ιωαννίδη (1956)	160
Ή σε κάνω του χεριού μου ή σε εξοντώνω	161
Πίστευαν πως έτσι όφειλαν να κάνουν;	164
«Το κόμμα είμαι εγώ»	166
Ήταν ο Ζαχαριάδης πράκτορας της Ιντέλιτζενς Σέρβις;	167
Στόχος και νήημα της προσωπολατρείας	169
Ο «ρεαλισμός» στην εφαρμογή	
του δόγματος «δίνεις – δίνω»	170

	Σελίδα
Ένας πρώην ένθερμος οπαδός	174
«Τόλμησε να με αμφισβητήσει, κλείστε τον στη φυλακή»	176
«Προδότη Παρτσαλίδη να αυτοκτονήσεις»	178
Ζαχαριάδης και Βλαντάς σε ρόλο δημίου	178
Στο Σουργκούτ	184
Η μαρτυρία της διεθνούς επιτροπής	189
Αλλά ας ξαναγυρίσουμε στο Σουργκούτ	191
Δυο λόγια για την προβοκάτσια της Τασκένδης	196
Συμπέρασμα	198
Και τώρα πίσω πάλι στα δικά μας	200
Στο νεοφιλελευθερισμό ή στη δημοκρατική Αριστερά ανήκει το μέλλον;	203
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ι	213
Ένα άρθρο του ιστορικού Ντ. Βολκογκόνοφ στην <i>Ισβέστια</i>	215
«Ο απάνθρωπα μεγάλος Λένιν»	216
Το προπατορικό αμάρτημα	218
«Δεν τολμούμε να νικήσουμε»	220
Ο κομματικός Χριστός	221
Ισχυρή διάνοια, αλλά ...	224
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΙΙ	227
Π ό ρ ι σ μ α	
της επιτροπής πρωτοβουλίας για την αποκατάσταση της μνήμης των αγωνιστών της Αριστεράς, που συκοφαντήθηκαν και εξοντώθηκαν από τμήμα της ηγεσίας της	
ΒΟΗΘΗΜΑΤΑ	243

ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΗ Α. ΝΕΦΕΛΟΥΔΗ
ΝΤΟΚΟΥΜΕΝΤΟ
ΤΥΠΩΘΗΚΕ ΤΟ ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟ ΤΟΥ 1993
ΓΙΑ ΛΟΓΑΡΙΑΣΜΟ
ΤΩΝ ΕΚΔΟΣΕΩΝ
ΔΕΛΦΙΝΙ

ΕΡΓΑ ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ:

Νεοελληνικά προβλήματα (Αλεξάνδρεια, 1944)

Έλληνες πολεμιστές στη Μέση Ανατολή (Αθήνα, 1945)

Απομυθοποίηση με τη γλώσσα των αριθμών (Αθήνα, 1973)

Αχτίνα Θ (Αθήνα, 1974)

Οι ρίζες του ευρωκομμουνισμού (Αθήνα, 1977)

Σημαντικές στιγμές στην ιστορία του ελληνικού εργατικού κινήματος (Αθήνα, 1979)

Η εθνική αντίσταση στη Μέση Ανατολή (2 τόμοι, Αθήνα, 1981)

Μαρτυρίες — 1906-1938 (Αθήνα, 1984)

Στο εξώφυλλο: Α. Τάσσοι, «Στη Βάσω Κατράκη, Χριστούγεννα 1967» (λεπτομέρεια).

Επιμέλεια εξωφύλλου:

Τατιάνα Ραΐση-Βολανάκη

Στηριγμένος στις δικές του προσωπικές εμπειρίες, στις μαρτυρίες αυτοπτών μαρτύρων και στις ομολογίες του ίδιου του Ν. Ζαχαριάδη και των πιο στενών συνεργατών του, ο συγγραφέας αυτού του βιβλίου αποδεικνύει ότι ούτε αναγκαίως, ούτε αναπόφευκτος ήταν ο αιματηρός εμφύλιος πόλεμος του 1946-1949.

Ο ελληνικός λαός οδηγήθηκε στην ένοπλη ρήξη γιατί τόσο η βρετανική, όσο και η σοβιετική ηγεσία πίστευαν ότι, στη συγκεκριμένη ιστορική στιγμή, η ένοπλη αναμέτρηση στην Ελλάδα υπηρετούσε τις δικές τους γεωπολιτικές επιδιώξεις στον ευρύτερο χώρο των Βαλκανίων και αλλού.

Ο Ζαχαριάδης, συγεπής στον χωρίς όρια τυχοδιωκτισμό του, έσυρε τους υποτακτικούς του της κομματικής ηγεσίας και το ΚΚΕ, στο σύνολό του, στο ρόλο του πιονιού στη σκακιέρα των δύο αντιπάλων «για να κάνει το διεθνιστικό του καθήκον», όπως είπε ο ίδιος. Και γιατί πίστευε πως με κάποιο στρατιωτικό πραξικόπημα θα περνούσε η εξουσία στα χέρια του.

Όλα αυτά και πολλά άλλα εξιστορούνται εδώ, μέσα στα πλαίσια του σταλινικού φαινομένου, που στην ελληνική εκδοχή του είναι γνωστό με τον όρο «ζαχαριαδισμός».

Το βιβλίο αυτό γράφηκε σαν συμβολή στην αποκατάσταση της ιστορικής αλήθειας για σημαντικά γεγονότα της τελευταίας πενήνταετίας. Αλλά και για να αποκαλυφθεί πλήρως ο ρόλος, το ήθος, ο χαρακτήρας, η πολιτική και η δράση ενός ψευδοήρωα, χωρίς καμιά διάθεση απόκρυψης, αποσιώπησης, συμψηφισμού «αρνητικών και θετικών» ιδιοτήτων, αλλά ούτε και υπερβολής στην παράθεση των στοιχείων.

Ο τίτλος του ΝΤΟΚΟΥΜΕΝΤΟ ανταποκρίνεται πλήρως στην ακρίβεια της αφήγησης.